COLLECTIO
OMNIUM
SCRIPTORUM LATINORUM.

TOM. XLIX.

CLASSIS IX.

ORATORES ET RHETORES.

TOM. XVIII.

Tutta la Collezione è divisa in due parti, la prima abbraccia i Poeti che comprendono le VIII. prime Classi, la seconda i Prosatori che ne comprendono XIII.

I volumi sono circa 140, de' quali i 30 primi contengono i Poeti.

L'indice generale ne comprenderà circa 10.

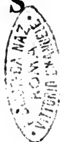
Di questa Collezione si pubblicano due volumi al mese di circa 12. fogli l'uno.

Per quelli che si associarono avanti la pubblicazione dei due primi volumi, il prezzo di ciascun foglio in carta ordinaria è di centesimi 15, compresa la legatura de' volumi; quello della carta velina è di centesimi 30.

Chiunque in avvenire vorrà associarsi, pagherà 3 centesimi di più per foglio, e ciò

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
15 F
25

C. PLINII CÆCILII
SECUNDI
EPISTOLÆ
ET
PANEGYRICUS

ACCEDUNT

ALII PANEGYRICI VETERES

TOMUS I.

PATAVII

TYPIS SEMINARII

MDCCCXIII.

TYPOGRAPHUS LECTORI S.

Nemo profecto est, qui neget, maximi faciendas esse Plinii junioris epistolas, eo quod innumera continent, quæ in vita occurrunt, officia, commendationes, laudes, reprehensiones, preces, judicia, gratulationes, jocos, consilia, descriptiones, narrationes disputationesque de rebus variis ad romanam eruditionem spectantibus. Nec minore in pretio habendum eximium illud latinæ eloquentiæ specimen, quod idem Plinius nobis in ea oratione reliquit, quam in laudem Trajani coram ipso imperatore publice recitavit.

Quoad veteres panegyricos, quos pliniano adjecimus, concedendum sane est, illorum auctores a vera latine scribendi norma sæpissime recedere, tum quia eo, quo scripserunt, tempore latina lingua pristinam dignitatem amiserat, tum etiam quod omnes fere illi scriptores non latini, sed barbari fuere, ut nonnulli etiam de se testantur. Non ideo tamen eos esse omnino negligendos rejiciendosque arbitramur; nam præter quam quod illi optimum quemque ad imitan-

dum sibi proposuerunt, ingenio et doctrina adeo fuere instructi, ut jure ac merito cultoribus eloquentiæ ab idoneis harum rerum arbitris commendentur. Abundant porro descriptionibus bellorum ac prœliorum in primis, longioribus quidem at elegantibus; abundant sententiis et acumine, quæ omnia, etiamsi modum nonnumquam excedunt, ad illiciendum tamen captandumque lectoris animum vim habent præcipuam. Inter hos panegyricos loco duodecimo ille apponendus nobis fuisset, quo Dec. Magnus Ausonius Gratiano imperatori gratias egit, quum ab ipso consul renuntiatus esset anno Ch. 379., *at hunc inter ejusdem Ausonii opera suo loco et tempore edere, satius esse putavimus. In epistolis et panegyrico Plinii usi sumus altera Gottl. Erdmanni Gierig editione, quæ anno* 1806. *Lipsiæ prodiit, quam recensionem doctissimus ille vir notis criticis, et pliniana clavi, uti vocant, instruxit, accuratissimam insuper auctoris vitam, et acre de illius operibus judicium attulit, ex quibus nos et in Plinii vita, et in epistolarum argumentis subinde plurimum profecisse ingenue fatemur. In reliquis vero panegyricis edendis vestigia sequimur Wolfgangi Iaegeri, qui eos Norimbergæ anno* 1779 *tum aliorum, tum suis*

annotationibus maxime illustratos typis vulgavit. Quæque ille varia eruditione protulit de auctorum vita, de tempore et loco, quo recitati sunt, et de illorum vitiis ac virtutibus, in compendium ita redegimus, ut nihil eorum, quæ necessaria videbantur, omiserimus. Illud ad extremum lectorem monemus, nos in græcis vocabulis a literarum nexibus notisque compendiariis, et a lenibus, uti ajunt, spiritibus hactenus nulla cogente necessitate appositis, secundum nuperrimam consuetudinem data opera abstinuisse.

DE

C. PLINIO CÆCILIO SECUNDO

C. Plinius Cæcilius Secundus Comi natus est in Italia transpadana, anno U. C. 815., post Ch. 62., imperante Nerone. Patrem habuit Cæcilium, matrem Pliniam Plinii majoris sororem. Natus annos 8. patrem amisit, quo ipso tempore avunculus ejus absens in Hispania res Cæsaris procurabat; hinc L. Verginius Rufus mediolanensis, cujus agri cæcilianis conjuncti, tutor ei datus est. Is toto, quo vixit, tempore parentis loco fuit Plinio, atque adultum in honorum cursu suffragiis suis et auctoritate adjuvit. At avunculus secundo ferme Vespasiani anno ex Hispania Comum reversus, sororis filium adoptavit, in C. Plinii Secundi nomen assumsit, et Romam secum deduxit, quæ urbs illum præceptis augere poterat et exemplis. Prima literarum rudimenta a domesticis percepit doctoribus, nec invita Minerva. Anno enim ætatis 14. græcam tragœdiam ausus est scribere, quod primum periculum solebat postea ridens commemorare. Quum annum 15. ageret, sumta virili toga, a grammati-

cis ad rhetores est translatus. A Quintiliano præcepta dicendi habuit; sed, ut par esset utrique sermoni, simul Niceten Sacerdotem rhetorem græcum frequentabat. Tot ac tantis virtutibus eminere cœpit ab ineunte ætate, ut illum pæne adhuc puerum Tifernates tiberini, quorum in finibus partem habebat fundorum, patronum sibi elegerint. Tristis eum sors excepit anno 18., quo avunculum Vesuvii incendio exstinctum amisit.

Anno 19. causas agere cœpit, deinde honores petiit. Sed primus ejus cursus incidit in tristissima tempora. Nam Tito successit Domitianus qui per 15. annos imperium romanum sæva tyrannide vexavit. Ut autem illorum temporum calamitates declinaret, virorum quorumdam sapientia præstantium benevolentiam sibi conciliavit, eorumque consilia plerumque sequutus est. Anno 20. factus est tribunus legionis III. gallicæ, quæ a Vespasiano in Syriam missa fuerat. Ibi duo philosophi morabantur, Euphrates et Artemidorus, quos adolescens ipse et miles arcta familiaritate complexus est, plurimumque profecit ex Euphratis disputationibus. Non ultra menses 18. in Syria militavit, et Italiam repetens vento adverso in Icaria insula retentus est, ubi latinos ele-

gos in illud mare ipsamque insulam scripsit. Romæ ad causas actitandas, abjecta rei militaris cura, animum studiumque iterum contulit. Ad rempublicam etiam accessit, et quæsturam impetravit, deinde anno 29. tribunatu plebis, et 31. præturæ honore functus est. Quum vero Domitianus alios occideret, alios relegaret, ipse post præturam satius duxit, inter privatos latere. Anno Christi 96. exstincto Domitiano Plinius gaudio exsultavit; nec immerito, namque ex libello in illius scriniis invento imminens sibi periculum agnovit. Interfecerat Domitianus Helvidium consularem accusante Publicio Certo, viro prætorio. Reddita igitur libertate, Plinius ratus opportunum adesse tempus insectandi nocentem, miserum vindicandi, ingeniumque prodendi, Certum in senatu accusavit, qui ideo præfectura ærarii, quam tum gerebat, exsutus ne ad consulatum quidem, cujus spes ei certa, potuit pervenire. Quæ in senatu dixerat, ea posthac libris de *Helvidii ultione* editis persequutus est, qui ætatem non tulere.

Ab imperatore Nerva, mox a Trajano adamatus fuit, a quo jure trium liberorum auctus, ad præfecturam ærarii a Nerva ei destinatam promotus, et consulatu quoque decoratus. Eum in-

iens Cæsari gratias egit egregia illa oratione quæ *Panegyricus* inscribitur. Causas lubentissime suscipiebat, ac duabus potissimum famam et gratiam sibi conciliavit, quas jussu senatus consul designatus peroravit, altera Afrorum contra Marium Priscum, qui ipsis proconsul præfuerat; Bæticorum altera Cæcilium Classicum, itidem proconsulem suum, accusantium. Sed summopere sibi placuit in causa Acciæ Variolæ, quæ a patre exheredata centumvirali judicio paterna bona recuperavit. Anno 41. auguratum adeptus est, et a Trajano in Pontum et Bithyniam missus, ut legati proprætoris nomine eas provincias ordinaret, factiones, quibus Bithynia in primis vexabatur, tolleret, mores etiam formaret. Iis præfuit menses ferme duodeviginti. Quid vero egerit, decimus epistolarum liber docet. Inter cetera impetravit a principe, ut magistratuum in Christianos sævities et furor coerceretur, ac, dummodo caute et prudenter agerent, omnia in posterum supplicia declinare possent. Ex ejus epistolis, ipsum anno ætatis 46. inter vivos adhuc fuisse videmus; quamdiu vitam produxerit, prorsus ignotum.

Hactenus Plinii vita publica, aliqua etiam de privata. Matrimonium bis iniit, sobolis susci-

piendæ cupidissimus. Prioris uxoris mortem lugebat, quo tempore Domitianus periit. Ubi autem Trajanus imperare cœpit, alteram jam duxerat Calpurniam Calpurnii Fabati, equitis romani apud Comenses, neptem. Hæc naturæ muneribus largius dotata, et amitæ Hispullæ curis diligenter instituta facile se se ad mariti mores accommodavit. Is autem voluptatem ex optima uxore perceptam augebat contubernalium consuetudine, quos nobilium romanorum more complures sumserat, ut eorum ingenio moribusque in urbe, in itinere, in secessu perfrueretur. Ex his Voconium Romanum, Suetonium Tranquillum, Romanum Firmum, Calvisium Rufum memorat. Totus erat in fundis, quos partim a parentibus cognatisque sibi relictos tenebat, partim sua pecunia coemerat. Villæ ejus luxus quidem expertes, ceterum satis elegantes erant, multisque commodis commendatæ. In Laurentino præsertim studia excolebat, et, ut aliis in locis horreum plenum, sic in eo scrinium ostendere poterat. Nec inter urbis labores strepitumque cessabat a studiis, quin imo avunculi sui exemplum sequutus subsecivis temporibus literarum pabulo animum vel negotiis fractum reficere, vel ad nova opera condenda alere gaudebat. Constat enim

illum, quoties liceret, Euphratem, et Isæum facundia præpollentem audisse, tum ludorum tempora inter pugillares ac libellos transegisse, et sæpissime quæ scripserat, amicis recitasse. Nemo vero non mirabitur ejus culturam animi, industriam in officiis obeundis, operam in libris conficiendis, corporis denique et animi refectiones sapienti temperamento cohibitas. Plura illius opera haberemus, nisi magnam eorum partem nobis invidisset vetustas; non tamen valde dolendum, ejus elegos et hendecasyllabos intercidisse; nam quos speciminis loco ipse reliquit, non magnum deperditorum injiciunt nobis desiderium. Utinam historiam potius, quam et sua sponte et amicis hortantibus molitus fuerat, et ad quam factus videbatur, absolvisset, et actionum præcipuas, quas plurimas retractatas vulgavit, nobis reliquisset! In quo enim genere multum elaboravit, in eo aliquid egregii tantum virum peperisse credendum est. Acre ipsi fuit ingenium et lætum, non illud quidem multa doctrina præditum, bene dicendi tamen præceptis ac præstantissimis exemplis, et crebro usu formatum, varia lectione poetarum in primis et historicorum nutritum, exquisita morum scientia imbutum. Latinitatis rationem ex aureæ ætatis scriptoribus hauserat,

quorum se æmulum professus est; at non raro a recta illorum simplicitate, æqualium fortasse assensum aucupans, ad corruptum deflexit sæculi sui nitorem. Animum mollem habebat, et in mœrentium, vel lætantium societatem impetu quodam rapiebatur. Solebat fluctuantes consilio regere, indigentes non commendatione solum et auctoritate, sed insigni quoque sua ac pæne incredibili liberalitate adjuvare; nemini invidere sua bona, imo virtutes aliorum fovere, admirari, prædicare; gaudere etiam, quoties illæ præmiis decorarentur. Cum domesticis concorditer vixit, indulgenter vero, ut pater familias, libertos ac ipsos servos habuit. In amicis excipiendis hilaritatem, ad quam factus erat, cum gravitate temperabat. Dubites, æquior ne fuerit in aliis dijudicandis, offensisque remittendis, an acrior, spretis etiam periculis, in impugnanda improborum audacia. Urbis magnificentia et voluptatibus adeo non trahebatur, ut nihil ardentius appeteret, quam rus ejusque frugalitatem. Publicos magistros in patria conduxit, ingentem pecuniæ vim plurimis ingenuis pueris alendis educandisque constituit; bibliothecam publici juris fecit, puellas dotavit, templa exstruxit. Tot ac tantas virtutes unius fere vitii labe contaminavit,

vanitate scilicet quadam in gloria appetenda, licet eam, quoties se jactantius efferret, amabilis quædam verecundia, tamquam custos addita, in ordinem cogeret.

Pauca nunc de Plinii operibus quæ supersunt. Sunt qui dicunt, ipsum epistolas suas, ad quos scriptæ sunt, numquam reapse misisse, sed eas tantummodo conscribere cœpisse post Domitiani mortem, ut rerum suarum omnium, institutorum, ingenii, morum, scriptorum, amicorumque memoriam posteritati traderet. Nos quidem neutrum affirmamus, fictæ ne sint, an suo quæque tempore ad amicos missæ, sed putamus hoc suo labore illum posteris prospexisse, quos insigni rerum vel varietate, vel delectu mirifice tenet. Pleraque enim ita sunt exposita, ut nobis non exempla tantum bene et decore dicendi, sed et præclarum honestatis, prudentiæ, vitæ morum atque sermonum suavitate condiendæ specimen exhibeant. Haud tamen negandum, earumdem auctorem nimium acuminis atque ingenii passim in iis affectare. Non est porro quod miremur, epistolarum librum decimum, a liberto quodam post auctoris mortem, ut videtur, vulgatum tum in pluribus Mss. codicibus, tum etiam in antiquissimis editionibus deesse. Præterea si communem

earum epistolarum ordinem servare velimus, successorem Plinio in Bithynia administranda destinatum prius cognoscimus, quam ipsius adventum in eamdem provinciam. Huic incommodo ut occurreremus, tabulam subjecimus, quæ communem simul et chronologicum ordinem proponit.

Quoad Plinii panegyricum, mos apud Romanos invaluerat, fortasse sub ipso Augusto, ut novus consul eo ipso die, quo munus inibat, suo nomine principi in senatu gratias ageret. Sed postea senatusconsulto sancitum est, ut idem jussu senatus, et auctoritate reipublicæ haberetur, orator vero sub orationis finem tantum de se loqueretur. Huic igitur senatusconsulto etiam Plinius satisfecit ann. Ch. 100. ætatis 39. in mensem septembrem et octobrem consul suffectus, sed eo quidem die ad rationem loci ac temporis breviter loquutus est. Verum postea bono civi convenientissimum credidit, eadem illa spatiosius et uberius volumine amplecti, primum ut Trajani virtutes veris laudibus commendarentur; deinde ut futuri principes illius exemplo præmonerentur, qua potissimum via possent ad eamdem gloriam niti. Ceterum illius panegyricus est magnifica quædam gratiarum actio in grati animi monumentum optimo principi in

senatu habita. Expromit in ea, effunditque vires omnes ingenii sui. Sententiæ crebræ, sæpe tamen exquisitius elaboratæ pressiusque concisæ loquutio latina, sed compositione asperior subinde et obscurior. Plinius in epist. XIII. et XVIII. libri III. de consilio suo atque ratione, qua orationem suam æstimari velit, disputat.

DE

CLAUDIO MAMERTINO *seniore*.

Quis fuerit Cl. Mamertinus, ubi et quando natus, et quid præcipue egerit, omnino ignotum. Id tantum constat, hunc scriptorem sub Maximiano Herculeo, hoc est circa ann. Christi 288., eloquentia maxime floruisse; vir enim fuit multæ auctoritatis, pluribusque imaginibus jam nobilis, qui majorum gloriam meritis suis augere studuit. Quem locum hic noster habuerit apud principes, duæ ejus superstites testantur orationes, quæ inter XIII. panegyricos veteres secunda et tertia numerantur. Quum Diocletianus in Oriente esset, in Galliis autem Maximianus Herculeus Treviris ageret, in ipsa Trevirorum ur-

be Mamertinus coram imperatore oratione prima romanæ urbis natalem XI. calendas majas anno Ch. 289. celebravit. Altera, quæ genethliaca inscribitur, Treviris Maximiano præsenti et audienti natalem, non imperii, sed vitæ (cujus et dies et mensis incompertus) anno Ch. 291. gratulatus est. In ipsis orationibus utriusque principis gesta exponit satis eleganter pro temporis ratione, at non sine fœdæ adulationis vitio. Nam Maximianum Herculeum, principem male moratum, atque etiam Diocletianum tali collega dignum supra modum laudat, et utrisque veluti Diis venerationem ac cultum adhibet. Quo anno Cl. Mamertinus decesserit, ignoramus.

DE

EUMENIO

Eumenius rhetor fuit Augustoduni, metropoli Æduorum in Gallia. Ibidem olim et ejus avus docuerat octogenario major, homo Athenis ortus, Romæque diu celebris, qui deinde Augustoduni, non Cliviopoli ad Rhenum (ut quidam perperam putarunt) domicilium collocavit.

Inclaruit Eumenius circa exitum sæculi a Christo nato III., et incertum est, quo anno natus vel mortuus sit; anno Ch. 310. adhuc in vivis fuit, et ad provectam senectutem processisse ex illius panegyricis intelligimus. In patria artem rhetoricam quasi hereditate quadam ab avo acceptam et docuit et exercuit tanta omnium et præsertim imperatoris Constantii Chlori approbatione, ut ab illo in aulam vocatus, et ab ejus secretis epistolis fuerit. Hunc ipsum imperatorem in expeditionibus comitatus est, quamquam ipse stipendia numquam meruerit. Ab hoc officio sese abdicans rus secesserat, postea tamen rogatu et liberalitate imperatoris, cui incrementum et gloria scholæ augustodunensis valde cordi fuit, in patriam rediit, et pristinum docendi munus suscepit. Non solum fama sui nominis atque diligentia, sed singulari quadam virtute clarus liberalissimum salarium, sexcena millia numûm, ut patriæ suæ expensum referre, et Æduensium scholas instaurare posset, a Cæsare petiit et obtinuit. Quinque liberos habuit, quorum unus jam summa fisci patrocinia tractavit.

Exstant Eumenii quatuor orationes, quæ inter panegyricos a nobis editos sunt quarta, quinta, septima et octava. Intercidisse autem alteram e-

jus orationem existimat Tillemontius, in qua Eumenius, ut ipse sub initium primi sui panegyrici innuit, Maximiani Herculei laudes ante exposuerat. Primam orationem pro restaurandis Æduensium scholis Augustoduni dixit coram lugdunensis provinciæ præside, anno Ch. 296, a quo petit, ut ille instaurationem mænianæ scholæ bagaudico tumultu vastatæ principibus commendet; ad quam rem sumtum ipse ex salarii sui abundantia conferre pollicetur. Alteram habuit sub finem ejusdem anni post occisum Allectum, recuperatasque Britannias, ante lingonicam Constantii victoriam. Tertiam Treviris die ejus urbis natali anno Ch. 310. coram Constantino recitavit, quem invitat, ut in æduensem urbem venire non gravetur. Quartam denique eidem Constantino Treviris dixit anno 311. Flaviensium sive Augustodunensium nomine, quod ille nempe in eam urbem ingressus publica ædificia instaurari jussisset, et cives tributorum remissione sublevasset.

Eumenius satis eloquentiæ et ingenii habet in laudandis principibus, iisdemque moderatius, quam Mamertinus, adulatur. Multa sunt in illius orationibus meliori ætate digna, at plurima ab elegantia veterum oratorum valde abhorrent,

quod illius temporis hominumque ingenio condonandum est.

DE

INCERTIS AUCTORIBUS
Panegyricorum, qui VI. et IX. numerantur.

Panegyricus VI., ut legenti statim liquet, in celebritate nuptiarum Constantini et Faustæ, Maximiani filiæ, Treviris pronuntiatus est anno 307. vel 308., quum Maximianus e Lucaniæ secessu ad resumendum, quod ægre dimiserat, imperium et struendas Constantino insidias Treviros, ubi is erat, accessisset, ibique Faustam conjugem una cum Augusti nomine acciperet Constantinus. Auctor incertus est. Hunc æduum fuisse putat Sigonius, sed quo ille argumento nitatur, haud apparet.

Panegyricus autem IX. habitus est Treviris anno 313. post Maxentii cladem mense fortasse januario, antequam Constantinus inde ad sedandos Germaniæ tumultus discederet. Hujus itidem auctor incertus, qui bellum in Alpibus in regione traspadana, et cis Padum, tamdemque ad Tibe-

rim cum Maxentio gestum luculenter describit, et imperatoris clementiam celebrat, quem cum aliis bellorum civilium victoribus diligentissime comparat. Cl. Puteanus hunc panegyricum Nazario tribuit.

DE

NAZARIO

Constantino magno imperante floruit Nazarius, quem D. Hieronymus insignem rhetorem vocat, testaturque filiam Eunomiam, virginem christianam, fuisse in eloquentia patre non inferiorem. Etiam Ausonius meminit Nazarii, tamquam viri, cui delata fuerit in primis *gloria fandi*. Orationem panegyricam decimo loco a nobis positam habuit Nazarius Constantino Aug. ejusque filiis Cæsaribus, quum ille absens esset, hi vero natalem suum quintum Romæ celebrarent, nempe calendis martiis ann. 321. Agit præcipue de bello adversus Maxentium, et de Constantini clementia; in principio et fine orationis Crispi et Constantini Cæsarum laudes celebrat. Valet noster in primis ingenii acumine, et cogitandi vi, ut ex cre-

bris illius sententiis facile omnibus patet: idemque historiam suæ ætatis egregie illustrat.

DE

CL. MAMERTINO *juniore*.

Cl. Mamertinus junior alius ab eo, cujus panegyricos Maximiano dictos supra memoravimus, septuaginta circiter annis post illum floruit. Apud Julianum imperatorem tanta valuit auctoritate, ut ærario, et administrandis Illyrio, Italiæ et Africæ præfectus ab eo fuerit, et ann. 362. consulari dignitate auctus, quam Juliano acceptam refert eo panegyrico, qui XI. apud nos est. Sub Valentiniano et Valente imperatoribus, quum adhuc Illyrium, Italiam et Africam præfecti potestate regeret, anno 368. peculatus reus factus ab Avitiano successorem habuit Vulcatium Rufinum. Ejus panegyricus laude quidem dignus est, suæ tamen ætatis vitiis non caret, et barbaram redolet eloquentiam.

DE

LATINO PACATO DREPANIO

Latinus Pacatus Drepanius natione gallus sub Theodosio magno floruit; proconsul ab Ausonio vocatur. E Gallia missus Romam Theodosio imperatori, de interfecto Aquilejæ Maximo tyranno triumphanti, victoriam gratulatus est publico nomine, senatu assidente, calendis septembribus anno 391.

Illius panegyricus pro temporum ratione satis politus. Auctor Plinium feliciter imitatur, præstat ingenio, eloquentia et nitore; sed poeticis imaginibus nimis abundat. In laudationibus principum, ut ii qui ante ipsum in eadem materia versati sunt, non est nimium liberalis ac prodigus.

DE

MAGNO FELICE ENNODIO

Magnus Felix Ennodius gallum se non semel appellat. Utrum in Gallia, hoc est Arelate, unde illi origo, et quam dulcem sedem vocat, an

in Liguria Mediolani natus sit, incertum. Mediolani profecto a puero larem habuit, ubi circa annum Ch. 473. ortus est. Quamquam autem ipse se humili natum loco dicere soleat, liquet tamen, illum cum præcipuis ævi sui familiis necessitudine conjunctum fuisse, quum inter propinquos affinesque suos numeret Faustum, Boethium, Avienum consules, Cæsarium arelatensem et Aurelianum episcopos, Senarium, Florianum, Olybrium, Eugenetem, et alios genere atque honoribus clarissimos. Sexdecim annos natus sub Theodorici regis adventum in Italiam amitæ, quæ ipsum aluerat, solatio destitutus, uxorem duxit puellam prædivitem et nobilissimam, ex qua filium suscepit. Deinde inter diaconos relatus, conjuge itidem ad religiosæ vitæ cultum pari studio conversa. Adeo floruit ingenii et doctrinæ fama, ut non solum in pretio essent, quæ sua sponte scriberet, sed amicorum quoque, quos impensissime coluit, rogatu in dictandis aliorum nomine orationibus, epistolis, epitaphiis ac diversarum rerum epigrammatis assiduam operam dare cogeretur. Quo in genere multa reliquit, epistolas præcipue, apologeticum et panegyricum. Ticinensis episcopus factus, anno 511. sub Hormisda pontifice maximo gemina in Orientem ad Anastasium im-

peratorem fidei orthodoxæ causa legatione functus est. Ad suam Ecclesiam reversus, non multo post ævo adhuc integer, annorumque non amplius 48. excessit e vita, ea sanctitatis opinione, ut inter Christi confessores anniversariis honoribus colatur XVI. cal. Augusti, quo die receptus in cælum est anno Christi 521.

Panegyricum Theodorico Gothorum regi habuit vel Mediolani, vel Ravennæ. Si Mediolani dictum placet, exceptum hac laudatione adventantem Theodoricum, sentiendum est; sin Ravennæ, in legatione aliqua est pronuntiatus. Habitum vero fuisse anno 507. vel 508. conjici potest. Ejus stilus plane incultus ac rudis, et inepta ac ridicula elegantiæ et sublimitatis affectatione omnia sui sæculi, quæ linguam latinam deformarunt, vitia ostendit.

C. PLINII CÆCILII SECUNDI EPISTOLARUM

LIBER PRIMUS

(1) I. C. PLINIUS SECUNDUS SEPTICIO SUO S.

Septicio epistolas illius hortatu collectas dedicat.

Frequenter hortatus es, ut epistolas, si quas paulo accuratius scripsissem, colligerem publicaremque. Collegi, non servato temporis ordine, (neque enim historiam componebam) sed ut quæque in manus venerat. Superest, ut nec te consilii, nec me pœniteat obsequii. Ita enim fiet, ut eas, quæ adhuc neglectæ jacent, requiram: et, si quas addidero, non supprimam. Vale.

(2) II. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Quam summo studio, adhibitis subinde etiam nitidis ornamentis, elaboraverat actionem, emendandam mittit Arriano, his additis literis, quæ mores Plinii, gloriæ cupidinem, et simul modestiam satis adumbrant.

Quia tardiorem adventum tuum prospicio; librum, quem prioribus epistolis promiseram, ex-

hibeo. Hunc, rogo, ex consuetudine tua et legas et emendes: eo magis, quod nihil ante peræque eodem ζήλῳ scripsisse videor. Tentavi enim imitari Demosthenem, semper tuum, Calvum, nuper meum, figuris dumtaxat orationis. Nam vim tantorum virorum *pauci*, *quos æquus amavit*, assequi possunt. Nec materia ipsa huic (vereor ne improbe dicam) æmulationi repugnavit: erat enim prope tota in contentione dicendi; quod me longæ desidiæ indormientem excitavit, si modo is sum ego, qui excitari possim. Non tamen omnino Marci nostri ληκύθους fugimus, quoties paululum itinere decedere non intempestivis amœnitatibus admonebamur. Acres enim esse, non tristes, volebamus. Nec est, quod putes, me sub hac exceptione veniam postulare. Imo, quo magis intendam limam tuam, confitebor et ipsum me et contubernales ab editione non abhorrere, si modo tu fortasse errori nostro album calculum adjeceris. Est enim plane aliquid edendum, atque utinam hoc potissimum, quod paratum est! (audis desidiæ votum) edendum autem ex pluribus causis: maxime quod libelli, quos emisimus, dicuntur in manibus esse, quamvis jam gratiam novitatis exsuerint; nisi tamen auribus nostris bibliopolæ blandiuntur. Sed sane blandiantur, dum per hoc mendacium nobis studia nostra commendent. Vale.

(3) III. PLINIUS CANINIO RUFO SUO S.

Caninium, juvenem poeseos studiosum, hortatur, ut in amœnissimo suburbano assidue morari, et, abjectis sordidis curis, famam perpetuam sibi scriptis condere velit. Suos ipsius sensus instillare juveni conatur.

Quid agit Comum, tuæ meæque deliciæ? quid suburbanum amœnissimum? quid illa porticus, verna semper? quid πλατανὼν opacissimus? quid euripus viridis et gemmeus? quid subjectus et serviens lacus? quid illa mollis, et tamen solida, gestatio? quid balineum illud, quod plurimus sol implet et circumit? quid triclinia illa popularia? quid illa paucorum? quid cubicula diurna nocturnaque? Possidentne te, et per vices partiuntur? An, ut solebas, intentione rei familiaris obeundæ, crebris excursionibus avocaris? Si te possident, felix beatusque es: sin minus, unus ex multis. Quin tu (tempus est enim) humiles et sordidas curas aliis mandas; et ipse te in alto isto pinguique secessu studiis asseris? Hoc sit negotium tuum, hoc otium; hic labor, hæc quies; in his vigilia, in his etiam somnus reponatur. Effinge aliquid et excude, quod sit perpetuo tuum. Nam reliqua rerum tuarum post te alium atque alium dominum sortientur: hoc numquam tuum desinet esse, si semel cœperit. Scio, quem animum, quod horter ingenium. Tu modo enitere, ut tibi ipse sis tanti, quanti videberis aliis, si tibi fueris. Vale.

(4) IV. PLINIUS POMPEJÆ CELERINÆ SOCRUI S.

Laudata rerum copia in villis socrus suæ, et servorum diligentia, illam ad prædia sua invitat.

Quantum copiarum in Ocriculano, in Narniensi, in Carsulano, in Perusino tuo, in Narniensi vero etiam balineum, ex epistolis meis (nam jam tuis opus non est) una illa brevis et vetus sufficit. Non me hercule tam mea sunt quæ mea sunt, quam quæ tua: hoc tamen differunt, quod sollicitius et intentius tui me, quam mei excipiunt. Idem fortasse eveniet tibi, si quando in nostra diverteris. Quod velim facias: primum, ut perinde nostris rebus, ac nos tuis, perfruaris: deinde, ut mei expergiscantur aliquando, qui me secure ac prope negligenter exspectant. Nam mitium dominorum apud servos ipsa consuetudine metus exolescit: novitatibus excitantur, probarique dominis per alios magis quam per ipsos laborant. Vale.

(5) V. PLINIUS VOCONIO ROMANO SUO S.

M. Aquilius Regulus causidicus quales olim sibi insidias struxerit, et quomodo, mutatis temporibus, in gratiam secum redire voluerit, acri et morata narratione notum Voconio facit.

Vidistine quemquam M. Regulo timidiorem humilioremque post Domitiani mortem? sub quo non minora flagitia commiserat, quam sub Nerone, sed tectiora. Cœpit vereri, ne sibi irasce-

rer: nec fallebatur; irascebar. Rustici Aruleni periculum foverat, exsultaverat morte: adeo ut librum recitaret publicaretque, in quo Rusticum insectatur, atque etiam *Stoicorum simiam* appellat. Adjicit *vitelliana cicatrice stigmosum*. Agnoscis eloquentiam Reguli. Lacerat Herennium Senecionem tam intemperanter quidem, ut dixerit ei Metius Carus: *Quid tibi cum meis mortuis? numquid ego aut Crasso aut Camerino molestus sum?* quos ille sub Nerone accusaverat. Hæc me Regulus dolenter tulisse credebat, ideoque, etiam quum recitaret librum, non adhibuerat. Præterea reminiscebatur, quam capitaliter ipsum me apud centumviros lacessisset. Aderam Arionillæ, Timonis uxori, rogatu Aruleni Rustici. Regulus contra. Nitebamur nos in parte causæ sententia Metii Modesti, optimi viri: is tunc in exsilio erat, a Domitiano relegatus. Ecce tibi Regulus: *Quæro*, inquit, *Secunde, quid de Modesto sentias?* Vides, quod periculum, si respondissem, *Bene:* quod flagitium, si, *Male*. Non possum dicere aliud tunc mihi, quam Deos adfuisse. *Respondebo*, inquam, *quid sentiam, si de hoc centumviri judicaturi sunt*. Rursus ille: *Quæro, quid de Modesto sentias?* Iterum ego: *Solebant testes in reos, non in damnatos, interrogari*. Tertio ille: *Non jam quid de Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias?* *Quæris*, inquam, *quid sentiam? At ego, ne interrogare quidem fas puto, de quo pronuntiatum est*. Conticuit: me laus et gratulatio sequuta est; quod nec famam meam aliquo responso, utili fortasse, inhonesto tamen, læseram; nec me laqueis tam insidiosæ interrogationis involveram. Nunc ergo

conscientia exterritus apprehendit Cæcilium Celerem; mox Fabium Justum rogat, ut me sibi reconcilient. Nec contentus, pervenit ad Spurinnam. Huic simpliciter (ut est, quum timet, abjectissimus) *Rogo*, inquit, *mane videas Plinium domi: sed plane mane; neque enim diutius ferre sollicitudinem possum; et quoquo modo efficias, ne mihi irascatur*. Evigilaveram. Nuntius a Spurinna: *Venio ad te*. Imo, *Ego ad te*. Coimus in porticum Liviæ, quum alter ad alterum tenderemus. Exponit Reguli mandata; addit preces suas, ut decebat optimum virum pro dissimillimo, parce. Cui ego: *Dispicies ipse, quid renuntiandum Regulo putes: te decipi a me non oportet. Exspecto Mauricum* (nondum enim ab exsilio venerat), *ideo nihil alterutram in partem respondere tibi possum, facturus quidquid ille decreverit. Illum enim esse hujus consilii ducem, me comitem, decet*. Paucos post dies ipse me Regulus convenit in prætoris officio: illuc me persequutus secretum petit. Ait, *timere se, ne animo meo penitus hæreret, quod in centumvirali judicio aliquando dixisset*, quum responderet mihi, et Satrio Rufo, *Satrius Rufus, et cui est cum Cicerone æmulatio, et contentus non est eloquentia sæculi nostri*. Respondi, *nunc me intelligere maligne dictum, quia ipse confiteretur: ceterum potuisse honorificum existimari. Est enim*, inquam, *mihi cum Cicerone æmulatio, nec sum contentus eloquentia sæculi nostri. Nam stultissimum credo, ad imitandum non optima quæque proponere. Sed tu, qui hujus judicii meministi, cur illius oblitus es, in quo me interrogasti, quid de Metii Modesti pietate senti-*

tem? Expalluit notabiliter, quamvis palleat semper: et hæsitabundus inquit: *Interrogavi*, *non ut tibi nocerem*, *sed ut Modesto*. Vide hominis crudelitatem, qui se non dissimulet exsuli nocere voluisse. Subjunxit egregiam causam: *Scripsit*, inquit, *in epistola quadam*, *quæ apud Domitianum recitata est*, *Regulus omnium bipedum nequissimus*. Quod quidem Modestus verissime scripserat. Hic fere nobis sermonis terminus. Neque enim volui progredi longius, ut mihi omnia libera servarem, dum Mauricus venit. Nec me præterit esse Regulum δυσκαθαίρετον: est enim locuples, factiosus; curatur a multis; timetur a pluribus, quod plerumque fortius amore est. Potest tamen fieri, ut hæc concussa labantur. Nam gratia malorum tam infida est, quam ipsi. Verum, ut idem sæpius dicam, exspecto Mauricum. Vir est gravis, prudens, multis experimentis eruditus, et qui futura possit ex præteritis providere. Mihi et tentandi aliquid et quiescendi illo auctore ratio constabit. Hæc tibi scripsi, quia æquum erat, te pro amore mutuo non solum omnia mea facta dictaque, verum etiam consilia cognoscere. Vale.

(6) VI. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

Facete et acriter Tacitum monet, ipsum exemplo suo in silvis posse studere et venari percommode.

Ridebis, et licet rideas. Ego ille, quem nosti, apros tres, et quidem pulcherrimos, cepi. Ipse? inquis. Ipse: non tamen ut omnino ab inertia mea et quiete discederem. Ad retia sedebam:

erant in proximo non venabulum aut lancea, sed stilus et pugillares. Meditabar aliquid enotabamque, ut, si manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem. Non est, quod contemnas hoc studendi genus. Mirum est, ut animus agitatione motuque corporis excitetur. Jam undique silvæ et solitudo, ipsumque illud silentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Proinde quum venabere, licebit, auctore me, ut panarium et lagunculam, sic etiam pugillares feras. Experieris non Dianam magis montibus, quam Minervam inerrare. Vale.

(7) VII. PLINIUS OCTAVIO RUFO S.

Octavio Rufo poeseos studioso, qui Plinium rogaverat, ut non Bæticis Gallo accusationem intendentibus, sed Gallo potius adesset, respondet, se nec huic, nec illis adfuturum. Id autem facit, ne amicum offendat, tum prudenter, tum urbane.

Vide, in quo me fastigio collocaris, quum mihi idem potestatis idemque regni dederis, quod Homerus Jovi optimo maximo:

Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.

Nam ego quoque simili nutu ac renutu respondere voto tuo possum. Etenim sicut fas est mihi, præsertim te exigente, excusare Bæticis contra unum hominem advocationem: ita nec fidei nostræ, nec constantiæ, quam diligis, convenit adesse contra provinciam, quam tot officiis, tot laboribus, tot etiam periculis meis aliquando devinxerim. Tenebo ergo hoc temperamentum, ut ex duobus, quorum alterum petis, eligam id potius, in quo non solum studio tuo,

verum etiam judicio satisfaciam. Neque enim tantopere mihi considerandum est, quid vir optimus in præsentia velis, quam quid semper sis probaturus. Me circa Idus octobres spero Romæ futurum, eademque hæc præsentem quoque tua meaque fide Gallo confirmaturum: cui tamen nunc jam licet spondeas de animo meo,

Ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.

Cur enim non usquequaque homericis versibus agam tecum? quatenus tu me tuis agere non pateris: quorum tanta cupiditate ardeo, ut videar mihi hac sola mercede posse corrumpi, ut vel contra Bæticos adsim. Pæne præterii, quod minime prætereundum fuit, accepisse me caryotas optimas, quæ nunc cum ficis et boletis certandum habent. Vale.

(8) VIII. PLINIUS POMPEJO SATURNINO SUO S.

Orationem, quam inter municipes suos habuerat bibliothecam a se conditam dedicaturus, pauperumque liberis alimenta promissurus, quum edere gestiret, sed et vereretur, ne lubrica illa materia plus invidiæ sibi pareret quam gloriæ, Pompejum Saturninum variis dicendi generibus præpollentem, quid faciendum sit, consulit, atque ad eum tam probabiliter ad animi humani indolem, quam composite disputat.

Peropportune mihi redditæ sunt literæ tuæ, quibus flagitabas, ut tibi aliquid ex scriptis meis mitterem, quum ego id ipsum destinassem. Addidisti ergo calcaria sponte currenti, pariterque et tibi veniam recusandi laboris, et mihi exigendi verecundiam sustulisti. Nam nec me timi-

de uti decet eo, quod oblatum est: nec te gravari, quod depoposcisti. Non est tamen, quod ab homine desidioso aliquid novi operis exspectes. Petiturus sum enim, ut rursus vaces sermoni, quem apud municipes meos habui, bibliothecam dedicaturus. Memini quidem, te jam quædam annotasse, sed generaliter: ideo nunc rogo, ut non tantum universitati ejus attendas, verum etiam particulas, qua soles, lima persequaris: erit enim et post emendationem liberum nobis vel publicare vel continere. Quin imo fortasse hanc ipsam cunctationem nostram in alterutram sententiam emendationis ratio deducet, quæ aut indignum editione, dum sæpius retractat, inveniet: aut dignum, dum id ipsum experitur, efficiet. Quamquam hujus cunctationis meæ causæ non tam in scriptis, quam in ipso materiæ genere consistunt: est enim paulo gloriosius et elatius. Onerabit hoc modestiam nostram, etiamsi stilus ipse fuerit pressus demissusque, propterea quod cogimur cum de munificentia parentum nostrorum, tum de nostra disputare. Anceps hic et lubricus locus est, etiam quum illi necessitas lenocinatur. Etenim si alienæ quoque laudes parum æquis auribus accipi solent; quam difficile est obtinere, ne molesta videatur oratio de se aut de suis disserentis? Nam quum ipsi honestati, tum aliquanto magis gloriæ ejus prædicationique invidemus: atque ea demum recte facta minus detorquemus et carpimus, quæ in obscuritate et silentio reponuntur. Qua ex causa sæpe ipse mecum, nobisne tantum, quidquid illud est, composuisse, an et aliis debeamus? Ut nobis, admonet istud, quod pleraque, quæ sunt agendæ rei necessaria, eadem peracta

nec utilitatem parem nec gratiam retinent. Ac, ne longius exempla repetamus, quid utilius fuit, quam munificentiæ rationem etiam stilo prosequi? Per hoc enim assequebamur, primum, ut honestis cogitationibus immoraremur; deinde, ut pulcritudinem illarum longiore tractatu pervideremus; postremo, ut subitæ largitionis comitem pœnitentiam caveremus. Nascebatur ex his exercitatio quædam contemnendæ pecuniæ. Nam quum homines ad custodiam ejus natura restrinxerit; nos contra multum ac diu pensitatus amor liberalitatis communibus avaritiæ vinculis eximebat: tantoque laudabilior munificentia nostra fore videbatur, quod ad illam non impetu quodam, sed consilio trahebamur. Accedebat his causis, quod non ludos aut gladiatores, sed annuos sumtus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculorum porro et aurium voluptates adeo non egent commendatione, ut non tam incitari debeant oratione, quam reprimi. Ut vero aliquis libenter educationis tædium laboremque suscipiat, non præmiis modo, verum etiam exquisitis adhortationibus impetrandum est. Nam si medici salubres, sed voluptate carentes cibos, blandioribus alloquiis prosequuntur; quanto magis decuit publice consulentem, utilissimum munus, sed non perinde populare, comitate orationis inducere! præsertim quum enitendum haberemus, ut quod parentibus datur, et orbis probaretur; honoremque paucorum ceteri patienter et exspectarent et mererentur. Sed ut tunc communibus magis commodis, quam privatæ jactantiæ studebamus, quum intentionem affectumque muneris nostri vellemus intelligi; ita nunc in ratione edendi veremur, ne forte non aliorum utilitatibus, sed propriæ laudi

servisse videamur. Præterea meminimus, quanto majore animo honestatis fructus in conscientia, quam in fama, reponatur. Sequi enim gloria, non appeti, debet; nec, si casu aliquo non sequatur, idcirco quod gloriam non meruit, minus pulcrum est. Ii vero, qui benefacta sua verbis adornant, non ideo prædicare, quia fecerint, sed, ut prædicarent, fecisse creduntur. Sic, quod magnificum referente alio fuisset, ipso, qui gesserat, recensente, vanescit. Homines enim quum rem destruere non possunt, jactationem ejus incessunt. Ita, si silenda feceris, factum; si laudanda, quod non sileas, ipse culparis. Me vero peculiaris quædam impedit ratio: etenim hunc ipsum sermonem non apud populum, sed apud decuriones habui; nec in propatulo, sed in curia. Vereor ergo, ut sit satis congruens, quum in dicendo assentationem vulgi acclamationemque defugerim; nunc eadem illa editione sectari: quumque plebem ipsam, cui consulebatur, limine curiæ parietibusque discreverim, ne quam in speciem ambitionis inciderem; nunc eos etiam, ad quos ex munere nostro nihil pertinet præter exemplum, velut obvia ostentatione conquirere. Habes cunctationis meæ causas: obsequar tamen consilio tuo, cujus mihi auctoritas pro ratione sufficit. Vale.

(9) IX. PLINIUS MINUTIO FUNDANO SUO S.

Inania officia, quibus tempus in urbe teritur, cum recta et beata vita in Laurentino comparat, ita quidem, ut eum de vitæ dignitate, atque recto usu verissime sensisse appareat.

Mirum est, quam singulis diebus in urbe ratio aut constet, aut constare videatur, pluribus junctisque non constet. Nam, si quem interroges: *Hodie quid egisti?* respondeat: *Officio togæ virilis interfui; sponsalia aut nuptias frequentavi; ille me ad signandum testamentum, ille in advocationem, ille in consilium rogavit.* Hæc, quo die feceris, necessaria; eadem, si quotidie fecisse te reputes, inania videntur, multo magis quum secesseris. Tunc enim subit recordatio: *Quot dies quam frigidis rebus absumsi?* Quod evenit mihi, postquam in Laurentino meo aut lego aliquid aut scribo, aut etiam corpori vaco, cujus fulturis animus sustinetur. Nihil audio quod audisse, nihil dico quod dixisse pœniteat: nemo apud me quemquam sinistris sermonibus carpit; neminem ipse reprehendo, nisi unum me, quum parum commode scribo: nulla spe, nullo timore sollicitor; nullis rumoribus inquietor. Mecum tantum et cum libellis loquor. Rectam sinceramque vitam! dulce otium honestumque, ac pæne omni negotio pulcrius! o mare, o litus, verum secretumque μουσεῖον! quam multa invenitis, quam multa dictatis? Proinde tu quoque strepitum istum inanemque discursum, et multum ineptos labores, ut primum fuerit occasio, relin-

que, teque studiis vel otio trade. Satius est enim, ut Attilius noster eruditissime simul et facetissime dixit, otiosum esse, quam nihil agere. Vale.

(10) X. PLINIUS ATRIO CLEMENTI SUO S.

Euphratem philosophum laudat, cujus disputationibus ipse plurimum profecerat. Atrium hortatur ut illi se expoliendum tradat, doletque, se non posse cum illo totos dies audiendo discendoque consumere.

Si quando urbs nostra liberalibus studiis floruit, nunc maxime floret. Multa claraque exempla sunt. Suffecerit unum, Euphrates philosophus. Hunc ego in Syria, quum adolescentulus militarem, penitus et domi inspexi, amarique ab eo laboravi, etsi non erat laborandum: est enim obvius et expositus, plenusque humanitate, quam praecipit. Atque utinam sic ipse, quam spem tunc ille de me concepit, impleverim, ut ille multum virtutibus suis addidit! Aut ego nunc illas magis miror, quia magis intelligo: quamquam ne nunc quidem satis intelligo. Ut enim de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex judicare; ita, nisi sapiens, non potest perspicere sapientem. Quantum mihi tamen cernere datur, multa in Euphrate sic eminent et elucent, ut mediocriter quoque doctos advertant et afficiant. Disputat subtiliter, graviter, ornate: frequenter etiam platonicam illam sublimitatem et latitudinem effingit. Sermo est copiosus et varius: dulcis in primis, et qui repugnantes quo-

que ducat et impellat. Ad hoc, proceritas corporis, decora facies, demissus capillus, ingens et cana barba: quæ, licet fortuita et inania putentur, illi tamen plurimum venerationis acquirunt. Nullus horror in cultu, nulla tristitia, multum severitatis: reverearis occursum, non reformides. Vitæ sanctitas summa, comitas par. Insectatur vitia, non homines: nec castigat errantes, sed emendat. Sequaris monentem attentus et pendens: et persuadere tibi, etiam quum persuaserit, cupias. Jam vero liberi tres, duo mares, quos diligentissime instituit. Socer Pompejus Julianus, quum cetera vita, tum vel hoc uno magnus et clarus, quod ipse provinciæ princeps inter altissimas conditiones generum, non honoribus principem, sed sapientia, elegit. Quamquam quid ego plura de viro, quo mihi frui non licet? An ut magis angar, quod non licet? Nam distringor officio ut maximo, sic molestissimo. Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas: scribo plurimas, sed illiteratissimas literas. Soleo nonnumquam (nam id ipsum quando contingit!) de his occupationibus apud Euphratem queri. Ille me consolatur; affirmat etiam, esse hanc philosophiæ, et quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, judicare, promere et exercere justitiam, quæque ipsi doceant, in usu habere. Mihi tamen hoc unum non persuadet, satius esse ista facere, quam cum illo dies totos audiendo discendoque consumere. Quo magis te, cui vacat, hortor, quum in urbem proxime veneris (venias autem ob hoc maturius) illi te expoliendum limandumque permittas. Neque enim ego (ut multi) invideo aliis bono, quo ipse careo; sed con-

tra sensum quemdam voluptatemque percipio, si ea, quæ mihi denegantur, amicis video superesse. Vale.

(11) XI. PLINIUS FABIO JUSTO SUO S.

Facete, sed et amanter Fabio exprobrat socordiam in epistolis scribendis.

Olim nullas mihi epistolas mittis. *Nihil est*, inquis, *quod scribam*. At hoc ipsum scribe, nihil esse, quod scribas: vel solum illud, unde incipere priores solebant: *Si vales, bene est; ego valeo*. Hoc mihi sufficit; est enim maximum. Ludere me putas? Serio peto. Fac sciam, quid agas: quod sine sollicitudine summa nescire non possum. Vale.

(12) XII. PLINIUS CALESTRIO TIRONI SUO S.

Corellium Rufum, tutorem suum vitæque rectorem, qui ob pertinacem pedum dolorem inedia vitam finierat, luget, et ab invidia, quam ei tam mors voluntaria, quam morbi genus conflare poterat, defendit.

Jacturam gravissimam feci, si jactura dicenda est tanti viri amissio. Decessit Corellius Rufus, et quidem sponte, quod dolorem meum exulcerat: est enim luctuosissimum genus mortis, quæ non ex natura, nec fatalis videtur. Nam utcumque in illis, qui morbo finiuntur, magnum ex ipsa necessitate solatium est; in iis vero, quos arces-

sita mors aufert, hic insanabilis dolor est, quod creduntur potuisse diu vivere. Corellium quidem summa ratio, quæ sapientibus pro necessitate est, ad hoc consilium compulit, quamquam plurimas vivendi causas habentem, optimam conscientiam, optimam famam, maximam auctoritatem; præterea filiam, uxorem, nepotem, sorores, interque tot pignora, veros amicos. Sed tam longa, tam iniqua valetudine conflictabatur, ut hæc tanta pretia vivendi mortis rationibus vincerentur. Tertio et tricesimo anno (ut ipsum prædicantem audiebam) pedum dolore correptus est. Patrius hic illi: nam plerumque morbi quoque per successiones quasdam, ut alia, traduntur. Hunc abstinentia, sanctitate, quoad viridis ætas, vicit et fregit; novissime cum senectute ingravescentem viribus animi sustinebat. Quum quidem incredibiles cruciatus, et indignissima tormenta pateretur, (jam enim dolor non pedibus solis, ut prius, insidebat, sed omnia membra pervagabatur), veni ad eum Domitiani temporibus, in suburbano jacentem. Servi e cubiculo recesserunt: habebant enim hoc moris, quoties intrasset fidelior amicus; quin etiam uxor (quamquam omnis secreti capacissima) digrediebatur. Circumtulit oculos, et: *Cur*, inquit, *me putas hos tantos dolores tamdiu sustinere? ut scilicet isti latroni vel uno die supersim*. Dedisses huic animo par corpus, fecisset quod optabat. Adfuit tamen Deus voto, cujus ille compos, ut jam securus liberque moriturus, multa illa vitæ, sed minora, retinacula abrupit. Increverat valetudo, quam temperantia mitigare tentavit; perseverantem constantia fugit. Jam dies alter, tertius, quartus: abstinebat cibo. Misit ad me uxor ejus Hispulla communem

amicum C. Geminium cum tristissimo nuntio, *destinasse Corellium mori, nec aut suis aut filiæ precibus flecti; solum superesse me, a quo revocari posset ad vitam*. Cucurri: perveneram in proximum, quum mihi ab eadem Hispulla Julius Atticus nuntiat, nihil jam ne me quidem impetraturum: tam obstinate magis ac magis induruisse. Dixerat sane medico admoventi cibum, κέκρικα, quæ vox quantum admirationis in animo meo, tantum desiderii reliquit. Cogito, quo amico, quo viro caream. Implevit quidem annum septimum et sexagesimum, quæ ætas etiam robustissimis satis longa est: scio. Evasit perpetuam valetudinem: scio. Decessit superstitibus suis, florente republica, quæ illi omnibus suis carior erat: et hoc scio. Ego tamen tamquam et juvenis et fortissimi mortem doleo: doleo autem (licet me imbecillum putes) meo nomine. Amisi enim, amisi vitæ meæ testem, rectorem, magistrum. In summa, dicam quod recenti dolore contubernali meo Calvisio dixi: *Vereor, ne negligentius vivam*. Proinde adhibe solatia mihi; non hæc: *Senex erat, infirmus erat;* (hæc enim novi) sed nova aliqua, sed magna, quæ audierim numquam, legerim numquam. Nam quæ audivi, quæ legi, sponte succurrunt, sed tanto dolore superantur. Vale.

(13) XIII. PLINIUS SOSIO SENECIONI SUO S.

Dolet, recitationes, quibus ipse plurimum tribuebat, non ab aliis pari studio coli.

Magnum proventum poetarum annus hic attulit. Toto mense Aprili nullus fere dies, quo non

recitaret aliquis. Juvat me, quod vigent studia, proferunt se ingenia hominum et ostentant: tametsi ad audiendum pigre coitur. Plerique in stationibus sedent, tempusque audiendis fabulis conterunt, ac subinde sibi nuntiari jubent, an jam recitator intraverit, an dixerit præfationem, an ex magna parte evolverit librum: tum demum, ac tunc quoque lente cunctanterque veniunt: nec tamen permanent, sed ante finem recedunt, alii dissimulanter et furtim, alii simpliciter et libere. At hercule memoria parentum Claudium Cæsarem ferunt, quum in palatio spatiaretur, audissetque clamorem, causam requisisse; quumque dictum esset, recitare Nonianum, subitum recitanti inopinatumque venisse. Nunc otiosissimus quisque multo ante rogatus, et identidem admonitus, aut non venit, aut, si venit, queritur se diem, quia non perdiderit, perdidisse. Sed tanto magis laudandi probandique sunt, quos a scribendi recitandique studio hæc auditorum vel desidia vel superbia non retardat. Equidem prope nemini defui. Erant sane plerique amici: neque enim quisquam est fere, qui studia, ut non simul et nos amet. His ex causis longius, quam destinaveram, tempus in urbe consumsi. Possum jam repetere secessum, et scribere aliquid, quod non recitem; ne videar, quorum recitationibus adfui, non auditor fuisse, sed creditor. Nam ut in ceteris rebus, ita in audiendi officio perit gratia, si reposcatur. Vale.

(14) XIV. PLINIUS JUNIO MAURICO SUO S.

Rogatus a Junio Maurico, ut Aruleni Rustici fratris filiæ maritum prospiceret, Acilianum ab omnibus, quæ in genero assumendo spectari solent, virtutibus egregie commendat, laudibusque fidem facit.

Petis, ut fratris tui filiæ prospiciam maritum: quod merito mihi potissimum injungis. Scis enim, quantopere summum illum virum suspexerim dilexerimque: quibus ille adolescentiam meam exhortationibus foverit: quibus etiam laudibus, ut laudandus viderer, effecerit. Nihil est quod a te mandari mihi aut majus aut gratius, nihil quod honestius a me suscipi possit, quam ut eligam juvenem, ex quo nasci nepotes Aruleno Rustico deceat. Qui quidem diu quærendus fuisset, nisi paratus et quasi provisus esset Minucius Acilianus: qui me ut juvenis juvenem (est enim minor pauculis annis) familiarissime diligit, reveretur ut senem. Nam ita a me formari et instituti cupit, ut ego a vobis solebam. Patria est ei Brixia, ex illa nostra Italia, quæ multum adhuc verecundiæ, frugalitatis atque etiam rusticitatis antiquæ retinet ac servat. Pater Minucius Macrinus, equestris ordinis princeps, quia nihil altius voluit: allectus a divo Vespasiano inter prætorios, honestam quietem huic nostræ, ambitioni dicam an dignitati? constantissime prætulit. Habet aviam maternam Serranam Proculam, e municipio patavino. Nosti loci mores. Serrana tamen Patavinis quoque severitatis exemplum est. Contigit et avunculus ei P. Acilius, gravitate,

prudentia, fide prope singulari. In summa, nihil erit in domo tota, quod non tibi, tamquam in tua, placeat. Aciliano vero ipsi plurimum vigoris et industriæ, quamquam in maxima verecundia. Quæsturam, tribunatum, præturam honestissime percucurrit, ac jam pro se tibi necessitatem ambiendi remisit. Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa: est ingenua totius corporis pulcritudo, et quidam senatorius decor: quæ ego nequaquam arbitror negligenda: debet enim hoc castitati puellarum quasi præmium dari. Nescio, an adjiciam, esse patri ejus amplas facultates. Nam quum imaginor vos, quibus quærimus generum; silendum de facultatibus puto: quum publicos mores atque etiam leges civitatis intueor, quæ vel in primis census hominum spectandos arbitrantur; ne id quidem prætereundum videtur. Et sane de posteris, et his pluribus, cogitanti, hic quoque in conditionibus deligendis ponendus est calculus. Tu fortasse me putes indulsisse amori meo, supraque ista, quam res patitur, sustulisse: at ego fide mea spondeo futurum, ut omnia longe ampliora, quam a me prædicantur, invenias. Diligo quidem adolescentem ardentissime, sicut meretur: sed hoc ipsum amantis est, non onerare eum laudibus. Vale.

(15) XV. PLINIUS SEPTICIO CLARO SUO S.

Septicium, qui ad cœnam vocatus non venerat, in jus damni illati jocabundus vocat.

Heus tu, promittis ad cœnam, nec venis. Dicitur jus, ad assem impendium reddes, nec id

modicum. Paratæ erant lactucæ singulæ, cochleæ ternæ, ova bina, alica cum mulso et nive: (nam hanc quoque computabis, imo hanc in primis, quæ perit in ferculo) olivæ bæticæ, cucurbitæ, bulbi, alia mille non minus lauta. Audisses comœdum, vel lectorem, vel lyristen, vel, quæ mea liberalitas, omnes. At tu apud nescio quem ostrea, vulvas, echinos, Gaditanas maluisti. Dabis pœnas, non dico quas. Dure fecisti: invidisti, nescio an tibi, certe mihi, sed tamen et tibi. Quantum nos lusissemus, risissemus, studuissemus! Potes apparatius cœnare apud multos: nusquam hilarius, simplicius, incautius. In summa, experire: et nisi postea te aliis potius excusaveris, mihi semper excusa. Vale.

(16) XVI. PLINIUS ERUCIO SUO S.

Pompejum Saturninum, quem ceteri æquales aut ignorabant aut negligebant, a multiplici ingenio admirabundus laudat, docteque de scribendi generibus, quibus ille eminebat, judicat.

Amabam Pompejum Saturninum, hunc dico nostrum: laudabamque ejus ingenium, etiam antequam scirem, quam varium, quam flexibile, quam multiplex esset: nunc vero totum me tenet, habet, possidet. Audivi causas agentem acriter et ardenter, nec minus polite et ornate, sive meditata sive subita proferret. Adsunt aptæ crebræque sententiæ, gravis et decora constructio, sonantia verba et antiqua. Omnia hæc mire placent, quum impetu quodam et flumine prævehuntur: placent, si retractentur. Senties, quod ego, quum orationes ejus in manus sumseris; quas

facile cuilibet veterum, quorum est æmulus, comparabis. Idem tamen in historia magis satisfaciet vel brevitate vel luce vel suavitate vel splendore etiam et sublimitate narrandi. Nam in concionibus eadem, quæ in orationibus, vis est: pressior tamen et circumscriptior et adductior. Præterea facit versus, quales Catullus aut Calvus: quantum illis leporis, dulcedinis, amaritudinis, amoris! Inserit sane, sed data opera, mollibus lenibusque duriusculos quosdam: et hoc, quasi Catullus aut Calvus. Legit mihi nuper epistolas, quas uxoris esse dicebat. Plautum vel Terentium metro solutum legi credidi; quæ sive uxoris sunt, ut affirmat, sive ipsius, ut negat, pari gloria dignus est, qui aut illa componat, aut uxorem, quam virginem accepit, tam doctam politamque reddiderit. Est ergo mecum per diem totum: eumdem antequam scribam, eumdem quum scripsi, eumdem etiam quum remittor, non tamquam eumdem, lego. Quod te quoque ut facias, et hortor et moneo. Neque enim debet operibus ejus obesse, quod vivit. An si inter eos, quos numquam vidimus, floruisset, non solum libros ejus, verum etiam imagines conquireremus; ejusdem nunc honor præsentis et gratia quasi satietate languescet? At hoc pravum malignumque est, non admirari hominem admiratione dignissimum, quia videre, alloqui, audire, complecti, nec laudare tantum, verum etiam amare contingit. Vale.

(17) XVII. PLINIUS CORNELIO TITIANO SUO S.

Capitonem commendat, quod mortuo amico statuam posuerit, et clarorum hominum imagines domi habeat.

Est adhuc curæ hominibus fides et officium: sunt, qui defunctorum quoque amicos agant. Titinius Capito ab imperatore nostro impetravit, ut sibi liceret statuam L. Silani in foro ponere. Pulcrum et magna laude dignum, amicitia principis in hoc uti, quantumque gratia valeas, aliorum honoribus experiri. Est omnino Capitoni in usu, claros viros colere. Mirum est, qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum, domi, ubi potest, habeat. Idem clarissimi cujusque vitam egregiis carminibus exornat. Scias, ipsum pluribus virtutibus abundare, qui alienas sic amat. Redditus est L. Silano debitus honor, cujus immortalitati Capito prospexit pariter et suæ. Neque enim magis decorum et insigne est, statuam in foro populi romani habere, quam ponere. Vale.

(18) XVIII. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

Suetonio actionem ex somnii monitu dissuadenti de somniorum etiam contrario eventu respondet: saltem stropham aliquam pollicetur.

Scribis te perterritum somnio vereri, ne quid adversi in actione patiaris: rogas ut dilationem petam, et pauculos dies, certe proximum, excusem. Difficile est: sed experiar.

. . . καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν

Refert tamen, eventura soleas, an contraria somniare. Mihi reputanti somnium meum, istud, quod times tu, egregiam actionem portendere videtur. Susceperam causam Julii Pastoris, quum mihi quiescenti visa est socrus mea advoluta genibus, ne agerem, obsecrare. Et eram acturus, adolescentulus adhuc; eram in quadruplici judicio; eram contra potentissimos civitatis, atque etiam Cæsaris amicos: quæ singula excutere mentem mihi post tam triste somnium poterant. Egi tamen, λογισάμενος illud,

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνασθαι περὶ πάτρης.

Nam mihi patria (et si quid carius patria) fides videbatur. Prospere cessit: atque adeo illa actio mihi aures hominum, illa januam famæ patefecit. Proinde dispice, an tu quoque sub hoc exemplo somnium istud in bonum vertas: aut, si tutius putas, illud cautissimi cujusque præceptum: *Quod dubitas, ne feceris;* id ipsum rescribe. Ego aliquam stropham inveniam: agamque causam tuam, ut ipsam agere, quum tu voles, possis. Est enim sane alia ratio tua, alia mea fuit. Nam judicium centumvirale differri nullo modo; istud ægre quidem, sed tamen potest. Vale.

*(19) XIX. PLINIUS ROMANO FIRMO SUO S.

Firmo, municipi suo, trecenta sestertia offert ad censum equestrem explendum.

Municeps tu meus et condiscipulus, et ab ineunte ætate contubernalis: pater tuus et matri et avunculo meo, mihi etiam, quantum ætatis diversitas passa est, familiaris: magnæ et graves

causæ, cur suscipere et augere dignitatem tuam debeam. Esse autem tibi centum millium censum satis indicat, quod apud nos decurio es. Igitur, ut te non decurione solum, verum etiam equite romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates CCC millia numûm. Te memorem hujus muneris amicitiæ nostræ diuturnitas spondet. Ego ne illud quidem admoneo, quod admonere deberem, nisi te scirem sponte facturum, ut dignitate a me data quam modestissime, ut a me data, utare. Nam sollicitius custodiendus est honor, in quo etiam beneficium amici tuendum est. Vale.

(20) XX. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

Tacitum consulit, amplumne et copiosum dicendi genus, an brevius et circumscriptius magis probet.

Frequens mihi disputatio est cum quodam docto homine et perito, cui nihil æque in causis agendis, ut brevitas, placet. Quam ego custodiendam esse confiteor, si causa permittat: alioqui prævaricatio est, transire dicenda; prævaricatio etiam, cursim et breviter attingere, quæ sint inculcanda, infigenda, repetenda. Nam plerisque longiore tractu vis quædam et pondus accedit: utque corpori ferrum, sic oratio animo non ictu magis quam mora imprimitur. Hic ille mecum auctoritatibus agit, ac mihi ex Græcis orationes Lysiæ ostentat, ex nostris Gracchorum Catonisque, quorum sane plurimæ sunt circumcisæ et breves: ego Lysiæ Demosthenem, Æschinem, Hyperidem, multosque præterea; Gracchis et Catoni Pollionem, Cæsarem, Cœlium, in primis M.

Tullium oppono, cujus oratio optima fertur esse, quæ maxima. Et hercule, ut aliæ bonæ res, ita bonus liber melior est quisque, quo major. Vides, ut statuas, signa, picturas, hominum denique multorumque animalium formas, arborum etiam, si modo sint decoræ, nihil magis, quam amplitudo, commendet. Idem orationibus evenit: quin etiam voluminibus ipsis auctoritatem quamdam et pulcritudinem adjicit magnitudo. Hæc ille multaque alia, quæ a me in eamdem sententiam sôlent dici, ut est in disputando incomprehensibilis et lubricus, ita eludit, ut contendat, hos ipsos, quorum orationibus nitar, pauciora dixisse quam ediderint. Ego contra puto. Testes sunt multæ multorum orationes, et Ciceronis pro Muræna, pro Vareno: in quibus brevis et nuda quasi subscriptio quorumdam criminum solis titulis indicatur. Ex his apparet, illum permulta dixisse; quum ederet, omisisse. Idem pro Cluentio ait, *se totam causam veteri instituto solum perorasse*, et pro Cornelio, *quatriduo egisse*: ne dubitare possimus, quæ per plures dies, ut necesse erat, latius dixerit, postea recisa ac purgata, in unum librum, grandem quidem, unum tamen, coarctasse. At aliud est actio bona, aliud oratio. Scio nonnullis ita videri: sed ego (forsitan fallor) persuasum habeo, posse fieri, ut sit actio bona, quæ non sit bona oratio: non posse non bonam actionem esse, quæ sit bona oratio. Est enim oratio actionis exemplar, et quasi ἀρχέτυπον. Ideo in optima quaque mille figuras extemporales invenimus: in his etiam, quas tantum editas scimus, ut in Verrem, *artificem quem? quemnam? recte admones. Polycletum esse dicebant*. Sequitur ergo, ut actio sit absolutissima,

quæ maxime orationis similitudinem expresserit, si modo justum et debitum tempus accipiat: quod si negetur, nulla orationis, maxima judicis culpa est. Adsunt huic opinioni meæ leges, quæ longissima tempora largiuntur, nec brevitatem dicentibus, sed copiam, hoc est, diligentiam, suadent: quam præstare, nisi in angustissimis causis, non potest brevitas. Adjiciam, quod me docuit usus, magister egregius; frequenter egi, frequenter judicavi, frequenter in consilio fui. Aliud alios movet; ac plerumque parvæ res maximas trahunt. Varia sunt hominum judicia, variæ voluntates: inde qui eamdem causam simul audierunt, sæpe diversum, interdum idem, sed ex diversis animi motibus sentiunt. Præterea suæ quisque inventioni favet, et quasi fortissimum complectitur, quum ab alio dictum est, quod ipse prævidit. Omnibus ergo dandum est aliquid quod teneant, quod agnoscant. Dixit aliquando mihi Regulus, quum simul adessemus: *Tu omnia, quæ sunt in causa, putas exsequenda: ego jugulum statim video, hunc premo*. (Premit sane quod eligit, sed in eligendo frequenter errat). Respondi: *Posse fieri, ut genu esset, aut tibia, aut talus, ubi ille jugulum putaret*. *At ego*, inquam, *qui jugulum perspicere non possum, omnia pertento, omnia experior, πάντα denique λίθον κινῶ*. Utque in agricultura non vineas tantum, verum etiam arbusta, nec arbusta tantum, verum etiam campos curo et exerceo; utque in ipsis campis non far aut siliginem solam, sed hordeum, fabam, ceteraque legumina sero: sic in actione plura quasi semina latius spargo, ut, quæ provenerint, colligam. Neque enim minus imperspicua, incerta fallaciaque sunt judicum ingenia, quam

tempestatum terrarumque. Nec me præterit, summum oratorem Periclem sic a comico Eupolide laudari,

. . . . Πρὸς δέ γ' αυτȣ̃ τῷ τάχει,
Πειθώ τις επεκάθητο τοῖσι χείλεσιν.
Οὗτως εκήλει, καὶ μόνος τῶν ρητόρων
Τὸ κέντρον εγκατέλιπε τοῖς ακροωμένοις.

Verum huic ipsi Pericli nec illa Πειθὼ, nec illud εκήλει brevitate, vel velocitate, vel utraque (differunt enim) sine facultate summa contigisset. Nam delectare, persuadere, copiam dicendi spatiumque desiderant: relinquere vero aculeum in audientium animis is demum potest, qui non pungit, sed infigit. Adde, quæ de eodem Pericle comicus alter,

Ἤστραπτ', εβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα.

Non enim amputata oratio et abscissa, sed lata et magnifica et excelsa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miscet. Optimus tamen modus est: quis negat? sed non minus non servat modum, qui infra rem, quam qui supra; qui adstrictius, quam qui effusius dicit. Itaque audis frequenter, ut illud *immodice et redundanter*, ita hoc *jejune et infirme*: alius excessisse materiam, alius dicitur non implesse: æque uterque; sed ille imbecillitate, hic viribus peccat: quod certe, etsi non limatioris, majoris tamen ingenii vitium est. Nec vero quum hæc dico, illum homericum αμετροεπῆ probo, sed hunc,

Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν εοικότα χειμερίοισιν:

non quia non et ille mihi validissime placeat,

Παῦρα μὲν, αλλὰ μάλα λιγέως.

Si tamen detur electio, illam orationem similem nivibus hibernis, id est, crebram, assiduam et largam, postremo divinam et cælestem volo. At

est gratior multis actio brevis. Est; sed inertibus, quorum delicias desidiamque, quasi judicium, respicere ridiculum est. Nam si hos in consilio habeas, non solum satius est breviter dicere, sed omnino non dicere. Hæc est adhuc sententia mea, quam mutabo, si dissenseris tu, sed plane, cur dissentias, explices, rogo. Quamvis enim cedere auctoritati tuæ debeam, rectius tamen arbitror, in tanta re, ratione quam auctoritate superari. Proinde, si non errare videor, id ipsum, quam voles brevi epistola, sed tamen scribe; confirmaveris enim judicium meum: si erravero, longissimam para. Num corrupi te, qui tibi, si mihi accederes, brevis epistolæ necessitatem; si dissentires, longissimæ imposui? Vale.

(21) XXI. PLINIUS PATERNO SUO S.

Servos consilio Paterni emtos, decentes esse scribit: ut frugi sint, optat.

Ut animi tui judicio, sic oculorum plurimum tribuo; non quia multum, (ne tibi placeas) sed quia tantum, quantum ego, sapis: quamquam hoc quoque multum est. Omissis jocis, credo decentes esse servos, qui sunt emti mihi ex consilio tuo: superest, ut frugi sint: quod de venalibus melius auribus, quam oculis judicatur. Vale.

(22) XXII. PLINIUS CATILIO SEVERO SUO S.

Aristonis, quem laudat, diuturna valetudine in urbe se detineri scribit.

Diu jam in urbe hæreo, et quidem attonitus. Perturbat me longa et pertinax valetudo Titi Aristonis, quem singulariter et miror et diligo. Nihil est enim illo gravius, sanctius, doctius: ut mihi non unus homo, sed literæ ipsæ omnesque bonæ artes in uno homine summum periculum adire videantur. Quam peritus ille et privati juris et publici! quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! nihil est, quod discere velis, quod ille docere non possit: mihi certe, quoties aliquid abditum quæro, ille thesaurus est. Jam quanta sermonibus ejus fides! quanta auctoritas! quam pressa et decora cunctatio! quid est quod non statim sciat? et tamen plerumque hæsitat, dubitat, diversitate rationum: quas acri magnoque judicio ab origine causisque primis repetit, discernit, expendit. Ad hæc quam parcus in victu! quam modicus in cultu! Soleo ipsum, cubiculum ejus, ipsumque lectum, ut imaginem quamdam priscæ frugalitatis, adspicere. Ornat hæc magnitudo animi, quæ nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert; recteque facti, non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petit. In summa, non facile quemquam ex istis, qui sapientiæ studium habitu corporis præferunt, huic viro comparabis. Non quidem gymnasia sectatur aut porticus, nec disputationibus longis aliorum otium suumque delectat: sed

in toga negotiisque versatur: multos advocatione, plures consilio juvat. Nemini tamen istorum castitate, pietate, justitia, fortitudine etiam, primo loco cesserit. Mirareris, si interesses, qua patientia hanc ipsam valetudinem toleret, ut dolori resistat, ut sitim differat, ut incredibilem febrium ardorem immotus opertusque transmittat. Nuper me paucosque mecum, quos maxime diligit, advocavit: rogavitque, ut medicos consuleremus de summa valetudinis, ut, si esset insuperabilis, sponte exiret e vita: sin tantum difficilis et longa, resisteret maneretque. Dandum enim precibus uxoris, dandum filiæ lacrimis, dandum etiam nobis amicis, ne spes nostras, si modo non essent inanes, voluntaria morte desereret. Id ego arduum in primis, et præcipua laude dignum puto. Nam impetu quodam et instinctu procurrere ad mortem, commune cum multis: deliberare vero, et causas ejus expendere, utque suaserit ratio, vitæ mortisque consilium vel suscipere vel ponere, ingentis est animi. Et medici quidem secunda nobis pollicentur: superest, ut promissis Deus annuat, tandemque me hac sollicitudine exsolvat, qua liberatus, Laurentinum meum, hoc est, libellos et pugillares, studiosumque otium repetam. Nunc enim nihil legere, nihil scribere aut assidenti vacat, aut auxio libet.. Habes, quid timeam, quid optem, quid etiam in posterum destinem. Tu quid egeris, quid agas, quid velis agere, invicem nobis, sed lætioribus epistolis, scribe. Erit confusioni meæ non mediocre solatium, si tu nihil quereris. Vale.

(23) XXIII. PLINIUS POMPEJO FALCONI SUO S.

Pompejo Falconi consulenti, an tribunum plebis causas agere deceat, respondet, se, quum tribunus esset, a causis agendis abstinuisse propter quasdam, quas affert, rationes.

Consulis, an existimem te in tribunatu causas agere decere. Plurimum refert, quid esse tribunatum putes; inanem umbram, et sine honore nomen, an potestatem sacrosanctam, et quam in ordinem cogi ut a nullo, ita ne a se quidem deceat. Ipse quum tribunus essem, erraverim fortasse, qui me esse aliquid putavi, sed tamquam essem, abstinui causis agendis: primum, quod deforme arbitrabar, cui assurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus sedentibus stare; et qui jubere posset tacere quemcumque, huic silentium clepsydra indici; et quem interfari nefas esset, hunc etiam convicia audire; et, si inulta pateretur, inertem; si ulcisceretur, insolentem videri. Erat hic quoque æstus ante oculos, si forte me appellasset vel ille cui adessem, vel ille quem contra; intercederem et auxilium ferrem? an quiescerem sileremque, et quasi ejurato magistratu privatum ipse me facerem? His rationibus motus, malui me tribunum omnibus exhibere, quam paucis advocatum. Sed tu (iterum dicam) plurimum interest, quid esse tribunatum putes: quam personam tibi imponas, quæ sapienti viro ita aptanda est, ut perferatur. Vale.

(24) XXIV. PLINIUS BÆBIO HISPANO SUO S.

Suetonium Tranquillum in agelli emtione Hispano commendat.

Tranquillus, contubernalis meus, vult emere agellum, quem venditare amicus tuus dicitur. Rogo, cures, quanti æquum est, emat: ita enim delectabit emisse: nam mala emtio semper ingrata est, eo maxime, quod exprobrare stultitiam domino videtur. In hoc autem agello (si modo arriserit pretium) Tranquilli mei stomachum multa sollicitant, vicinitas urbis, opportunitas viæ, mediocritas villæ, modus ruris, qui avocet magis quam distringat. Scholasticis porro dominis, ut hic est, sufficit abunde tantum soli, ut relevare caput, reficere oculos, reptare per limitem, unamque semitam terere, omnesque viticulas suas nosse, et numerare arbusculas possint. Hæc tibi exposui, quo magis scires, quantum ille esset mihi, quantum ego tibi debiturus, si prædiolum istud, quod commendatur his dotibus, tam salubriter emerit, ut pœnitentiæ locum non relinquat. Vale.

C. PLINII CÆCILII
SECUNDI
EPISTOLARUM
LIBER SECUNDUS

(25) I. PLINIUS ROMANO SUO S.

Quum L. Verginius Rufus publico sumtu atque in foro a Cornelio Tacito laudatus esset, Plinius et de hoc honore ei habito, et de reliqua viri felicitate exponit; tum quid ipse huic tutori suo debeat, quæque sibi lugendi causa sit, addit.

Post aliquot annos insigne atque etiam memorabile populi romani oculis spectaculum exhibuit publicum funus Verginii Rufi, maximi et clarissimi civis, perinde felicis. Triginta annis gloriæ suæ supervixit. Legit scripta de se carmina, legit historias, et posteritati suæ interfuit. Perfunctus est tertio consulatu, ut summum fastigium privati hominis impleret, quum principis noluisset. Cæsares, quibus suspectus, atque etiam invisus virtutibus fuerat, evasit: reliquit incolumem optimum atque amicissimum, tamquam ad hunc ipsum honorem publici funeris reservatus. Annum tertium et octogesimum excessit in altissima tranquillitate, pari veneratione. Usus est firma valetudine: nisi quod solebant ei manus tre-

mere, citra dolorem tamen: aditus tantum mortis durior longiorque, sed hic ipse laudabilis. Nam, quum vocem præpararet, acturus in consulatu principi gratias, liber, quem forte acceperat grandiorem, et seni et stanti ipso pondere elapsus est. Hunc dum consequitur colligitque, per læve et lubricum pavimentum, fallente vestigio, cecidit, coxamque fregit, quæ parum apte collocata, reluctante ætate, male coiit. Hujus viri exsequiæ magnum ornamentum principi, magnum sæculo, magnum etiam foro et rostris attulerunt. Laudatus est a consule Cornelio Tacito: nam hic supremus felicitati ejus cumulus accessit, laudator eloquentissimus. Et ille quidem plenus annis abiit, plenus honoribus, illis etiam, quos recusavit: nobis tamen quærendus ac desiderandus est, ut exemplar ævi prioris: mihi vero præcipue, qui illum non solum publice, sed etiam privatim quantum admirabar, tantum diligebam; primum quod utrique eadem regio, municipia finitima, agri etiam possessionesque conjunctæ: præterea quod ille tutor mihi relictus, affectum parentis exhibuit. Sic candidatum me suffragio ornavit: sic ad omnes honores meos ex secessibus accucurrit, quum jam pridem ejusmodi officiis renuntiasset: sic illo die, quo sacerdotes solent nominare, quos dignissimos sacerdotio judicant, me semper nominabat. Quin etiam in hac novissima valetudine veritus, ne forte inter quinqueviros crearetur, qui minuendis publicis sumtibus judicio senatus constituebantur, quum illi tot amici senes consularesque superessent, me hujus ætatis, per quem excusaretur, elegit, his quidem verbis: *Etiamsi filium haberem, tibi mandarem*. Quibus ex caussis necesse est, tamquam immaturam mortem ejus

in sinu tuo defleam: si tamen fas est aut flere, aut omnino mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita, quam vita est. Vivit enim vivetque semper, atque etiam latius in memoria hominum et sermone versabitur, postquam ab oculis recessit. Volui tibi multa alia scribere, sed totus animus in hac una contemplatione defixus est. Verginium cogito, Verginium jam vanis imaginibus, recentibus tamen, audio, alloquor, teneo: cui fortasse cives aliquos virtutibus pares et habemus et habebimus, gloria neminem. Vale.

(26) II. PLINIUS PAULINO SUO S.

Accusat Paulinum negligentiæ literarum.

Irascor: nec liquet mihi an debeam; sed irascor. Scis, quam sit amor iniquus interdum, impotens sæpe, μικραίτιος semper. Hæc tamen causa magna est, nescio an justa: sed ego, tamquam non minus justa quam magna sit, graviter irascor, quod a te tamdiu literæ nullæ. Exorare me potes uno modo, si nunc saltem plurimas et longissimas miseris. Hæc mihi sola excusatio vera, ceteræ falsæ videbuntur. Non sum auditurus. *Non eram Romæ*, vel, *occupatior eram*. Illud enim nec Dii sinant, ut, *infirmior*. Ipse ad villam partim studiis, partim desidia fruor: quorum utrumque ex otio nascitur. Vale.

(27) III. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Isæum rhetorem laudat, et Nepotem, ut illum audiat, adhortatur.

Magna Isæum fama præcesserat: major inventus est. Summa est facultas, copia, ubertas: dicit semper ex tempore, sed tamquam diu scripserit, sermo græcus, imo atticus: præfationes tersæ, graciles, dulces; graves interdum et erectæ. Poscit controversias plures, electionem auditoribus permittit, sæpe etiam partes: surgit, amicitur, incipit. Statim omnia ac pæne pariter, ad manum: sensus reconditi occursant, verba; sed qualia? quæsita et exculta. Multa lectio in subitis; multa scriptio elucet. Prooemiatur apte, narrat aperte, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelse: postremo docet, delectat, afficit; quid maxime, dubites. Crebra ενθυμήματα καὶ νοήματα, syllogismi circumscripti et effecti: quod stilo quoque assequi magnum est. Incredibilis memoria: repetit altius, quæ dixit ex tempore, ne verbo quidem labitur. Ad tantam ἕξιν studio et exercitatione pervenit: nam diebus et noctibus nihil aliud agit, nihil audit, nihil loquitur. Annum sexagesimum excessit, et adhuc scholasticus tantum est: quo genere hominum nihil aut simplicius aut sincerius aut melius. Nos enim, qui in foro verisque litibus terimur, multum malitiæ, quamvis nolimus, addiscimus. Schola et auditorium, ut ficta causa, res inermis, innoxia est: nec minus felix, senibus præsertim. Nam quid in senectute felicius, quam quod dulcissimum est in

juventa? Quare ego Isæum non disertissimum tantum, verum etiam beatissimum judico, quem tu nisi cognoscere concupiscis, saxeus ferreusque es. Proinde si non ob alia, nosque ipsos, at certe ut hunc audias, veni. Numquamne legisti, Gaditanum quemdam Titi Livii nomine gloriaque commotum ad visendum eum ab ultimo terrarum orbe venisse, statimque, ut viderat, abiisse? Αφιλόκαλον, illiteratum, iners ac pæne etiam turpe est, non putare tanti cognitionem, qua nulla est jucundior, nulla pulcrior, nulla denique humanior. Dices: *Habeo hic quos legam, non minus disertos*. Etiam: sed legendi semper occasio est, audiendi non semper. Præterea *multo magis*, ut vulgo dicitur, *viva vox afficit*. Nam licet acriora sint quæ legas, altius tamen in animo sedent, quæ pronuntiatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis affigit. Nisi vero falsum putamus illud Æschinis: qui, quum legisset Rhodiis orationem Demosthenis, admirantibus cunctis, adjecisse fertur: Τί δὲ, ει αυτȣ τȣ θηρίου αχηκόειτε; et erat Æschines, si Demostheni credimus, λαμπροφωνότατος: fatebatur tamen, longe melius eadem illa pronuntiasse ipsum, qui pepererat. Quæ omnia huc tendunt, ut audias Isæum: vel ideo tantum, ut audieris. Vale.

(28) IV. PLINIUS CALVINÆ S.

Calvinæ affini suæ patris debitum condonat, ut famam ejus tueri hereditatemque adire possit.

Si pluribus pater tuus, vel unicuilibet alii, quam mihi, debuisset, fuisset fortasse dubitan-

dum, an adires hereditatem etiam viro gravem. Quum vero ego adductus affinitatis officio, dimissis omnibus, qui, non dico molestiores, sed diligentiores erant, creditor solus exstiterim: quumque vivente eo nubenti tibi in dotem centum millia contulerim, præter eam summam, quam pater tuus quasi de meo dixit (erat enim solvenda de meo) magnum habes facilitatis meæ pignus: cujus fiducia debes famam defuncti pudoremque suscipere; ad quod ne te verbis magis quam rebus horter, quidquid mihi pater tuus debuit, acceptum tibi ferri jubeo. Nec est, quod verearis, ne sit mihi ista onerosa donatio. Sunt quidem omnino nobis modicæ facultates, dignitas sumtuosa, reditus propter conditionem agellorum, nescio minor an incertior: sed quod cessat ex reditu, frugalitate suppletur: ex qua, velut e fonte, liberalitas nostra decurrit: quæ tamen ita temperanda est, ne nimia profusione inarescat: sed temperanda in aliis, in te vero facile ratio constabit, etiam si modum excesserit. Vale.

(29) V. PLINIUS LUPERCO SUO S.

Partem orationis, qua patriam defenderat, perpoliendam mittit. Luperco, quid in ea dijudicanda potissimum spectari velit, exponit, locisque, quorum reprehensionem metuebat, defensionem parat.

Actionem et a te frequenter efflagitatam et a me sæpe promissam exhibui tibi, nondum tamen totam: adhuc enim pars ejus perpolitur. Interim quæ absolutiora mihi videbantur, non fuit

alienum judicio tuo tradi. His tu, rogo, intentionem scribentis accommodes; nihil enim adhuc inter manus habui, cui majorem sollicitudinem præstare deberem. Nam in ceteris actionibus existimationi hominum diligentia tantum et fides nostra; in hac etiam pietas subjicietur. Inde et liber crevit, dum ornare patriam et amplificare gaudemus, pariterque et defensioni ejus deservimus et gloriæ. Tu tamen hæc ipsa, quantum ratio exegerit, reseca. Quoties enim ad fastidium legentium deliciasque respicio, intelligo, nobis commendationem ex ipsa mediocritate libri petendam. Idem tamen, qui a te hanc austeritatem exigo, cogor id, quod diversum est, postulare, ut in plerisque frontem remittas. Sunt enim quædam adolescentium auribus danda, præsertim si materia non refragetur: nam descriptiones locorum, quæ in hoc libro frequentiores erunt, non historice tantum, sed prope poetice prosequi fas est. Quod tamen si quis exstiterit, qui putet nos lautius fecisse, quam orationis severitas exigat: hujus (ut ita dixerim) tristitiam reliquæ partes actionis exorare debebunt. Annixi certe sumus, ut, quamlibet diversa genera lectorum, per plures dicendi species teneremus. Ac sicut veremur, ne quibusdam pars aliqua secundum suam cujusque naturam non probetur: ita videmur posse confidere, ut universitatem omnibus varietas ipsa commendet. Nam et in ratione conviviorum, quamvis a plerisque cibis singuli temperemus, totam tamen cœnam laudare omnes solemus: nec ea, quæ stomachus noster recusat, adimunt gratiam illis, a quibus capitur. Atque hæc ego sic accipi volo, non tamquam assequutum me esse credam, sed tamquam

assequi laboraverim. Fortasse non frustra, si modo tu curam tuam admoveris interim istis, mox iis quæ sequentur. Dices, te non posse satis diligenter id facere, nisi prius totam actionem cognoveris. Fateor: in præsentia tamen et ista tibi familiariora fient, et quædam ex his talia erunt, ut per partes emendari possint. Etenim si avulsum statuæ caput aut membrum aliquod inspiceres, non tu quidem ex illo posses congruentiam æqualitatemque deprehendere, posses tamen judicare, an id ipsum satis elegans esset. Nec alia ex causa principia librorum circumferuntur, quam quia existimatur pars aliqua etiam sine ceteris esse perfecta. Longius me provexit dulcedo quædam tecum loquendi: sed jam finem faciam, ne modum, quem etiam orationi adhibendum puto, in epistola excedam. Vale.

(30) VI. PLINIUS AVITO SUO S.

Adhibitus convivio hominis sordidi simul et sumtuosi, mores ejus, quibus commode suos opponit, Junio Avito narrat, ut eum a luxuriæ et sordium societate deterreat.

Longum est altius repetere, nec refert, quemadmodum acciderit, ut homo minime familiaris cœnarem apud quemdam, ut sibi videbatur, lautum et diligentem; ut mihi, sordidum simul et sumtuosum. Nam sibi et paucis optima quædam; ceteris vilia et minuta ponebat: vinum etiam parvulis lagunculis in tria genera descripserat, non ut potestas eligendi, sed ne jus esset recusandi: et aliud sibi et nobis, aliud minoribus amicis, (nam gradatim amicos habet) aliud suis

nostrisque libertis. Animadvertit, qui mihi proximus recumbebat, et, *An probarem?* interrogavit. Negavi. *Tu ergo*, inquit, *quam consuetudinem sequeris? Eadem omnibus pono: ad cœnam enim, non ad notam, invito: cunctisque rebus exæquo, quos mensa et toro æquavi. Etiamne libertos? Etiam. Convictores enim tunc, non libertos puto*. Et ille: *Magno tibi constat. Minime. Qui fieri potest? Potest: quia scilicet liberti mei non idem, quod ego, bibunt, sed idem ego, quod liberti*. Et hercule, si gulæ temperes, non est onerosum, quo utaris ipse, communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quasi in ordinem redigenda est, si sumtibus parcas, quibus aliquanto rectius tua continentia, quam aliena contumelia, consulas. Quorsum hæc? Ne tibi optimæ indolis juveni quorumdam in mensa luxuria specie frugalitatis imponat. Convenit autem amori in te meo, quoties tale aliquid inciderit, sub exemplo præmonere, quid debeas fugere. Igitur memento, nihil magis esse vitandum quam istam luxuriæ et sordium novam societatem: quæ, quum sint turpissima discreta ac separata, turpius junguntur. Vale.

(31) VII. PLINIUS MACRINO SUO S.

Quum Vestricio Spurinnæ, duci fortissimo, a senatu triumphalis statua decreta, atque etiam filio ejus, præmatura morte exstincto, honor statuæ habitus esset, id Plinius Macrino narrat, tum etiam varios honorum illorum fructus commemorat.

Heri a senatu Vestricio Spurinnæ, principe auctore, triumphalis statua decreta est: non ita, ut multis, qui numquam in acie steterunt, numquam castra viderunt, numquam denique tubarum sonum, nisi in spectaculis, audierunt: verum ut illis, qui decus istud sudore et sanguine et factis assequebantur. Nam Spurinna Bructerûm regem vi et armis induxit in regnum: ostentatoque bello, ferocissimam gentem (quod est pulcherrimum victoriæ genus) terrore perdomuit. Et hoc quidem virtutis præmium; illud solatium doloris accepit, quod filio ejus Cottio, quem amisit absens, habitus est honor statuæ. Rarum id in juvene: sed pater hoc quoque merebatur, cujus gravissimo vulneri magno aliquo fomento medendum fuit. Præterea Cottius ipse tam clarum specimen indolis dederat, ut vita ejus brevis et angusta debuerit hac veluti immortalitate proferri: nam tanta ei sanctitas, gravitas, auctoritas etiam, ut posset senes illos provocare virtute, quibus nunc honore adæquatus est. Quo quidem honore, quantum ego interpretor, non modo defuncti memoriæ et dolori patris, verum etiam exemplo prospectum est. Acuent ad bonas artes juventutem adolescentibus quoque (digni sint modo) tanta præmia consti-

tuta: acuent principes viros ad liberos suscipiendos et gaudia ex superstitibus, et ex amissis tam gloriosa solatia. His ex causis statua Cottii publice lætor, nec privatim minus. Amavi consummatissimum juvenem tam ardenter, quam nunc impatienter requiro. Erit ergo pergratum mihi hanc effigiem ejus subinde intueri, subinde respicere, sub hac consistere, præter hanc commeare. Etenim si defunctorum imagines domi positæ dolorem nostrum levant, quanto magis eæ, quibus in celeberrimo loco non modo species et vultus illorum, sed honor etiam et gloria refertur? Vale.

(32) VIII. PLINIUS CANINIO SUO S.

Molestias suas in urbe subeundas cum vita Caninii beata ad Larium lacum comparat.

Studes? an piscaris? an venaris? an simul omnia? possunt enim omnia simul fieri ad Larium nostrum: nam lacus piscem, feras silvæ, quibus lacus cingitur, studia altissimus iste secessus, affatim suggerunt. Sed sive omnia simul, sive aliquid facias, non possum dicere, *Invideo:* angor tamen non et mihi licere, quæ sic concupisco, ut ægri vinum, balinea, fontes. Numquamne hos arctissimos laqueos, si solvere negatur, abrumpam? Numquam, puto: nam veteribus negotiis nova accrescunt, nec tamen priora peraguntur: tot nexibus, tot quasi catenis majus in dies occupationum agmen extenditur. Vale.

(53) IX. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

Quum Erucius tribunatum peteret, eum Apollinari commendat.

Anxium me et inquietum habet petitio Sexti Erucii mei. Afficior cura, et quam pro me sollicitudinem non adii, quasi pro me altero patior: et alioquin meus pudor, mea existimatio, mea dignitas in discrimen adducitur. Ego Sexto latum clavum a Cæsare nostro, ego quæsturam impetravi: meo suffragio pervenit ad jus tribunatus petendi, quem nisi obtinet in senatu, vereor, ne decepisse Cæsarem videar. Proinde annitendum est mihi, ut talem eum judicent omnes, qualem esse princeps mihi credidit. Quæ causa si studium meum non incitaret, adjutum tamen cuperem juvenem probissimum, gravissimum, eruditissimum, omni denique laude dignissimum, et quidem cum tota domo. Nam pater ejus Erucius Clarus, vir sanctus, antiquus, disertus, atque in agendis causis exercitatus, quas summa fide, pari constantia, nec verecundia minore defendit. Habet avunculum C. Septicium, quo nihil verius, nihil simplicius, nihil candidius, nihil fidelius novi. Omnes me certatim, et tamen æqualiter amant: omnibus nunc ego in uno referre gratiam possum. Itaque prenso amicos, supplico, ambio domos, stationesque circumeo: quantumque vel auctoritate vel gratia valeam, precibus experior. Te quoque obsecro, ut aliquam oneris mei partem suscipere tanti putes. Reddam vicem, si reposces: reddam, etsi non

reposces. Diligeris, coleris, frequentaris: ostende modo velle te, nec deerunt, qui, quod tu velis, cupiant. Vale.

(34) X. PLINIUS OCTAVIO SUO S.

Octavium adhortatur ut carmina, quæ scripserat, ederet, vel saltem recitaret.

Hominem te patientem, vel potius durum ac pæne crudelem! qui tam insignes libros tamdiu teneas! Quousque et tibi et nobis invidebis: tibi, maxima laude; nobis, voluptate? Sine per ora hominum ferantur, iisdemque, quibus lingua romana, spatiis pervagentur. Magna etiam longaque exspectatio est: quam frustrari adhuc et differre non debes. Enotuerunt quidam tui versus, et invito te claustra sua refregerunt: hos nisi retrahis in corpus, quandoque, ut errones, aliquem, cujus dicantur, invenient. Habe ante oculos mortalitatem: a qua asserere te hoc uno monumento potes. Nam cetera, fragilia et caduca, non minus quam ipsi homines, occidunt desinuntque. Dices, ut soles: *Amici mei viderint*. Opto equidem amicos tibi tam fideles, tam eruditos, tam laboriosos, ut tantum curæ intentionisque suscipere et possint et velint: sed dispice, ne sit parum providum, sperare ex aliis, quod tibi ipse non præstes. Et de editione quidem interim, ut voles: recita saltem, quo magis libeat emittere: utque tamdem percipias gaudium, quod ego olim pro te non temere præsumo. Imaginor enim, qui concursus, quæ admiratio te, qui clamor, quod etiam silentium ma-

neat: quo ego, quum dico vel recito, non minus quam clamore delector; sit modo silentium acre et intentum et cupidum ulteriora audiendi. Hoc fructu tanto, tam parato, desine studia tua infinita ista cunctatione fraudare: quæ quum modum excedit, verendum est, ne inertiæ et desidiæ, vel etiam timiditatis nomen accipiat. Vale.

(35) XI. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Narrat, se actore et Cornelio Tacito, Africæ proconsulem Marium, repetundarum reum, a senatu damnatum esse.

Solet esse gaudio tibi, si quid actum est in senatu dignum ordine illo. Quamvis enim quietis amore secesseris, insidet tamen animo tuo majestatis publicæ cura. Accipe ergo, quod per hos dies actum est, personæ claritate famosum, severitate exempli salubre, rei magnitudine æternum. Marius Priscus, accusantibus Afris, quibus proconsul præfuit, omissa defensione, judices petiit. Ego et Cornelius Tacitus adesse provincialibus jussi, existimavimus fidei nostræ convenire, notum senatui facere, excessisse Priscum immanitate et sævitia crimina, quibus dari judices possent: quum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset. Respondit Fronto Catius, deprecatusque est, ne quid ultra repetundarum legem quæreretur, omniaque actionis suæ vela vir movendarum lacrimarum peritissimus, quodam velut vento miserationis implevit. Magna contentio, magni u-

trimque clamores: aliis cognitionem senatus lege conclusam, aliis liberam solutamque dicentibus: quantumque admisisset reus, tantum vindicandum. Novissime consul designatus Julius Ferox, vir rectus et sanctus, Mario quidem judices interim censuit dandos: evocandos autem, quibus diceretur innocentium pœnas vendidisse. Quæ sententia non prævaluit modo, sed omnino post tantas dissensiones fuit sola frequens: annotatumque experimentis, quod favor et misericordia acres et vehementes primos impetus habent, paulatim consilio et ratione, quasi restincta, considunt. Unde evenit, ut, quod multi clamore permixto tuentur, nemo tacentibus ceteris dicere velit. Patescit enim, quum separaris a turba, contemplatio rerum, quæ turba teguntur. Venerunt, qui adesse erant jussi, Vitellius Honoratus et Flavius Martianus, ex quibus Honoratus trecentis millibus exsilium equitis romani, septemque amicorum ejus ultimam pœnam; Martianus unius equitis romani septingentis millibus plura supplicia arguebatur emisse: erat enim fustibus cæsus, damnatus in metallum, strangulatus in carcere. Sed Honoratum cognitioni senatus mors opportuna subtraxit: Martianus inductus est absente Prisco: itaque Tuccius Cerealis consularis jure senatorio postulavit, ut Priscus certior fieret: sive quia miserabiliorem, sive quia invidiosiorem fore arbitrabatur, si præsens fuisset: sive (quod maxime credo) quia æquissimum erat commune crimen ab utroque defendi: et, si dilui non potuisset, in utroque puniri. Dilata res est in proximum senatum, cujus ipse conspectus augustissimus fuit. Princeps præsidebat, erat enim consul: ad hoc, januarius mensis quum

cetera, tum præcipue senatorum frequentia celeberrimus: præterea causæ amplitudo, auctaque dilatione exspectatio et fama, insitumque mortalibus studium magna et inusitata noscendi, omnes undique exciverat. Imaginare quæ sollicitudo nobis, qui metus, quibus super tanta re in illo cœtu, præsente Cæsare, dicendum erat. Equidem in senatu non semel egi: quin imo nusquam audiri benignius soleo: tunc me tamen, ut nova, omnia novo metu permovebant. Obversabatur præter illa, quæ supra dixi, causæ difficultas: stabat modo consularis, modo septemvir epulonum, jam neutrum. Erat igitur perquam onerosum, accusare damnatum: quem, ut premebat atrocitas criminis, ita quasi peractæ damnationis miseratio tuebatur. Utcumque tamen animum cogitationemque collegi. Cœpi dicere non minore audientium assensu, quam sollicitudine mea: dixi horis pæne quinque: nam XII clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor: adeo illa ipsa, quæ dura et adversa dicturo videbantur, secunda dicenti fuerunt. Cæsar quidem mihi tantum studium, tantam etiam curam (nimium est enim dicere sollicitudinem) præstitit, ut libertum meum post me stantem, sæpius admoneret, *voci laterique consulerem*, quum me vehementius putaret intendi, quam gracilitas mea perpeti posset. Respondit mihi pro Martiano Claudius Marcellinus. Missus deinde senatus, et revocatus in posterum; neque enim jam inchoari poterat actio, nisi ut noctis interventu scinderetur. Postero die dixit pro Mario Salvius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer, disertus: in illa vero causa omnes artes suas protulit. Respondit Cornelius

Tacitus eloquentissime, et, quod eximium orationi ejus inest, σεμνῶς. Dixit pro Mario rursus Fronto Catius insigniter: utque jam locus ille poscebat, plus in precibus temporis, quam in defensione consumsit. Hujus actionem vespera inclusit: non tamen sic, ut abrumperet. Itaque in tertium diem probationes exierunt. Jam hoc ipsum pulcrum et antiquum, senatum nocte dimitti, triduo vocari, triduo contineri. Cornutus Tertullus consul designatus, vir egregius, et pro veritate firmissimus, censuit *septingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda; Mario urbe Italiaque interdicendum; Martiano hoc amplius, Africa*. In fine sententiæ adjecit: *Quod ego et Tacitus injuncta advocatione diligenter fortiterque functi essemus, arbitrari senatum, ita nos fecisse, ut dignum mandatis partibus fuerit*. Assenserunt consules designati, omnes etiam consulares usque ad Pompejum Collegam: ille et *septingenta millia ærario inferenda*; et *Martianum in quinquennium relegandum; Marium repetundarum pœnæ, quam jam passus esset*, censuit *relinquendum*. Erant in utraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel solutiore vel molliore: nam quidam ex illis quoque, qui Cornuto videbantur assensi, hunc, qui post ipsos censuerat, sequebantur. Sed quum fieret discessio, qui sellis consulum adstiterant, in Cornuti sententiam ire cœperunt: tum illi, qui se Collegæ annumerari patiebantur, in diversum transierunt: Collega cum paucis relictus. Multum postea de impulsoribus suis, præcipue de Regulo, questus est, qui se in sententia, quam ipse dictaverat, deseruisset. Est alioquin Regulo tam mobile ingenium, ut plurimum

audeat, plurimum timeat. Hic finis cognitionis amplissimæ. Superest tamen λειτούργιον non leve, Hostilius Firminus, legatus Marii Prisci, qui permixtus causæ, graviter vehementerque vexatus est. Nam et rationibus Martiani, et sermone, quem ille habuerat in ordine Leptitanorum, operam suam Prisco ad turpissimum ministerium commodasse, stipulatusque de Martiano quinquaginta millia denariûm probabatur: ipse præterea accepisse sestertiûm decem millia, fœdissimo quidem titulo, nomine unguentarii, qui titulus a vita hominis comti semper et pumicati non abhorrebat. Placuit, censente Cornuto, referri de eo proximo senatu: tunc enim, casu incertum, an conscientia, abfuerat. Habes res urbanas: invicem rusticas scribe, quid arbusculæ tuæ, quid vineæ, quid segetes agant, quid oves delicatissimæ. In summa, nisi æque longam epistolam reddes, non est quod postea, nisi brevissimam, exspectes. Vale.

(36) XII. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Continuat argumentum superiore epistola cœptum, atque tristitiam pœnæ Hostilii Firmini Prisci legato irrogatæ describit.

Λειτούργιον illud, quod superesse Marii Prisci causæ proxime scripseram, nescio an satis, circumcisum tamen et adrasum est. Firminus inductus in senatum respondit crimini noto. Sequutæ sunt diversæ sententiæ consulum designatorum. Cornutus Tertullus censuit ordine movendum: Acutius Nerva, in sortitione provinciæ rationem

ejus non habendam : quæ sententia, tamquam mitior, vicit, quum sit alioqui durior tristiorque. Quid enim miserius, quam exsectum et exemtum honoribus senatoriis, labore et molestia non carere? quid gravius quam tanta ignominia affectum, non in solitudine latere, sed in hac altissima specula conspiciendum se monstrandumque præbere? Præterea, quid publice minus aut congruens aut decorum, notatum a senatu in senatu sedere? ipsisque illis, a quibus sit notatus, æquari? submotum a proconsulatu, quia se in legatione turpiter gesserat, de proconsulibus judicare? damnatumque sordium, vel damnare alios vel absolvere? Sed hoc pluribus visum est. Numerantur enim sententiæ, non ponderantur: nec aliud in publico consilio potest fieri: in quo nihil est tam inæquale, quam æqualitas ipsa: nam quum sit impar prudentia, par omnium jus est. Implevi promissum, priorisque epistolæ fidem exsolvi, quam ex spatio temporis jam recepisse te colligo. Nam et festinanti et diligenti tabellario dedi: nisi quid impedimenti in via passus est. Tuæ nunc partes, ut primum illam, deinde hanc remunereris literis, quales istinc redire uberrimæ possunt. Vale.

(37) XIII. PLINIUS PRISCO SUO S.

Prisco, amplissimum exercitum regenti, Voconium Romanum contubernalem, efficacissime commendat.

Et tu occasiones obligandi me avidissime amplecteris, et ego nemini libentius debeo. Duabus ergo de causis a te potissimum petere con-

stitui, quod impetratum maxime cupio. Regis exercitum amplissimum; hinc tibi beneficiorum larga materia, longum præterea tempus, quo amicos tuos exornare potuisti. Convertere ad nostros, nec hos multos. Malles tu quidem multos, sed meæ verecundiæ sufficit unus aut alter, ac potius unus. Is erit Voconius Romanus. Pater ei in equestri gradu clarus, clarior vitricus, imo pater alius: nam huic quoque nomini pietate successit. Mater e primis citerioris Hispaniæ. Scis quod judicium provinciæ illius, quanta sit gravitas. Flamen proxime fuit. Hunc ego, quum simul studeremus, arcte familiariterque dilexi: ille meus in urbe, ille in secessu contubernalis: cum hoc seria, cum hoc jocos miscui. Quid enim illo aut fidelius amico, aut sodale jucundius? Mira in sermone, mira etiam in ore ipso vultuque suavitas. Ad hoc ingenium excelsum, subtile, dulce, facile, eruditum in causis agendis. Epistolas quidem scribit, ut Musas ipsas latine loqui credas. Amatur a me plurimum, nec tamen vincitur. Equidem juvenis statim juveni, quantum potui per ætatem, avidissime contuli, et nuper ab optimo principe trium liberorum ei jus impetravi: quod quamquam parce et cum delectu daret, mihi tamen, tamquam eligeret, indulsit. Hæc beneficia mea tueri nullo modo melius, quam ut augeam, possum, præsertim quum ipse illa tam grate interpretetur, ut, dum priora accipit, posteriora mereatur. Habes, qualis, quam probatus carusque sit nobis: quem, rogo, pro ingenio, pro fortuna tua exornes. In primis ama hominem: nam licet tribuas ei quantum amplissimum potes, nihil tamen amplius potes amicitia tua: cujus esse eum usque ad inti-

mam familiaritatem capacem, quo magis scires, breviter tibi studia, mores, omnem denique vitam ejus expressi. Extenderem preces, nisi et tu rogari diu nolles, et ego tota hoc epistola fecissem. Rogat enim et quidem efficacissime, qui reddit causas rogandi. Vale.

(38) XIV. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Vehementer indignatur imprudentiam eorum, qui et adolescentuli obscuri in gravissimo centumvirorum judicio causas agebant, et auditores sibi acclamationesque perfricta fronte emebant.

Verum opinaris: distringor centumviralibus causis, quæ me exercent magis, quam delectant. Sunt enim pleræque parvæ et exiles. Raro incidit vel personarum claritate, vel negotii magnitudine insignis. Ad hoc, perpauci, cum quibus juvet dicere: ceteri audaces, atque etiam magna ex parte adolescentuli obscuri ad declamandum huc transeunt tam irreverenter et temere, ut mihi Attilius noster expresse dixisse videatur, sic in foro pueros a centumviralibus causis auspicari, ut ab Homero in scholis. Nam hic quoque, ut illic, primum cœpit esse, quod maximum est. At hercule ante memoriam meam, (ita majores natu solent dicere) ne nobilissimis quidem adolescentibus locus erat, nisi aliquo consulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus colebatur. Nunc, refractis pudoris et reverentiæ claustris, omnia patent omnibus; nec inducuntur, sed irrumpunt. Sequuntur auditores actoribus similes, conducti et redemti: manceps

convenitur in media basilica: tam palam sportulæ, quam in triclinio dantur. Ex judicio in judicium pari mercede transitur. Inde jam non inurbane σοφοκλεῖς vocantur: iisdem latinum nomen impositum est *laudicœni:* et tamen crescit in dies fœditas utraque lingua notata. Heri duo nomenclatores mei, (habent sane ætatem eorum, qui nuper togas sumserunt) ternis denariis ad laudandum trahebantur. Tanti constat, ut sis disertissimus. Hoc pretio quamlibet numerosa subsellia implentur: hoc ingens corona colligitur: hoc infiniti clamores commoventur, quum μεσόχορος dedit signum. Opus est enim signo apud non intelligentes, ne audientes quidem: nam plerique non audiunt, nec ulli magis laudant. Si quando transibis per basilicam, et voles scire, quomodo quisque dicat, nihil est, quod tribunal adscendas, nihil, quod præbeas aurem: facilis divinatio. Scito, eum pessime dicere, qui laudabitur maxime. Primus hunc audiendi morem induxit Largius Licinius: hactenus tamen, ut auditores corrogaret. Ita certe ex Quintiliano, præceptore meo, audisse memini. Narrabat ille: *Assectabatur Domitium Afrum, quum apud centumviros diceret graviter et lente, (hoc enim illi actionis genus erat) audiit ex proximo immodicum insolitumque clamorem: admiratus reticuit: ubi silentium factum est, repetiit quod abruperat: iterum clamor, iterum reticuit: et post silentium, cœpit idem tertio. Novissime, quis diceret, quæsivit: responsum est, Licinius. Tum intermissa causa,* centumviri, *inquit*, hoc artificium periit. Quod alioquin perire incipiebat, quum periisse Afro videretur; nunc vero prope funditus exstinctum et eversum est. Pudet

referre, quæ, quam fracta pronuntiatione dicantur; quibus, quam teneris clamoribus excipiantur. Plausus tantum, ac potius sola cymbala et tympana illis canticis desunt. Ululatus quidem (neque enim alio vocabulo potest exprimi theatris quoque indecora laudatio) large supersunt. Nos tamen adhuc et utilitas amicorum, et ratio ætatis moratur ac retinet. Veremur enim, ne forte non has indignitates reliquisse, sed laborem refugisse videamur. Sumus tamen solito rariores: quod initium est gradatim desinendi. Vale.

(39) XV. PLINIUS VALERIANO SUO S.

Quomodo veteres et novi coemti agri placeant, interrogat.

Quo modo te veteres Marsi tui? quo modo emtio nova? placent agri, postquam tui facti sunt? Rarum id quidem! Nihil enim æque gratum est adeptis, quam concupiscentibus. Me prædia materna parum commode tractant: delectant tamen, ut materna: et alioquin longa patientia occallui. Habent hunc finem assiduæ querelæ, quod queri pudet. Vale.

(40) XVI. PLINIUS ANNIANO SUO S.

Monenti, ut codicillos Aciliani irritos faciat, non confirmatos testamento; respondet, voluntatem legantis sibi pro lege esse.

Tu quidem pro cetera tua diligentia admones me, codicillos Aciliani, qui me ex parte instituit heredem, pro non scriptis habendos, quia non sint confirmati testamento. Quod jus ne mihi quidem ignotum est, quum sit iis etiam notum, qui nihil aliud sciunt. Sed ego propriam quamdam legem mihi dixi, ut defunctorum voluntates, etiamsi jure deficerentur, quasi perfectas tuerer. Constat autem, codicillos istos Aciliani manu scriptos. Licet ergo non sint confirmati testamento, a me tamen, ut confirmati, observabuntur; præsertim quum delatori locus non sit. Nam si verendum esset, ne, quod ego dedissem, populus eriperet, cunctatior fortasse et cautior esse deberem. Quum vero liceat heredi donare, quod in hereditate subsedit, nihil est, quod obstet illi meæ legi, cui publicæ leges non repugnant. Vale.

(41) XVII. PLINIUS GALLO SUO S.

Nobilissima epistola, qua Laurentini sui partes suavissime describit; quæ quidem suavitas est a delectu rerum, a dispositione epistolæ, a perspicuitate, facilitate et varietate orationis, ab ornamentis variis, et ab animo bonis lætante, qui per totam epistolam se prodit.

Miraris, cur me Laurentinum, vel, si ita mavis, Laurens meum tantopere delectet. Desines mirari, quum cognoveris gratiam villæ, opportunitatem loci, litoris spatium. Decem et septem millibus passuum ab urbe secessit: ut peractis, quæ agenda fuerint, salvo jam et composito die, possis ibi manere. Aditur non una via: nam et laurentina et ostiensis eodem ferunt, sed laurentina a quartodecimo lapide, ostiensis ab undecimo relinquenda est. Utrimque excipit iter aliqua ex parte arenosum, junctis paulo gravius et longius, equo breve et molle. Varia hinc atque inde facies. Nam modo occurrentibus silvis via coarctatur, modo latissimis pratis diffunditur et patescit. Multi greges ovium, multa ibi equorum boumque armenta: quæ montibus hieme depulsa, herbis et tepore verno nitescunt. Villa usibus capax, non sumtuosa tutela: cujus in prima parte atrium frugi, nec tamen sordidum: deinde porticus in D literæ similitudinem circumactæ: quibus parvula, sed festiva area includitur. Egregium hæ adversum tempestates receptaculum: nam specularibus, ac multo magis imminentibus tectis muniuntur. Est contra medias cavædium hilare: mox triclinium satis pulcrum, quod in li-

tus excurrit: ac si quando Africo mare impulsum est, fractis jam et novissimis fluctibus leviter alluitur. Undique valvas, aut fenestras non minores valvis habet: atque ita a lateribus et a fronte quasi tria maria prospectat: a tergo cavædium, porticum, aream; porticum rursus, mox atrium, silvas et longinquos respicit montes. Hujus a læva retractius paulo cubiculum est amplum: deinde aliud minus, quod altera fenestra admittit orientem, occidentem altera retinet. Hæc et subjacens mare longius quidem, sed securius intuetur. Hujus cubiculi et triclinii illius objectu includitur angulus, qui purissimum solem continet et accendit. Hoc hibernaculum, hoc etiam gymnasium meorum est. Ibi omnes silent venti, exceptis qui nubilum inducunt, et serenum ante, quam usum loci, eripiunt. Annectitur angulo cubiculum in apsida curvatum, quod ambitum solis fenestris omnibus sequitur. Parieti ejus in bibliothecæ speciem armarium insertum est, quod non legendos libros, sed lectitandos capit. Adhæret dormitorium membrum, transitu interjacente, qui, suspensus et tubulatus, conceptum vaporem salubri temperamento huc illucque digerit et ministrat. Reliqua pars lateris hujus servorum libertorumque usibus detinetur, plerisque tam mundis, ut accipere hospites possint. Ex alio latere cubiculum est politissimum, deinde vel cubiculum grande, vel modica cœnatio, quæ plurimo sole, plurimo mari lucet. Post hanc cubiculum cum procœtone, altitudine æstivum, munimentis hibernum: est enim subductum omnibus ventis. Huic cubiculo aliud, et procœton, communi pariete junguntur. Inde balinei cella frigidaria spatiosa et effusa, cujus in contrariis

parietibus duo baptisteria, velut ejecta, sinuantur, abunde capacia, si innare in proximo cogites. Adjacet unctorium, hypocauston, adjacet propnigeon balinei: mox duæ cellæ, magis elegantes, quam sumtuosæ. Cohæret calida piscina mirifice, ex qua natantes mare adspiciunt. Nec procul sphæristerium, quod calidissimo soli, inclinato jam die, occurrit. Hinc turris erigitur, sub qua diætæ duæ; totidem in ipsa: præterea cœnatio, quæ latissimum mare, longissimum litus, amœnissimas villas prospicit. Est et alia turris: in hac cubiculum, in quo sol nascitur conditurque: lata post apotheca et horreum. Sub hoc triclinium, quod turbati maris non nisi fragorem et sonum patitur, eumque jam languidum ac desinentem; hortum et gestationem videt, qua hortus includitur. Gestatio buxo aut rore marino, ubi deficit buxus, ambitur: nam buxus, qua parte defenditur tectis, abunde viret; aperto cœlo apertoque vento, et, quamquam longinqua adspergine maris, inarescit. Adjacet gestationi interiore circuitu vinea tenera et umbrosa, nudisque etiam pedibus mollis et cedens. Hortum morus et ficus frequens vestit: quarum arborum illa vel maxime ferax est terra, malignior ceteris. Hac non deteriore, quam maris facie, cœnatio remota a mari fruitur. Cingitur diætis duabus a tergo, quarum fenestris subjacet vestibulum villæ, et hortus alius, pinguior et rusticus. Hinc cryptoporticus, prope publici operis, extenditur. Utrimque fenestræ, a mari plures, ab horto singulæ, et alternis pauciores. Hæ, quum serenus dies et immotus, omnes; quum hinc vel inde ventus inquietus, qua venti quiescunt, sine injuria patent. Ante cryptoporticum

xigit, aut effundit aut retinet. Procœton inde et cubiculum porrigitur in solem: quem orientem statim exceptum ultra meridiem, obliquum quidem, sed tamen servat. In hanc ego diætam quum me recipio, abesse mihi etiam a villa, mea videor, magnamque ejus voluptatem, præcipue Saturnalibus, capio, quum reliqua pars tecti, licentia dierum, festisque clamoribus personat. Nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstrepunt. Hæc utilitas, hæc amœnitas deficitur aqua salienti, sed puteos ac potius fontes habet: sunt enim in summo. Et omnino litoris illius mira natura: quocumque loco moveris humum, obvius et paratus humor occurrit, isque sincerus ac ne leviter quidem tanta maris vicinitate salsus. Suggerunt affatim ligna proximæ silvæ: ceteras copias ostiensis colonia ministrat. Frugi quidem homini sufficit etiam vicus, quem una villa discernit. In hoc balinea meritoria tria: magna commoditas, si forte balineum domi vel subitus adventus, vel brevior mora calefacere dissuadeat. Litus ornant varietate gratissima, nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quæ præstent multarum urbium faciem, sive mari, sive ipso litore utare: quod nonnumquam longa tranquillitas mollit; sæpius frequens et contrarius fluctus indurat. Mare non sane pretiosis piscibus abundat: soleas tamen et squillas optimas suggerit. Villa vero nostra etiam mediterraneas copias præstat, lac in primis. Nam illuc e pascuis pecora conveniunt, si quando aquam umbramque sectantur. Justisne de causis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum? quem tu, nimis urbanus es, nisi concupiscis. Atque utinam concupiscas! ut tot tantisque dotibus

villulæ nostræ maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

(42) XVIII. PLINIUS MAURICO SUO S.

Rogatus a Junio Maurico, ut Aruleni fratris liberis præceptorem eligeret, significat, quare et jucundissimum sibi sit hoc negotium, et summa fide ei sit satisfacturus.

Quid a te jucundius mihi potuit injungi, quam ut præceptorem fratris tui liberis quærerem? Nam beneficio tuo in scholam redeo: illam dulcissimam ætatem quasi resumo. Sedeo inter juvenes, ut solebam: atque etiam experior, quantum apud illos auctoritatis ex studiis habeam. Nam proxime frequenti auditorio inter se coram multis ordinis nostri clare loquebantur: intravi, conticuerunt. Quod non referrem, nisi ad illorum magis laudem, quam ad meam, pertineret: ac nisi sperare te vellem, posse fratris tui filios probe discere. Quod superest, quum omnes, qui profitentur, audiero, quid de quoque sentiam, scribam: efficiamque, quantum tamen epistola consequi potero, ut ipse omnes audisse videaris. Debeo enim tibi, debeo memoriæ fratris tui hanc fidem, hoc studium, præsertim super tanta re. Nam quid magis interest vestra, quam ut liberi (dicerem tui, nisi nunc illos magis amares) digni illo patre, te patruo reperiantur? Quam curam mihi, etiam si non mandasses, vindicassem. Nec ignoro, suscipiendas offensas in eligendo præceptore: sed oportet me non modo offensas, verum etiam simultates pro fratris tui filiis tam æquo animo subire, quam parentes pro suis. Vale.

(43) XIX. PLINIUS CEREALI SUO S.

Hortanti, ut actionem quamdam recitet, productis dubitandi rationibus, rem accuratius expendendam proponit.

Hortaris, ut orationem amicis pluribus recitem. Faciam, quia hortaris: quamvis vehementer addubitem. Neque enim me præterit, actiones, quæ recitantur, impetum omnem caloremque ac prope nomen suum perdere, ut quæ soleant commendare simul et accendere judicum consessus, celebritas advocatorum, exspectatio eventus, fama non unius actoris, deductumque in partes audientium studium: ad hoc dicentis gestus, incessus, discursus etiam, omnibusque motibus animi consentaneus vigor corporis. Unde accidit, ut hi, qui sedentes agunt, quamvis illis maxima ex parte supersint eadem illa, quæ stantibus, tamen hoc, quod sedent, quasi debilitentur et deprimantur. Recitantium vero præcipua pronuntiationis adjumenta, oculi, manus præpediuntur: quo minus mirum est, si auditorum intentio languescit, nullis extrinsecus aut blandimentis capta, aut aculeis excitata. His accedit, quod oratio, de qua loquor, pugnax et contentiosa est. Porro ita natura comparatum est, ut ea, quæ scripsimus cum labore, cum labore etiam audiri putemus. Et sane quotusquisque tam rectus auditor, quem non potius dulcia hæc et sonantia, quam austera et pressa delectent? Est quidem omnino turpis ista discordia: est tamen; quod plerumque evenit, ut aliud auditores, aliud judices exigant: quum a-

lioquin iis præcipue auditor affici debeat, quibus idem, si foret judex, maxime permoveretur. Potest tamen fieri, ut quamquam in his difficultatibus libro isti novitas lenocinetur: novitas apud nostros: apud Græcos enim est quiddam, quamvis ex diverso, non tamen omnino dissimile. Nam, ut illis erat moris, leges, quas ut contrarias prioribus legibus arguebant, aliarum collatione convincere; ita nobis, inesse repetundarum legi, quod postularemus, cum hac ipsa lege, tum aliis colligendum fuit. Quod nequaquam blandum auribus imperitorum, tanto majorem apud doctos habere gratiam debet, quanto minorem apud indoctos habet. Nos autem, si placuerit recitare, adhibituri sumus eruditissimum quemque. Sed plane adhuc, an sit recitandum, examina tecum, omnesque, quos ego movi, in utraque parte calculos pone, idque elige, in quo vicerit ratio: a te enim ratio exigetur, nos excusabit obsequium. Vale.

(44) XX. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Reguli impudentiam in hereditatibus captandis, tribus exemplis allatis, notat: in quo subridet quidem ab initio, sed mox rei indignitate commotus ad gravitatem componitur.

Assem para, et accipe auream fabulam: fabulas imo: nam me priorum nova admonuit: nec refert, a qua potissimum incipiam. Verania Pisonis graviter jacebat: (hujus dico Pisonis, quem Galba adoptavit) ad hanc Regulus venit. Primum impudentiam hominis, qui venerit ad æ-

gram, cujus marito inimicissimus, ipsi invisissimus fuerat. Esto, si venit tantum: at ille etiam proximus toro sedit: *Quo die, qua hora nata esset!* interrogavit: ubi audivit, componit vultum, intendit oculos, movet labra, agitat digitos, computat nihil, nisi ut diu miseram exspectatione suspendat. *Habes*, inquit, *climactericum tempus, sed evades: quod ut tibi magis liqueat, haruspicem consulam, quem sum frequenter expertus*. Nec mora: sacrificium facit, affirmat, *exta cum siderum significatione congruere*. Illa, ut in periculo credula, poscit codicillos: legatum Regulo scribit, mox ingravescit: clamat moriens, hominem nequam, perfidum, ac plus etiam quam perjurum, qui sibi per salutem filii pejerasset. Facit hoc Regulus non minus scelerate quam frequenter, quod iram Deorum, quos ipse quotidie fallit, in caput infelicis pueri detestatur. Vellejus Blæsus, ille locuples consularis, novissima valetudine conflictabatur: cupiebat mutare testamentum. Regulus, qui speraret aliquid ex novis tabulis, quia nuper captare eum cœperat, medicos hortari, rogare, *quoquo modo spiritum homini prorogarent*. Postquam signatum est testamentum, mutat personam, vertit allocutionem, iisdemque medicis: *Quousque miserum cruciatis! quid invidetis bonam mortem, cui dare vitam non potestis!* Moritur Blæsus: et, tamquam omnia audisset, Regulo ne tantulum quidem. Sufficiunt duæ fabulæ. An scholastica lege tertiam poscis? Est, unde fiat. Aurelia, ornata femina, signatura testamentum, sumserat pulcherrimas tunicas: Regulus quum venisset ad signandum: *Rogo*, inquit, *has mihi leges*. Aurelia ludere hominem putabat; ille serio instabat. Ne

multa: coegit mulierem aperire tabulas, ac sibi tunicas, quas erat induta, legare: observavit scribentem, inspexit an scripsisset. Et Aurelia quidem vivit: ille tamen istud tamquam morituram coegit. Et hic hereditates, hic legata, quasi mereatur, accipit! Ἀλλὰ τί διατείνομαι in ea civitate, in qua jam pridem non minora præmia, imo majora, nequitia et improbitas, quam pudor et virtus habent? Adspice Regulum, qui ex paupere et tenui ad tantas opes per flagitia processit, ut ipse mihi dixerit, quum consuleret, quam cito sestertium sexcenties impleturus esset, invenisse sese exta duplicia, quibus portendi, millies et ducenties habiturum. Et habebit, si modo, ut cœpit, aliena testamenta, quod est improbissimum genus falsi, ipsis, quorum sunt illa, dictaverit. Vale.

C. PLINII CÆCILII
SECUNDI
EPISTOLARUM
LIBER TERTIUS

(45) I. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Dispositæ vitæ, quam Vestricius Spurinna (de quo lib. II. ep. 7.) post partam dignitatem in otio agebat, amore captus, eam non modo laudat Calvisio, sed et aliquando imitari posse optat.

Nescio, an ullum jucundius tempus exegerim, quam quo nuper apud Spurinnam fui; adeo quidem, ut neminem magis in senectute (si modo senescere datum est) æmulari velim. Nihil est enim illo vitæ genere distinctius. Me autem ut certus siderum cursus, ita vita hominum disposita delectat, senum præsertim. Nam juvenes adhuc confusa quædam et quasi turbata non indecent: senibus placida omnia et ordinata conveniunt, quibus industria sera, turpis ambitio est. Hanc regulam Spurinna constantissime servat; quin etiam parva hæc, (parva, si non quotidie fiant ordine quodam) velut orbe circumagit. Mane lectulo continetur: hora secunda calceos poscit: ambulat millia passuum tria: nec minus animum quam corpus exercet. Si adsunt amici, ho-

honestissimi sermones explicantur: si non, liber legitur: interdum etiam præsentibus amicis, si tamen illi non gravantur. Deinde considit, et liber rursus, aut sermo libro potior: mox vehiculum adscendit: assumit uxorem singularis exempli, vel aliquem amicorum, ut me proxime. Quam pulcrum illud, quam dulce secretum! quantum ibi antiquitatis! quæ facta, quos viros audias; quibus præceptis imbuare! quamvis ille hoc temperamentum modestiæ suæ indixerit, ne præcipere videatur. Peractis septem millibus passuum, iterum ambulat mille, iterum residit, vel se cubiculo ac stilo reddit. Scribit enim, et quidem utraque lingua, lyrica doctissime. Mira illis dulcedo, mira suavitas, mira hilaritas: cujus gratiam cumulat sanctitas scribentis. Ubi hora balinei nuntiata est, (est autem hieme nona, æstate octava) in sole, si caret vento, ambulat nudus. Deinde movetur pila vehementer et diu: nam hoc quoque exercitationis genere pugnat cum senectute. Lotus accubat, et paulisper cibum differt: interim audit legentem remissius aliquid et dulcius. Per hoc omne tempus liberum est amicis vel eadem agere, vel alia, si malint. Apponitur cœna non minus nitida quam frugi, in argento puro et antiquo. Sunt in usu et corinthia, quibus delectatur, nec afficitur. Frequenter comœdis cœna distinguitur, ut voluptates quoque studiis condiantur. Sumit aliquid de nocte, etiam æstate. Nemini hoc longum est; tanta comitate convivium trahitur. Inde illi post septimum et septuagesimum annum aurium oculorumque vigor integer; inde agile et vividum corpus, solaque ex senectute prudentia. Hanc ego vitam voto et cogitatione præsumo, ingressurus avidissime, ut pri-

mum ratio ætatis receptui canere permiserit. Interim mille laboribus conteror, quorum mihi et solatium et exemplum est idem Spurinna. Nam ille quoque, quoad honestum fuit, obiit officia, gessit magistratus, provincias rexit: multoque labore hoc otium meruit. Igitur eumdem mihi cursum, eumdem terminum statuo: idque jam nunc apud te subsigno, ut, si me longius evehi videris, in jus voces ad hanc epistolam meam, et quiescere jubeas, quum inertiæ crimen effugero. Vale.

(46) II. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Arrianum Maximo commendat, causis ad movendum idoneis allatis.

Quod ipse amicis tuis obtulissem, si mihi eadem materia suppeteret; id nunc jure videor a te meis petiturus. Arrianus Maturius Altinatium est princeps. Quum dico princeps, non de facultatibus loquor, quæ illi large supersunt: sed de castitate, justitia, gravitate, prudentia. Hujus ego consilio in negotiis; judicio in studiis utor: nam plurimum fide, plurimum veritate, plurimum intelligentia præstat. Amat me (nihil possum ardentius dicere) ut tu. Caret ambitu: ideo se in equestri gradu tenuit, quum facile posset adscendere altissimum. Mihi tamen ornandus excolendusque est. Itaque magni æstimo, dignitati ejus aliquid adstruere, inopinantis, nescientis, imo etiam fortasse nolentis: adstruere autem, quod sit splendidum, nec molestum. Cujus generis, quæ prima occasio tibi, conferas in eum, rogo;

habebis me, habebis ipsum gratissimum debitorem. Quamvis enim ista non appetat, tam grate tamen excipit, quam si concupiscat. Vale.

(47) III. PLINIUS CORELLIÆ HISPULLÆ S.

Quantopere Corelliæ patrem suspexerit et amaverit, eo etiam testari voluit, quod nepoti ejus, ut avo similis fieret, sponte rhetorem latinum Julium Genitorem demonstravit, cujus virtutes egregias extollit.

Quum patrem tuum, gravissimum et sanctissimum virum, suspexerim magis an amaverim, dubitem: teque et in memoriam ejus, et in honorem tuum, unice diligam; cupiam necesse est, atque etiam, quantum in me fuerit, enitar, ut filius tuus avo similis exsistat: equidem malo, materno: quamquam illi paternus etiam clarus spectatusque contigerit: pater quoque et patruus illustri laude conspicui. Quibus omnibus ita demum similis adolescet, si imbutus honestis artibus fuerit, quas plurimum refert, a quo potissimum accipiat. Adhuc illum pueritiæ ratio intra contubernium tuum tenuit, præceptores domi habuit, ubi est vel erroribus modica vel etiam nulla materia. Jam studia ejus extra limen proferenda sunt, jam circumspiciendus rhetor latinus, cujus scholæ severitas, pudor, in primis castitas, constet. Adest enim adolescenti nostro cum ceteris naturæ fortunæque dotibus eximia corporis pulcritudo: cui in hoc lubrico ætatis non præceptor modo, sed custos etiam rectorque quærendus est. Videor ego demonstrare tibi posse Julium

Genitorem. Amatur a me: judicio tamen meo non obstat caritas hominis, quæ ex judicio nata est. Vir est emendatus et gravis: paulo etiam horridior et durior, ut in hac licentia temporum. Quantum eloquentia valeat, pluribus credere potes: nam dicendi facultas aperta et exposita statim cernitur. Vita hominum altos recessus magnasque latebras habet; cujus pro Genitore me sponsorem accipe. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet, nisi profuturum: nihil discet, quod nescisse rectius fuerit. Nec minus sæpe ab illo, quam a te meque admonebitur, quibus imaginibus oneretur, quæ nomina et quanta sustineat. Proinde, faventibus Diis, trade eum præceptori, a quo mores primum, mox eloquentiam discat, quæ male sine moribus discitur. Vale.

(48) IV. PLINIUS MACRINO SUO S.

Plinius, quum Bætici eum patronum sibi contra Cæcilium Classicum postulassent, senatus autem honorifice de eo et sensisset et decrevisset, non modo negotium sibi injungi passus est, sed de honore etiam sibi habito valde est lætatus. In hujus igitur lætitiæ societatem ut adduceret Macrinum, fortasse etiam ut et hanc suam laudem posteris traderet, hanc epistolam scripsit. Sed quum verecundaretur vanum sese ostendere, et blandiri Macrino cuperet, rem ita instituit, ut judicium potius ejus de obsequio suo noscitare videretur.

Quamvis et amici, quos præsentes habebam, et sermones hominum factum meum comprobasse videantur, magni tamen æstimo scire, quid sentias tu. Nam cujus integra re consilium exquire-

re optassem; hujus etiam peracta judicium nosse, mire concupisco. Quum publicum opus mea pecunia inchoaturus in Tuscos excurrissem, accepto, ut præfectus ærarii, commeatu; legati provinciæ bæticæ, questuri de proconsulatu Cæcilii Classici, advocatum me a senatu petierunt. Collegæ optimi, meique amantissimi, de communis officii necessitatibus prælocuti, excusare me et eximere tentarunt. Factum est senatusconsultum perquam honorificum, *ut darer provincialibus patronus, si ab ipso me impetrassent*. Legati rursus inducti, iterum me jam præsentem postulaverunt advocatum: implorantes fidem meam, quam essent contra Massam Bæbium experti: allegantes patrocinii fœdus. Sequuta est clarissima senatus assensio, quæ solet decreta præcurrere. Tum ego: *Desino*, inquam, *P. C., putare, me justas excusationis causas attulisse*. Placuit et modestia sermonis et ratio. Compulit autem me ad hoc consilium non solum consensus senatus, (quamquam hic maxime) verum etiam alii quidam minores, sed tamen numeri. Veniebat in mentem, priores nostros, etiam singulorum hospitum injurias accusationibus voluntariis exsequutos, quo deformius arbitrabar publici hospitii jura negligere. Præterea, quum recordarer, quanta pro iisdem Bæticis priore advocatione etiam pericula subiissem, conservandum veteris officii meritum novo videbatur. Est enim ità comparatum, ut antiquiora beneficia subvertas, nisi illa posterioribus cumules. Nam quamlibet sæpe obligati, si quid unum neges, hoc solum meminerunt, quod negatum est. Ducebar etiam, quod decesserat Classicus, amotumque erat, quod in ejusmodi causis solet esse tristissimum, periculum

senatoris. Videbam ergo, advocationi meæ non minorem gratiam, quam si viveret ille, propositam; invidiam nullam. In summa, computabam, si munere hoc jam tertio fungerer, faciliorem mihi excusationem fore, si quis incidisset, quem non deberem accusare. Nam quum est omnium officiorum finis aliquis, tum optime libertati venia obsequio præparatur. Audisti consilii mei motus, superest alterutra ex parte judicium tuum: in quo mihi æque jucunda erit simplicitas dissentientis, quam comprobantis auctoritas. Vale.

(49) V. PLINIUS MACRO SUO S.

Consultus Plinius a Macro de libris quos Plinius major nostri avunculus composuisset, non satis habuit indices eorum apposuisse, sed primum, quo ordine et qua occasione quisque scriptus esset, exposuit; tum de incredibili studio avunculi sui, et assiduitate in literis excolendis, qua inter plurima officia tot libros peregerat, apte ad admirationem excitandam disputavit.

Pergratum est mihi, quod tam diligenter libros avunculi mei lectitas, ut habere omnes velis, quærasque, qui sint omnes. Fungar indicis partibus, atque etiam, quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est enim hæc quoque studiosis non injucunda cognitio. *De jaculatione equestri unus:* hunc, quum præfectus alæ militaret, pari ingenio curaque composuit. *De vita Pomponii Secundi duo*, a quo singulariter amatus, hoc memoriæ amici, quasi debitum munus, exsolvit. *Bellorum Germaniæ viginti*, quibus omnia, quæ cum Germanis gessimus bella, collegit. Inchoa-

vit, quum in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit enim quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniæ latissime victor ibi periit: commendabat memoriam suam, orabatque, ut se ab injuria oblivionis assereret. *Studiosi tres*, in sex volumina propter amplitudinem divisi: quibus oratorem ab incunabulis instituit et perficit. *Dubii sermonis octo* scripsit sub Nerone novissimis annis, quum omne studiorum genus paulo liberius et erectius periculosum servitus fecisset. *A fine Aufidii Bassi triginta unus*. *Naturæ historiarum triginta septem*: opus diffusum, eruditum, nec minus varium, quam ipsa natura. Miraris, quod tot volumina, multaque in his tam scrupulosa, homo occupatus absolverit? Magis miraberis, si scieris, illum aliquamdiu causas actitasse; decessisse anno sexto et quinquagesimo: medium tempus distentum impeditumque qua officiis maximis, qua amicitia principum egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi, statim a nocte multa: hieme vero, hora septima, vel, quum tardissime, octava, sæpe sexta. Erat sane somni paratissimi, nonnumquam etiam inter studia instantis et deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum imperatorem: nam ille quoque noctibus utebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reversus domum, quod reliquum erat temporis, studiis reddebat. Post cibum sæpe (quem interdiu levem et facilem, veterum more, sumebat) æstate, si quid otii, jacebat in sole: liber legebatur: annotabat excerpebatque. Nihil enim legit, quod non excerperet. Dicere etiam solebat: *Nullum esse librum tam*

malum, ut non aliqua parte prodesset. Post solem plerumque frigida lavabatur. Deinde gustabat, dormiebatque minimum. Mox, quasi alio die, studebat in cœnæ tempus. Super hanc liber legebatur; annotabatur, et quidem cursim. Memini, quemdam ex amicis, quum lector quædam perperam pronuntiasset, revocasse et repeti coegisse: huic avunculum meum dixisse: *Intellexeras nempe!* quum ille annuisset: *Cur ergo revocabas! decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus.* Tanta erat parsimonia temporis! Surgebat æstate a cœna, luce; hieme, intra primam noctis: et tamquam aliqua lege cogente. Hæc inter medios labores urbisque fremitum. In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur: quum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum destringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat. In itinere, quasi solutus ceteris curis, huic uni vacabat. Ad latus notarius cum libro et pugillaribus, cujus manus hieme manicis muniebantur, ut ne cæli quidem asperitas ullum studiis tempus eriperet: qua ex causa Romæ quoque sella vehebatur. Repeto, me correptum ab eo, cur ambularem: *Poteras*, inquit, *has horas non perdere.* Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impertiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, *Electorumque commentarios* centum sexaginta mihi reliquit, opisthographos quidem, et minutissime scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se, quum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Largio Licinio, quadringentis millibus numûm: et tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi, recordanti quantum legerit, quantum

scripserit, nec in officiis ullis, nec in amicitia principis fuisse? Rursus, quum audis, quid studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis, nec legisse? Quid est enim, quod non aut illæ occupationes impedire, aut hæc instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere, quum me quidam studiosum vocant, qui, si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantum, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis, qui tota vita literis assident, collatus illi, non quasi somno et inertiæ deditus erubescat? Extendi epistolam, quamvis hoc solum quod requirebas, scribere destinassem, quos libros reliquisset. Confido tamen, hæc quoque tibi non minus grata, quam ipsos libros, futura: quæ te non tantum ad legendos eos, verum etiam ad simile aliquid elaborandum, possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

(50) VI. PLINIUS SEVERO SUO S.

Statuam corinthii æris, a se emtam, in templo patriæ suæ positurus, rogat, ut basis ex marmore paretur.

Ex hereditate, quæ mihi obvenit, emi proxime corinthium signum, modicum quidem, sed festivum et expressum, quantum ego sapio, qui fortasse in omni re, in hac certe perquam exiguum sapio: hoc tamen signum ego quoque intelligo. Est enim nudum, nec aut vitia, si qua sunt, celat: aut laudes parum ostentat. Effingit senem stantem: ossa, musculi, nervi, venæ, rugæ etiam ut spirantis apparent. rari et cedentes ca-

pilli, lata frons, contracta facies, exile collum: pendent lacerti, papillæ jacent, recessit venter. A tergo quoque eadem ætas, ut a tergo: æs ipsum, quantum verus color indicat, vetus et antiquum: talia denique omnia, ut possint artificum oculos tenere, delectare imperitorum. Quod me, quamquam tirunculum, sollicitavit ad emendum. Emi autem, non ut haberem domi, (neque enim ullum adhuc corinthium domi habeo) verum ut in patria nostra celebri loco ponerem; ac potissimum in Jovis templo. Videtur enim dignum templo, dignum Deo donum. Tu ergo, ut soles omnia, quæ a me tibi injunguntur, suscipe hanc curam, et jam nunc jube basim fieri, ex quo voles marmore, quæ nomen meum honoresque capiat, si hos quoque putabis addendos. Ego signum ipsum, ut primum invenero aliquem, qui non gravetur, mittam tibi: vel ipse, quod mavis, afferam mecum. Destino enim (si tamen officii ratio permiserit) excurrere isto. Gaudes, quod me venturum esse polliceor: sed contrahes frontem, quum adjecero, ad paucos dies. Neque enim diutius abesse me sinunt eadem hæc, quæ nondum exire patiuntur. Vale.

(51) VII. PLINIUS CANINIO SUO S.

Silium Italicum, quem decessisse nuntiat, meritis laudibus ornat.

Modo nuntiatus est Silius Italicus in Neapolitano suo inedia vitam finisse. Causa mortis, valetudo. Erat illi natus insanabilis clavus, cujus tædio ad mortem irrevocabili constantia de-

cucurrit: usque ad supremum diem beatus et felix, nisi quod minorem e liberis duobus amisit, sed majorem melioremque, florentem atque etiam consularem reliquit. Læserat famam suam sub Nerone; credebatur sponte accusasse: sed in Vitellii amicitia sapienter se et comiter gesserat: ex proconsulatu Asiæ gloriam reportaverat: maculam veteris industriæ laudabili otio abluerat. Fuit inter principes civitatis sine potentia, sine invidia. Salutabatur, colebatur, multumque in lectulo jacens, cubiculo semper non ex fortuna frequenti, doctissimis sermonibus dies transigebat, quum a scribendo vacaret. Scribebat carmina majore cura quam ingenio, nonnumquam judicia hominum recitationibus experiebatur. Novissime, ita suadentibus annis, ab urbe secessit, seque in Campania tenuit: ac ne adventu quidem novi principis inde commotus est. Magna Cæsaris laus, sub quo hoc liberum fuit: magna illius, qui hac libertate ausus est uti. Erat φιλόκαλος usque ad emacitatis reprehensionem. Plures iisdem in locis villas possidebat, adamatisque novis, priores negligebat. Multum ubique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modo, verum etiam venerabatur: Virgilii ante omnes, cujus natalem religiosius, quam suum, celebrabat; Neapoli maxime, ubi monumentum ejus adire, ut templum, solebat. In hac tranquillitate annum quintum et septuagesimum excessit, delicato magis corpore, quam infirmo. Utque novissimus a Nerone factus est consul, ita postremus ex omnibus, quos Nero consules fecerat, decessit. Illud etiam notabile, ultimus ex neronianis consularibus obiit, quo consule Nero periit. Quod me recordantem, fragili-

tatis humanæ miseratio subit. Quid enim tam circumcisum, tam breve, quam hominis vita longissima? An non videtur tibi Nero modo fuisse, quum interim ex iis, qui sub illo gesserant consulatum, nemo jam superest? Quamquam quid hoc miror? nuper Lucius Piso, pater Pisonis illius, qui a Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est, dicere solebat: *Neminem se videre in senatu, quem consul ipse sententiam rogavisset.* Tam augustis terminis tantæ multitudinis vivacitas ipsa concluditur: ut mihi non venia solum dignæ, verum etiam laude videantur illæ regiæ lacrimæ. Nam ferunt, Xerxem, quum immensum exercitum oculis obisset; illacrimasse, quod tot millibus tam brevis immineret occasus. Sed tanto magis hoc, quidquid est temporis futilis et caduci, si non datur factis, (nam horum materia in aliena manu) certe studiis proferamus: et quatenus nobis denegatur diu vivere, relinquamus aliquid, quo nos vixisse testemur. Scio, te stimulis non egere; me tamen tui caritas evocat, ut currentem quoque instigem, sicut tu soles me. Ἀγαθὴ δ' ἔρις, quum invicem se mutuis exhortationibus amici ad amorem immortalitatis exacuunt. Vale.

(52) VIII. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

Tribunatum Suetonio impetratum, ipso petente, in Silvanum se translaturum significat.

Facis pro cetera reverentia, quam mihi præstas, quod tam sollicite petis, ut tribunatum, quem a Neratio Marcello, clarissimo viro, im-

petravi tibi, in Cæsennium Silvanum, propinquum tuum, transferam. Mihi autem sicut jucundissimum, ipsum te tribunum, ita non minus gratum, alium per te videre. Neque enim esse congruens arbitror, quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulis invidere, qui sunt omnibus honoribus pulcriores. Video etiam, quum sit egregium et mereri beneficia et dare, utramque te laudem simul assequuturum, si, quod ipse meruisti, aliis tribuas. Præterea intelligo, mihi quoque gloriæ fore, si ex hoc tuo facto non fuerit ignotum, amicos meos non gerere tantum tribunatus posse, verum etiam dare. Quare ego vero honestissimæ voluntati tuæ pareo. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum est: ideoque liberum est nobis, Silvanum in locum tuum subdere: cui cupio tam gratum esse munus tuum, quam tibi meum est. Vale.

(55) IX. PLINIUS MINUCIANO SUO S.

Narrat Minutiano, quomodo Bæticorum contra Classicum causa publica acta sit, quosque in ea labores ipse susceperit.

Possum jam perscribere tibi, quantum in publica provinciæ bæticæ causa laboris exhauserim. Nam fuit multiplex, actaque est sæpius cum magna varietate. Unde varietas? unde plures actiones? Cæcilius Classicus, homo fœdus et aperte malus, proconsulatum in ea non minus violenter quam sordide gesserat, eodem anno, quo in Africa Marius Priscus. Erat autem Priscus ex Bætica, ex Africa Classicus. Inde dictum Bætico-

rum (ut plerumque dolor etiam venustos facit) non illepidum ferebatur: *Dedi malum, et accepi*. Sed Marium una civitas publice, multique privati reum peregerunt; in Classicum tota provincia incubuit. Ille accusationem vel fortuita vel voluntaria morte prævertit: nam fuit mors ejus infamis, ambigua tamen. Ut enim credibile videbatur, voluisse exire de vita, quum defendi non posset; ita mirum, pudorem damnationis morte fugisse, quem non puduisset damnanda committere. Nihilominus Bætica etiam in defuncti accusatione perstabat. Provisum hoc legibus, intermissum tamen, et post longam intercapedinem tunc reductum. Addiderunt Bætici, quod simul socios ministrosque Classici detulerunt: nominatimque in eos inquisitionem postulaverunt. Aderam Bæticis, mecumque Lucejus Albinus, vir in dicendo copiosus, ornatus: quem ego quum olim mutuo diligerem, ex hac officii societate amare ardentius cœpi. Habet quidem gloria, in studiis præsertim, quidam ακοινώνητον: nobis tamen nullum certamen, nulla contentio: quum uterque pari jugo non pro se, sed pro causa niteretur. Cujus et magnitudo et utilitas visa est postulare, ne tantum oneris singulis actionibus subiremus. Verebamur, ne nos dies, ne vox, ne latera deficerent, si tot crimina, tot reos uno velut fasce complecteremur: deinde, ne judicum intentio multis nominibus multisque causis non lassaretur modo, verum etiam confunderetur: mox, ne gratia singulorum collata atque permixta, pro singulis quoque vires omnium acciperet: postremo, ne potentissimi, vilissimo quoque quasi piaculari dato, alienis pœnis elaberentur. Etenim tum maxime fa-

vor et ambitio dominatur, quum sub aliqua specie severitatis delitescere potest. Erat in consilio Sertorianum illud exemplum, qui robustissimum et infirmissimum militem jussit caudam equi: reliqua nosti. Nam nos quoque tam numerosum agmen reorum ita demum videbamus posse superari, si per singulos carperetur. Placuit in primis ipsum Classicum ostendere nocentem. Hic aptissimus ad socios ejus et ministros transitus erat, quia socii ministrique probari, nisi illo nocente, non poterant. Ex quibus duos statim Classico junximus: Bæbium Probum, et Fabium Hispanum: utrumque gratia, Hispanum etiam facundia, validum. Et circa Classicum quidem brevis et expeditus labor. Sua manu reliquerat scriptum, quid ex quaque re, quid ex quaque causa accepisset. Miserat etiam epistolas Romam ad amiculam quamdam, jactantes et gloriosas, his quidem verbis: *Io io, liber ad te venio: jam sestertiûm quadragies redegi, parte vendita Bæticorum*. Circa Hispanum et Probum multum sudoris. Horum antequam crimina ingrederer, necessarium credidi elaborare, ut constaret, ministerium crimen esse: quod nisi effecissem, frustra ministros probassem. Neque enim ita defendebantur, ut negarent, sed ut necessitati veniam precarentur: esse enim se provinciales, et ad omne proconsulum imperium metu cogi. Solet dicere Claudius Restitutus, qui mihi respondit, vir exercitatus et vigilans, et quamlibet subitis paratus, *numquam sibi tantum caliginis, tantum perturbationis offusum, quam quum ea prærepta et extorta defensioni suæ cerneret, in quibus omnem fiduciam reponebat*. Consilii nostri exitus fuit; *Bona Classici, quæ*

habuisset ante provinciam, placuit senatui *a reliquis separari; illa filiæ*, *hæc spoliatis relinqui*. Additum est, *ut pecuniæ*, *quas creditoribus solverat*, *revocarentur*. Hispanus et Probus in quinquennium relegati. Adeo grave visum est, quod initio dubitabatur, an omnino crimen esset. Post paucos dies Clavium Fuscum, Classici generum, et Stillonium Priscum, qui tribunus cohortis sub Classico fuerat, accusavimus, dispari eventu, Prisco in biennium Italia interdictum: absolutus est Fuscus. Actione tertia commodissimum putavimus plures congregare, ne, si longius esset extracta cognitio, satietate et tædio quodam justitia cognoscentium severitasque languesceret: alioqui supererant minores rei, data opera hunc in locum reservati; excepta tamen Classici uxore, quæ, sicut implicita suspicionibus, ita non satis convinci probationibus visa est. Nam Classici filia, (quæ et ipsa inter reos erat) ne suspicionibus quidem hærebat. Itaque quum ad nomen ejus in extrema actione venissem (neque enim, ut initio, sic etiam in fine verendum erat, ne per hoc totius accusationis auctoritas minueretur) honestissimum credidi, non premere immerentem: idque ipsum dixi et libere et varie. Nam modo legatos interrogabam, docuissentne me aliquid, quod re probari posse confiderent? modo consilium a senatu petebam, putaretne debere me, si quam haberem in dicendo facultatem, in jugulum innocentis, quasi telum aliquod, intendere? postremo totum locum hoc fine conclusi: *Dicet aliquis*, *Judicas ergo? Ego vero non judico: memini tamen me advocatum ex judicibus datum*. Hic numerosissimæ causæ terminus fuit, quibusdam absolutis, pluribus

damnatis, atque etiam relegatis, aliis in tempus, aliis in perpetuum. Eodem senatusconsulto industria, fides, constantia nostra plenissimo testimonio comprobata est: dignum solumque par pretium tanti laboris. Concipere animo potes, quam simus fatigati, quibus toties agendum, toties altercandum, tam multi testes interrogandi, sublevandi, refutandi. Jam illa quam ardua, quam molesta, tot reorum amicis secreto rogantibus negare, adversantibus palam obsistere? Referam unum aliquod ex iis, quæ dixi. Quum mihi quidam e judicibus ipsis pro reo gratiosissimo reclamarent: *Non minus*, inquam, *hic innocens erit, si ego omnia dixero*. Conjectabis ex hoc, quantas contentiones, quantas etiam offensas subierimus, dumtaxat ad breve tempus. Nam fides in præsentia eos, quibus resistit, offendit; deinde ab illis ipsis suspicitur laudaturque. Non potui magis te in rem præsentem perducere. Dices: *Non fuit tanti: quid enim mihi cum tam longa epistola?* Nolito ergo idemtidem quærere, quid Romæ geratur? et tamen memento etiam, non esse epistolam longam, quæ tot dies, tot cognitiones, tot denique reos causasque complexa sit. Quæ omnia videor mihi non minus breviter, quam diligenter persequutus. Temere dixi *diligenter:* succurrit quod præterieram, et quidem sero: sed, quamquam præpostere, reddetur. Facit hoc Homerus, multique illius exemplo. Est alioqui perdecorum: a me tamen non ideo fiet. Ex testibus quidam, sive iratus, quod evocatus esset invitus, sive subornatus ab aliquo reorum, ut accusationem exarmaret, Norbanum Licinianum, legatum et inquisitorem, reum postulavit, tamquam in causa Ca-

stæ (uxor hæc Classici) prævaricaretur. Est lege cautum, ut reus ante peragatur, tunc de prævaricatore quæratur, quia optime ex accusatione ipsa accusatoris fides æstimatur. Norbano tamen non ordo legis, non legati nomen, non inquisitionis officium præsidio fuit: tanta conflagravit invidia homo alioqui flagitiosus, et Domitiani temporibus usus, ut multi: electusque tunc a provincia ad inquirendum, non tamquam bonus et fidelis, sed tamquam Classici inimicus. Erat ab illo relegatus. Dari sibi diem, et edi crimina postulabat. Neutrum impetravit; coactus est statim respondere: respondit: malum pravumque ingenium hominis facit, ut dubitem, confidenter an constanter, certe paratissime. Objecta sunt multa, quæ magis, quam prævaricatio, nocuerunt. Quin etiam duo consulares, Pomponius Rufus et Libo Frugi, læserunt eum testimonio, tamquam apud judicem, sub Domitiano, Salvii Liberalis accusatoribus adfuisset. Damnatus et in insulam relegatus est. Itaque quum Castam accusarem, nihil magis pressi, quam quod accusator ejus prævaricationis crimine corruisset. Pressi tamen frustra; accidit enim res contraria et nova, ut, accusatore prævaricationis damnato, rea absolveretur. Quæris, quid nos, dum hæc aguntur? Indicavimus senatui, ex Norbano didicisse nos publicam causam, rursusque debere ex integro discere, si ille prævaricator probaretur. Atque ita dum ille peragitur reus, sedimus: postea Norbanus omnibus diebus cognitionis interfuit: eamdemque usque ad extremum vel constantiam vel audaciam pertulit. Interrogo ipse me, an aliquid omiserim rursus: et rursus pæne omisi. Summo die Salvius Liberalis reliquos legatos gra-

viter increpuit, tamquam non omnes, quos mandasset provincia, reos peregissent, atque, ut est vehemens et disertus, in discrimen adduxit. Protexi viros optimos, eosdemque gratissimos: mihi certe debere se prædicant, quod illum turbinem evaserint. Hic erit epistolæ finis, re vera finis: literam non addam; etiamsi adhuc aliquid præterisse me sensero. Vale.

(54) X. PLINIUS SPURINNÆ SUO, ET COCCIÆ S.

Humaniter et urbane se apud Spurinnam et Cocciam purgat, quod, quæ in eorum filii defuncti memoriam composita recitasset, ipsis præsens non indicarit, libellosque illos emendandos mittit.

Composuisse me quædam de filio vestro, non dixi vobis, quum proxime apud vos fui: primum, quia non ideo scripseram, ut dicerem, sed ut meo amori, meo dolori satisfacerem; deinde, quia te, Spurinna, quum audisses recitasse me, (ut mihi ipse dixisti) quid recitassem, simul audisse credebam. Præterea veritus sum, ne vos festis diebus confunderem, si in memoriam gravissimi luctus reduxissem. Nunc quoque paulisper hæsitavi, id solum, quod recitavi, mitterem exigentibus vobis, an adjicerem, quæ in aliud volumen cogito reservare. Neque enim affectibus meis uno libello carissimam mihi et sanctissimam memoriam prosequi satis est: cujus famæ latius consuletur, si dispensata et digesta fuerit. Verum hæsitanti mihi, omnia, quæ jam composui, vobis exhiberem, an adhuc aliqua differrem; simplicius et amicius visum est, omnia,

præcipue quum affirmetis, intra vos futura, donec placeat emittere. Quod superest, rogo, ut pari simplicitate, si qua existimabitis addenda, commutanda, omittenda, indicetis. Mihi difficile est huc usque intendere animum in dolore; difficile et vobis. Sed tamen ut sculptorem, ut pictorem, qui filii vestri imaginem faceret, admoneretis, quid exprimere, quid emendare deberet; ita me quoque formate, regite, qui non fragilem et caducam, sed immortalem, ut vos putatis, effigiem conor efficere: quæ hoc diuturnior erit, quo verior, melior, absolutior fuerit. Vale.

(55) XI. PLINIUS JULIO GENITORI SUO S.

Nimis laudari beneficia sua ab Artemidoro philosopho scribit: quamquam ipse eadem non sine vanitate quadam jactet.

Est omnino Artemidori nostri tam benigna natura, ut officia amicorum in majus extollat: inde etiam meum meritum, ut vera, ita supra meritum prædicatione circumfert. Equidem, quum essent philosophi ab urbe submoti, fui apud illum in suburbano: et quo notabilius, hoc est periculosius, esset, fui prætor. Pecuniam etiam, qua tunc illi ampliore opus erat, ut æs alienum exsolveret, contractum ex pulcherrimis causis, mussantibus magnis quibusdam et locupletibus amicis, mutuatus ipse, gratuitam dedi. Atque hæc feci, quum septem amicis meis aut occisis aut relegatis, (occisis, Senecione, Rustico, Helvidio; relegatis, Mauri-

co, Gratilla, Arria Fannia) tot circa me jactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque impendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. Non ideo tamen eximiam gloriam meruisse me, ut ille prædicat, credo: sed tantum effugisse flagitium. Nam et C. Musonium, socerum ejus, (quantum licitum est per ætatem) cum admiratione dilexi, et Artemidorum ipsum jam tum, quum in Syria tribunus militarem, arcta familiaritate complexus sum: idque primum nonnullius indolis dedi specimen, quod virum aut sapientem, aut proximum simillimumque sapienti, intelligere sum visus. Nam ex omnibus, qui nunc se philosophos vocant, vix unum aut alterum invenies tanta sinceritate, tanta veritate. Mitto, qua patientia corporis hiemes juxta et æstates ferat, ut nullis laboribus cedat, ut nihil in cibo aut potu voluptatibus tribuat, ut oculos animumque contineat. Sunt hæc magna, sed in alio: in hoc vero minima, si ceteris virtutibus comparentur, quibus meruit, ut a C. Musonio ex omnibus omnium ordinum assectatoribus gener assumeretur. Quæ mihi recordanti est quidem jucundum, quod me quum apud alios, tum apud te tantis laudibus cumulat. Vereor tamen, ne modum excedat, quem benignitas ejus (illuc enim, unde cœpi, revertor) non solet tenere. Nam in hoc uno interdum, vir alioqui prudentissimus, honesto quidem, sed tamen errore versatur, quod pluris amicos suos, quam sunt, arbitratur. Vale.

(56) XII. PLINIUS CATILIO SUO S.

Invitatus ad cœnam, qua conditione iturus sit, respondet.

Veniam ad cœnam: sed jam nunc paciscor, sit expedita, sit parca: socraticis tantum sermonibus abundet: in his quoque teneat modum. Erunt officia antelucana, in quæ incidere impune ne Catoni quidem licuit, quem tamen C. Cæsar ita reprehendit, ut laudet. Scribit enim, *eos, quibus obvius fuerat, quum caput ebrii retexissent, erubuisse*; deinde adjicit: *Putares, non ab illis Catonem, sed illos a Catone deprehensos*. Potuitne plus auctoritatis tribui Catoni, quam si ebrius quoque tam venerabilis erat? Nostræ tamen cœnæ ut apparatus et impendii, sic temporis modus constet. Neque enim ii sumus, quos vituperare ne inimici quidem possint, nisi ut simul laudent. Vale.

(57) XIII. PLINIUS ROMANO SUO S.

Quid potissimum in Panegyrico suo recensendo spectari a Romano velit, ostendit.

Librum, quo nuper optimo principi consul gratias egi, misi exigenti tibi: missurus, etsi non exegisses. In hoc consideres, velim, ut pulcritudinem materiæ, ita difficultatem. In ceteris enim lectorem novitas ipsa intentum habet: in hoc, nota, vulgata dicta sunt omnia; quo fit, ut qua-

si otiosus securusque lector tantum eloquutioni vacet, in qua satisfacere difficilius est, quum sola æstimatur. Atque utinam ordo saltem et transitus et figuræ simul spectarentur! Nam invenire præclare, enuntiare magnifice interdum etiam barbari solent: disponere apte, figurare varie, nisi eruditis, negatum est. Nec vero affectanda sunt semper elata et excelsa. Nam, ut in pictura lumen non alia res magis, quam umbra commendat, ita orationem tam submittere, quam attollere decet. Sed quid ego hæc doctissimo viro? Quin potius illud: Annota, quæ putaveris corrigenda. Ita enim magis credam, cetera tibi placere, si quædam displicuisse cognovero. Vale.

(58) XIV. PLINIUS ACILIO SUO S.

Largium Macedonem, sævum dominum, a servis suis in balneo trucidatum indignabundus narrat.

Rem atrocem, nec tantum epistola dignam, Largius Macedo, vir prætorius, a servis suis passus est: superbus alioqui dominus et sævus, et qui, servisse patrem suum, parum, imo nimium meminisset. Lavabatur in villa formiana: repente eum servi circumsistunt: alius fauces invadit, alius os verberat, alius pectus et ventrem, atque etiam (fœdum dictu) verenda contundit: et quum exanimem putarent, abjiciunt in fervens pavimentum, ut experirentur, an viveret. Ille, sive quia non sentiebat, sive quia non sentire simulabat, immobilis et extentus fidem peractæ mortis implevit. Tum demum, quasi æstu solutus, effertur: excipiunt servi fideliores: concubinæ cum

ululatu et clamore concurrunt. Ita et vocibus excitatus, et recreatus loci frigore, sublatis oculis agitatoque corpore, vivere se, (et jam tutum erat) confitetur. Diffugiunt servi: quorum magna pars comprehensa est, ceteri requiruntur: ipse paucis diebus ægre refocillatus, non sine ultionis solatio decessit, ita vivus vindicatus, ut occisi solent. Vides, quot periculis, quot contumeliis, quot ludibriis simus obnoxii. Nec est, quod quisquam possit esse securus, quia sit remissus et mitis: non enim judicio domini, sed scelere perimuntur. Verum hæc hactenus. Quid præterea novi? Quid? Nihil: alioqui subjungerem: nam et charta adhuc superest, et dies feriatus patitur plura contexi. Addam, quod opportune de eodem Macedone succurrit. Quum in publico Romæ lavaretur, notabilis atque etiam, ut exitus docuit, ominosa res accidit. Eques romanus a servo ejus, ut transitum daret, manu leviter admonitus, convertit se, nec servum, a quo erat tactus, sed ipsum Macedonem tam graviter palma percussit, ut pæne concideret. Ita balineum illi, quasi per gradus quosdam, primum contumeliæ locus, deinde exitii fuit. Vale.

(59) XV. PLINIUS PROCULO SUO S.

Roganti Proculo, ut illius versus emendaret; respondet, id libenter se suscepturum esse.

Petis, ut libellos tuos in secessu legam, examinemque, an editione sint digni: adhibes preces: allegas exemplum: rogas etiam, ut aliquid

subsecivi temporis studiis meis subtraham, impertiam tuis: adjicis, M. Tullium mira benignitate poetarum ingenia fovisse. Sed ego nec rogandus sum, nec hortandus. Nam et poeticen ipsam religiosissime veneror, et te validissime diligo. Faciam ergo, quod desideras, tam diligenter, quam libenter. Videor autem jam nunc posse rescribere, esse opus pulcrum, nec supprimendum, quantum æstimare licuit ex iis, quæ me præsente recitasti: si modo mihi non imposuit recitatio tua: legis enim suavissime et peritissime. Confido tamen, me non sic auribus duci, ut omnes aculei judicii mei illarum delinimentis refringantur. Hebetentur fortasse, et paululum retundantur; evelli quidem extorquerique non possunt. Igitur non temere jam nunc de universitate pronuntio; de partibus experiar legendo. Vale.

(60) XVI. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Sententiam illam, *facta dictaque illustrium hominum alia majora, alia clariora esse*, Arriæ exemplo comprobat.

Annotasse videor, facta dictaque virorum feminarumque illustrium alia clariora esse, alia majora. Confirmata est opinio mea hesterno Fanniæ sermone. Neptis hæc Arriæ illius, quæ marito et solatium mortis et exemplum fuit. Multa referebat aviæ suæ non minora hoc, sed obscuriora: quæ tibi existimo tam mirabilia legenti fore, quam mihi audienti fuerunt. Ægrotabat Cæcina Pætus, maritus ejus; ægrotabat et filius, uter-

que mortifere, ut videbatur. Filius decessit eximia pulcritudine, pari verecundia, et parentibus non minus ob alia carus, quam quod filius erat. Huic illa ita funus paravit, ita duxit exsequias, ut ignoraret maritus. Quin imo, quoties cubiculum ejus intraret, vivere filium, atque etiam commodiorem esse simulabat. Ac persæpe interroganti, *Quid ageret puer!* respondebat: *Bene quievit, libenter cibum sumsit*. Deinde quum diu cohibitæ lacrimæ vincerent prorumperentque, egrediebatur. Tum se dolori dabat: satiata, siccis oculis, composito vultu redibat, tamquam orbitatem foris reliquisset. Præclarum quidem illud ejusdem, ferrum stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, porrigere marito, addere vocem immortalem ac pæne divinam: *Pæte, non dolet*. Sed tamen ista facienti dicentique gloria et æternitas ante oculos erant. Quo majus est, sine præmio æternitatis, sine præmio gloriæ abdere lacrimas, operire luctum, amissoque filio, matrem adhuc agere. Scribonianus arma in Illyrico contra Claudium moverat: fuerat Pætus in partibus, et, occiso Scriboniano, Romam trahebatur. Erat adscensurus navem; Arria milites orabat, ut simul imponeretur. *Nempe enim*, inquit, *daturi estis consulari viro servulos aliquos, quorum e manu cibum capiat, a quibus vestiatur, a quibus calcietur: omnia vel sola præstabo*. Non impetravit. Conduxit piscatoriam naviculam, ingensque navigium minimo sequuta est. Eadem apud Claudium uxori Scriboniani, quum illa profiteretur indicium: *Ego*, inquit, *te audiam, cujus in gremio Scribonianus occisus est, et vivis!* Ex quo manifestum est, ei consilium pulcherrimæ mortis non subitum fuisse. Quin et

iam quum Thrasea, gener ejus, deprecaretur, ne mori pergeret, interque alia dixisset: *Tu vis ergo filiam tuam, si mihi pereundum fuerit, mori mecum!* respondit: *Si tamdiu tantaque concordia vixerit tecum, quam ego cum Pæto, volo*. Auxerat hoc responso curam suorum. Attentius custodiebatur: sensit, et, *Nihil agitis*, inquit: *potestis enim efficere, ut male moriar; ne moriar, non potestis*. Dum hæc dicit, exsiluit cathedra, adversoque parieti caput ingenti impetu impegit, et corruit. Focillata, *Dixeram*, inquit, *vobis, inventuram me, quamlibet duram, ad mortem viam, si vos facilem negassetis*. Videnturne hæc tibi majora illo, *Pæte, non dolet*, ad quod per hæc perventum est? quum interim illud quidem ingens fama, hæc, nulla circumfert. Unde colligitur, quod initio dixi, alia esse clariora, alia majora. Vale.

(61) XVII. PLINIUS SERVIANO SUO S.

Anxius de salute amici ob silentium ejus, monet, ut propediem nuntiet, quid agat.

Rectene omnia? quod jam pridem epistolæ tuæ cessant. An omnia recte; sed occupatus es tu? An tu non occupatus; sed occasio scribendi vel rara vel nulla? Exime hunc mihi scrupulum, cui par esse non possum. Exime autem vel data opera tabellario misso: ego viaticum, ego etiam præmium dabo: nuntiet mihi modo, quod opto. Ipse valeo: si valere est, suspensum et anxium vivere, exspectantem in horas, timentemque pro capite amicissimo, quidquid accidere homini potest. Vale.

(62) XVIII. PLINIUS SEVERO SUO S.

Severo narrat, qua occasione Panegyricum breviter dixerit, quo consilio uberius elaboraverit, quale denique amicorum studium et judicium in eo recitando expertus sit.

Officium consulatus injunxit mihi, ut reipublicæ nomine principi gratias agerem. Quod ego in senatu quum ad rationem et loci et temporis ex more fecissem, bono civi convenientissimum credidi, eadem illa spatiosius et uberius volumine amplecti; primum, ut imperatori nostro virtutes suæ veris laudibus commendarentur; deinde, ut futuri principes non quasi a magistro, sed tamen sub exemplo præmonerentur, qua potissimum via possent ad eamdem gloriam niti. Nam præcipere, qualis esse debeat princeps, pulcrum quidem, sed onerosum ac prope superbum est: laudare vero optimum principem, ac per hoc posteris, velut e specula lumen, quod sequantur, ostendere, idem utilitatis habet, arrogantiæ nihil. Cepi autem non mediocrem voluptatem, quod, hunc librum quum amicis recitare voluissem, non per codicillos, non per libellos, sed *si commodum esset*, et *si valde vacaret*, admoniti (numquam porro, aut valde raro vacat Romæ, aut commodum est, audire recitantem) fœdissimis insuper tempestatibus per biduum convenerunt: quumque modestia mea finem recitationi facere voluisset, ut adjicerem tertium diem, exegerunt. Mihi hunc honorem habitum putem, an studiis? Studiis malo, quo prope exstincta refoventur. At cui ma-

teriæ hanc sedulitatem præstiterunt? nempe quam in senatu quoque, ubi perpeti necesse erat, gravari tamen vel puncto temporis solebamus; eamdem nunc et qui recitare, et qui audire triduo velint, inveniuntur: non quia eloquentius, quam prius, sed quia liberius, ideoque etiam libentius scribitur. Accedet ergo hoc quoque laudibus principis nostri, quod res antea tam invisa quam falsa; nunc ut vera, ita amabilis facta est. Sed ego quum studium audientium, tum judicium mire probavi. Animadverti enim severissima quæque vel maxime satisfacere. Memini quidem, me non multis recitasse, quod omnibus scripsi: nihilominus tamen, tamquam sit eadem omnium futura sententia, hac severitate aurium lætor. Ac sicut olim theatra male musicos canere docuerunt, ita nunc in spem adducor, posse fieri, ut eadem theatra bene canere musicos doceant. Omnes enim, qui placendi causa scribunt, qualia placere viderint, scribent. Ac mihi quidem confido, in hoc genere materiæ lætioris stili constare rationem, quum ea potius, quæ pressius et adstrictius, quam illa, quæ hilarius et quasi exsultantius scripsi, possint videri arcessita et inducta. Non ideo tamen segnius precor, ut quandoque veniat dies, (utinamque jam venerit!) quo austeris istis severisque dulcia hæc blandaque vel justa possessione decedant. Habes acta mea tridui: quibus cognitis volui tantum te voluptatis absentem et studiorum nomine et meo capere, quantum præsens percipere potuisses. Vale.

(63) XIX. PLINIUS CALVISIO RUFO S.

Agros suis vicinos, quum venales essent, an emeret dubitans, Calvisium assumit in consilium, propositis in utramque partem rationibus.

Assumo te in consilium rei familiaris, ut soleo. Prædia agris meis vicina, atque etiam inserta, venalia sunt. In his me multa sollicitant; aliqua, nec minora deterrent. Sollicitat primum ipsa pulcritudo jungendi: deinde, quod non minus utile quam voluptuosum, posse utraque eadem opera, eodem viatico invisere, sub eodem procuratore, ac pæne iisdem actoribus habere, unam villam colere et ornare, alteram tantum tueri. Inest huic computationi sumtus supellectilis, sumtus atriensium, topiariorum, fabrorum, atque etiam venatorii instrumenti: quæ plurimum refert, unum in locum conferas, an in diversa dispergas. Contra vereor, ne sit incautum, rem tam magnam iisdem tempestatibus, iisdem casibus subdere. Tutius videtur, incerta fortunæ possessionum varietatibus experiri. Habet etiam multum jucunditatis soli cælique mutatio, ipsaque illa peregrinatio inter sua. Jam, quod deliberationis nostræ caput est, agri sunt fertiles, pingues, aquosi: constant campis, vineis, silvis, quæ materiam et ex ea reditum sicut modicum, ita statum præstant. Sed hæc felicitas terræ imbecillis cultoribus fatigatur. Nam possessor prior sæpius vendidit pignora: et dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhausit, quarum defectione rursus reliqua creverunt. Sunt

ergo instruendi complures frugi mancipes. Nam nec ipse usquam vinctos habeo, nec ibi quisquam. Superest, ut scias, quanti videantur posse emi; sestertio tricies: non quia non aliquando quinquagies fuerint, verum et hac penuria colonorum et communi temporis iniquitate, ut reditus agrorum, sic etiam pretium retro abiit. Quæris, an hoc ipsum tricies facile colligere possimus? Sum quidem prope totus in prædiis, aliquid tamen fenero, nec molestum erit mutuari. Accipiam a socru, cujus arca non secus ac mea utor. Proinde hoc te non moveat, si cetera non refragantur, quæ velim quam diligentissime examines. Nam quum in omnibus rebus, tum in disponendis facultatibus plurimum tibi et usus et providentiæ superest. Vale.

(64) XX. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Quum placuisset, ut senatores tabellis suffragia ferrent, Plinius Maximo hoc notum fecit, additque duplicem rationem in suffragiis ferendis antea custoditam.

Meministine, te sæpe legisse, quantas contentiones excitarit lex tabellaria, quantumque ipsi latori vel gloriæ vel reprehensionis attulerit? At nunc in senatu sine ulla dissensione hoc quidem, ut optimum, placuit. Omnes comitiorum die tabellas postulaverunt. Excesseramus sane manifestis illis apertisque suffragiis licentiam concionum. Non tempus loquendi, non tacendi modestia, non denique sedendi dignitas custodiebatur. Magni undique dissonique clamores: pro-

currebant omnes cum suis candidatis: multa agmina in medio, multique circuli et indecora confusio: adeo desciveramus a consuetudine parentum, apud quos omnia disposita, moderata, tranquilla majestatem loci pudoremque retinebant. Supersunt senes, ex quibus audire soleo hunc ordinem comitiorum. Citato nomine candidati, silentium summum. Dicebat ipse pro se, vitam suam explicabat, testes et laudatores dabat, vel eum, sub quo militaverat, vel eum, cui quæstor fuerat, vel utrumque, si poterat. Addebat quosdam ex suffragatoribus; illi graviter et paucis loquebantur. Plus hoc, quam preces, proderat. Nonnumquam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Audiebat senatus gravitate censoria. Ita sæpius digni, quam gratiosi, prævalebant. Quæ nunc immodico favore corrupta, ad tacita suffragia, quasi ad remedium, decurrerunt: quod interim plane remedium fuit: erat enim novum et subitum. Sed vereor, ne procedente tempore ex ipso remedio vitia nascantur. Est enim periculum, ne tacitis suffragiis impudentia irrepat. Nam quotocuique eadem honestatis cura secreto, quæ palam? Multi famam, conscientiam pauci verentur. Sed nimis cito de futuris: interim beneficio tabellarum habebimus magistratus, qui maxime fieri debuerunt. Nam ut in recuperatoriis judiciis, sic nos in his comitiis, quasi repente apprehensi, sinceri judices fuimus. Hæc tibi scripsi, primum ut aliquid novi scriberem, deinde ut nonnumquam de republica loquerer, cujus materiæ nobis quanto rarior, quam veteribus, occasio, tanto minus omittenda est. Et hercule quousque illa vulgaria? *Eho, quid agis? ecquid commode*

vales? Habeant nostræ quoque literæ aliquid non humile, nec sordidum, nec privatis rebus inclusum. Sunt quidem cuncta sub unius arbitrio, qui pro utilitate communi solus omnium curas laboresque suscepit: quidam tamen salubri quodam temperamento ad nos quoque, velut rivi ex illo benignissimo fonte, decurrunt, quos et haurire ipsi, et absentibus amicis quasi ministrare epistolis possumus. Vale.

(65) XXI. PLINIUS PRISCO SUO S.

Mortem Martialis nuntiat, ejusque ingenium, ab ipso laudatus, laudat.

Audio Valerium Martialem decessisse, et moleste fero. Erat homo ingeniosus, acutus, acer, et qui plurimum in scribendo et salis haberet et fellis, nec candoris minus. Prosequutus eram viatico secedentem. Dederam hoc amicitiæ, dederam etiam versiculis, quos de me composuit. Fuit moris antiqui, eos, qui vel singulorum laudes, vel urbium scripserant, aut honoribus aut pecunia ornare. Nostris vero temporibus, ut alia speciosa et egregia, ita hoc in primis exolevit. Nam postquam desiimus facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus. Quæris, qui sint versiculi, quibus gratiam retulerim? Remitterem te ad ipsum volumen, nisi quosdam tenerem: tu, si placuerint hi, ceteros in libro requires. Alloquitur Musam, mandat, ut domum meam Exquiliis quærat, adeat reverenter:

Sed, ne tempore non tuo disertam
Pulses ebria januam, videto,

Totos dat tetricæ dies Minervæ,
Dum centum *studet auribus* virorum,
Hoc quod sæcula posterique possint
Arpinis quoque comparare chartis.
Seras tutior ibis ad lucernas.
Hæc hora est tua; quum furit Lyæus,
Quum regnat rosa, quum madent capilli,
Tunc me vel rigidi legant Catones.

Meritone eum, qui hæc de me scripsit, et tunc dimisi amicissime, et nunc, ut amicissimum, defunctum esse doleo? Dedit enim mihi, quantum maxime potuit, daturus amplius, si potuisset. Tametsi quid homini potest dari majus, quam gloria et laus et æternitas? At non erunt æterna, quæ scripsit. Non erunt fortasse: ille tamen scripsit tamquam essent futura. Vale.

C. PLINII CÆCILII
SECUNDI
EPISTOLARUM
LIBER QUARTUS

(66) I. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Fabato prosocero amanter scribit, se, dedicato apud Tifernates Tiberinos templo sua pecunia exstructo, cum conjuge eum esse visurum.

Cupis post longum tempus neptem tuam meque una videre. Gratum est utrique nostrum, quod cupis; mutuo mehercule. Nam invicem nos incredibili quodam desiderio vestri tenemur, quod non ultra differemus. Atque adeo jam sarcinulas alligamus, festinaturi, quantum itineris ratio permiserit. Erit una, sed brevis, mora: deflectemus in Tuscos, non ut agros remque familiarem oculis subjiciamus, (id enim postponi potest) sed ut fungamur necessario officio. Oppidum est prædiis nostris vicinum; nomen Tifernum Tiberinum, quod me pæne adhuc puerum patronum cooptavit: tanto majore studio, quanto minore judicio. Adventus meos celebrat, profectionibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ego ut referrem gratiam (nam vinci in amore turpissimum est) templum pecunia mea exstruxi: cujus dedicationem, quum sit paratum, differre longius,

irreligiosum est. Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare constitui. Subsistemus fortasse et sequenti: sed tanto magis viam ipsam corripiemus. Contingat modo te filiamque tuam fortes invenire! nam hilares certum est, si nos incolumes receperitis. Vale.

(67) II. PLINIUS CLEMENTI SUO S.

M. Regulum, in filii morte dolorem simulantem, asperioribus facetiis perstringit.

Regulus filium amisit: hoc uno malo indignus, quod nescio an malum putet. Erat puer acris ingenii, sed ambigui: qui tamen posset recta sectari, si patrem non referret. Hunc Regulus emancipavit, ut heres matris exsisteret. Mancipatum (ita vulgo ex moribus hominis loquebantur) fœda et insolita parentibus indulgentiæ simulatione captabat. Incredibile est; sed Regulum cogita. Amissum tamen luget insane. Habebat puer mannulos multos et vinctos et solutos: habebat canes majores minoresque: habebat luscinias, psittacos, merulas: omnes Regulus circa rogum trucidavit. Nec dolor erat ille, sed ostentatio doloris. Convenitur ad eum mira celebritate. Cuncti detestantur, oderunt, et quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant: utque breviter, quod sentio, enuntiem, in Regulo demerendo Regulum imitantur. Tenet se trans Tiberim in hortis, in quibus latissimum solum porticibus immensis, ripam statuis suis occupavit, ut est in summa avaritia sumtuosus, in summa infamia gloriosus. Vexat ergo civitatem insalu-

berrimo tempore: et quod vexat, solatium putat. Dicit se velle ducere uxorem: hoc quoque, sicut alia, perverse. Audies brevi nuptias lugentis, nuptias senis: quorum alterum, immaturum; alterum, serum est. Unde hoc augurer, quæris? Non quia affirmat ipse, (quo mendacius nihil est) sed quia certum est, Regulum esse facturum, quidquid fieri non oportet. Vale.

(68) III. PLINIUS ANTONINO SUO S.

Laus Antonini non tam ex honoribus, quos amplissimos gesserat, quam ex ingenio et stilo græco.

Quod semel atque iterum consul fuisti, similis antiquis; quod proconsul Asiæ, qualis ante te, qualis post te vix unus aut alter (non sinit enim me verecundia tua dicere, nemo); quod sanctitate, quod auctoritate, ætate quoque princeps civitatis; est quidem venerabile et pulcrum: ego tamen te vel magis in remissionibus miror. Nam severitatem istam pari jucunditate condire, summæque gravitati tantum comitatis adjungere, non minus difficile, quam magnum est. Id tu quum incredibili quadam suavitate sermonum, tum vel præcipue stilo assequeris. Nam et loquenti tibi illa homerici senis mella profluere, et quæ scribis, complere apes floribus et nectare videntur. Ita certe sum affectus ipse, quum græca epigrammata tua, quum jambos proxime legerem. Quantum ibi humanitatis, venustatis! quam dulcia illa! quam antiqua! quam arguta! quam recta! Callimachum me, vel Herodem, vel si quid

his melius, tenere credebam: quorum tamen neuter utrumque aut absolvit aut attigit. Hominemne romanum tam græce loqui? Non, me Dius fidius, ipsas Athenas tam atticas dixerim. Quid multa? Invideo Græcis, quod illorum lingua scribere maluisti. Neque enim conjectura eget, quid sermone patrio exprimere possis, quum hoc insititio et inducto tam præclara opera perfeceris. Vale.

(69) IV. PLINIUS SOSSIO SUO S.

Calvisium Nepotem commendat Sossio, ut ei tribunatum semestrem impetret.

Calvisium Nepotem validissime diligo, virum industrium, disertum, rectum, quod apud me vel potissimum est. Idem C. Calvisium, contubernalem meum, amicum tuum, arcta propinquitate complectitur. Est enim filius sororis. Hunc ergo, rogo, semestri tribunatu splendidiorem et sibi et avunculo suo facias. Obligabis me, obligabis Calvisium nostrum, obligabis ipsum, non minus idoneum debitorem, quam nos putas. Multa beneficia in multos contulisti: ausim contendere, nullum te melius, æque bene vix unum aut alterum collocasse. Vale.

(70) V. PLINIUS SPARSO SUO S.

Studium auditorii, quum recitaret orationem, comparat cum clamoribus, quibus olim Rhodii Aeschinis et Demosthenis orationes exceperant.

Æschinem, ajunt, petentibus Rhodiis legisse orationem suam, deinde Demosthenis, summis utramque clamoribus. Quod tantorum virorum contigisse scriptis non miror, quum orationem meam proxime doctissimi homines hoc studio, hoc assensu, hoc etiam labore per biduum audierint: quamvis hanc intentionem eorum nulla hinc et inde collatio, nullum quasi certamen accenderet. Nam Rhodii quum ipsis orationum virtutibus, tum etiam comparationis aculeis excitabantur: nostra oratio sine æmulationis gratia probabatur. An merito, scies, quum legeris librum; cujus amplitudo non sinit me longiore epistola præloqui. Oportet enim nos in hac certe, in qua possumus, breves esse, quo sit excusatius, quod librum ipsum, non tamen ultra causæ amplitudinem, extendimus. Vale.

(71) VI. PLINIUS NASONI SUO S.

Laurentinum, propter studiorum secretum, duobus aliis prædiis præfert.

Tusci grandine excussi; in regione transpadana summa abundantia, sed par vilitas nuntiatur: solum mihi Laurentinum meum in reditu. Nihil

quidem ibi possideo præter tectum et hortum, statimque arenas: solum tamen mihi in reditu. Ibi enim plurimum scribo: nec agrum (quem non habeo) sed ipsum me studiis excolo, ac jam possum tibi, ut aliis in locis horreum plenum, sic ibi scrinium ostendere. Igitur tu quoque, si certa et fructuosa prædia concupiscis, aliquid in hoc litore para. Vale.

(72) VII. PLINIUS LEPIDO SUO S.

De Reguli intentione, quidquid vellet, obtinendi, item de libro, quem de vita filii et ipse Romæ recitaverat, et alibi recitari jusserat, salse et acerbe scribit.

Sæpe tibi dico, inesse vim Regulo. Mirum est quam efficiat, in quod incubuit. Placuit ei lugere filium: luget, ut nemo. Placuit statuas ei et imagines quamplurimas facere: hoc omnibus officinis agit. Illum coloribus, illum cera, illum ære, illum argento, illum auro, ebore, marmore effingit. Ipse vero et nuper, adhibito ingenti auditorio, librum de vita ejus recitavit: de vita pueri recitavit; tamen eumdem librum, in exemplaria transcriptum mille, per totam Italiam provinciasque dimisit. Scripsit publice, ut a decurionibus eligeretur vocalissimus aliquis ex ipsis, qui legeret eum populo: factum est. Hanc ille vim (seu quo alio nomine vocanda est intentio, quidquid velis, obtinendi) si ad potiora vertisset, quantum boni efficere potuisset? Quamquam minor vis bonis, quam malis, inest, ac sicut ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει,

ita recta ingenia debilitat verecundia, perversa confirmat audacia. Exemplo est Regulus. Imbecillum latus, os confusum, hæsitans lingua, tardissima inventio, memoria nulla: nihil denique præter ingenium insanum: et tamen eo impudentia ipsoque illo furore pervenit, ut a plurimis orator habeatur. Itaque Herennius Senecio mirifice Catonis illud de oratore in hunc e contrario vertit: *Orator est vir malus, dicendi imperitus*. Non mehercule Cato ipse tam bene verum oratorem, quam hic Regulum expressit. Habesne, quo tali epistolæ parem gratiam referas? Habes, si rescripseris, Num aliquis in municipio vestro ex sodalibus meis, num etiam ipse tu nunc luctuosum Reguli librum, ut circulator, in foro legeris, scilicet, ut ait Demosthenes, ἐπάρας τὴν φωνὴν, καὶ γεγηθὼς καὶ λαρυγγίζων. Est enim tam ineptus, ut risum magis possit exprimere, quam gemitum. Credas non de puero scriptum, sed a puero. Vale.

(73) VIII. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Gratulationi de auguratu respondet, causas explicans, cur eo honore præcipue lætetur.

Gratularis mihi, quod acceperim auguratum: jure gratularis: primum, quod gravissimi principis judicium in minoribus etiam rebus consequi pulcrum est: deinde, quod sacerdotium ipsum quum priscum et religiosum, tum hoc quoque sacrum plane et insigne est, quod non adimitur viventi. Nam cetera, quamquam dignitate propemodum paria, ut tribuuntur, sic auferuntur:

In hoc fortunæ hactenus licet, ut dari possit. Mihi vero etiam illud gratulatione dignum videtur, quod successi Julio Frontino, principi viro: qui me nominationis die per hos continuos annos inter sacerdotes nominabat, tamquam in locum suum cooptaret; quod nunc eventus ita comprobavit, ut non fortuitum videatur. Te quidem, ut scribis, ob hoc maxime delectat auguratus meus, quod M. Tullius augur fuit. Lætaris enim, quod honoribus ejus insistam, quem æmulari in studiis cupio. Sed utinam ut sacerdotium idem et consulatum, multo etiam juvenior quam ille, sum consequutus: ita senex saltem ingenium ejus aliqua ex parte assequi possim! Sed nimirum quæ sunt in manu hominum, et mihi et multis contigerunt: illud vero ut adipisci arduum, sic etiam sperare nimium est, quod dari nisi a Diis non potest. Vale.

(74) IX. PLINIUS URSO SUO S.

Narrat, Bassum, ex Bithynia repetundarum reum, a se defensum liberatumque esse.

Causam per hos dies dixit Julius Bassus, homo laboriosus, et adversis suis clarus. Accusatus est sub Vespasiano a privatis duobus: ad senatum remissus, diu pependit; tamdemque absolutus vindicatusque est. Titum timuit ut Domitiani amicus; a Domitiano relegatus est: revocatus a Nerva, sortitusque Bithyniam, rediit reus: accusatus non minus acriter, quam fideliter defensus, varias sententias habuit, plures tamen, quasi mitiores. Egit contra eum Pompe-

nius Rufus, vir paratus et vehemens. Rufo successit Theophanes, unus ex legatis, fax accusationis et origo. Respondi ego. Nam mihi Bassus injunxerat, ut totius defensionis fundamenta jacerem: dicerem de ornamentis suis, quæ illi et ex generis claritate et ex periculis ipsis magna erant; dicerem de conspiratione delatorum, quam in quæstu habebant; dicerem causas, quibus factiosissimum quemque, ut illum ipsum Theophanem, offendisset. Eumdem me voluerat occurrere crimini, quo maxime premebatur: in aliis enim, quamvis auditu gravioribus, non absolutionem modo, verum etiam laudem merebatur. Hoc illum onerabat, quod homo simplex et incautus quædam a provincialibus, ut amicis, acceperat: nam fuerat in provincia eadem quæstor. Hæc accusatores furta ac rapinas, ipse munera vocabat: sed lex munera quoque accipi vetat. Hic ego quid agerem? quod iter defensionis ingrederer? Negarem? Verebar, ne plane furtum videretur, quod confiteri timerem. Præterea rem manifestam infitiari, augentis erat crimen, non diluentis: præsertim quum reus ipse nihil integrum advocatis reliquisset. Multis enim, atque etiam principi, dixerat, sola se munuscula, dumtaxat natali suo aut Saturnalibus, accepisse, et plerisque misisse. Veniam ergo peterem? Jugularem reum, quem ita deliquisse concederem, ut servari, nisi venia, non posset. Tamquam recte factum tuerer? Non illi profuissem, sed ipse impudens exstitissem. In hac difficultate placuit medium quiddam tenere. Videor tenuisse. Actionem meam, ut prælia solet, nox diremit. Egeram horis tribus et dimidia; supererat sesquihora. Nam quum e lege accusator sex horas, no-

vem reus accepisset; ita diviserat tempus reus inter me, et eum, qui dicturus post erat, ut ego quinque horis, ille reliquis uteretur. Mihi successus actionis silentium finemque suadebat. Temerarium est enim, secundis non esse contentum. Ad hoc verebar, ne mox corporis vires iterato labore deficerent; quem difficilius est repetere, quam jungere. Erat etiam periculum, ne reliqua actio mea et frigus, ut deposita, et tædium, ut resumta pateretur. Ut enim faces ignem assidua concussione custodiunt, dimissum ægerrime reparant; sic et dicentis calor et audientis intentio continuatione servatur, intercapedine et quasi remissione languescit. Sed Bassus multis precibus, pæne etiam lacrimis, obsecrabat, implerem meum tempus. Parui, utilitatemque ejus prætuli meæ. Bene cessit: inveni ita erectos animos senatus, ita recentes, ut priori actione incitati magis, quam satiati viderentur. Successit mihi Lucejus tam apte, ut orationes nostræ varietatem duarum, contextum unius habuisse credantur. Respondit Herennius Pollio instanter et graviter: deinde Theophanes rursus. Fecit enim hoc quoque, ut cetera, impudentissime, quod post duos, et consulares et disertos, tempus sibi, et quidem laxius, vindicavit. Dixit in noctem, atque etiam nocte, illatis lucernis. Postero die egerunt pro Basso Titius Homullus, et Fronto, mirifice. Quartum diem probationes occupaverunt. Censuit Bæbius Macer, consul designatus, lege repetundarum Bassum teneri: Cæpio Hispo, salva dignitate, judices dandos. Uterque recte. Qui fieri potest, inquis, quum tam diversà censuerint? quia scilicet et Macro, legem intuenti, consentaneum fuit damnare eum, qui

contra legem munera acceperat: et Cæpio, quum putaret licere senatui, sicut licet, et mitigare leges et intendere, non sine ratione veniam dedit facto, vetito quidem, non tamen inusitato. Prævaluit sententia Cæpionis: quin imo consurgenti ei ad censendum, acclamatum est, quod solet residentibus. Ex quo potes æstimare, quanto consensu sit exceptum, quum diceret, quod tam favorabile fuit, quum dicturus videretur. Sunt tamen, ut in senatu, ita in civitate, in duas partes hominum judicia divisa. Nam quibus sententia Cæpionis placuit, sententiam Macri, ut duram rigidamque, reprehendunt: quibus Macri, illam alteram dissolutam atque etiam incongruentem vocant. Negant enim congruens esse, retinere in senatu, cui judices dederis. Fuit et tertia sententia. Valerius Paulinus assensus Cæpioni, hoc amplius censuit, referendum de Theophane, quum legationem renuntiasset. Arguebat enim multa in accusatione fecisse, quæ illa ipsa lege, qua Bassum accusaverat, tenerentur. Sed hanc sententiam consules, quamquam maximæ parti senatus mire probatur, non sunt persequuti. Paulinus tamen et justitiæ famam et constantiæ tulit. Misso senatu Bassus, magna hominum frequentia, magno clamore, magno gaudio exceptus est. Fecerat eum favorabilem renovata discriminum vetus fama, notumque periculis nomen, et in procero corpore mœsta et squalida senectus. Habebis hanc interim epistolam ut πρόδρομον: exspectabis orationem plenam onustamque: et exspectabis diu: neque enim leviter et cursim, ut de re tanta, retractanda est. Vale.

(75) X. PLINIUS SABINO SUO S.

Heres cum Sabino factus confirmat ea, quæ Sabina mulier, etsi legibus non addicentibus, in servi sui gratiam scripta reliquerat.

Scribis mihi, Sabinam, quæ nos reliquit heredes, Modestum servum suum nusquam liberum esse jussisse: eidem tamen sic adscripsisse legatum: *Modesto, quem liberum esse jussi*. Quæris, quid sentiam? Contuli cum prudentibus. Convenit inter omnes, nec libertatem deberi, quia non sit data; nec legatum, quia servo suo dederit. Sed mihi manifestus error videtur: ideoque puto nobis, quasi scripserit Sabina, faciendum, quod ipsa scripsisse se credidit. Confido, accessurum te sententiæ meæ, quum religiosissime soleas custodire defunctorum voluntatem, quam bonis heredibus intellexisse pro jure est. Neque enim minus apud nos honestas, quam apud alios necessitas valet. Moretur ergo in libertate, sinentibus nobis, fruatur legato, quasi omnia diligentissime caverit. Cavit enim, quæ heredes bene elegit. Vale.

(76) XI. PLINIUS CORNELIO MINUTIANO SUO S.

Liciniani rhetoricam professionem narrat, tamquam propter incestum cum vestali a Domitiano ad exsilium redacti.

Audistine, Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? Nondum te puto audisse; est enim recens nuntius. Prætorius hic modo inter eloquentissimos causarum actores habebatur: nunc eo decidit, ut exsul de senatore, rhetor de oratore fieret. Itaque ipse in præfatione dixit dolenter et graviter: *Quos tibi, fortuna, ludos facis! Facis enim ex professoribus senatores, ex senatoribus professores.* Cui sententiæ tantum bilis, tantum amaritudinis inest, ut mihi videatur ideo professus, ut hoc diceret. Idem, quum græco pallio amictus intrasset (carent enim togæ jure, quibus aqua et igni interdictum est) postquam se composuit, circumspexitque habitum suum: *Latine*, inquit, *declamaturus sum*. Dices, Tristia et miseranda: dignum tamen illum, quia hæc ipsa studia incesti scelere maculaverit. Confessus est quidem incestum; sed incertum, utrum quia verum erat, an quia graviora metuebat, si negasset. Fremebat enim Domitianus, æstuabatque ingenti invidia, destitutus. Nam quum Corneliam, maximam vestalem, defodere vivam concupisset, ut qui illustrari sæculum suum ejusmodi exemplo arbitraretur, pontificis maximi jure, seu potius immanitate tyranni, licentia domini, reliquos pontifices non in regiam, sed in albanam villam convocavit. Nec minore scelere,

quam quod ulcisci videbatur, absentem inauditamque damnavit incesti; quum ipse fratris filiam incesto non polluisset solum, verum etiam occidisset: nam vidua abortu periit. Missi statim pontifices, qui defodiendam necandamque curarent. Illa nunc ad Vestam, nunc ad ceteros Deos manus tendens, multa, sed hoc frequentissime, clamitabat: *Me Cæsar incestam putat; qua sacra faciente, vicit, triumphavit.* Blandiens hæc, an irridens; ex fiducia sui, an ex contemtu principis dixerit, dubium est. Dixit, donec ad supplicium, nescio an innocens, certe tamquam nocens, ducta est. Quin etiam, quum in illud subterraneum cubiculum demitteretur, hæsissetque descendenti stola, vertit se ac recollegit; quumque ei carnifex manum daret, aversata est, et resiluit; fœdumque contagium, quasi plane a casto puroque corpore, novissima sanctitate rejecit; omnibusque numeris pudoris, πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν, εὐσχήμως πεσεῖν. Præterea Celer, eques romanus, cui Cornelia objiciebatur, quum in comitio virgis cæderetur, in hac voce perstiterat: *Quid feci? nihil feci.* Ardebat ergo Domitianus et crudelitatis et iniquitatis infamia. Arripit Licinianum, quod in agris suis occultasset Corneliæ libertam. Ille ab iis, quibus erat curæ, præmonetur, si comitium et virgas pati nollet, ad confessionem confugeret, quasi ad veniam: fecit. Loquutus est pro absente Herennius Senecio tale quiddam, quale est illud, Κεῖται Πάτροκλος. Ait enim: *Ex advocato nuntius factus sum. Recessit Licinianus.* Gratum hoc Domitiano, adeo quidem, ut gaudio proderetur, diceretque: *Absolvit nos Licinianus.* Adjecit etiam: *Non esse verecundiæ e-*

jus instandum; ipsi vero permisit, si qua posset, ex rebus suis raperet, antequam bona publicarentur; exsilium molle, velut præmium, dedit. Ex quo tamen postea clementia divi Nervæ translatus est in Siciliam, ubi nunc profitetur, seque de fortuna præfationibus vindicat. Vides, quam obsequenter paream tibi, qui non solum res urbanas, verum etiam peregrinas tam sedulo scribo, ut altius repetam. Et sane putabam, te, quia tunc abfuisti, nihil aliud de Liciniano audisse, quam relegatum ob incestum. Summam enim rerum nuntiat fama, non ordinem. Mereor, ut vicissim, quid in oppido tuo, quid in finitimis agatur (solent enim notabilia quædam incidere) perscribas: denique quidquid voles, dummodo non minus longa epistola nunties. Ego non paginas tantum, sed etiam versus syllabasque numerabo. Vale.

(77) XII. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Marcellini factum laudat, qui defuncti scribæ residuum salarium apud se subsidere noluerit.

Amas Egnatium Marcellinum, atque etiam mihi sæpe commendas: amabis magis commendabisque, si cognoveris recens ejus factum. Quum in provinciam quæstor exisset, scribamque, qui sorte obtigerat, ante legitimum salarii tempus amisisset, quod acceperat scribæ daturus, intellexit et statuit subsidere apud se non oportere. Itaque reversus, Cæsarem, deinde, Cæsare auctore, senatum consuluit, quid fieri de salario vellet. Parva quæstio, sed tamen quæstio. He-

redes scribæ sibi, præfecti ærario populo vindicabant. Acta causa est: dixit heredum advocatus, deinde populi: uterque percommode. Cæcilius Strabo ærario censuit inferendum: Bæbius Macer heredibus dandum. Obtinuit Strabo. Tu lauda Marcellinum, ut ego statim feci. Quamvis enim abunde sufficiat illi, quod est et a principe et a senatu probatus; gaudebit tamen testimonio tuo. Omnes enim, qui gloria famaque ducuntur, mirum in modum assensio et laus, a minoribus etiam profecta, delectat. Te vero Marcellinus ita reveretur, ut judicio tuo plurimum tribuat. Accedit his, quod, si cognoverit factum suum isto usque penetrasse, necesse est, laudis suæ spatio et cursu et peregrinatione lætetur. Etenim, nescio quo pacto, vel magis homines juvat gloria lata, quam magna. Vale.

(78) XIII. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

Quomodo Comenses, quum apud eos esset, ad præceptores conducendos et impulerit et adjuverit, narrat: rogat Tacitum, ut præceptores circumspiciat.

Salvum te in urbem venisse gaudeo. Venisti autem, si quando alias, nunc maxime mihi desideratus. Ipse pauculis adhuc diebus in Tusculano commorabor, ut opusculum, quod est in manibus, absolvam. Vereor enim, ne, si hanc intentionem jam in finem laxavero, ægre resumam. Interim, ne quid festinationi meæ pereat, quod sum præsens petiturus, hac quasi præcursoria epistola rogo. Sed prius accipe causas rogandi, deinde ipsum, quod peto. Proxime quum

in patria mea fui, venit ad me salutandum municipis mei filius prætextatus. Huic ego, *Studes?* inquam. Respondit, *Etiam*. *Ubi? Mediolani*. *Cur non hic?* Et pater ejus, (erat enim una, atque etiam ipse adduxerat puerum) *Quia nullos hic præceptores habemus*. *Quare nullos? Nam vehementer intererat vestra, qui patres estis*, (et opportune complures patres audiebant) *liberos vestros hic potissimum discere. Ubi enim aut jucundius morarentur, quam in patria? aut pudicius continerentur, quam sub oculis parentum? aut minore sumtu, quam domi? Quantulum est ergo, collata pecunia, conducere præceptores? quodque nunc in habitationes, in viatica, in ea, quæ peregre emuntur, (omnia autem peregre emuntur) impenditis, adjicere mercedibus? Atque adeo ego, qui nondum liberos habeo, paratus sum pro republica nostra, quasi pro filia vel parente, tertiam partem ejus, quod conferre vobis placebit, dare. Totum etiam pollicerer, nisi timerem, ne hoc munus meum quandoque ambitu corrumperetur, ut accidere multis in locis video, in quibus præceptores publice conducuntur. Huic vitio uno remedio occurri potest, si parentibus solis jus conducendi relinquatur, iisdemque religio recte judicandi necessitate collationis addatur. Nam qui fortasse de alieno negligentes, certe de suo diligentes erunt: dabuntque operam, ne a me pecuniam (non) nisi dignus, accipiat, si accepturus et ab ipsis erit. Proinde consentite, conspirate, majoremque animum ex meo sumite, qui cupio esse quam plurimum, quod debeam conferre. Nihil honestius præstare liberis vestris, nihil gratius patriæ potestis. Edoceantur hic, qui hic nascun-*

tur, statimque ab infantia natale solum amare, frequentare consuescant. Atque utinam tam claros præceptores inducatis, ut a finitimis oppidis studia hinc petantur! utque nunc liberi vestri aliena in loca, ita mox alieni in hunc locum confluant. Hæc putavi altius et quasi a fonte repetenda; quo magis scires, quam gratum mihi foret, si susciperes, quod injungo. Injungo autem, et pro rei magnitudine rogo, ut ex copia studiosorum, quæ ad te ex admiratione ingenii tui convenit, circumspicias præceptores, quos sollicitare possimus; sub ea tamen conditione, ne cui fidem meam obstringam. Omnia enim libera parentibus servo: Illi judicent, illi eligant: ego mihi curam tantum et impendium vindico. Proinde si quis fuerit repertus, qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege, ut hinc nihil aliud certum, quam fiduciam suam ferat. Vale.

(79) XIV. PLINIUS PATERNO SUO S.

Hendecasyllabos, quorum lasciviam excusat, judicio Paterni submittit.

Tu fortasse orationem, ut soles, et flagitas et exspectas: at ego, quasi ex aliqua peregrina delicataque merce, lusus meos tibi prodo. Accipies cum hac epistola hendecasyllabos nostros: quibus nos in vehiculo, in balineo, inter cœnam oblectamus otium temporis. His jocamur, ludimus, amamus, dolemus, querimur, irascimur: describimus aliquid modo pressius, modo elatius: atque ipsa veritate tentamus efficere, ut alia aliis, quædam fortasse omnibus placeant. Ex

quibus tamen si nonnulla tibi paulo petulantiora videbuntur, erit eruditionis tuæ cogitare, summos illos et gravissimos viros, qui talia scripserunt, non modo lascivia rerum, sed ne verbis quidem nudis abstinuisse. Quæ nos refugimus, non quia severiores, (unde enim?) sed quia timidiores sumus. Scimus alioqui hujus opusculi illam esse verissimam legem, quam Catullus expressit:

Nam castum esse decet pium poetam
Ipsum, versiculos nihil necesse est:
Qui tunc denique habent salem et leporem,
Si sunt molliculi et parum pudici.

Ego quanti faciam judicium tuum, vel ex hoc potes æstimare, quod malui omnia te pensitari, quam electa laudari. Et sane quæ sunt commodissima, desinunt videri, quum paria esse cœperunt. Præterea sapiens subtilisque lector, debet non diversis conferre diversa, sed singula expendere, nec deterius alio putare, quod est in suo genere perfectum. Sed quid ego plura? Nam longiore præfatione vel excusare vel commendare ineptias, ineptissimum est. Unum illud prædicendum videtur, cogitare me has nugas meas ita inscribere, *Hendecasyllabi*, qui titulus sola metri lege constringitur. Proinde sive *epigrammata*, sive *idyllia*, sive *eclogas*, sive (ut multi) *poematia*, seu quod aliud vocare malueris, licebit voces: ego tantum *hendecasyllabos* præsto. A simplicitate tua peto, ut, quod de libello meo dicturus es aliis, mihi dicas: neque est difficile, quod postulo. Nam si hoc opusculum nostrum aut potissimum esset aut solum, fortasse posset durum videri dicere: *Quære, quod agas;* molle et humanum est: *Habes, quod agas*. Vale.

(80) XV. PLINIUS FUNDANO SUO S.

Fundano, futuro consuli, ut auguratur, Asinium, ut eum sibi quæstorem assumat, commendat.

Si quid omnino, hoc certe judicio facio, quod Asinium Rufum singulariter amo. Est homo eximius et bonorum amantissimus. Cur enim non me quoque inter bonos numerem? Idem Cornelium Tacitum (scis quem virum) arcta familiaritate complexus est. Proinde si utrumque nostrum probas, de Rufo quoque necesse est idem sentias, quum sit ad connectendas amicitias vel tenacissimum vinculum, morum similitudo. Sunt ei liberi plures. Nam in hoc quoque functus est optimi civis officio, quod fecunditate uxoris large frui voluit eo sæculo, quo plerisque etiam singulos filios orbitatis præmia graves faciunt: quibus ille despectis, avi quoque nomen assumsit. Est enim avus, et quidem ex Saturio Firmo, quem diliges, ut ego, si, ut ego, propius inspexeris. Hæc eo pertinent, ut scias, quam copiosam, quam numerosam domum uno beneficio sis obligaturus; ad quod petendum, voto primum, deinde bono quodam omine adducimur. Optamus enim tibi ominamurque in proximum annum consulatum. Ita nos virtutes tuæ, ita judicia principis augurari volunt. Concurrit autem, ut sit eodem anno quæstor maximus ex liberis Rufi Asinius Bassus, juvenis (nescio an dicam, quod me pater et sentire et dicere cupit, adolescentis verecundia vetat) ipso patre melior. Difficile

est, ut mihi de absente credas, quamquam credere soles omnia, tantum in illo industriæ, probitatis, eruditionis, ingenii, studii, memoriæ denique esse, quantum expertus invenies. Vellem tam ferax sæculum bonis artibus haberemus, ut aliquos Basso præferre deberes: tum ego te primus hortarer moneremque, circumferres oculos, ac diu pensitares, quem potissimum eligeres. Nunc vero ... sed nihil volo de amico meo arrogantius dicere: hoc solum dico, dignum esse juvenem, quem more majorum in filii locum assumas. Debent autem sapientes viri, ut tu, tales quasi a republica liberos accipere, quales a natura solemus optare. Decorus erit tibi consuli quæstor patre prætorio, propinquis consularibus: quibus, judicio ipsorum, quamquam adolescentulus adhuc, jam tamen invicem ornamento est. Proinde indulge precibus meis, obsequere consilio, et ante omnia, si festinare videor, ignosce: primum, quia votis suis amor plerumque præcurrit: deinde, quod in ea civitate, in qua omnia quasi ab occupantibus aguntur, quæ legitimum tempus exspectant, non matura, sed sera sunt: in summa, quod rerum, quas assequi cupias, præsumtio ipsa jucunda est. Revereatur jam te Bassus ut consulem: tu dilige eum ut quæstorem: nos denique, utriusque vestrum amantissimi, duplici lætitia perfruamur. Etenim quum sic te, sic Bassum diligamus, ut et illum cujuscumque, et tuum quemcumque quæstorem in petendis honoribus omni opera, labore, gratia simus juvaturi; perquam jucundum nobis erit, si in eumdem juvenem studium nostrum, et amicitiæ meæ et consulatus tui ratio contulerit: si denique precibus meis tu potissimum adjutor

accesseris, cujus et suffragio senatus libentissime indulgeat, et testimonio plurimum credat. Vale.

(81) XVI. PLINIUS VALERIO PAULINO SUO S.

Exsultat, quod sibi apud centumviros dicenti plurimos auditores adstiterint, interque eos adolescens, qui ne scissis quidem tunicis abire voluerit.

Gaude meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine. Adhuc honor studiis durat. Proxime, quum dicturus apud centumviros essem, adeundi mihi locus, nisi a tribunali, nisi per ipsos judices, non fuit: tanta stipatione cetera tenebantur. Ad hoc, quidam ornatus adolescens, scissis tunicis, ut in frequentia solet fieri, sola velatus toga perstitit, et quidem horis septem; nam tamdiu dixi, magno cum labore, sed majore cum fructu. Studeamus ergo, nec desidiæ nostræ prætendamus alienam. Sunt qui audiant, sunt qui legant: nos modo dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus. Vale.

(82) XVII. PLINIUS GALLO SUO S.

Rogatus a Gallo, ut causam quamdam Corelliæ susciperet, commoto animo ostendit, se nec precibus nec admonitione in hac re egere, quum ipse memor sit beneficiorum a Corelliæ patre in se collatorum.

Et admones et rogas, ut suscipiam absentis Corelliæ causam contra C. Cæcilium, consulem designatum. Quod admones, gratias ago: quod rogas, queror. Admoneri enim debeo, ut sciam: rogari non debeo, ut faciam, quod mihi non facere turpissimum est. An ego tueri Corellii filiam dubitem? Est quidem mihi cum isto, contra quem me advocas, non plane familiaris, sed tamen amicitia. Accedit huc dignitas hominis, atque hic ipse, cui destinatus est, honor: cujus nobis hoc major habenda reverentia est, quod jam illo functi sumus. Naturale est enim, ut ea, quæ quis adeptus est ipse, quam amplissima existimari velit. Sed mihi cogitanti, adfuturum me Corellii filiæ, omnia ista frigida et inania videntur. Obversatur oculis ille vir, quo neminem ætas nostra graviorem, sanctiorem, subtiliorem denique tulit: quem ego, quum ex admiratione diligere cœpissem, quod evenire contra solet, magis admiratus sum, postquam penitus inspexi. Inspexi enim penitus: nihil a me ille secretum, non joculare, non serium, non triste, non lætum. Adolescentulus eram, et jam mihi ab illo honor, atque etiam (audebo dicere) reverentia, ut æquali, habebatur. Ille meus in petendis ho-

noribus suffragator et testis; ille in inchoandis deductor et comes; ille in gerendis consiliator et rector; ille denique in omnibus officiis nostris, quamquam et imbecillus et senior, quasi juvenis et validus conspiciebatur. Quantum ille famæ meæ domi, quantum in publico, quantum etiam apud principem adstruxit! Nam quum forte de bonis juvenibus apud Nervam imperatorem sermo incidisset, et plerique me laudibus ferrent, paulisper se intra silentium tenuit, quod illi plurimum auctoritatis addebat; deinde gravitate, quam noras: *Necesse est*, inquit, *parcius laudem Secundum, quia nihil nisi ex consilio meo facit*. Qua voce tribuit mihi, quantum petere voto immodicum erat: nihil me facere non sapientissime, quum omnia ex consilio sapientissimi viri facerem. Quin etiam moriens, filiæ suæ, (ut ipsa solet prædicare) *Multos quidem amicos*, inquit, *tibi in longiore vita paravi, præcipuos tamen, Secundum et Cornutum*. Quod dum recordor, intelligo mihi laborandum, ne qua parte videar hanc de me fiduciam providentissimi viri destituisse. Quare ego vero Corelliæ adero promtissime; nec subire offensas recusabo: quamquam non solum veniam me, verum etiam laudem apud istum ipsum, a quo, ut ais, nova lis fortasse, ut feminæ, intenditur, arbitror consequuturum, si hæc eadem in actione, latius scilicet et uberius, quam epistolarum angustiæ sinunt, contigerit mihi vel in excusationem, vel etiam in commendationem meam dicere. Vale.

(83) XVIII. PLINIUS ANTONINO SUO S.

Antonini epigrammata græca laudat, ex quibus latine se, sed impari successu, convertisse dicit.

Quemadmodum magis approbare tibi possum, quantopere mirer epigrammata tua græca, quam quod quædam æmulari latine et exprimere tentavi? In deterius quidem. Accidit hoc primum imbecillitate ingenii mei, deinde inopia, ac potius, ut Lucretius ait, egestate patrii sermonis. Quod si hæc, quæ sunt et latina et mea, habere tibi aliquid venustatis videbuntur, quantum putas inesse eis gratiæ, quæ et a te et græce proferuntur? Vale.

(84) XIX. PLINIUS HISPULLÆ SUÆ S.

Calpurniam uxorem mirifice laudat, ejusque virtutes Hispullæ amitæ humanissime acceptas refert, cujus præceptis illa instituta erat.

Quum sis pietatis exemplum, fratremque optimum et amantissimum tui pari caritate dilexeris, filiamque ejus, ut tuam, diligas, nec tantum amitæ ejus, verum etiam patris amissi affectum repræsentes; non dubito, maximo tibi gaudio fore, quum cognoveris, dignam patre, dignam te, dignam avo evadere. Summum est acumen, summa frugalitas: amat me, quod castitatis indicium est. Accedit his studium literarum, quod ex mei caritate concepit. Meos libel-

los habet, lectitat, ediscit etiam. Qua illa sollicitudine, quum videor acturus, quanto, quum egi, gaudio afficitur? Disponit, qui nuntient sibi, quem assensum, quos clamores excitarim, quem eventum judicii tulerim. Eadem, si quando recito, in proximo, discreta velo, sedet, laudesque nostras avidissimis auribus excipit. Versus quidem meos cantat formatque cithara, non artifice aliquo docente, sed amore, qui magister est optimus. His ex causis in spem certissimam adducor, perpetuam nobis majoremque in dies futuram esse concordiam. Non enim ætatem meam, aut corpus, quæ paulatim occidunt ac senescunt, sed gloriam diligit. Nec aliud decet tuis manibus educatam, tuis præceptis institutam: quæ nihil in contubernio tuo viderit, nisi sanctum honestumque: quæ denique amare me ex tua prædicatione consueverit. Nam quum matrem meam parentis vice dilexeris; me quoque a pueritia statim formare, laudare, talemque, qualis nunc uxori meæ videor, ominari solebas. Certatim ergo tibi gratias agimus: ego, quod illam mihi: illa, quod me sibi dederis, quasi invicem elegeris. Vale.

(85) XX. PLINIUS MAXIMO SUO S.

De libris Maximi cum laude eorumdem judicat.

Quid senserim de singulis libris tuis, notum tibi, ut quemque perlegeram, feci. Accipe nunc, quid de universis generaliter judicem. Est opus pulcrum, validum, acre, sublime, varium, elegans, purum, figuratum, spatiosum etiam, et

cum magna tua laude diffusum. In quo tu ingenii simul dolorisque velis latissime vectus es, et horum utrumque invicem adjumento fuit. Nam dolori sublimitatem et magnificentiam ingenium; ingenio vim et amaritudinem dolor addidit. Vale.

(86) XXI. PLINIUS VELIO CEREALI SUO S.

Helvidias sorores, a partu exstinctas, deflet, solatium tamen capit e spe, quam frater earum ostendebat.

Tristem et acerbum casum Helvidiarum sororum! Utraque a partu, utraque filiam enixa decessit. Afficior dolore, nec tamen supra modum doleo: ita mihi luctuosum videtur, quod puellas honestissimas in flore primo fecunditas abstulit. Angor infantium sorte, quæ sunt parentibus statim, et dum nascuntur, orbatæ; angor optimorum maritorum; angor etiam meo nomine. Nam patrem illarum defunctum quoque perseverantissime diligo, ut actione mea librisque testatum est, cui nunc unus ex tribus liberis superest, domumque, pluribus adminiculis paulo ante fundatam, desolatus fulcit ac sustinet. Magno tamen fomento dolor meus acquiescet, si hunc saltem fortem et incolumem, paremque illi patri, illi avo fortuna servaverit. Cujus ego pro salute, pro moribus, hoc sum magis anxius, quod unicus factus est. Nosti in amore mollitiem animi mei, nosti metus. Quo minus te mirari oportebit, quod plurimum timeam, de quo plurimum spero. Vale.

(87) XXII. PLINIUS SEMPRONIO RUFO SUO S.

Quam diserte Trebonius se coram Trajano, propter agona gymnicum apud Viennenses sublatum, defenderit, quamque fortiter eum ex more Junius Mauricus sententia dicta adjuverit, exponitur.

Interfui principis optimi cognitioni, in consilium assumtus. Gymnicus agon apud Viennenses, ex cujusdam testamento, celebrabatur. Hunc Trebonius Rufinus, vir egregius nobisque amicus, in duumviratu suo tollendum abolendumque curavit. Negabatur ex auctoritate publica fecisse. Egit ipse causam non minus feliciter, quam diserte. Commendabat actionem, quod tamquam homo romanus et bonus civis in negotio suo mature et graviter loquebatur. Quum sententiæ perrogarentur, dixit Junius Mauricus (quo viro nihil firmius, nihil verius) non esse restituendum Viennensibus agona; adjecit: *Vellem etiam Romæ tolli posset*. Constanter, inquis, et fortiter. Quidni? Sed hoc a Maurico novum non est. Idem apud Nervam imperatorem non minus fortiter. Cœnabat Nerva cum paucis. Vejento proximus, atque etiam in sinu recumbebat. Dixi omnia, quum hominem nominavi. Incidit sermo de Catullo Messalino, qui, luminibus orbatus, ingenio sævo mala cæcitatis addiderat: non verebatur, non erubescebat, non miserebatur: quo sæpius a Domitiano non secus ac tela, quæ et ipsa cæca et improvida feruntur, in optimum quemque contorquebatur. De hujus nequitia sanguinariisque sententiis in commune omnes super

cœnam loquebantur, quum ipse imperator: *Quid putamus passurum fuisse, si viveret!* et Mauricus: *Nobiscum cœnaret*. Longius abii, libens tamen. Placuit agona tolli, qui mores Viennensium infecerat, ut noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos residunt, nostra late vagantur: utque in corporibus, sic in imperio, gravissimus est morbus, qui a capite diffunditur. Vale.

(88) XXIII. PLINIUS POMPONIO BASSO SUO S.

Laudat Pomponium, sapienter otio in senectute usum: sibique similem aliquando quietem optat.

Magnam cepi voluptatem, quum ex communibus amicis cognovi, te, ut sapientia tua dignum est, et disponere otium et ferre, habitare amœnissime, et nunc terra, nunc mari corpus agitare; multum disputare, multum audire, multum lectitare; quumque plurimum scias, quotidie tamen aliquid addiscere. Ita senescere oportet virum, qui magistratus amplissimos gesserit, exercitus rexerit, totumque se reipublicæ, quamdiu decebat, obtulerit. Nam et prima vitæ tempora et media patriæ, extrema nobis impertire debemus, ut ipsæ leges monent, quæ majorem annis sexaginta otio reddunt. Quando mihi licebit? quando per ætatem honestum erit imitari istud pulcherrimæ quietis exemplum? quando secessus mei non desidiæ nomen, sed tranquillitatis accipient? Vale.

(89) XXIV. PLINIUS VALENTI SUO S.

Philosophatur de conversionibus rerum humanarum, quas ipse expertus fuerat; iisque edoctus monet, nihil esse desperandum, nulli rei fidendum.

Proxime quum apud centumviros in quadruplici judicio dixissem, subiit recordatio, egisse me juvenem æque in quadruplici. Processit animus, ut solet, longius: cœpi reputare, quos in hoc judicio, quos in illo socios laboris habuissem. Solus eram, qui in utroque dixissem: tantas conversiones aut fragilitas mortalitatis, aut fortunæ mobilitas facit! Quidam ex iis, qui tunc egerant, decesserunt; exsulant alii; huic ætas et valetudo silentium suasit; hic sponte beatissimo otio fruitur; alius exercitum regit; illum civilibus officiis principis amicitia exemit. Circa nos ipsos quam multa mutata sunt! Studiis processimus: studiis periclitati sumus, rursusque processimus. Profuerunt nobis bonorum amicitiæ, bonorum obfuerunt, iterumque prosunt. Si computes annos, exiguum tempus: si vices rerum, ævum putes. Quod potest esse documento, nihil desperare, nulli rei fidere, quum videamus, tot varietates tam volubili orbe circumagi. Mihi autem familiare est, omnes cogitationes meas tecum communicare: iisdemque te vel præceptis vel exemplis monere, quibus ipse me moneo: quæ ratio hujus epistolæ fuit. Vale.

(90) XXV. PLINIUS MESSIO MAXIMO SUO S.

Proximis comitiis jocularia quædam atque adeo fœda dictu in tabellis scripta fuisse indignatur, et de corruptis civitatis moribus conqueritur.

Scripseram tibi, verendum esse, ne ex tacitis suffragiis vitium aliquod exsisteret. Factum est. Proximis comitiis in quibusdam tabellis multa jocularia atque etiam fœda dictu; in una vero, pro candidatorum nominibus, suffragatorum nomina inventa sunt. Excanduit senatus, magnoque clamore ei, qui scripsisset, *iratum principem* est comprecatus. Ille tamen fefellit, et latuit, fortasse etiam inter indignantes fuit. Quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re, tam serio tempore, tam scurriliter ludit? qui denique omnino in senatu dicax et urbanus et bellus est? Tantum licentiæ pravis ingeniis adjicit illa fiducia: *Quis enim sciet?* Poposcit tabellas, stilum accepit, demisit caput, neminem veretur, se contemnit. Inde ista ludibria scena et pulpito digna. Quo te vertas? quæ remedia conquiras? Ubique vitia remediis fortiora: ἀλλὰ ταῦτα τῷ ὑπὲρ ἡμᾶς ἄλλῳ μελήσει, cui multum quotidie vigiliarum, multum laboris adjicit hæc nostra iners, sed tamen effrenata petulantia. Vale.

(91) XXVI. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Nepos in provinciam secessurus exêmpla scriptorum Plinii emendatissima secum ferre volebat; ea vero se curaturum esse Plinius promittit.

Petis, ut libellos meos, quos studiosissime comparasti, recognoscendos emendandosque curem: faciam. Quid enim suscipere libentius debeo, te præsertim exigente? Nam quum vir gravissimus, doctissimus, disertissimus, super hæc occupatissimus, maximæ provinciæ præfuturus, tanti putes scripta nostra circumferre tecum; quantopere mihi providendum est, ne te hæc pars sarcinarum, tamquam supervacua, offendat? Annitar ergo primum, ut comites istos quam commodissimos habeas: deinde, ut reversus invenias, quos istis addere velis. Neque enim mediocriter me ad nova opera tu lector hortaris. Vale.

(92) XXVII. PLINIUS FALCONI SUO S.

Sentii Augurini poematia valde extollit, et speciminis loco affert, quibus ipse laudatus erat.

Tertius dies est, quod audivi recitantem Sentium Augurinum cum summa mea voluptate, imo etiam admiratione: poematia appellat: multa tenuiter, multa sublimiter, multa venuste, multa tenere, multa dulciter, multa cum bile. Aliquot

annis, puto, nihil generis ejusdem absolutius scriptum, nisi forte me fallit aut amor ejus, aut quod me ipsum laudibus evexit. Nam lemma sibi sumsit, quod ego interdum versibus ludo. Atque adeo judicii mei te judicem faciam, si mihi ex hoc ipso lemmate secundus versus occurrerit. Nam ceteros teneo, et jam explicui.

Canto carmina versibus minutis,
His, olim quibus et meus Catullus,
Et Calvus, veteresque. Sed quid ad me?
Unus Plinius est mihi priores.
Mavult versiculos, foro relicto.
Et quærit, quod amet, putatque amari,
Ille o Plinius, ille quot Catones!
I nunc, quisquis amas, amare noli.

Vides, quam acuta omnia, quam apta, quam expressa? Ad hunc gustum totum librum repromitto; quem tibi, ut primum publicaverit, exhibebo. Interim ama juvenem, et temporibus nostris gratulare pro ingenio tali, quod ille moribus adornat. Vivit cum Spurinna, vivit cum Antonino: quorum alteri affinis, utrique contubernalis est. Possis ex hoc facere conjecturam, quam sit emendatus adolescens, qui a gravissimis senibus sic amatur. Est enim illud verissimum:

γιγνώσκων, ὅτι
Τοιοῦτος, ἐστ' οἷσισπερ ἥδεται ξυνών. Vale.

(93) XXVIII. PLINIUS SEVERO SUO S.

Cornelii Nepotis et T. Cassii imagines pro Herennii bibliotheca fieri postulat.

Herennius Severus, vir doctissimus, magni æstimat in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorum, Cornelii Nepotis et T. Cassii: petitque, si sunt istic, ut esse credibile est, exscribendas pingendasque delegem. Quam curam tibi potissimum injungo: primum, quia desideriis meis amicissime obsequeris: deinde, quia tibi studiorum summa reverentia, summus amor studiosorum: postremo, quod patriam tuam, omnesque, qui nomen ejus auxerunt, ut patriam ipsam, veneraris et diligis. Peto autem, ut pictorem quam diligentissimum assumas. Nam quum est arduum similitudinem effingere ex vero, tum longe difficillima est imitationis imitatio. A qua, rogo, ut artificem, quem elegeris, ne in melius quidem, sinas aberrare. Vale.

(94) XXIX. PLINIUS ROMANO SUO S.

Licinii Nepotis prætoris severitate commotus Voconium Romanum monet, ut ad judicandum veniat, ne multam committat.

Eja tu, quum proxime res agentur, quoquo modo ad judicandum veni. Nihil est, quod in dexteram aurem fiducia mei dormias: non impune cessatur. Ecce Licinius Nepos, prætor, acer et

fortis vir, multam dixit etiam senatori. Egit ille in senatu causam suam: egit autem sic, ut deprecaretur. Remissa est multa: sed timuit, sed rogavit, sed opus venia fuit. Dices: Non omnes prætores tam severi. Falleris. Nam vel instituere vel reducere ejusmodi exemplum, nonnisi severi: institutum reductumve exercere, etiam lenissimi possunt. Vale.

(95) XXX. PLINIUS LICINIO SUO S.

Miram naturam fontis in comensi agro narrat, cujus causam et ipse inquirit, et inquirendam commendat.

Attuli tibi ex patria mea pro munusculo quæstionem, altissima ista eruditione dignissimam. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manu facta: ibi paululum retentus in Larium lacum decidit. Hujus mira natura: ter in die, statis auctibus ac diminutionibus, crescit decrescitque. Cernitur id palam, et cum summa voluptate deprehenditur. Juxta recumbis et vesceris: atque etiam ex ipso fonte (nam est frigidissimus) potas: interim ille certis dimensisque momentis vel subtrahitur vel assurgit. Annulum, seu quid aliud, ponis in sicco, alluitur sensim, ac novissime operitur: detegitur rursus, paulatimque deseritur: si diutius observes, utrumque iterum ac tertio videas. Spiritusne aliquis occultior os fontis et fauces modo laxat, modo includit, prout illatus occurrit, aut decessit expulsus? Quod in ampullis ceterisque generis ejusdem videmus accidere, quibus non

hians, nec statim patens exitus. Nam illa quoque, quamquam prona et vergentia, per quasdam obluctantis animæ moras crebris quasi singultibus sistunt, quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque? quaque ille ratione aut impellitur aut resorbetur, hac modicus hic humor vicibus alternis supprimitur vel egeritur? An ut flumina, quæ in mare deferuntur, adversantibus ventis, obvioque æstu retorquentur, ita est aliquid, quod hujus fontis excursum per momenta repercutiat? An latentibus venis certa mensura, quæ dum colligit quod exhauserat, minor rivus est et pigrior: quum collegit, agilior majorque profertur? An nescio quod, libramentum abditum et cæcum, quod quum exinanitum est, suscitat et elicit fontem: quum repletum, moratur et strangulat? Scrutare tu causas (potes enim) quæ tantum miraculum efficiunt. Mihi abunde est, si satis expressi, quod efficitur. Vale.

C. PLINII CÆCILII SECUNDI EPISTOLARUM

LIBER QUINTUS

(96) I. PLINIUS SEVERO SUO S.

Lætatur legato ab Assudio Curiano sibi relicto, quem quondam a matre exheredatum liberalitate sua et prudentia adjuverat.

Legatum mihi obvenit modicum, sed amplissimo gratius. Cur amplissimo gratius? Pomponia Gratilla, exheredato filio Assudio Curiano, heredem reliquerat me: dederat coheredes Sertorium Severum, prætorium virum, aliosque equites romanos splendidos. Curianus filius orabat, ut sibi donarem portionem meam, seque præjudicio juvarem: eamdem tacita conventione salvam mihi pollicebatur. Respondebam; non convenire moribus meis aliud palam, aliud agere secreto. Præterea, non esse satis honestum dare et locupleti et orbo: in summa, non profuturum ei, si donassem: profuturum, si cessissem: esse autem me paratum cedere, si inique exheredatum mihi liqueret. Ad hoc ille, *Rogo cognoscas*. Cunctatus paulum, *Faciam*, inquam: *neque e-*

nim video, cur ipse me minorem putem, quam tibi videor. Sed jam nunc memento, non defuturam mihi constantiam, si ita fides duxerit, secundum matrem tuam pronuntiandi. Ut voles, ait: *voles enim, quod æquissimum.* Adhibui in consilium duos, quos tunc civitas nostra spectatissimos habuit, Corellium et Frontinum. His circumdatus in cubiculo meo sedi. Dixit Curianus, quæ pro se putabát. Respondi paucis ego, (neque enim aderat alius, qui defunctæ pudorem tueretur) deinde secessi, et ex consilii sententia, *Videtur*, inquam, *Curiane, mater tua justas habuisse causas irascendi tibi.* Post hoc ille cum ceteris subscripsit centumvirale judicium, mecum non subscripsit. Appetebat judicii dies: coheredes mei componere et transigere cupiebant, non diffidentia causæ, sed metu temporum. Verebantur, quod videbant multis accidisse, ne ex centumvirali judicio capitis rei exirent. Et erant quidam in illis, quibus objici et Gratillæ amicitia et Rustici posset. Rogant me, ut cum Curiano loquar. Convenimus in ædem Concordiæ. Ibi ego: *Si mater*, inquam, *te ex parte quarta scripsisset heredem, num queri posses? Quid si heredem quidem instituisset ex asse, sed legatis ita exhausisset, ut non amplius apud te, quam quarta, remaneret? Igitur sufficere tibi debet, si, exheredatus a matre, quartam partem ab heredibus ejus accipias, quam tamen ego augebo. Scis te non subscripsisse mecum, et jam biennium transisse, omniaque me usucepisse. Sed ut te coheredes mei tractabiliorem experiantur, utque tibi nihil abstulerit reverentia mei, offero pro mea parte tantumdem.* Tuli fructum non conscientiæ modo, ve-

rum etiam famæ. Ille ergo Curianus legatum mihi reliquit: et factum meum, nisi forte blandior mihi, antiquum nobili honore signavit. Hæc tibi scripsi, quia de omnibus, quæ me vel delectant vel angunt, non aliter tecum, quam mecum, loqui soleo: deinde, quod durum existimabam, te amantissimum mei fraudare voluptate, quam ipse capiebam. Neque enim sum tam sapiens, ut nihil mea intersit, an iis, quæ honeste fecisse me credo, testificatio quædam, et quasi præmium accedat. Vale.

(97) II. PLINIUS FLACCO SUO S.

Turdis a Flacco acceptis, jucunde excusat se quod huic muneri non respondeat simili dono.

Accepi pulcherrimos turdos, cum quibus parem calculum ponere, nec ullis copiis ex Laurentino, nec maris tam turbidis tempestatibus possum. Recipies ergo epistolas steriles, et simpliciter ingratas: ac ne illam quidem solertiam Diomedis in permutando munere imitantes. Sed, quæ facilitas tua, hoc magis dabis veniam, quod se non mereri fatentur. Vale.

(98) III. PLINIUS ARISTONI SUO S.

Vituperatus a nonnullis, quod versus lasciviores scriberet, se ita defendit, ut primum se dicat hominem esse; tum virorum gravissimorum exempla se sequi; postremo se recitare illa, quia ingenio suo diffidat.

Quum plurima officia tua mihi grata et jucunda sunt, tum vel maxime, quod me celandum non putasti, fuisse apud te de versiculis meis multum copiosumque sermonem, eumque diversitate judiciorum longius processisse: exstitisse etiam quosdam, qui scripta quidem ipsa non improbarent, me tamen amice simpliciterque reprehenderent, quod hæc scriberem recitaremque. Quibus ego, ut augeam meam culpam, ita respondeo. Facio nonnumquam versiculos severos parum, facio comœdias, et audio, et specto mimos, et lyricos lego, et sotadicos intelligo: aliquando præterea rideo, jocor, ludo; utque omnia innoxiæ remissionis genera breviter amplectar, homo sum. Nec vero moleste fero, hanc esse de moribus meis existimationem, ut qui nesciunt, talia doctissimos, gravissimos, sanctissimos homines scriptitasse, me scribere mirentur. Ab illis autem, quibus notum est, quos quantosque auctores sequar, facile impetrari posse confido, ut errare me, sed cum illis, sinant, quorum non seria modo, verum etiam lusus exprimere, laudabile est. An ego verear (neminem viventium, ne quam in speciem adulationis incidam, nominabo) sed ego verear, ne me non satis deceat,

quod decuit M. Tullium, C. Calvum, Asinium Pollionem, M. Messalam, Q. Hortensium, M. Brutum, L. Sullam, Q. Catulum, Q. Scævolam, Ser. Sulpicium, Varronem, Torquatum, (imo Torquatos) C. Memmium, Lentulum, Gætulicum, Annæum Senecam, et proxime Verginium Rufum, et, si non sufficiunt exempla privata, divum Julium, divum Augustum, divum Nervam, T. Cæsarem? Neronem enim transeo, quamvis sciam, non corrumpi in deterius, quæ aliquando etiam a malis; sed honesta manere, quæ sæpius a bonis fiunt. Inter quos vel præcipue numerandus est P. Virgilius, Cornelius Nepos, et prius Accius, Enniusque. Non quidem hi senatores: sed sanctitas morum non distat ordinibus. Recito tamen: quod illi an fecerint, nescio. Etiam. Sed illi judicio suo poterant esse contenti: mihi modestior conscientia est, quam ut satis absolutum putem, quod a me probetur. Itaque has recitandi causas sequor: primum, quod ipse, qui recitat, aliquanto acrius scriptis suis, auditorum reverentia, intendit: deinde, quod de quibus dubitat, quasi ex consilii sententia statuit. Multa etiam a multis admonetur: et, si non admoneatur, quid quisque sentiat; perspicit ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio; quæ satis apertis notis judicium ab humanitate discernunt. Atque adeo, si cui forte eorum, qui interfuerunt, curæ fuerit eadem illa legere, intelliget, me quædam aut commutasse, aut præterisse, fortasse etiam ex suo judicio, quamvis ipse nihil dixerit mihi. Atque hæc ita disputo, quasi populum in auditorium, non in cubiculum amicos advocarim, quos plures habere, multis gloriosum, reprehensioni nemini fuit. Vale.

(99) IV. PLINIUS VALERIANO SUO S.

De Tuscilii Nominati causa, qui Vicentinorum legatos primum adjuverat, mox accepta pecunia deseruerat. Continuationem rei habes infra epist. 14.

Res parva, sed initium non parvæ. Vir prætorius Solers a senatu petiit, ut sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur: contradixerunt Vicentinorum legati: adfuit Tuscilius Nominatus: dilata causa est. Alio senatu Vicentini sine advocato intraverunt: dixerunt, *se deceptos*. Lapsine verbo, an quia ita sentiebant? Interrogati a Nepote prætore, *Quem docuissent;* responderunt, *Quem prius*. Interrogati, *An tunc gratis adfuisset?* responderunt, *Sex millibus numûm:* an rursus *aliquid dedissent?* dixerunt, *Mille denarios*. Nepos postulavit, ut Nominatus induceretur. Hactenus illo die. Sed, quantum auguror, longius res procedet. Nam pleraque tacta tantum et omnino commota, latissime serpunt. Erexi aures tuas. Quamdiu nunc oportet, quam blande roges, ut reliqua cognoscas, si tamen non ante ob hæc ipsa veneris Romam, spectatorque malueris esse, quam lector. Vale.

(100) V. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Fannii obitum luget tum ob alias causas, tum maxime, quod opus de sceleribus Neronis imperfectum reliquerat.

Nuntiatum mihi est, C. Fannium decessisse, qui nuntius gravi me dolore confudit: primum, quod amavi hominem elegantem et disertum: deinde, quod judicio ejus uti solebam. Erat enim natura acutus, usu exercitatus, varietate promtissimus. Angit me super ista casus ipsius. Decessit veteri testamento: omisit, quos maxime diligebat: prosequutus est, quibus offensior erat. Sed hoc utcumque tolerabile: gravius illud, quod pulcherrimum opus imperfectum reliquit. Quamvis enim agendis causis distringeretur, scribebat tamen exitus occisorum aut relegatorum a Nerone: et jam tres libros absolverat, subtiles et diligentes et latinos, atque inter sermonem historiamque medios. Ac tanto magis reliquos perficere cupiebat, quanto frequentius hi lectitabantur. Mihi autem videtur acerba semper et immatura mors eorum, qui immortale aliquid parant. Nam qui voluptatibus dediti quasi in diem vivunt, vivendi causas quotidie finiunt: qui vero posteros cogitant, et memoriam sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina est, ut quæ semper inchoatum aliquid abrumpat. C. quidem Fannius, quod accidit, multo ante præsensit. Visus est sibi per nocturnam quietem jacere in lectulo suo compositus in habitum studentis, habere ante se scrinium ita, ut solebat:

mox imaginatus est venisse Neronem, in toro resedisse: promsisse primum librum, quem de sceleribus ejus ediderat, eumque ad extremum revolvisse, idem in secundo ac tertio fecisse, tunc abiisse. Expavit; et sic interpretatus est, tamquam idem sibi futurus esset scribendi finis, qui fuisset illi legendi: et fuit idem. Quod me recordantem miseratio subit, quantum vigiliarum, quantum laboris exhauserit frustra. Occursant animo mea mortalitas, mea scripta. Nec dubito, te quoque eadem cogitatione terreri pro istis, quæ inter manus habes. Proinde, dum suppetit vita, enitamur, ut mors quam paucissima, quæ abolere possit, inveniat. Vale.

(101) VII. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

Apollinari, qui Plinio, in Tuscis æstatem acturo, timuerat, et salubritatem hujus villæ, et commoditatem exponit.

Amavi curam et sollicitudinem tuam, quod, quum audisses, me æstate Tuscos meos petiturum, ne facerem suasisti, dum putas insalubres. Et sane gravis et pestilens ora Tuscorum, quæ per litus extenditur. Sed hi procul a mari recesserunt: quin etiam Apennino, saluberrimo montium, subjacent. Atque adeo, ut omnem pro me metum ponas, accipe temperiem cæli, regionis situm, villæ amœnitatem: quæ et tibi auditu, et mihi relatu jucunda erunt. Cælum est hieme frigidum et gelidum, myrtos, oleas, quæque alia assiduo tepore lætantur, adspernatur ac respuit: laurum tamen patitur, atque etiam nitidissimam

profert: interdum, sed non sæpius quam sub urbe nostra, necat. Æstatis mira clementia. Semper aer spiritu aliquo movetur; frequentius tamen auras, quam ventos, habet. Hinc senes multi. Videas avos proavosque jam juvenum; audias fabulas veteres, sermonesque majorum: quumque veneris illo, putes alio te sæculo natum. Regionis forma pulcherrima: imaginare amphitheatrum aliquod immensum; et quale sola rerum natura possit effingere. Lata et diffusa planities montibus cingitur; montes summa sui parte procera nemora et antiqua habent. Frequens ibi et varia venatio: inde cæduæ silvæ cum ipso monte descendunt: has inter pingues terrenique colles (neque enim facile usquam saxum, etiam si quæratur, occurrit) planissimis campis fertilitate non cedunt, opimamque messem serius tantum, sed non minus percoquunt. Sub his per latus omne vineæ porriguntur, unamque faciem longe lateque contexunt; quarum a fine imoque quasi margine, arbusta nascuntur; prata inde, campique: campi, quos non nisi ingentes boves et fortissima aratra perfringunt. Tantis glebis tenacissimum solum, quum primum prosecatur, assurgit, ut nono demum sulco perdometur. Prata florida et gemmea, trifolium, aliasque herbas, teneras semper et molles, et quasi novas alunt. Cuncta enim perennibus rivis nutriuntur: sed ubi aquæ plurimum, palus nulla; quia devexa terra quidquid liquoris accepit, nec absorbuit, effundit in Tiberim. Medios ille agros secat; navium patiens, omnesque fruges devehit in urbem, hieme dumtaxat et vere; æstate submittitur, immensique fluminis nomen arenti alveo deserit, autumno resumit. Magnam capies voluptatem, si hunc

regionis situm ex monte prospexeris. Neque enim terras tibi, sed formam aliquam, ad eximiam pulcritudiuem pictam, videberis cernere: ea varietate, ea descriptione, quocumque inciderint oculi, reficiuntur. Villa in colle imo sita prospicit quasi ex summo: ita leniter et sensim clivo fallente consurgit, ut, quum adscendere non putes, sentias adscendisse. A tergo Apenninum, sed longius, habet. Accipit ab hoc auras quamlibet sereno et placido die, non tamen acres et immodicas, sed spatio ipso lassas et infractas. Magna sui parte meridiem spectat, æstivumque solem ab hora sexta, hibernum, aliquanto maturius, quasi invitat in porticum latam et prominulam. Multa in hac membra; atrium etiam ex more veterum. Ante porticum xystus concisus in plurimas species, distinctusque buxo; demissus inde pronusque pulvinus, cui bestiarum effigies invicem adversas buxus inscripsit. Acanthus in plano mollis, et, pæne dixerim, liquidus. Ambit hunc ambulatio pressis varieque tonsis viridibus inclusa: ab his gestatio in modum circi, quæ buxum multiformem, humilesque et retentas manu arbusculas circumit. Omnia maceria muniuntur. Hanc gradata buxus operit et subtrahit. Pratum inde non minus natura, quam superiora illa arte, visendum: campi deinde porro, multaque alia prata et arbusta. A capite porticus triclinium excurrit, valvis xystum desinentem, et protinus pratum, multumque ruris videt: fenestris hac latus xysti, et quod prosilit villæ, hac adjacentis hippodromi nemus comasque prospectat. Contra mediam fere porticum diæta paulum recedit; cingit areolam, quæ quatuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro aqua exun-

dat, circumjectasque platanos, et subjecta platanis leni adspergine fovet. Est in hac diæta dormitorium cubiculum, quod diem, clamorem, sonum excludit; junctaque quotidiana amicorum cœnatio, quæ areolam illam, porticum aliam, eademque omnia, quæ porticus, adspicit. Est et aliud cubiculum a proxima platano viride et umbrosum, marmore excultum podio tenus: nec cedit gratiæ marmoris, ramos, insidentesque ramis aves imitata pictura. Cui subest fonticulus: in hoc fonte crater, circa siphunculi plures miscent jucundissimum murmur. In cornu porticus amplissimum cubiculum a triclinio occurrit; aliis fenestris xystum, aliis despicit pratum, sed ante piscinam, quæ fenestris servit ac subjacet, strepitu visuque jucunda. Nam ex edito desiliens aqua, suscepta marmore, albescit. Idem cubiculum hieme tepidissimum, quia plurimo sole perfunditur. Cohæret hypocauston, et, si dies nubilus, immisso vapore, solis vicem supplet. Inde apodyterium balinei laxum et hilare excipit cella frigidaria; in qua baptisterium amplum atque opacum. Si natare latius aut tepidius velis, in area piscina est, in proximo puteus, ex quo possis rursus adstringi, si pœniteat teporis. Frigidariæ cellæ connectitur media, cui sol benignissime præsto est; caldariæ magis: prominet enim. In hac tres descensiones: duæ in sole, tertia a sole longius, a luce non longius. Apodyterio superpositum est sphæristerium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit. Nec procul a balineo scalæ, quæ in cryptoporticum ferunt, prius ad diætas tres. Harum alia areolæ illi, in qua platani quatuor, alia prato, alia vineis imminet, diversasque cæli partes, ut prospectus, habet. In

summa cryptoporticu cubiculum, ex ipsa cryptoporticu excisum, quod hippodromum, vineas, montes intuetur. Jungitur cubiculum obvium soli, maxime hiberno. Hinc oritur diæta, quæ villæ hippodromum annectit. Hæc facies, hic visus a fronte. A latere æstiva cryptoporticus in edito posita; quæ non adspicere vineas, sed tangere videtur. In media triclinium saluberrimum afflatum ex Apennini vallibus recipit: post latissimis fenestris vineas, valvis æque vineas, sed per cryptoporticum quasi, admittit. A latere triclinii, quod fenestris caret, scalæ convivio utilia secretiore ambitu suggerunt. In fine cubiculum, cui non minus jucundum prospectum cryptoporticus ipsa, quam vineæ præbent. Subest cryptoporticus, subterraneæ similis; æstate incluso frigore riget, contentaque aere suo, nec desiderat auras, nec admittit. Post utramque cryptoporticum, unde triclinium desinit, incipit porticus; ante medium diem hiberna; inclinato die æstiva. Hac adeuntur diætæ duæ, quarum in altera cubicula quatuor, altera tria, ut circumit sol, aut sole utuntur aut umbra. Hanc dispositionem amœnitatemque tectorum longe lateque præcedit hippodromus. Medius patescit, statimque intrantium oculis totus offertur, platanis circuitur. Illæ hedera vestiuntur, utque summæ suis, ita imæ alienis frondibus virent. Hedera truncum et ramos pererrat, vicinasque platanos transitu suo copulat; has buxus interjacet. Exteriores buxos circumvenit laurus, umbraque platanorum suam confert. Rectus hic hippodromi limes in extrema parte hemicyclio frangitur, mutatque faciem: cupressis ambitur et tegitur, densiore umbra opacior nigriorque; interioribus circu-

lis (sunt enim plures) purissimum diem recipit. Inde etiam rosas effert, umbrarumque frigus non ingrato sole distinguit. Finito vario illo multiplicique curvamine recto limiti redditur, nec huic uni. Nam viæ plures, intercedentibus buxis, dividuntur. Alibi pratulum, alibi ipsa buxus intervenit in formas mille descripta, literis interdum, quæ modo nomen domini dicunt, modo artificis. Alternis metulæ surgunt, alternis inserta sunt poma: et in opere urbanissimo subita velut illati ruris imitatio. Medium spatium brevioribus utrimque platanis adornatur. Post has acanthus hinc inde lubricus et flexuosus, deinde plures figuræ, pluraque nomina. In capite stibadium candido marmore, vite protegitur. Vitem quatuor columellæ carystiæ subeunt. E stibadio aqua, velut expressa cubantium pondere, siphunculis effluit; cavato lapide suscipitur, gracili marmore continetur, atque ita occulte temperatur, ut impleat, nec redundet. Gustatorium, graviorque cœnatio margini imponitur; levior navicularum et avium figuris innatans circuit. Contra fons egerit aquam et recipit: nam expulsa in altum in se cadit, junctisque hiatibus et absorbetur et tollitur. E regione stibadii adversum cubiculum tantum stibadio reddit ornatus, quantum accipit ab illo. A marmore splendet, valvis in viridia prominet et exit: alia viridia superioribus inferioribusque fenestris suspicit despicitque. Mox zothecula refugit quasi in cubiculum idem atque aliud. Lectus hic, et undique fenestræ, et tamen lumen obscurum umbra premente. Nam lætissima vitis per omne tectum in culmen nititur et adscendit. Non secus ibi, quam in nemore, jaceas: imbrem tantum, tamquam in nemore, non sentias. Hic

quoque fons nascitur, simulque subducitur. Sunt locis pluribus disposita sedilia e marmore, quæ ambulatione fessos, ut cubiculum ipsum, juvant. Fonticuli sedilibus adjacent, per totum hippodromum inductis fistulis strepunt rivi, et, qua manus duxit, sequuntur. His nunc illa viridia, nunc hæc, interdum simul omnia, juvantur. Vitassem jam dudum, ne viderer argutior, nisi proposuissem omnes angulos tecum epistola circumire. Neque enim verebar, ne laboriosum esset legenti tibi, quod scribenti non fuisset; præsertim quum interquiescere, si liberet, depositaque epistola, quasi residere, sæpius posses. Præterea indulsi amori meo. Amo enim, quæ maxima ex parte ipse inchoavi, aut inchoata percolui. In summa (cur enim non aperiam tibi vel judicium meum vel errorem?) primum ego officium scriptoris existimo, ut titulum suum legat, atque idemtidem interroget se, quid cœperit scribere: sciatque, si materiæ immoratur, non esse longum: longissimum, si aliquid arcessit atque attrahit. Vides, quot versibus Homerus, quot Virgilius arma, hic Æneæ, Achillis ille, describat: brevis tamen uterque est, quia facit, quod instituit. Vides, ut Aratus minutissima etiam sidera consectetur et colligat, modum tamen servat. Non enim excursus hic ejus, sed opus ipsum est. Similiter nos, ut parva magnis, quum totam villam oculis tuis subjicere conamur, si nihil inductum, et quasi devium, loquimur, non epistola, quæ describit, sed villa, quæ describitur, magna est. Verum illuc, unde cœpi; ne secundum legem meam jure reprehendar, si longior fuero in hoc, in quod excessi. Habes causas, cur ego Tuscos meos Tusculanis, Tiburtinis, Prænestinisque meis præpo-

nam. Nam super illa, quæ retuli, altius ibi otium et pinguius, eoque securius, nulla necessitas togæ, nemo arcessitor ex proximo: placida omnia et quiescentia; quod ipsum salubritati regionis, ut purius cælum, ut aer liquidior, accedit. Ibi animo, ibi corpore maxime valeo. Nam studiis animum, venatu corpus exerceo. Mei quoque nusquam salubrius degunt; usque adhuc certe neminem ex iis, quos eduxeram mecum (venia sit dicto) ibi amisi. Dii modo in posterum hoc mihi gaudium, hanc gloriam loco servent. Vale.

(102) VII. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Saturninus heredes instituerat Plinium et rempublicam Comensium, quod ipse ratum vult esse, etsi secundum leges respublica heres institui non possit, quod ut decurionibus indicetur, rogat.

Nec heredem institui, nec præcipere posse rempublicam, constat. Saturninus autem, qui nos reliquit heredes, quadrantem reipublicæ nostræ, deinde pro quadrante præceptionem quadringentorum millium dedit. Hoc, si jus adspicias, irritum; si defuncti voluntatem, ratum et firmum est. Mihi autem defuncti voluntas (vereor, quam in partem jurisconsulti, quod sum dicturus, accipiant) antiquior jure est, utique in eo, quod ad communem patriam voluit pervenire. An, cui de meo sestertiûm undecies contuli, huic quadringenta millia, paulo amplius tertiam partem, ex adventitio denegem? Scio, te quoque a judicio meo non abhorrere, quum eamdem rempublicam, ut civis optimus, diligas. Velim ergo,

quum proxime decuriones contrahantur, quid sit juris, indices, parce tamen et modeste; deinde subjungas, nos quadringenta millia offerre, sicut præcepit Saturninus. Illius hoc munus, illius liberalitas; nostrum tantum obsequium vocetur. Hæc ego scribere publice supersedi: primum, quod memineram pro necessitudine amicitiæ nostræ, pro facultate prudentiæ tuæ, et debere te et posse perinde meis ac tuis partibus fungi: deinde, quia verebar, ne modum, quem tibi in sermone custodire facile est, tenuisse in epistola non viderer. Nam sermonem vultus, gestus, vox ipsa moderatur: epistola, omnibus commendationibus destituta, malignitati interpretantium exponitur. Vale.

(103) VIII. PLINIUS CAPITONI SUO S.

Admonitus ut historiam scriberet, respondet sibi idem stetisse, causasque consilii ita exponit, ut discrimen simul orationis et historiæ ostendat.

Suades, ut historiam scribam, et suades non solus: multi hoc me sæpius monuerunt, et ego volo; non quia commode facturum esse confidam, (id enim temere credas, nisi expertus) sed quia mihi pulcrum in primis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur; aliorumque famam cum sua extendere. Me autem nihil æque ac diuturnitatis amor et cupido sollicitat: res homine dignissima, præsertim qui nullius sibi conscius culpæ, posteritatis memoriam non reformidet. Itaque diebus ac noctibus cogito, si *qua me quoque possim Tollère humo:* (id enim voto

meo sufficit: illud supra votum) *victorque virûm volitare per ora*. *Quamquam o!* Sed hoc satis est, quod prope sola historia polliceri videtur. Orationi enim et carmini parva gratia, nisi eloquentia sit summa: historia quoquo modo scripta delectat. Sunt enim homines natura curiosi, et quamlibet nuda rerum cognitione capiuntur, ut qui sermunculis etiam fabellisque ducantur. Me vero ad hoc studium impellit domesticum quoque exemplum. Avunculus meus, idemque per adoptionem pater, historias, et quidem religiosissime, scripsit. Invenio autem apud sapientes, honestissimum esse majorum vestigia sequi, si modo recto itinere præcesserint. Cur ego cunctor? Egi magnas et graves causas. Has (etiamsi mihi tenuis ex eis spes) destino retractare, ne tantus ille labor meus, ni hoc, quod reliquum est, studii addidero, mecum pariter intercidat. Nam si rationem posteritatis habeas, quidquid non est peractum, pro non inchoato est. Dices, Potes simul et rescribere actiones, et componere historiam. Utinam! sed utrumque tam magnum est, ut abunde sit alterum efficere. Undevicesimo ætatis anno dicere in foro cœpi, et nunc demum, quid præstare debeat orator, adhuc tamen per caliginem, video. Quid si huic oneri novum accesserit? Habet quidem oratio et historia multa communia, sed plura diversa in his ipsis, quæ communia videntur. Narrat sane ipsa, narrat hæc: sed aliter. Huic pleraque humilia et sordida, et ex medio petita; illi omnia recondita, splendida, excelsa conveniunt. Hanc sæpius ossa, musculi, nervi; illam tori quidam et quasi jubæ decent. Hæc vel maxime vi, amaritudine, instantia; illa tractu et

suavitate, atque etiam dulcedine, placet. Postremo alia verba, alius sonus, alia constructio. Nam plurimum refert, ut Thucydides ait, κτῆμα sit, an ἀγώνισμα: quorum alterum oratio, alterum historia est. His ex causis non adducor, ut duo dissimilia, et hoc ipso diversa, quod maxima, confundam misceamque, ne tanta quasi colluvione turbatus ibi faciam, quod hic debeo. Ideoque interim veniam (ne a meis verbis discedam) advocandi peto. Tu tamen jam nunc cogita, quæ potissimum tempora aggrediamur. Vetera et scripta aliis? parata inquisitio, sed onerosa collatio: intacta et nova? graves offensæ, levis gratia. Nam præter id, quod in tantis vitiis hominum plura culpanda sunt, quam laudanda: tum si laudaveris, parcus; si culpaveris, nimius fuisse dicaris; quamvis illud plenissime, hoc restrictissime feceris. Sed hæc me non retardant: est enim mihi pro fide satis animi. Illud peto præstruas, ad quod hortaris, eligasque materiam, ne mihi, jam scribere parato, alia rursus cunctationis et moræ justa ratio nascatur. Vale.

(104) IX. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Dolet, Valentem graviter jacere: molestius fert, Avitum decessisse.

Varie me affecerunt literæ tuæ: nam partim læta, partim tristia continebant. Læta, quod te in urbe teneri nuntiabant: (Nollem, inquis: sed ego volo) præterea, quod recitaturum statim, ut venissem, pollicebantur. Ago gratias, quod ex-

spector. Triste illud, quod Julius Valens graviter jacet; quamquam ne hoc quidem triste, si illius utilitatibus æstimetur, cujus interest quam maturissime inexplicabili morbo liberari. Illud plane non triste solum, verum etiam luctuosum, quod Julius Avitus decessit, dum ex quæstura redit: decessit autem in naye, procul a fratre amantissimo, procul a matre, a sororibus. Nihil ista ad mortuum pertinent; sed pertinuerunt quum moreretur: pertineut ad hos, qui supersunt. Jam, quod in flore primo tantæ indolis juvenis exstinctus est, summa consequuturus, si virtutes ejus maturuissent. Quo ille studiorum amore flagrabat! quantum legit! quantum etiam scripsit! quæ nunc omnia cum ipso sine fructu posteritatis aruerunt. Sed quid ego indulgeo dolori? cui si frenos remittas, nulla materia non maxima est. Finem epistolæ faciam, ut facere possim etiam lacrimis, quas epistola expressit. Vale.

(105) X. PLINIUS ANTONINO SUO S.

Versus Antonini laudat, ut sibi inimitabiles, et ad plures edendos hortatur.

Quum versus tuos æmulor, tum maxime quam sint boni, experior. Ut enim pictores pulcram absolutamque faciem raro, nisi in pejus, effingunt; ita ego ab hoc archetypo labor et decido. Quo magis hortor, ut quam plurima proferas, quæ imitari omnes concupiscant, nemo, aut paucissimi, possint. Vale.

(106) XI. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

Et jocose et serio Suetonium hortatur ad edenda sua scripta, quia ipse eorum spem hendecasyllabis fecerat.

Libera tamdem hendecasyllaborum meorum fidem, qui scripta tua communibus amicis spoponderunt. Appellantur quotidie et flagitantur: ac jam periculum est, ne cogantur ad exhibendum formulam accipere. Sum et ipse in edendo hæsitator, tu mora tamen meam quoque cunctationem tarditatemque vicisti. Proinde aut rumpe jam moras, aut cave, ne eosdem illos libellos, quos tibi hendecasyllabi nostri blanditiis elicere non possunt, convicio scazontes extorqueant. Perfectum opus absolutumque est: nec jam splendescit lima, sed atteritur. Patere, me videre titulum tuum; patere audire, describi, legi, venire volumina Tranquilli mei. Æquum est, nos in amore tam mutuo eamdem percipere ex te voluptatem, qua tu perfrueris ex nobis. Vale.

(107) XII. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Prosocerum laudat, quod suo filiique nomine porticum Comi dedicaverit, et in portarum ornamentum pecuniam promiserit.

Recepi literas tuas, ex quibus cognovi speciosissimam te porticum sub tuo filiique tui nomine dedicasse; sequenti die in portarum ornatum pe-

cuniam promisisse, ut initium novæ liberalitatis esset consummatio prioris. Gaudeo primum tua gloria, cujus ad me pars aliqua pro necessitudine nostra redundat: deinde, quod memoriam soceri mei pulcherrimis operibus video proferri: postremo, quod patria nostra florescit: quam mihi a quocumque excoli jucundum, a te vero lætissimum est. Quod superest, Deos precor, ut animum istum tibi, animo isti tempus quam longissimum tribuant. Nam liquet mihi futurum, ut peracto, quod proxime promisisti, inchoes aliud. Nescit enim semel incitata liberalitas stare, cujus pulcritudinem usus ipse commendat. Vale.

(108) XIII. PLINIUS SCAURO SUO S.

Orationem, paucis amicis recitatam, judicio Scauri subjicit.

Recitaturus oratiunculam, quam publicare cogito, advocavi aliquos, ut vererer; paucos, ut verum audirem. Nam mihi duplex ratio recitandi: una, ut sollicitudine incendar; altera, ut admonear, si quid forte me, ut meum, fallit. Tuli, quod petebam: inveni, qui mihi copiam consilii sui facerent. Ipse præterea quædam emendanda annotavi. Emendavi librum, quem misi tibi. Materiam ex titulo cognosces; cetera liber explicabit: quem jam nunc oportet ita consuescere, ut sine præfatione intelligatur. Tu velim, quid de universo, quid de partibus sentias, scribas mihi. Ero enim vel cautior in continendo, vel constantior in edendo, si huc vel illuc auctoritas tua accesserit. Vale.

(109) XIV. PLINIUS VALERIANO SUO S.

Quem exitum Tuscilii Nominati causa (de cujus initio vide supra epist. 4.) habuerit, narrat.

Et tu rogas, et ego promisi, si rogasses, scripturum me tibi, quem habuisset eventum postulatio Nepotis circa Tuscilium Nominatum. Inductus est Nominatus; egit ipse pro se, nullo accusante. Etenim legati Vicentinorum non modo non presserunt eum, verum etiam sublevaverunt. Summa defensionis: *Non fidem sibi in advocatione, sed constantiam defuisse; descendisse ut acturum, atque etiam in curia visum: deinde sermonibus amicorum perterritum recessisse; monitum enim, ne desiderio senatoris, non jam quasi de nundinis, sed quasi de gratia, fama, dignitate certantis, tam pertinaciter, præsertim in senatu, repugnaret; alioqui majorem invidiam, quam proxime, passurus*. Erat sane prius, tamen a paucis, acclamatum exeunti. Inde subjunxit preces multumque lacrimarum: quin etiam tota actione, homo in dicendo exercitatus, operam dedit, ut deprecari magis (id enim et favorabilius et tutius) quam defendi videretur. Absolutus est sententia designati consulis Afranii Dextri, cujus hæc summa: *Melius quidem Nominatum fuisse facturum, si causam Vicentinorum eodem animo, quo susceperat, pertulisset: quia tamen in hoc genus culpæ non fraude incidisset, nihilque dignum animadversione admisisse convinceretur, liberandum, ita ut Vicentinis, quod acceperat, redderet*. Assense-

runt omnes, præter Flavium Aprum. Is *interdicendum ei advocationibus in quinquennium* censuit: et quamvis neminem auctoritate traxisset, constanter in sententia mansit: quin etiam Dextrum, qui primus diversum censuerat, prolata lege de senatu habendo, jurare coegit, *e republica esse, quod censuisset*. Cui, quamquam legitimæ postulationi, a quibusdam reclamatum est. Exprobrare enim censenti ambitionem videbatur. Sed priusquam sententiæ dicerentur, Nigrinus, tribunus plebis, recitavit libellum disertum et gravem, quo questus est, *venire advocationes, venire etiam prævaricationes; in lites coiri: et gloriæ loco poni ex spoliis civium magnos et statos reditus*. Recitavit capita legum, admonuit senatusconsultorum: in fine dixit: *Petendum ab optimo principe, ut, quia leges, quia senatusconsulta contemnerentur, ipse tantis vitiis mederetur*. Pauci dies, et liber principis severus, et tamen moderatus. Leges ipsum; est in publicis actis. Quam me juvat, quod in causis agendis non modo pactione, dono, munere, verum etiam xeniis semper abstinui! Oportet quidem, quæ sunt inhonesta, non quasi illicita, sed quasi pudenda, vitare: jucundum tamen, si prohiberi publice videas, quod numquam tibi ipse permiseris. Erit fortasse, imo non dubie, hujus propositi mei et minor laus, et obscurior fama, quum omnes ex necessitate facient, quod ego sponte faciebam. Interim fruor voluptate, quum alii divinum me, alii meis rapinis, meæ avaritiæ occursum, per ludum ac jocum dictitant. Vale.

(110) XV. PLINIUS PONTIO SUO S.

Cornutum curatorem æmiliæ viæ factum esse, vel ideo lætatur, quia tum amicitia semper, tum collegio non semel conjuncti fuerint. Addit de suis in villa hospitibus.

Secesseram in municipium, quum mihi nuntiatum est, Cornutum Tertullum accepisse æmiliæ viæ curam. Exprimere non possum, quanto sim gaudio affectus et ipsius et meo nomine. Ipsius, quod sit licet, sicut est, ab omni ambitione longe remotus, debeat tamen ei jucundus esse honor ultro datus; meo, quod aliquanto magis me delectat mandatum mihi officium, postquam par Cornuto datum video. Neque enim augeri dignitate, quam æquari bonis, gratius. Cornuto autem quid melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius? Quod mihi cognitum est non fama, qua alioqui optima et meritissima fruitur, sed longis magnisque experimentis. Una diligimus, una dileximus omnes fere, quos ætas nostra in utroque sexu æmulandos tulit: quæ societas amicitiarum arctissima nos familiaritate conjunxit. Accessit vinculum necessitudinis publicæ. Idem enim mihi, ut scis, collega, quasi voto petitus, in præfectura ærarii fuit: fuit et in consulatu. Tum ego, qui vir, et quantus esset, altissime inspexi, quum sequerer ut magistrum, ut parentem vererer: quod non tam ætatis maturitate, quam vitæ, merebatur. His ex causis ut illi, sic mihi gratulor: nec privatim magis, quam publice, quod

tamdem homines non ad pericula, ut prius, verum ad honores virtute perveniunt. In infinitum epistolam extendam, si gaudio meo indulgeam. Prævertor ad ea, quæ me, agentem hic, nuntius deprehendit. Eram cum prosocero meo, eram cum amita uxoris, eram cum amicis diu desideratis; circumibam agellos; audiebam multum rusticarum querelarum: rationes legebam invitus et cursim, (aliis enim chartis, aliis sum literis initiatus) cœperam etiam itineri me præparare. Nam includor angustiis commeatus, eoque ipso, quod delegatum Cornuto audio officium, mei admoneor. Cupio, te quoque sub idem tempus Campania tua remittat, ne quis, quum in urbem redíero, contubernio nostro dies pereat. Vale.

(III) XVI. PLINIUS MARCELLINO SUO S.

Mortem filiæ Fundani luget, et Marcellinum, ut patrem consoletur, monet.

Tristissimus hæc tibi scribo. Fundani nostri filia minor est defuncta: qua puella nihil umquam festivius, amabilius, nec modo longiore vita, sed prope immortalitate dignius vidi. Nondum annos quatuordecim impleverat, et jam illi anilis prudentia, matronalis gravitas erat: et tamen suavitas puellaris cum virginali verecundia. Ut illa patris cervicibus inhærebat! ut nos amicos paternos et amanter et modeste complectebatur! ut nutrices, ut pædagogos, ut præceptores, pro suo quemque officio, diligebat! quam studiose, quam intelligenter lectitabat! ut parce custoditeque ludebat! qua illa temperantia, qua patien-

tia, qua etiam constantia novissimam valetudinem tulit! medicis obsequebatur, sororem, patrem adhortabatur, ipsamque se destitutam corporis sui viribus, vigore animi sustinebat. Duravit hic illi usque ad extremum, nec aut spatio valetudinis, aut metu mortis infractus est; quo plures gravioresque nobis causas relinqueret et desiderii et doloris. O triste plane acerbumque funus! o morte ipsa mortis tempus indignius! Jam destinata erat egregio juveni, jam electus nuptiarum dies, jam nos vocati. Quod gaudium quo mœrore mutatum est! Non possum exprimere verbis, quantum animo vulnus acceperim, quum audivi, Fundanum ipsum (ut multa luctuosa dolor invenit) præcipientem, quod in vestes, margarita, gemmas fuerat erogaturus, hoc in tura et unguenta et odores impenderetur. Est quidem ille eruditus et sapiens, ut qui se ab ineunte ætate altioribus studiis artibusque dediderit: sed nunc omnia, quæ audiit sæpe, quæ dixit, adspernatur; expulsisque virtutibus aliis, pietatis est totus. Ignosces, laudabis etiam, si cogitaveris, quid amiserit. Amisit enim filiam, quæ non minus mores ejus, quam os vultumque referebat, totumque patrem mira similitudine exscripserat. Proinde si quas ad eum de dolore tam justo literas mittes, memento adhibere solatium, non quasi castigatorium et nimis forte, sed molle et humanum. Quod ut facilius admittat, multum faciet medii temporis spatium. Ut enim crudum adhuc vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque ultro requirit; sic recens animi dolor consolationes rejicit ac refugit, mox desiderat, et clementer admotis acquiescit. Vale.

(112) XVII. PLINIUS SPURINNÆ SUO S.

Quum Calpurnius Piso eruditum carmen optime recitasset, fraterque plausu, quem ille tulerat, commotus esset, Plinius, ut erat ingeniorum virtutumque omnium amantissimus, non modo illi doctrinam, huic pietatem in ipso auditorio gratulatus est, sed Spurinnæ quoque, qui et ipse bonis artibus favebat, hæc nota fecit.

Scio, quantopere bonis artibus faveas, quantum gaudii capias, si nobiles juvenes dignum aliquid majoribus suis faciant: quo festinantius nuntio tibi, fuisse me hodie in auditorio Calpurnii Pisonis. Recitabat καταςεριϲμῶν eruditam sane luculentamque materiam. Scripta elegis erat fluentibus et teneris et enodibus, sublimibus etiam, ut poposcit locus. Apte enim et varie nunc attollebatur, nunc residebat: excelsa depressis, exilia plenis, severis jucunda mutabat; omnia ingenio pari. Commendabat hæc voce suavissima, vocem verecundia: multum sanguinis, multum sollicitudinis in ore, magna ornamenta recitantis. Etenim, nescio quo pacto, magis in studiis homines timor, quam fiducia decet. Ne plura: (quamquam libet plura, quo sunt pulcriora de juvene, rariora de nobili) recitatione finita, multum ac diu exosculatus adolescentem, qui est acerrimus stimulus monendi, laudibus incitavi: *Pergeret qua cœpisset, lumenque, quod sibi majores sui prætulissent, posteris ipse præferret*. Gratulatus sum optimæ matri, gratulatus et fratri, qui ex auditorio illo non minorem pietatis gloriam, quam ille alter eloquentiæ tulit: tam

notabiliter pro fratre recitante primum metus ejus, mox gaudium eminuit. Dii faciant, ut talia tibi sæpius nuntiem! Faveo enim sæculo, ne sit sterile et effetum: mireque cupio, ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulcrum, nisi imagines habeant: quæ nunc mihi hos adolescentes tacite laudare, adhortari, et, quod amborum gloriæ satis magnum est, agnoscere videntur. Vale.

(113) XVIII. PLINIUS MACRO SUO S.

Secessus amœnitatem ei gratulatur, et de sua in Tuscis vita quædam nuntiat.

Bene est mihi, quia tibi bene est. Habes uxorem tecum, habes filium. Frueris mari, fontibus, viridibus, agro, villa amœnissima. Neque enim dubito esse amœnissimam, in qua se composuerat homo felicior antequam felicissimus fieret. Ego in Tuscis et venor et studeo, quæ interdum alternis, interdum simul facio: nec tamen adhuc possum pronuntiare, utrum sit difficilius capere aliquid, an scribere. Vale.

(114) XIX. PLINIUS PAULINO SUO S.

Rogat, ut Paulinus villam suam Zosimo liberto commodet valetudinis recuperandæ causa.

Video, quam molliter tuos habeas: quo simplicius tibi confitebor, qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo et homericum illud, πατὴρ δ' ὡς ἤπιος ἦεν, et hoc nostrum, *pater familiæ*. Quod si essem natura asperior et durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei

Zosimi, cui tanto major humanitas exhibenda est, quanto nunc illa magis eget. Est homo probus, officiosus, literatus, et ars quidem ejus, et quasi inscriptio, comœdus, in qua plurimum facit. Nam pronuntiat acriter, sapienter, apte, decenter etiam; utitur et cithara perite, ultra quam comœdo necesse est. Idem tam commode orationes et historias et carmina legit, ut hoc solum didicisse videatur. Hæc tibi sedulo exposui, quo magis scires, quam multa unus mihi et quam jucunda ministeria præstaret. Accedit longa jam caritas hominis, quam ipsa pericula auxerunt. Est enim ita natura comparatum, ut nihil æque amorem incitet et accendat, quam carendi metus, quem ego pro hoc non semel patior. Nam ante aliquot annos, dum intente instanterque pronuntiat, sanguinem rejecit, atque ob hoc in Ægyptum missus a me, post longam peregrinationem confirmatus rediit nuper: deinde dum per continuos dies nimis imperat voci, veteris infirmitatis tussicula admonitus, rursus sanguinem reddidit. Qua ex causa destinavi eum mittere in prædia tua, quæ Forojulii possides. Audivi enim te sæpe referentem, esse ibi et aera salubrem, et lac hujusmodi curationibus accommodatissimum. Rogo ergo, scribas tuis, ut illi villa, ut domus pateat; offerant etiam sumtibus ejus, si quid opus erit: erit autem opus modico: est enim tam parcus et continens, ut non solum delicias, verum etiam necessitates valetudinis frugalitate restringat. Ego proficiscenti tantum viatici dabo, quantum sufficiat eunti in tua. Vale.

(115) XX. PLINIUS URSO SUO S.

Varenum, a Bithynis ex proconsulatu accusatum, defendit.

Iterum Bithyni, post breve tempus a Julio Basso, etiam Rufum Varenum proconsulem detulerunt: Varenum, quem nuper adversus Bassum, advocatum et postularant et acceperant. Inducti in senatum, inquisitionem postulaverunt: tum Varenus petiit, ut sibi quoque defensionis causa evocare testes liceret, recusantibus Bithynis. Cognitio suscepta est. Egi pro Vareno, non sine eventu: nam bene an male, liber indicabit. In actionibus enim utramque in partem fortuna dominatur: multum commendationis et detrahit et affert memoria, vox, gestus, tempus ipsum; postremo vel amor vel odium rei: liber offensis, liber gratia, liber et secundis casibus, et adversis caret. Respondit mihi Fontejus Magnus, unus ex Bithynis, plurimis verbis, paucissimis rebus. Est plerisque Græcorum, ut illi, pro copia volubilitas: tam longas tamque frigidas periodos uno spiritu, quasi torrente, contorquent. Itaque Julius Candidus non invenuste solet dicere, *aliud esse eloquentiam*, *aliud loquentiam*. Nam eloquentia vix uni aut alteri, imo, si M. Antonio credimus, nemini; hæc vero, quam Candidus *loquentiam* appellat, multis, atque etiam impudentissimo cuique maxime contigit. Postero die dixit pro Vareno Homullus callide, acriter, culte; contra Nigrinus presse, graviter, ornate. Censuit Acilius Rufus, consul designatus, inquisitionem

Bithynis dandam; postulationem Vareni silentio præteriit. Hæc forma negandi fuit. Cornelius Priscus consularis et accusatoribus, quæ petebant, et reo tribuit, vicitque numero. Impetravimus rem nec lege comprehensam, nec satis usitatam, justam tamen. Quare justam, non sum epistola exsequuturus, ut desideres actionem. Nam si verum est homericum illud:

Τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι
Ἥ τις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται;

apud te providendum est mihi, ne gratia novitatis et florem, quæ oratiunculam illam vel maxime commendat, epistolæ loquacitate præcerpam. Vale.

(116) XXI. PLINIUS RUFO SUO S.

De edicto Licinii Nepotis, quo litigantes, priusquam agerent, jurare volebat, nihil se ob advocationem cuiquam dedisse aut promisisse.

Descenderam in basilicam juliam, auditurus, quibus proxima comperendinatione respondere debebam. Sedebant judices, decemviri venerant, obversabantur advocati; silentium longum, tandem a prætore nuntius. Dimittuntur centumviri: eximitur dies, me gaudente, qui numquam ita paratus sum, ut non mora læter. Causa dilationis, Nepos prætor, qui legibus quærit. Proposuerat breve edictum; admonebat accusatores, admonebat reos, exsequuturum se, quæ senatusconsulto continerentur. Suberat edicto senatusconsultum: hoc *Omnes, quidquid negotii haberent, jurare priusquam agerent*, jubebantur, *nihil se*

ob advocationem cuiquam dedisse, promisisse, cavisse. His enim verbis, ac mille præterea, et venire advocationes et emi vetabantur. Peractis tamen negotiis permittebatur pecuniam dumtaxat decem millium dare. Hoc facto Nepotis commotus prætor, qui centumviralibus præsidet, deliberaturus, an sequeretur exemplum inopinatum, nobis otium dedit. Interim tota civitate Nepotis edictum carpitur, laudatur. Multi, *Invenimus, qui curva corrigeret, quid! ante hunc prætores non fuerunt! quis autem hic est, qui emendet publicos mores!* Alii contra, *Rectissime fecit initurus magistratum, jura recognovit: senatusconsulta legit: reprimit fœdissimas pactiones: rem pulcherrimam turpissime venire non patitur*. Tales ubique sermones: qui tamen alterutram in partem ex eventu prævalebunt. Est omnino iniquum, sed usu receptum, quod honesta consilia vel turpia, prout male aut prospere cedunt, ita vel probantur vel reprehenduntur. Inde plerumque eadem facta modo diligentiæ, modo vanitatis, modo libertatis, modo furoris nomen accipiunt. Vale.

C. PLINII CÆCILII SECUNDI EPISTOLARUM LIBER SEXTUS

(117) I. PLINIUS TIRONI SUO S.

Como reversus Cælestrium Tironem rogat, ut et ipse Romam e Piceno redire velit.

Quamdiu ego trans Padum, tu in Piceno, minus te requirebam: postquam ego in urbe, tu adhuc in Piceno, multo magis: seu quod ipsa loca, in quibus esse una solemus, acrius me tui commonent: seu quod desiderium absentium nihil perinde ac vicinitas acuit: quoque propius accesseris ad spem fruendi, hoc impatientius careas. Quidquid in causa, eripe me huic tormento. Veni, aut ego illuc, unde inconsulte properavi, revertar, vel ob hoc solum, ut experiar, an mihi, quum sine me Romæ cœperis esse, similes his epistolas mittas. Vale.

(118) II. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Lubens justa solvit M. Regulo, quo mortuo demum apparebat, quantopere eloquentiæ forensi profuerit, quum patronorum desidiam in causis agendis a foro arceret.

Soleo nonnumquam in judiciis quærere M. Regulum; nolo enim dicere, desiderare. Cur ergo quæro? Habebat studiis honorem, timebat, pallebat, scribebat: quamvis non posset dediscere illud ipsum, quod oculum modo dextrum, modo sinistrum circumlinebat; dextrum, si a petitore; alterum, si a possessore esset acturus: quod candidum splenium in hoc aut in illud supercilium transferebat: quod semper haruspices consulebat de actionis eventu, anili superstitione, sed tamen et a magno studiorum honore veniebat. Jam illa perquam jucunda una dicentibus, quod libera tempora petebat, quod audituros corrogabat. Quid enim jucundius, quam sub alterius invidia, quamdiu velis, et in alieno auditorio quasi deprehensum commode dicere? (Sed utcumque se habent ista, bene fecit Regulus, quod est mortuus; melius, si ante. Nunc enim sane poterat sine malo publico vivere sub eo principe, sub quo nocere non poterat.) Ideo fas est, nonnumquam eum quærere. Nam postquam obiit ille, increbruit passim et invaluit consuetudo, binas vel singulas clepsydras, interdum et dimidias, et dandi et petendi. Nam et qui dicunt, egisse malunt, quam agere; et qui audiunt, finire, quam judicare. Tanta negligentia, tanta desidia, tanta denique irre-

verentia studiorum periculorumque est. An nos sapientiores majoribus nostris? nos legibus ipsis justiores, quæ tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? hebetes illi et supra modum tardi? Nos apertius dicimus, celerius intelligimus, religiosius judicamus, qui paucioribus clepsydris præcipitamus causas, quam diebus explicari solebant? O Regule, qui ambitione ab omnibus obtinebas, quod fidei paucissimi præstant! Equidem quoties judico, quod sæpius facio quam dico, quantum quis plurimum postulat aquæ, do. Etenim temerarium existimo, divinare quam spatiosa sit causa inaudita, tempusque negotio finire, cujus modum ignores: præsertim quum primam religioni suæ judex patientiam debeat, quæ pars magna justitiæ est. At quædam supervacua dicuntur. Etiam: sed satius est et hæc dici, quam non dici necessaria. Præterea, an sint supervacua, nisi quum audieris, scire non possis. Sed de his melius coram, ut de pluribus vitiis civitatis. Nam tu quoque amore communium soles emendari cupere, quæ jam corrigere difficile est. Nunc respiciamus domos nostras. Ecquid omnia in tua recte? in mea novi nihil. Mihi autem et gratiora sunt bona, quod perseverant; et leviora incommoda, quod assuevi. Vale.

(119) III. PLINIUS VERO SUO S.

Agellum nutrici suæ dono datum quum Verus colendum suscepisset, gratias ei agit.

Gratias ago, quod agellum, quem nutrici meæ donaveram, colendum suscepisti. Erat, quum do-

narem, centum millium numûm: postea, decrescente reditu, etiam pretium minuit, quod nunc, te curante, reparabit. Tu modo memineris, commendari tibi a me non arbores et terram, (quamquam hæc quoque) sed munusculum meum; quod esse quam fructuosissimum non illius magis interest, quæ accepit, quam mea, qui dedi. Vale.

(120) IV. PLINIUS CALPURNIÆ SUÆ S.

Calpurniæ uxori sollicitudinem suam de ejus absentia et infirmitate egregie declarat.

Numquam sum magis de occupationibus meis questus; quæ me non sunt passæ aut proficiscentem te, valetudinis causa, in Campaniam prosequi, aut profectam e vestigio subsequi. Nunc enim præcipue simul esse cupiebam, ut oculis meis crederem, quid viribus, quid corpusculo acquireres, ecquid denique secessus voluptates, regionisque abundantiam, inoffensa transmitteres. Equidem etiam fortem te non sine cura desiderarem; est enim suspensum et anxium de eo, quem ardentissime diligas, interdum nihil scire. Nunc vero me quum absentiæ, tum infirmitatis tuæ ratio, incerta et varia sollicitudine exterret. Vereor omnia, imaginor omnia, quæque natura metuentium est, ea maxime mihi, quæ maxime abominor, fingo. Quo impensius rogo, ut timori meo quotidie singulis, vel etiam binis epistolis consulas. Ero enim securior, dum legam; statimque timebo, quum legero. Vale.

(121) V. PLINIUS URSO S.

Licinium Nepotem et Jubentium Celsum in causa Vareni inter se de legis additamento, quod Nepos suaserat, altercatos fuisse, non sine dolore refert.

Scripseram, tenuisse Varenum, ut sibi evocare testes liceret: quod pluribus æquum, quibusdam iniquum, et quidem pertinaciter, visum; maxime Licinio Nepoti, qui sequenti senatu, quum de rebus aliis referretur, de proximo senatusconsulto disseruit, finitamque causam retractavit. Addidit etiam, petendum a consulibus, ut referrent, sub exemplo legis ambitus, de lege repetundarum, an placeret in futurum ad eam legem adjici, ut, sicut accusatoribus inquirendi, testibusque denuntiandi potestas ex ea lege esset, ita reis quoque fieret. Fuerunt, quibus hæc ejus oratio, ut sera et intempestiva et præpostera, displiceret: quæ omisso contradicendi tempore castigaret peractum, cui potuisset occurrere. Jubentius quidem Celsus prætor, tamquam emendatorem senatus, et multis et vehementer increpuit. Respondit Nepos, rursusque Celsus: neuter contumeliis temperavit. Nolo referre, quæ dici ab ipsis moleste tuli: quo magis quosdam e numero nostro improbavi, qui modo ad Celsum, modo ad Nepotem, prout hic vel ille diceret, cupiditate audiendi cursitabant; et nunc quasi stimularent et accenderent, nunc, quasi reconciliarent componerentque, frequentius singulis, ambobus interdum, propitium Cæsarem, ut in ludicro aliquo, precabantur. Mihi quidem illud etiam peracerbum fuit,

quod sunt alter alteri, quid pararent, indicati. Nam et Celsus Nepoti ex libello respondit, et Celso Nepos ex pugillaribus. Tanta loquacitas amicorum fuit, ut homines jurgaturi id ipsum invicem scirent, tamquam convenissent. Vale.

(122) VI. PLINIUS FUNDANO SUO S.

Rogat Fundanum, ut Romam veniat, et Julio Nasoni honores petenti adsit.

Si quando, nunc præcipue cuperem esse te Romæ, et sis, rogo. Opus est mihi voti, laboris, sollicitudinis socio. Petit honores Julius Naso: petit cum multis, cum bonis; quos ut gloriosum, sic est difficile superare. Pendeo ergo, et exerceor, atque afficior metu, et me consularem esse non sentio. Nam rursus mihi videor omnium, quæ decucurri, candidatus. Meretur hanc curam longa mei caritate. Est mihi cum illo non sane paterna amicitia; neque enim esse potuit per meam ætatem: solebat tamen vix dum adolescentulo mihi pater ejus cum magna laude monstrari. Erat non studiorum tantum, verum etiam studiosorum amantissimus: ac prope quotidie ad audiendos, quos tunc ego frequentabam, Quintilianum et Nicetem Sacerdotem ventitabat: vir alioqui clarus et gravis, et qui prodesse filio memoria sui debeat. Sed multi nunc in senatu, quibus ignotus ille; multi, quibus notus; sed non nisi viventes reverentur: quo magis huic, omissa gloria patris, in qua magnum ornamentum, gratia infirma, ipsi enitendum, ipsi laborandum est. Quod quidem semper, quasi provideret hoc tempus, sedulo fe-

cit; paravit amicos; quos paraverat, coluit: me certe, ut primum sibi judicare permisit, ad amorem imitationemque delegit. Dicenti mihi sollicitus assistit, assidet recitanti: primus etiam et quum maxime nascentibus opusculis meis interest, nunc solus, ante cum fratre; cujus nuper amissi ego suscipere partes, ego vicem debeo implere. Doleo enim et illum immatura morte indignissime raptum, et hunc optimi fratris adjumento destitutum, solisque amicis relictum. Quibus ex causis exigo, ut venias, et suffragio meo tuum jungas. Permultum interest mea, te ostentare, tecum circumire. Ea est auctoritas tua, ut putem me efficacius tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe, si qua te retinent. Hoc tempus meum, hoc fides, hoc etiam dignitas postulat. Suscepi candidatum, et suscepisse me notum est: ego ambio, ego periclitor. In summa, si datur Nasoni quod petit, illius honor; si negatur, mea repulsa est. Vale.

(123) VII. PLINIUS CALPURNIÆ SUÆ S.

Ad literas Calpurniæ de mariti absentia dolentis blandissime et tenerrime respondet.

Scribis, te absentia mea non mediocriter affici, unumque habere solatium, quod pro me libellos meos teneas, sæpe etiam in vestigio meo colloces. Gratum est, quod nos requiris, quod his fomentis acquiescis. Invicem ego epistolas tuas lectito, atque idemtidem in manus quasi novas sumo; sed eo magis ad desiderium tui accendor. Nam cujus literæ tantum habent suavitatis, hujus

sermonibus quantum dulcedinis inest! Tu tamen frequentissime scribe, licet hoc ita me delectet, ut torqueat. Vale.

(124) VIII. PLINIUS PRISCO SUO S.

In re quadam pecuniaria Attilium graviter, admixtis etiam non inepte minis, Prisco commendat.

Attilium Crescentem et nosti et amas. Quis enim illum spectatior paulo aut non novit, aut non amat? Hunc ego non ut multi, sed arctissime diligo. Oppida nostra unius diei itinere dirimuntur: ipsi amare invicem, qui est flagrantissimus amor, adolescentuli cœpimus. Mansit hic postea, nec refrixit judicio, sed invaluit. Sciunt, qui alterutrum nostrum familiarius intuentur. Nam et ille amicitiam meam latissima prædicatione circumfert, et ego præ me fero, quam sit mihi curæ modestia, quies, securitas ejus. Quin etiam quum insolentiam cujusdam tribunatum plebis ituri vereretur, idque indicasset mihi, respondi:

Ούτις εμεῦ ζῶντος καὶ επὶ χθονὶ δερκομένοιο,
Σοὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας εποίσει.

Quorsus hæc? Ut scias non posse Attilium, me incolumi, injuriam accipere. Iterum dices, Quorsus hæc? Debuit ei pecuniam Valerius Varus: hujus est heres Maximus noster, quem et ipse amo, sed conjunctius tu. Rogo ergo, exigo etiam pro jure amicitiæ, cures, ut Attilio meo salva sit non sors modo, sed etiam usura plurium annorum. Homo est alieni abstinentissimus, sui diligens: nullis quæstibus sustinetur, nullus illi, nisi ex frugalitate, reditus. Nam studia, quibus plu-

rimum præstat, ad voluptatem tantum et gloriam exercet. Gravis est ei vel minima jactura, quia reparare, quod amiseris, gravius est. Exime hunc illi, exime hunc mihi scrupulum: sine, me suavitate ejus, sine leporibus perfrui. Neque enim possum tristem videre, cujus hilaritas me tristem esse non patitur. In summa, nosti facetias hominis, quas velim attendas, ne in bilem et amaritudinem vertat injuria. Quam vim habeat offensus, crede ei, quam in amore habet. Non feret magnum et liberum ingenium cum contumelia damnum. Verum ut ferat ille, ego meum damnum, meam contumelian vindicabo: sed non tamquam pro mea, hoc est, gravius, irascar. Quamquam quid denuntiationibus et quasi minis ago? Quin potius, ut cœperam, rogo, oro, des operam, ne ille se, quod validissime vereor, a me, ego me neglectum a te putem. Dabis autem, si hoc perinde curæ est tibi, quam illud mihi. Vale.

(125) IX. PLINIUS TACITO SUO S.

Respondet commendanti Nasonem.

Commendas mihi Julium Nasonem candidatum. Nasonem mihi? quid si me ipsum? Fero tamen et ignosco. Eumdem enim commendassem tibi, si, te Romæ morante, ipse abfuissem. Habet hoc sollicitudo, quod omnia necessaria putat. Tu tamen, censeo, alios roges; ego precum tuarum minister, adjutor, particeps ero. Vale.

(126) X. PLINIUS ALBINO SUO S.

Conqueritur, Verginio Rufo post decimum mortis annum nondum absolutum sepulcrum.

Quum venissem in socrus meæ villam alsiensem, quæ aliquando Rufi Verginii fuit, ipse mihi locus optimi illius et maximi viri desiderium non sine dolore renovavit. Hunc enim incolere secessum, atque etiam senectutis suæ nidulum vocare consueverat. Quocumque me contulissem, illum animus, illum oculi requirebant. Libuit etiam monumentum ejus videre, et vidisse pœnituit. Est enim adhuc imperfectum: nec difficultas operis in causa, modici ac potius exigui; sed inertia ejus, cui cura mandata est. Subit indignatio cum miseratione, post decimum mortis annum reliquias neglectumque cinerem, sine titulo, sine nomine jacere, cujus memoria orbem terrarum gloria pervagetur. At ille mandaverat caveratque, ut divinum illud et immortale factum versibus inscriberetur:

Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam,
Imperium asseruit non sibi, sed patriæ.

Tam rara in amicitiis fides, tam parata oblivio mortuorum, ut ipsi nobis debeamus etiam conditoria exstruere, omniaque heredum officia præsumere. Nam cui non est verendum, quod videmus accidisse Verginio? cujus injuriam ut indigniorem, sic etiam notiorem ipsius claritas facit. Vale.

(127) XI. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Lætatur, nobiles adolescentes ad sui imitationem egisse, et nomen ac famam ex studiis petere.

O diem lætum! adhibitus in consilium a præfecto urbis, audivi ex diverso agentes summæ spei, summæ indolis juvenes duos, Fuscum Salinatorem et Numidium Quadratum, egregium par, nec modo temporibus nostris, sed literis ipsis ornamento futurum. Mira utrique probitas, constantia salva, decorus habitus, os planum, vox virilis, tenax memoria, magnum ingenium, judicium æquale: quæ singula mihi voluptati fuerunt: atque inter hæc illud, quod et ipsi me, ut rectorem, ut magistrum intuebantur, et iis, qui audiebant, me æmulari, meis instare vestigiis videbantur. O diem (repetam enim) lætum, notandumque mihi candidissimo calculo! Quid enim aut publice lætius, quam clarissimos juvenes nomen et famam ex studiis petere, aut mihi optatius, quam me ad recta tendentibus quasi exemplar esse propositum? Quod gaudium ut perpetuo capiam, Deos oro: ab iisdem, teste te, peto, ut omnes, qui me imitari tanti putabant, meliores esse, quam me velint. Vale.

(128) XII. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Hac epistola Fabato prosocero demonstrat, non fuisse, cur vel timide Vectii causam sibi commendaret, vel superiorum literarum argumentum excusaret.

Tu vero non debes suspensa manu commendare mihi, quos tuendos putas. Nam et te decet multis prodesse, et me suscipere quidquid ad curam tuam pertinet. Itaque Vectio Prisco quantum plurimum potuero, præstabo, præsertim in arena mea, hoc est, apud centumviros. Epistolarum, quas mihi, ut ais, aperto pectore scripsisti, oblivisci me jubes: at ego nullarum libentius memini. Ex illis enim vel præcipue sentio, quantopere me diligas, quum sic exegeris mecum, ut solebas cum tuo filio. Nec dissimulo, hoc mihi jucundiores eas fuisse, quod habebam bonam causam, quum summo studio curassem, quod tu curari volebas. Proinde etiam atque etiam rogo, ut mihi semper eadem simplicitate, quoties cessare videbor (videbor dico; numquam enim cessabo) convicium facias: quod et ego intelligam a summo amore proficisci, et tu non meruisse me gaudeas. Vale.

(129) XIII. PLINIUS URSO SUO S.

Causam Bithynorum adversus Varenum narrare pergit.

Umquamne vidisti quemquam tam laboriosum et exercitum, quam Varenum meum? cui, quod summa contentione impetraverat, defendendum et quasi rursus petendum fuit. Bithyni senatusconsultum apud consules carpere et labefactare sunt ausi, atque etiam absenti principi criminari: ab illo ad senatum remissi, non destiterunt. Egit Claudius Capito irreverenter magis, quam constanter, ut qui ipsum senatusconsultum apud senatum accusaret. Respondit Fronto Catius graviter et firme. Senatus ipse mirificus. Nam illi quoque, qui prius negarant Vareno, quæ petebat, eadem danda, postquam erant data, censuerunt. *Singulos enim, integra re, dissentire fas esse; peracta, quod pluribus placuisset, cunctis tuendum*. Acilius tantum Rufus, et cum eo septem an octo? (septem imo) in priore sententia perseverarunt. Erant in hac paucitate nonnulli, quorum temporaria gravitas, vel potius gravitatis imitatio ridebatur. Tu tamen æstima, quantum prælium, quantum nos in ipsa pugna certaminis maneat, cujus quasi prælusio atque præcursio has contentiones excitavit. Vale.

(130) XIV. PLINIUS MAURICO SUO S.

Invitatus in Formianum a Maurico se venturum esse nuntiat, sed simul serio paciscitur, ne ille hanc ob causam sumtus faciat.

Sollicitas me in Formianum. Veniam ea conditione, ne quid contra commodum tuum facias: qua pactione invicem mihi caveo. Neque enim mare et litus, sed te, otium, libertatem sequor: alioqui satius est in urbe remanere. Oportet enim omnia aut ad alienum arbitrium, aut ad suum facere: mei certe stomachi hæc natura est, ut nihil nisi totum et merum velit. Vale.

(131) XV. PLINIUS ROMANO SUO S.

Ineptum et scurrilem jocum refert, quo Javolenus Priscus recitationem amici turbaverat, et recitaturos monet, ut sanos auditores adhibeant.

Mirificæ rei non interfuisti: ne ego quidem: sed me recens fabula excepit. Passienus Paulus, splendidus eques romanus, et in primis eruditus, scribit elegos. Gentilitium hoc illi: est enim municeps Propertii, atque etiam inter majores suos Propertium numerat. Is quum recitaret, ita cœpit dicere: *Prisce, jubes!* Ad hoc Javolenus Priscus (aderat enim, ut Paulo amicissimus) *Ego vero non jubeo*. Cogita, qui risus hominum, qui joci. Est omnino Priscus dubiæ sanitatis: interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam jus civile publice respondet: quo magis, quod

tunc fecit, et ridiculum et notabile fuit. Interim Paulo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit. Tam sollicite recitaturis providendum est, non solum ut sint ipsi sani, verum etiam ut sanos adhibeant. Vale.

(132) XVI. PLINIUS TACITO SUO S.

Avunculi exitum Tacito, historiam scripturo, rogatus narrat.

Petis, ut tibi avunculi mei exitum scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago. Nam video, morti ejus, si celebretur a te, immortalem gloriam esse propositam. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, memorabili casu, quasi semper victurus, occiderit; quamvis ipse plurima opera et mansura condiderit: multum tamen perpetuitati ejus scriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus Deorum munere datum est aut facere scribenda, aut scribere legenda; beatissimos vero, quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus et suis libris et tuis erit. Quo libentius suscipio, deposco etiam, quod injungis. Erat Miseni, classemque imperio præsens regebat. Nonum Kalend. Septembres, hora fere septima, mater mea indicat ei, apparere nubem inusitata et magnitudine et specie. Usus ille sole, mox frigida, gustaverat jacens, studebatque; poscit soleas, adscendit locum, ex quo maxime miraculum illud conspici poterat. Nubes (incertum procul intuentibus, ex quo monte: Vesuvium fuisse postea cognitum est) oriebatur:

cujus similitudinem et formam non alia magis arbor, quam pinus, expresserit. Nam longissimo velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur: credo quia recenti spiritu evecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat: candida interdum, interdum sordida et maculosa, prout terram cineremve sustulerat. Magnum propiusque noscendum, ut eruditissimo viro, visum. Jubet liburnicam aptari: mihi, si venire una vellem, facit copiam. Respondi, studere me malle: et forte ipse, quod scriberem, dederat. Egrediebatur domo: accepit codicillos Rectinæ Cæsii Bassi, imminenti periculo exterritæ (nam villa ea subjacebat, nec ulla nisi navibus fuga); ut se tanto discrimini eriperet, orabat. Vertit ille consilium, et quod studioso animo inchoaverat, obit maximo. Deducit quadriremes; adscendit ipse non Rectinæ modo, sed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium. Properat illuc, unde alii fugiunt; rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretque. Jam navibus cinis inciderat, quo propius accederet, calidior et densior; jam pumices etiam, nigrique et ambusti et fracti igne lapides: jam vadum subitum, ruinaque montis litora obstantia. Cunctatus paulum, an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret monenti, *Fortes*, inquit, *fortuna juvat*, *Pomponianum pete*. Stabiis erat, diremtus sinu medio. Nam sensim circumactis curvatisque litoribus mare infunditur. Ibi, quamquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, et, quum cresceret,

proximo, sarcinas contulerat in naves, certus fugæ, si contrarius ventus resedisset. Quo tunc avunculus meus secundissimo invectus complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: utque timorem ejus sua securitate leniret, deferri se in balineum jubet; lotus accubat, cœnat, atque hilaris, aut, quod æque magnum, similis hilari. Interim e Vesuvio monte pluribus locis latissimæ flammæ altaque incendia relucebant, quorum fulgor et claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione igni relictas desertasque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis, dictitabat. Tum se quieti dedit, et quievit verissimo quidem somno. Nam meatus animæ, qui illi propter amplitudinem corporis gravior et sonantior erat, ab iis, qui limini obversabantur, audiebatur. Sed area, ex qua diæta adibatur, ita jam cinere, mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, ut, si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano, ceterisque, qui pervigilarant, reddit. In commune consultant, intra tecta subsistant, an in aperto vagentur: nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, et quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri videbantur. Sub dio rursus, quamquam levium exesorumque, pumicum casus metuebatur: quod tamen periculorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum adversus decidentia fuit. Jam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque: quam tamen faces multæ variaque lumina solvebant. Placuit egredi in litus, et e proximo adspicere, ecquid jam ma-

re admitteret, quod adhuc vastum et adversum permanebat. Ibi super abjectum linteum recubans, semel atque iterum frigidam poposcit, hausitque. Deinde flammæ, flammarumque prænuntius odor sulfuris alios in fugam vertunt, excitant illum. Innixus servis duobus assurrexit, et statim concidit, ut ego conjecto, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi natura invalidus et angustus et frequenter interæstuans erat. Ubi dies redditus (is ab eo, quem novissime viderat, tertius) corpus inventum est integrum, illæsum opertumque, ut fuerat indutus: habitus corporis quiescenti, quam defuncto, similior. Interim Miseni ego et mater. Sed nihil ad historiam, nec tu aliud, quam de exitu ejus, scire voluisti. Finem ergo faciam. Unum adjiciam, omnia me, quibus interfueram, quæque statim, quum maxime vera memorantur, audiveram, vere persequutum. Tu potissima excerpes. Aliud est enim epistolam, aliud historiam; aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

(133) XVII. PLINIUS RESTITUTO SUO S.

Indignatur, quosdam, eruditos sibi visos, recitanti amico nullum signum lætitiæ dedisse; tum quid ipse de laudandi ratione sentiat, addit.

Indignatiunculam, quam in cujusdam amici auditorio cepi, non possum mihi temperare, quo minus apud te, quia non contingit coram, per epistolam effundam. Recitabatur liber absolutissimus: hunc duo aut tres, ut sibi et paucis videntur, diserti, surdis mutisque similes audie-

bant. Non labra diduxerunt, non moverunt manum, non denique assurrexerunt, saltem lassitudine sedendi. Quæ tanta gravitas? quæ tanta sapientia? quæ imo pigritia, arrogantia, sinisteritas ac potius amentia, in hoc totum diem impendere, ut offendas, ut inimicum relinquas, ad quem tamquam amicissimus veneris? Disertior ipse es? tanto magis ne invideris; nam, qui invidet, minor est. Denique, sive plus, sive minus, sive idem præstas, lauda vel inferiorem, vel superiorem, vel parem. Superiorem, quia nisi laudandus ille est, non potes ipse laudari; inferiorem aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam quam maximum videri, quem præcedis vel exæquas. Equidem omnes, qui aliquid in studiis faciunt, venerari etiam mirarique soleo. Est enim res difficilis, ardua, fastidiosa, et quæ eos, a quibus contemnitur, dedignatur. Nisi forte aliud judicas tu: quamquam quis uno te reverentior hujus operis, quis benignior æstimator? Qua ratione ductus, tibi potissimum indignationem meam prodidi, quem habere socium maxime poteram. Vale.

(154) XVIII. PLINIUS SABINO SUO S.

Promittit, Firmanorum se causam acturum esse.

Rogas, ut agam Firmanorum publicam causam; quod ego, quamquam plurimis occupationibus distentus, annitar. Cupio enim et ornatissimam coloniam advocationis officio, et te gratissimo tibi munere obstringere. Nam quum familiaritatem nostram, ut soles prædicare, ad præ-

sidium ornamentumque tibi sumseris, nihil est quod negare debeam, præsertim pro patria petenti. Quid enim precibus aut honestius pii, aut efficacius amantis? Proinde Firmanis tuis, ac jam potius nostris, obliga fidem meam; quos labore et studio meo dignos quum splendor ipsorum, tum hoc maxime pollicetur, quod credibile est optimos esse, inter quos tu talis exstiteris. Vale.

(135) XIX. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Pretium agrorum crevisse scribit: quia candidati tertiam patrimonii partem in prædia italica jussi sint impendere.

Scis tu accessisse pretium agris, præcipue suburbanis? Causa subitæ caritatis, res multis agitata sermonibus, proximis comitiis honestissimas voces senatui expressit: *Candidati ne conviventur, ne mittant munera, ne pecunias deponant*. Ex quibus duo priora tam aperte, quam immodice fiebant; hoc tertium, quamquam occultaretur, pro comperto habebatur. Homullus deinde noster, usus vigilanter hoc consensu senatus, sententiæ loco postulavit, ut consules desiderium universorum notum principi facerent, peterentque, sicut aliis vitiis, huic quoque providentia sua occurreret: occurrit. Nam sumtus candidatorum, fœdos illos et infames, ambitus lege restrinxit: eosdem patrimonii tertiam partem conferre jussit in ea, quæ solo continerentur, deforme arbitratus, ut erat, honorem petituros, urbem Italiamque non pro patria, sed pro hospitio

aut stabulo quasi peregrinantes habere. Concursant ergo candidati certatim: quidquid venale audiunt, emtitant; quoque sint pluris venalia, efficiunt. Proinde, si pœnitet te italicorum prædiorum, hoc vendendi tempus tam hercule, quam in provinciis comparandi: dum iidem candidati illic vendunt, ut hic emant. Vale.

(136) XX. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

Narrat, quæ ex Vesuvii incendio, cum matre Miseni relictus, pertulerit.

Ais, te adductum literis, quas exigenti tibi de morte avunculi mei scripsi, cupere cognoscere, quos ego Miseni relictus (id enim ingressus abruperam) non solum metus, verum etiam casus pertulerim. *Quamquam animus meminisse horret.... Incipiam*. Profecto avunculo, ipse reliquum tempus studiis (ideo enim remanseram) impendi: mox balineum, cœna, somnus inquietus et brevis. Præcesserat per multos dies tremor terræ minus formidolosus, quia Campaniæ solitus: illa vero nocte ita invaluit, ut non moveri omnia, sed verti crederentur. Irrumpit in cubiculum meum mater: surgebam invicem, si quiesceret, excitaturus. Residimus in area domus, quæ mare a tectis modico spatio dividebat. Dubito, constantiam vocare an imprudentiam debeam: agebam enim duodevicesimum annum. Posco librum T. Livii, et quasi per otium lego, atque etiam, ut cœperam, excerpo. Ecce, amicus avunculi, qui nuper ad eum ex Hispania venerat, ut me et matrem sedentes, me vero etiam le-

gentem videt, illius patientiam, securitatem meam corripit: nihilo segnius ego intentus in librum. Jam hora diei prima, et adhuc dubius et quasi languidus dies, jam quassatis circumjacentibus tectis, quamquam in aperto loco, angusto tamen, magnus et certus ruinæ metus. Tum demum excedere oppido visum. Sequitur vulgus attonitum, quodque in pavore simile prudentiæ, alienum consilium suo præfert, ingentique agmine abeuntes premit et impellit. Egressi tecta consistimus. Multa ibi miranda, multas formidines patimur. Nam vehicula, quæ produci jusseramus, quamquam in planissimo campo, in contrarias partes agebantur, ac ne lapidibus quidem fulta, in eodem vestigio quiescebant. Præterea mare in se resorberi, et tremore terræ quasi repelli videbamus. Certe processerat litus, multaque animalia maris siccis arenis detinebat. Ab altero latere nubes atra et horrenda, ignei spiritus tortis vibratisque discursibus rupta, in longas flammarum figuras dehiscebat: fulgoribus illæ et similes et majores erant. Tum vero ille idem ex Hispania amicus, acrius et instantius: *Si frater*, inquit, *tuus, si tuus avunculus vivit, vult esse vos salvos: si periit, superstites voluit: proinde quid cessatis evadere?* Respondimus: *Non commissuros nos, ut de salute ejus incerti, nostræ consuleremus*. Non moratus ultra proripit se, effusoque cursu periculo aufertur: nec multo post, illa nubes descendere in terras, operire maria. Cinxerat Capreas et absconderat: Miseni quod procurrit, abstulerat. Tum mater orare, hortari, jubere, *quoquo modo fugerem; posse enim juvenem: se et annis et corpore gravem bene morituram, si mihi causa mortis non*

fuisset. Ego contra, *salvum me, nisi una, non futurum:* deinde manum ejus amplexus, addere gradum cogo: paret ægre, incusatque se, quod me moretur. Jam cinis, adhuc tamen rarus: respicio; densa caligo tergis imminebat, quæ nos, torrentis modo infusa terræ sequebatur. *Deflectamus*, inquam, *dum videmus, ne in via strati, comitantium turba in tenebris obteramur*. Vix consederamus, et nox, non quasi illunis aut nubila, sed qualis in locis clausis lumine exstincto. Audires ululatus feminarum, infantium quiritatus, clamores virorum: alii parentes, alii liberos, alii conjuges vocibus requirebant, vocibus noscitabant: hi suum casum, illi suorum miserebantur: erant qui metu mortis mortem precarentur. Multi ad Deos manus tollere: plures, nusquam jam Deos ullos, æternamque illam et novissimam noctem mundo interpretabantur. Nec defuerunt, qui fictis mentitisque terroribus vera pericula augerent. Aderant, qui Miseni illud ruisse, illud ardere, falso, sed credentibus nuntiabant. Paulum reluxit; quod non dies nobis, sed adventantis ignis indicium videbatur: et ignis quidem longius substitit: tenebræ rursus, cinis rursus multus et gravis: hunc identidem assurgentes excutiebamus: operti alioqui, atque etiam oblisi pondere essemus. Possem gloriari, non gemitum mihi, non vocem parum fortem in tantis periculis excidisse, nisi me cum omnibus, omnia mecum perire, misero, magno tamen mortalitatis solatio credidissem. Tamdem illa caligo tenuata quasi in fumum nebulamve decessit: mox dies verus; sol etiam effulsit, luridus tamen: qualis esse, quum deficit, solet. Occursabant trepidantibus adhuc oculis mutata

omnia, altoque cinere, tamquam nive, obducta. Regressi Misenum, curatis utcumque corporibus, suspensam dubiamque noctem spe ac metu exegimus: metus prævalebat. Nam et tremor terræ perseverabat, et plerique lymphati terrificis vaticinationibus et sua et aliena mala ludificabantur. Nobis tamen ne tunc quidem, quamquam et expertis periculum, et exspectantibus, abeundi consilium, donec de avunculo nuntius. Hæc, nequaquam historia digna, non scripturus leges; et tibi, scilicet qui requisisti, imputabis, si digna ne epistola quidem videbuntur. Vale.

(137) XXI. PLINIUS CANINIO SUO S.

Verginii Romani probitatem et doctrinam, præsertim in comœdia scribenda, laudat.

Sum ex iis, qui mirer antiquos: non tamen, ut quidam, temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim quasi lassa et effeta natura, ut nihil jam laudabile pariat. Atque adeo nuper audii Verginium Romanum paucis legentem comœdiam, ad exemplar veteris comœdiæ scriptam tam bene, ut esse quandoque possit exemplar. Nescio, an noris hominem, quamquam nosse debes. Est enim probitate morum, ingenii elegantia, operum varietate monstrabilis. Scripsit mimiambos tenuiter, argute, venuste, atque in hoc genere eloquentissime. Nullum est enim genus, quod, absolutum, non possit eloquentissimum dici. Scripsit comœdias, Menandrum aliosque ætatis ejusdem æmulatus. Licet has inter plautinas terentianasque numeres. Nunc primum se in vetere

comœdia, sed non tamquam inciperet, ostendit. Non illi vis, non granditas, non subtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit. Ornavit virtutes, insectatus est vitia, fictis nominibus decenter, veris usus est apte. Circa me tantum benignitate nimia modum excessit, nisi quod tamen poetis mentiri licet. In summa, extorquebo ei librum, legendumque, imo ediscendum, mittam tibi. Neque enim dubito futurum, ut non deponas, si semel sumseris. Vale.

(138) XXII. C. PLINIUS TIRONI SUO S.

Tironem, provinciam sortitum, exemplo Bruttiani, a legato suo accusati, monet, ne cuiquam nimis fidat.

Magna res acta est omnium, qui sunt provinciis præfuturi, magna omnium, qui se simpliciter credunt amicis. Lustricus Bruttianus quum Montanum Atticinum comitem suum, in multis flagitiis deprehendisset, Cæsari scripsit. Atticinus flagitiis addidit, ut, quem deceperat, accusaret. Recepta cognitio est: fui in consilio: egit uterque pro se: egit autem carptim, et κατὰ κεφάλαια quo genere veritass tatim ostenditur. Protulit Bruttianus testamentum suum, quod Atticini manu scriptum esse dicebat. Hoc enim et arcana familiaritas, et querendi de eo, quem sic amasset, necessitas indicabatur. Enumeravit crimina fœda manifestaque: ille, quum diluere non posset, ita regessit, ut, dum defenditur, turpis; dum accusat, sceleratus probaretur. Corrupto enim scribæ servo, interceperat commen-

tarios, intercideratque, ac per summum nefas utebatur adversus amicum crimine suo. Fecit pulcherrime Cæsar. Non enim de Bruttiano, sed statim de Atticino perrogavit. Damnatus et in insulam relegatus: Bruttiano justissimum integritatis testimonium redditum, quem quidem etiam constantiæ gloria sequuta est. Nam defensus expeditissime, accusavit vehementer; nec minus acer, quam bonus et sincerus apparuit. Quod tibi scripsi, ut te sortitum provinciam præmonerem, plurimum tibi credas, nec cuiquam satis fidas: deinde scias, si quis forte te, quod abominor, fallat, paratam ultionem: qua tamen ne sit opus, etiam atque etiam attende. Neque enim tam jucundum est vindicari, quam decipi miserum. Vale.

(139) XXIII. PLINIUS TRIARIO SUO S.

Causæ defensionem, quam rogatus fuerat, ea lege promittit, ut Ruso adolescens, quem in forum producturus erat, secum ageret.

Impense petis, ut agam causam pertinentem ad curam tuam, pulcram alioqui et famosam. Faciam, sed non gratis. Quî fieri potest, inquis, ut non gratis tu? Potest. Exigam enim mercedem honestiorem gratuito patrocinio. Peto atque etiam paciscor, ut simul agat Cremutius Ruso. Solitum hoc mihi, et jam in pluribus claris adolescentibus factitatum. Nam mire concupisco bonos juvenes ostendere foro, assignare famæ. Quod si cui, præstare Rusoni meo debeo vel propter natales ipsius, vel propter eximiam mei

caritatem: quem magni æstimo in iisdem judiciis, ex iisdem etiam partibus conspici, audiri. Obliga me: obliga, antequam dicat: nam quum dixerit, gratias ages. Spondeo, sollicitudini tuæ, spei meæ, magnitudini causæ suffecturum. Est indolis optimæ, brevi producturus alios, si interim provectus fuerit a nobis. Neque enim cuiquam tam clarum statim ingenium est, ut possit emergere, nisi illi materia, occasio, fautor etiam commendatorque contingat. Vale.

(140) XXIV. PLINIUS MACRO SUO S.

Sententiam, jam lib. III. ep. 16. prolatam, alio facto comprobat, nempe municipis cujusdam, quæ se cum marito in lacum Larium præcipitaverat.

Quam multum interest, quid a quo fiat! Eadem enim facta claritate vel obscuritate facientium aut tolluntur altissime, aut humillime deprimuntur. Navigabam per Larium nostrum, quum senior amicus ostendit mihi villam, atque etiam cubiculum, quod in lacum prominet. *Ex hoc* (inquit) *aliquando municeps nostra cum marito se præcipitavit*. Causam requisivi. *Maritus ex diutino morbo circa velanda corporis ulceribus putrescebat: uxor, ut inspiceret, exegit: neque enim quemquam fidelius indicaturum, possetne sanari. Vidit, desperavit: hortata est, ut moreretur, comesque ipsa mortis, dux imo et exemplum et necessitas fuit. Nam se cum marito ligavit, abjecitque in lacum*. Quod factum ne mihi quidem, qui municeps, nisi proxime auditum est; non quia minus illo clarissimo Arriæ facto, sed quia minor est ipsa. Vale.

(141) XXV. PLINIUS HISPANO SUO S.

De Robusto, qui peregre profectus disparuerat, promittit, se quæsiturum esse : ex simili autem exemplo timet, ne frustra sit.

Scribis, Robustum, splendidum equitem romanum, cum Attilio Scauro, amico meo, Ocriculum usque commune iter peregisse, deinde nusquam comparuisse : petis, ut Scaurus veniat, nosque, si potest, in aliqua inquisitionis vestigia inducat. Veniet; vereor ne frustra. Suspicor enim tale nescio quid Robusto accidisse, quale aliquando Metilio Crispo, municipi meo. Huic ego ordines impetraveram, atque etiam proficiscenti quadraginta millia numûm ad instruendum se ornandumque donaveram; nec postea aut epistolas ejus, aut aliquem de exitu nuntium accepi. Interceptusne sit a suis, an cum suis, dubium : certe non ipse, non quisquam ex servis ejus apparuit. Utinam ne in Robusto idem experiamur! Tamen arcessamus Scaurum. Demus hoc tuis, demus optimi adolescentis honestissimis precibus, qui pietate summa, mira etiam sagacitate, patrem quærit. Dii faveant, ut sic inveniat ipsum, quemadmodum jam, cum quo fuisset, invenit! Vale.

(142) XXVI. PLINIUS SERVIANO SUO S.

Gratulatur Serviano, quod fusco Salinatori, juveni egregio filiam desponderit, eique nepotes quam maturissime nascendos optat.

Gaudeo, et gratulor, quod Fusco Salinatori filiam tuam destinasti. Domus patricia, pater honestissimus, mater pari laude. Ipse est studiosus, literatus, etiam disertus: puer simplicitate, comitate juvenis, senex gravitate: neque enim amore decipior. Amo quidem effuse, (ita officiis, ita reverentia meruit) judico tamen, et quidem tanto acrius, quanto magis amo: tibique, ut qui exploraverim, spondeo, habiturum te generum, quo melior fingi ne voto quidem potuit. Superest, ut avum te quam maturissime similium sui faciat. Quam felix tempus illud, quo mihi liberos illius, nepotes tuos, ut meos vel liberos vel nepotes, ex vestro sinu sumere, et quasi pari jure tenere continget! Vale.

(143) XXVII. PLINIUS SEVERO SUO S.

Severo, consuli designato, roganti, quid in Cæsaris honorem censeat, hæsitanter respondet.

Rogas, ut cogitem, quid designatus consul in honorem principis censeas. Facilis inventio, non facilis electio. Est enim ex virtutibus ejus larga materia; scribam tamen, vel quod malo, coram indicabo, si prius hæsitationem meam ostendero. Du-

bito, num idem tibi suadere, quod mihi, debeam. Designatus ego consul, omni hac, etsi non adulatione, specie tamen adulationis, abstinui: non tamquam liber et constans, sed tamquam intelligens principis nostri: cujus videbam hanc esse præcipuam laudem, si nihil quasi ex necessitate decernerem. Recordabar etiam, plurimos honores pessimo cuique delatos; a quibus hic optimus separari non alio modo magis poterat, quam diversitate censendi: quod ipsum dissimulatione et silentio non præterii, ne forte non judicium illud meum, sed oblivio videretur. Hoc tunc ego: sed non omnibus eadem placent, nec conveniunt quidem. Præterea, faciendi aliquid vel non faciendi vera ratio quum hominum ipsorum, tum rerum etiam ac temporum conditione mutatur. Nam recentia opera maximi principis præbent facultatem nova, magna, vera censendi. Quibus ex causis, ut supra scripsi, dubito, an idem nunc tibi, quod tunc mihi, suadeam. Illud non dubito, debuisse me in parte consilii tui ponere, quod ipse fecissem. Vale.

(144) XXVIII. PLINIUS PONTIO SUO S.

Nimias sibi copias, in Campania versanti, allatas esse a Pontii villicis, suaviter et perquam familiariter scribit.

Scio, quæ tibi causa fuerit impedimento, quo minus præcurrere adventum meum in Campaniam posses: sed, quamquam absens, totus huc migrasti. Tantum mihi copiarum qua urbanarum, qua rusticarum nomine tuo oblatum est,

quas omnes improbe quidem, accepi tamen. Nam me tui, ut ita facerem, rogabant; et verebar, ne et mihi et illis irascereris, si non fecissem. In posterum, nisi adhibueris modum, ego adhibebo. Et jam tuis denuntiavi, si rursus tam multa attulissent, omnia relaturos. Dices, oportere me tuis rebus, ut meis, uti: etiam; sed perinde illis ac meis parco. Vale.

(145) XXIX. PLINIUS QUADRATO SUO S.

Quid in causis forensibus suscipiendis Quadrato tenendum sit, partim suis et Thraseæ præceptis, partim exemplo suo docet.

Avidius Quietus, qui me unice dilexit, et, quo non minus gaudeo, probavit, ut multa alia Thraseæ, (fuit enim familiaris) ita hoc sæpe referebat, præcipere solitum, *suscipiendas esse causas aut amicorum, aut destitutas, aut ad exemplum pertinentes*. Cur *amicorum?* Non eget interpretatione. Cur *destitutas?* Quod in illis maxime et constantia agentis et humanitas cerneretur. Cur *pertinentes ad exemplum?* Quia plurimum referret, bonum an malum induceretur. Ad hæc ego genera causarum, ambitiose fortasse, addam tamen, *claras et illustres*. Æquum enim est agere nonnumquam gloriæ et famæ: id est, suam causam. Hos terminos, quia me consuluisti, dignitati ac verecundiæ tuæ statuo. Nec me præterit, usum et esse et haberi optimum dicendi magistrum. Video etiam, multos parvo ingenio, literis nullis, ut bene agerent, agendo consequutos. Sed et illud, quod

vel Pollionis, vel tamquam Pollionis accepi, verissimum experior. *Commode agendo factum est, ut sæpe agerem: sæpe agendo, ut minus commode:* quia scilicet assiduitate nimia facilitas magis quam facultas, nec fiducia, sed temeritas paratur. Nec vero Isocrati, quo minus haberetur summus orator, offecit, quod infirmitate vocis, mollitie frontis, ne in publico diceret, impediebatur. Proinde multum lege, scribe, meditare, ut possis, quum voles, dicere; dices, quum velle debebis. Hoc fere temperamentum ipse servavi. Nonnumquam necessitati, quæ pars rationis est, parui. Egi enim quasdam a senatu jussus, quo tamen in numero fuerunt ex illa Thraseæ divisione, hoc est, ad exemplum pertinentes. Adfui Bæticis contra Bæbium Massam. Quæsitum est, *An danda esset inquisitio?* data est. Adfui rursus iisdem querentibus de Cæcilio Classico. Quæsitum est, *An provinciales, ut socios ministrosque proconsulis, plecti oporteret?* pœnas luerunt. Accusavi Marium Priscum, qui lege repetundarum damnatus, utebatur clementia legis, cujus severitatem immanitate criminum excesserat: relegatus est. Tuitus sum Julium Bassum, incustoditum nimis et incautum, ita minime malum: judicibus acceptis in senatu remansit. Dixi proxime pro Vareno, postulante, ut sibi invicem evocare testes liceret: impetratum est. In posterum opto, ut ea potissimum jubear, quæ me deceat vel sponte fecisse. Vale.

(146) XXX. PLINIUS FABATO SUO S.

Prosoceri villæ durum et laboriosum hominem præficiendum esse suadet.

Debemus, me hercule, natales tuos perinde ac nostros celebrare, quum lætitia nostrorum ex tuis pendeat, cujus diligentia et cura hic hilares, istic securi sumus. Villa camilliana, quam in Campania possides, est quidem vetustate vexata; ea tamen, quæ sunt pretiosiora, aut integra manent, aut levissime læsa sunt. Attendimus ergo, ut quam saluberrime reficiantur. Ego videor habere multos amicos, sed hujus generis, cujus et tu quæris et res exigit, prope neminem. Sunt enim omnes togati et urbani: rusticorum autem prædiorum administratio poscit durum aliquem et agrestem, cui nec labor ille gravis, nec cura sordida, nec tristis solitudo videatur. Tu de Rufo honestissime cogitas: fuit enim filio tuo familiaris. Quid tamen nobis ibi præstare possit, ignoro; velle plurimum, scio. Vale.

(147) XXXI. PLINIUS CORNELIANO SUO S.

Quid Centumcellis in secessu principis peractum sit egregie, enarrat, simulque loci situm et munitionem describit.

Evocatus in consilium a Cæsare nostro ad Centumcellas (hoc loco nomen) longe maximam cepi voluptatem. Quid enim jucundius, quam prin-

cipis justitiam, gravitatem, comitatem in secessu quoque, ubi hæc maxime recluduntur, inspicere? Fuerunt variæ cognitiones, et quæ virtutes judicis per plures species experirentur. Dixit causam Claudius Ariston, princeps Ephesiorum, homo munificus, et innoxie popularis: inde invidia, et ab dissimillimis delator immissus: itaque absolutus vindicatusque est. Sequenti die audita est Galitta, adulterii rea. Nupta hæc tribuno militum, honores petituro, et suam et mariti dignitatem centurionis amore maculaverat: maritus legato consulari, ille Cæsari scripserat. Cæsar, excussis probationibus, centurionem exauctoravit, atque etiam relegavit. Supererat crimini, quod nisi duorum esse non poterat, reliqua pars ultionis; sed maritum, non sine aliqua reprehensione patientiæ, amor uxoris retardabat: quam quidem, etiam post delatum adulterium, domi habuerat, quasi contentus æmulum removisse. Admonitus, ut perageret accusationem, peregit invitus, sed illam damnari, etiam invito accusatore, necesse erat: damnata, et juliæ legis pœnis relicta est. Cæsar et nomen centurionis, et commemorationem disciplinæ militaris sententiæ adjecit, ne omnes ejusmodi causas revocare ad se videretur. Tertio die inducta cognitio est, multis sermonibus et vario rumore jactata, de Julii Tironis codicillis, quos ex parte veros esse constabat, ex parte falsi dicebantur. Substituebantur crimini Sempronius Senecio, eques romanus, et Eurythmus, Cæsaris libertus et procurator. Heredes, quum Cæsar esset in Dacia, communiter epistola scripta, petierant, ut susciperet cognitionem: susceperat. Reversus diem dixerat: et, quum ex heredibus quidam, quasi reverentia Eu-

rythmi, omitterent accusationem, pulcherrime dixerat, *Nec ille Polycletus est, nec ego Nero*. Indulserat tamen petentibus dilationem; cujus tempore exacto, consederat auditurus. A parte heredum intraverunt duo: omnino postularunt; ut omnes heredes agere cogerentur, quum detulissent omnes, aut sibi quoque desistere permitteretur. Loquutus est Cæsar summa gravitate, summa moderatione: quumque advocatus Senecionis et Eurythmi dixisset, suspicionibus relinqui reos, nisi audirentur: *Non curo*, inquit, *an isti suspicionibus relinquantur: ego relinquor*. Dein, conversus ad nos, Επιστασθε, *quid facere debeamus! isti enim queri volunt, quod sibi licuerit non accusare*. Tum ex consilii sententia jussit denuntiari heredibus omnibus, *Aut agerent, aut singuli approbarent causas non agendi, alioqui se vel de calumnia pronuntiaturum*. Vides, quam honesti, quam severi dies: quos jucundissimæ remissiones sequebantur. Adhibebamur quotidie cœnæ: erat modica, si principem cogitares: interdum ακροάματα audiebamus: interdum jucundissimis sermonibus nox ducebatur. Summo die abeuntibus nobis (tam diligens in Cæsare humanitas!) xenia sunt missa. Sed mihi, ut gravitas cognitionum, consilii honor, suavitas simplicitasque convictus, ita locus ipse perjucundus fuit. Villa pulcherrima cingitur viridissimis agris: imminet litori, cujus in sinu fit quum maxime portus. Hujus sinistrum brachium firmissimo opere munitum est; dextrum elaboratur. In ore portus insula assurgit, quæ illatum vento mare objacens frangat, tutumque ab utroque latere decursum navibus præstet. Assurgit autem arte visenda. Ingentia saxa latissima na-

vis provehit contra: hæc alia super alia dejecta ipso pondere manent, ac sensim, quodam velut aggere, construuntur. Eminet jam et apparet saxeum dorsum: impactosque fluctus in immensum elidit et tollit. Vastus illic fragor, canumque circa mare. Saxis deinde pilæ adjiciuntur, quæ procedenti tempore enatam insulam imitentur. Habebit hic portus, et jam habet, nomen auctoris, eritque vel maxime salutaris. Nam per longissimum spatium litus importuosum hoc receptaculo utetur. Vale.

(148) XXXII. PLINIUS QUINTILIANO SUO S.

Nubenti Quintiliani filiæ dono offert quinquaginta millia numûm.

Quamvis et ipse sis continentissimus, et filiam tuam ita institueris, ut decebat filiam tuam, Tutilii neptem; quum tamen sit nuptura honestissimo viro, Nonio Celeri, cui ratio civilium officiorum necessitatem quamdam nitoris imponit; debet, secundum conditiones mariti, veste, comitatu (quibus non quidem augetur dignitas, ornatur tamen) instrui. Te porro animo beatissimum, modicum facultatibus scio: itaque partem oneris tui mihi vindico, et tamquam parens alter puellæ nostræ, confero quinquaginta millia numûm: plus collaturus, nisi a verecundia tua sola mediocritate munusculi impetrari posse confiderem, ne recusares. Vale.

(149) XXXIII. PLINIUS ROMANO SUO S.

Lætus narrat Romano, quæ ad Acciæ Variolæ causam, in gloriam suam insignem a se actam, pertinebant.

Tollite cuncta, inquit, cœptosque auferte labores. Seu scribis aliquid, seu legis, tolli, auferri jube, et accipe orationem meam, ut illi arma, divinam. Num superbius potui? revera, ut inter meas, pulcram: nam mihi satis est certare mecum. Est hæc pro Accia Variola et dignitate personæ, et exempli raritate, et judicii magnitudine insignis. Nam femina splendide nata, nupta prætorio viro, exheredata ab octogenario patre, intra undecim dies, quam ille novercam ei, amore captus, induxerat, quadruplici judicio bona paterna repetebat. Sedebant judices centum et octoginta: tot enim quatuor consiliis conscribuntur, ingens utrimque advocatio, et numerosa subsellia: præterea densa circumstantium corona latissimum judicium multiplici circulo ambibat. Ad hoc, stipatum tribunal, atque etiam ex superiore basilicæ parte, qua feminæ, qua viri, et audiendi, quod erat difficile, et, quod facile, visendi studio imminebant. Magna exspectatio patrum, magna filiarum, magna etiam novercarum. Sequutus est varius eventus. Nam duobus consiliis vicimus, totidem victi sumus. Notabilis prorsus res et mira; eadem in causa, iisdem judicibus, iisdem advocatis, eodem tempore tanta diversitas accidit casu quod non casus videretur. Victa est noverca: ipsa heres ex parte sexta. Victus Suberinus; qui exheredatus a pa-

tre, singulari impudentia alieni patris bona vindicabat, non ausus sui petere. Hæc tibi exposui, primum, ut ex epistola scires, quæ ex oratione non poteras: deinde, (nam detegam artes) ut orationem libentius legeres, si non legere tibi, sed interesse judicio videreris: quam, sit licet magna, non despero gratiam brevissimæ impetraturam. Nam et copia rerum, et arguta divisione, et narratiunculis pluribus, et eloquendi varietate renovatur. Sunt multa (non auderem nisi tibi dicere) elata, multa pugnantia, multa subtilia. Intervenit enim acribus illis et erectis frequens necessitas computandi, ac pæne calculos tabulamque poscendi, ut repente in privati judicii formam centumvirale vertatur. Dedimus vela indignationi, dedimus iræ, dedimus dolori; et in amplissima causa, quasi magno mari pluribus ventis sumus vecti. In summa, solent quidam ex contubernalibus nostris existimare, hanc orationem (iterum dicam) præcipuam, ut inter meas, ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος esse. An vere, tu facillime judicabis, quia tam memoriter tenes omnes, ut conferre cum hac, dum hanc solam legis, possis. Vale.

(150) XXXIV. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Ludos probat, quos Maximus, mortua conjuge, Veronensibus exhibuerat; dolet autem pantheras tardius advenisse.

Recte fecisti, quod gladiatorium munus Veronensibus nostris promisisti; a quibus olim amaris, suspiceris, ornaris. Inde etiam uxorem ca-

rissimam tibi et probatissimam habuisti; cujus memoriæ aut opus aliquod, aut spectaculum, atque hoc potissimum, quod maxime funeri, debebatur. Præterea, tanto consensu rogabaris, ut negare non constans, sed durum videretur. Illud quoque egregie, quod tam facilis, tam liberalis in edendo fuisti. Nam per hæc etiam magnus animus ostenditur. Vellem, africanæ, quas coemeras plurimas, ad præfinitum diem occurrissent: sed licet cessaverint illæ, tempestate detentæ, tu tamen meruisti, ut acceptum tibi fieret, quod, quo minus exhiberes, non per te stetit. Vale.

C. PLINII CÆCILII
SECUNDI
EPISTOLARUM
LIBER SEPTIMUS

(151) I. PLINIUS RESTITUTO SUO S.

Aegrotantem hortatur, ut valetudinem patienter ferat, suoque exemplo docet medicis obtemperare.

Terret me hæc tua pertinax valetudo, et, quamquam te temperantissimum noverim, vereor tamen, ne quid illi etiam in mores tuos liceat. Proinde moneo, patienter resistas. Hoc laudabile, hoc salutare. Admittit humana natura, quod suadeo. Ipse certe sic agere sanus cum meis soleo: *Spero quidem, si forte in adversam valetudinem incidero, nihil me desideraturum vel pudore vel pœnitentia dignum: si tamen superaverit morbus, denuntio, ne quid mihi detis, nisi permittentibus medicis: sciatisque, si dederitis, ita vindicaturum, ut solent alii, quæ negantur.* Quin etiam quum perustus ardentissima febri, tamdem remissus unctusque acciperem a medico potionem, porrexi manum, utque me tangeret, dixi, admotumque jam labris poculum reddidi. Postea quum vicesimo valetudinis die balineo

præpararer, mussantesque medicos repente vidissem, causam requisivi. Responderunt, *posse me tuto lavari, non tamen omnino sine aliqua suspicione*. *Quid*, inquam, *necesse est!* Atque ita spe balinei, cui jam videbar inferri, placide leniterque dimissa, ad abstinentiam rursus, non secus ac modo ad balineum, animum vultumque composui. Quæ tibi scripsi, primum ut te non sine exemplo monerem; deinde ut in posterum ipse ad eamdem temperantiam adstringerer, quum me hac epistola quasi pignore obligavissem. Vale.

(152) II. PLINIUS JUSTO SUO S.

Justo, qui quamquam assiduis occupationibus impeditus, scripta tamen quædam Plinii desideraverat, scribit, se hieme nonnulla ex nugis suis esse missurum.

Quemadmodum congruit, ut simul et affirmes, te assiduis occupationibus impediri, et scripta nostra desideres, quæ vix ab otiosis impetrare aliquid perituri temporis possunt? Patiar ergo, æstatem inquietam vobis exercitamque transcurrere, et hieme demum, quum credibile erit, noctibus saltem vacare te posse, quæram, quid potissimum ex nugis meis tibi exhibeam. Interim abunde est, si epistolæ non sunt molestæ. Sunt autem, et ideo breviores erunt. Vale.

(153) III. PLINIUS PRÆSENTI SUO S.

Amicum a longo secessu in urbem revocat.

Tantane perseverantia tu modo in Lucania, modo in Campania? Ipse enim, inquis, lucanus, uxor campana. Justa causa longioris absentiæ, non perpetuæ tamen. Quin ergo aliquando in urbem redis? ubi dignitas, honor, amicitiæ tam superiores quam minores. Quousque regnabis? quousque vigilabis, quum voles? dormies, quamdiu voles? quousque calcei nusquam? toga feriata? liber totos dies? Tempus est, te revisere molestias nostras, vel ob hoc solum, ne voluptates istæ satietate languescant. Saluta paulisper, quo sit tibi jucundius salutari: terere in hac turba, ut te solitudo delectet. Sed quid imprudens, quem revocare conor, retardo? Fortasse enim his ipsis admoneris, ut te magis ac magis otio involvas; quod ego non abrumpi, sed intermitti volo. Ut enim si cœnam tibi facerem, dulcibus cibis acres acutosque miscerem, ut obtusus illis et oblitus stomachus his excitaretur; ita nunc hortor, ut jucundissimum genus vitæ nonnullis interdum quasi acoribus condias. Vale.

(154) IV. PLINIUS PONTIO SUO S.

Omnia carminum genera recenset, quibus ab ultima ætate ingenium expertus sit.

Ais, legisse te hendecasyllabos meos: requiris etiam, quemadmodum cœperim scribere, homo, ut tibi videor, severus, ut ipse fateor, non ineptus. Numquam a poetice (altius enim repetam) alienus fui; quin etiam quatuordecim natus annos græcam tragœdiam scripsi. Qualem? inquis. Nescio; tragœdia vocabatur. Mox quum e militia rediens, in Icaria insula ventis detinerer, latinos elegos in illud ipsum mare ipsamque insulam feci. Expertus sum me aliquando et heroico; hendecasyllabis nunc primum, quorum hic natalis, hæc causa est. Legebantur in Laurentino mihi libri Asinii Galli de comparatione patris et Ciceronis; incidit epigramma Ciceronis in Tironem suum: dein, quum meridie (erat enim æstas) dormiturus me recepissem, nec obreperet somnus, cœpi reputare, maximos oratores hoc studii genus et in oblectationibus habuisse et in laude posuisse. Intendi animum, contraque opinionem meam, post longam desuetudinem, perquam exiguo temporis momento id ipsum, quod me ad scribendum sollicitaverat, his versibus exaravi:

Quum libros Galli legerem, quibus ille parenti
Ausus de Cicerone dare est palmamque decusque,
Lascivum inveni lusum Ciceronis, et illo
Spectandum ingenio, quo seria condidit, et quo
Humanis salibus, multo varioque lepore

Magnorum ostendit mentes gaudere virorum.
Nam queritur, quod fraude mala frustratus amantem
Paucula cœnato sibi debita suavia Tiro
Tempore nocturno subtraxerit. His ego lectis,
Cur post hæc, inquam, nostros celamus amores?
Nullumque in medium timidi damus? atque fatemur
Tironisque dolos, Tironis nosse fugaces
Blanditias, et furta novas addentia flammas?

Transii ad elegos; hos quoque non minus celeriter explicui: addidi alios facilitate corruptus: deinde in urbem reversus, sodalibus legi. Probaverunt. Dein plura metra, si quid otii, maxime in itinere, tentavi. Postremo placuit, exemplo multorum unum separatim hendecasyllaborum volumen absolvere, nec pœnitet. Legitur, describitur, cantatur etiam; a Græcis quoque, quos latine hujus libelli amor docuit, nunc cithara, nunc lyra personatur. Sed quid ego tam gloriosè? quamquam poetis furere concessum est; et tamen non de meo, sed de aliorum judicio loquor; qui sive judicant, sive errant, me delectant. Unum precor, ut posteri quoque aut errent similiter, aut judicent. Vale.

(155) V. PLINIUS CALPURNIÆ SUÆ S.

Magno se uxoris desiderio teneri significat.

Incredibile est, quanto desiderio tui tenear. In causa amor primum; deindè, quod non consuevimus abesse. Inde est, quod magnam partem noctium in imagine tua vigil exigo: inde, quod in-

terdiu, quibus horis te visere solebam, ad diætam tuam ipsi me, ut verissime dicitur, pedes ducunt: quod denique æger et mœstus, et similis excluso, a vacuo limine recedo. Unum tempus his tormentis caret, quo in foro et amicorum litibus conteror. Æstima tu, quæ vita mea sit, cui requies in labore, in miseria curisque solatium. Vale.

(156) VI. PLINIUS MACRINO SUO S.

In causa Vareni (lib. V. ep. 20. VI. epp. 5. et 13.) tacere maluit, quam defendere reum, memor, se et alio tempore tacendo multum profecisse.

Rara et notabilis res Vareno contigit, sit licet adhuc dubia. Bithyni accusationem ejus, ut temere inchoatam, omisisse narrantur. Narrantur dico! adest provinciæ legatus: attulit decretum consilii ad Cæsarem, attulit ad multos principes viros, attulit etiam ad nos, Vareni advocatos. Perstat tamen idem ille Magnus: quin etiam Nigrinum, optimum virum, pertinacissime exercet. Per hunc a consulibus postulabat, ut Varenus exhibere rationes cogeretur. Assistebam Vareno jam tantum ut amicus, et tacere decreveram. Nihil enim tam contrarium, quam si advocatus a senatu datus defenderem ut reum, cui opus esset, ne reus videretur. Quum tamen, finita postulatione Nigrini, consules ad me oculos retulissent: *Scietis*, inquam, *constare nobis silentii nostri rationem, quum veros legatos provinciæ audieritis.* Contra Nigrinus: *Ad quem missi sunt?* Ego: *Ad me quoque; habeo decretum provinciæ*. Rursus ille: *Potest tibi*

liquere. Ad hoc ego: *Si tibi ex diverso liquet; potest et mihi, quod est melius in causa, liquere*. Tum legatus Polyænus causas abolitæ accusationis exposuit, postulavitque, *ne cognitioni Cæsaris præjudicium fieret*. Respondit Magnus, iterumque Polyænus. Ipse raro et breviter interloquutus, multum me intra silentium tenui. Accepi enim, non minus interdum oratorium esse tacere, quam dicere: atque adeo repeto, quibusdam me capitis reis vel magis silentio, quam oratione accuratissima profuisse. Mater amisso filio (quid enim prohibet, quamquam alia ratio scribendæ epistolæ fuerit, de studiis disputare?) libertos ejus, eosdemque coheredes suos, falsi et veneficii reos detulerat ad principem, judicemque impetraverat Julium Servianum. Defenderam reos ingenti quidem cœtu. Erat enim causa notissima; præterea utrimque ingenia clarissima. Finem cognitioni quæstio imposuit, quæ secundum reos dedit. Postea mater adiit principem: affirmavit, se novas probationes invenisse. Præceptum est Suburano, ut vacaret finitam causam retractanti, si quid novi afferret. Aderat matri Julius Africanus, nepos Julii oratoris, (quo audito Passienus Crispus dixit: *Bene, me hercule, bene: sed quo tam bene!*) hujus nepos, juvenis ingeniosus, sed parum callidus, quum multa dixisset, assignatumque tempus implesset: *Rogo*, inquit, *Suburane, permittas mihi unum versum adjicere*. Tum ego, quum omnes me, ut diu responsurum, intuerentur: *Respondissem*, inquam, *si unum illum versum Africanus adjecisset, in quo non dubito omnia nova fuisse*. Non facile me repeto tantum consequutum assensum agendo, quantum tunc non agendo. Similiter nunc et probatum et exceptum

est, quod pro Vareno hactenus tacui. Consules, ut Polyænus postulabat, omnia integra principi servaverunt; cujus cognitionem suspensus exspecto. Nam dies ille nobis pro Vareno aut securitatem et otium dabit, aut intermissum laborem renovata sollicitudine injunget. Vale.

(157) VII. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Lætatur de Saturnini et Prisci amicitia, et hunc ad se reverti satiatum otio, cupit.

Et proxime Prisco nostro, et rursus, quia ita jussisti, gratias egi, libentissime quidem. Est enim mihi perjucundum, quod viri optimi mihique amicissimi adeo cohæsistis, ut invicem vos obligari putetis. Nam ille quoque præcipuam se voluptatem ex amicitia tua capere profitetur, certatque tecum honestissimo certamine mutuæ caritatis, quam ipsum tempus augebit. Te negotiis distineri ob hoc moleste fero, quod deservire studiis non potes: si tamen alteram litem per judicem, alteram, ut ais, ipse finieris, incipies primum istic otio frui, deinde satiatus ad nos reverti. Vale.

(158) VIII. PLINIUS PRISCO SUO S.

Eamdem lætitiam significat Prisco, eumque ad constantiam hortatur.

Exprimere non possum, quam jucundum sit mihi, quod Saturninus noster summas tibi apud me gratias aliis super alias epistolis agit. Perge ut cœpisti, virumque optimum quam familiarissime di-

lige, magnam voluptatem ex amicitia ejus percepturus, nec ad breve tempus. Nam quum omnibus virtutibus abundat, tum hac præcipue, quod habet maximam in amore constantiam. Vale.

(159) IX. PLINIUS FUSCO SUO S.

Quærenti amico, rationem exercendi stili præscribit.

Quæris quemadmodum in secessu, quo jamdiu frueris, putem te studere oportere. Utile in primis, et multi præcipiunt, vel ex græco in latinum, vel ex latino vertere in græcum: quo genere exercitationis proprietas splendorque verborum, copia figurarum, vis explicandi, præterea imitatione optimorum similia inveniendi facultas paratur: simul quæ legentem fefellissent, transferentem fugere non possunt. Intelligentia ex hoc et judicium acquiritur. Nihil obfuerit, quæ legeris hactenus, ut rem argumentumque teneas, quasi æmulum scribere, lectisque conferre, ac sedulo pensitare, quid tu, quid ille commodius. Magna gratulatio, si nonnulla tu; magnus pudor, si cuncta ille melius. Licebit interdum et notissima eligere, et certare cum electis. Audax hæc, non tamen improba, quia secreta, contentio: quamquam multos videmus ejusmodi certamina sibi cum multa laude sumsisse, quosque subsequi satis habebant, dum non desperant, antecessisse. Poteris et, quæ dixeris, post oblivionem retractare, multa retinere, plura transire, alia interscribere, alia rescribere. Laboriosum istud et tædio plenum, sed difficultate ipsa fructuosum, recalescere ex integro, et resumere impetum fractum omissumque: postremo,

nova velut membra peracto corpori intexere, nec tamen priora turbare. Scio nunc tibi esse præcipuum studium orandi; sed non ideo semper pugnacem hunc et quasi bellatorium stilum suaserim. Ut enim terræ variis mutatisque seminibus, ita ingenia nostra nunc hac, nunc illa meditatione recoluntur. Volo, interdum aliquem ex historia locum apprehendas: volo epistolam diligentius scribas. Nam sæpe in orationes quoque non historica modo, sed prope poetica descriptionis necessitas incidit; et pressus sermo purusque ex epistolis petitur. Fas est et carmine remitti, non dico continuo et longo, (id enim perfici nisi in otio non potest) sed hoc arguto et brevi, quod apte quantaslibet occupationes curasque distinguit. Lusus vocantur; sed hi lusus non minorem interdum gloriam, quam seria consequuntur: atque adeo (cur enim te ad versus non versibus adhorter?)

Ut laus est ceræ, mollis cedensque sequatur
Si doctos digitos, jussaque fiat opus;
Et nunc informet Martem, castamque Minervam,
Nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum:
Utque sacri fontes non sola incendia sistunt,
Sæpe etiam flores vernaque prata juvant;
Sic hominum ingenium flecti ducique per artes
Non rigidas docta mobilitate decet.

Itaque summi oratores, summi etiam viri sic se aut exercebant, aut delectabant, imo delectabant exercebantque. Nam mirum est, ut his opusculis animus intendatur remittaturque. Recipiunt enim amores, odia, iras, misericordiam, urbanitatem, omnia denique, quæ in vita, atque etiam in foro causisque versantur. Inest his quoque eadem,

quæ aliis carminibus utilitas, quod metri necessitate devincti, soluta oratione lætamur, et quod facilius esse comparatio ostendit, libentius scribimus. Habes plura etiam fortasse, quam requirebas; unum tamen omisi. Non enim dixi, quæ legenda arbitrarer: quamquam dixi, quum dicerem, quæ scribenda. Tu memineris, sui cujusque generis auctores diligenter eligere. (Ajunt enim, *multum legendum esse, non multa*.) Qui sint hi, adeo notum probatumque est, ut demonstratione non egeant: et alioqui tam immodice epistola me extendi, ut, dum tibi, quemadmodum studere debeas, suadeo, studendi tempus abstulerim. Quin ergo pugillares resumis, et aliquid ex his, vel istud ipsum, quod cœperas, scribis? Vale.

(160) X. PLINIUS MACRINO SUO S.

Eventum actionis Bithynorum contra Varenum narrat. (Vide supra epist. 6.)

Quia ipse, quum prima cognovi, jungere extrema, quasi avulsa, cupio; te quoque existimo velle de Vareno et Bithynis reliqua cognoscere. Acta causa hinc a Polyæno, inde a Magno. Finitis actionibus Cæsar, *Neutra*, inquit, *pars de mora queretur. Erit mihi curæ, explorare provinciæ voluntatem*. Multum interim Varenus tulit. Etenim quam dubium est, an merito accusetur, qui an omnino accusetur, incertum est? Superest, ne rursus provinciæ, quod damnasse dicitur, placeat, agatque pœnitentiam pœnitentiæ suæ. Vale.

(161) XI. PLINIUS FABATO SUO S.

Quod Hermes libertus in causa quadam hereditaria gesserat, quum Plinii partem Corelliæ minore pretio addixisset, id ratum esse vult.

Miraris, quod Hermes libertus meus hereditarios agros, quos ego jusseram proscribi, non exspectata auctione, pro meo quincunce ex septingentis millibus Corelliæ addixerit. Adjicis, posse eos nongentis millibus venire, ac tanto magis quæris, an, quod gessit, ratum servem. Ego vero servo: quibus ex causis accipe. Cupio enim et tibi probatum, et coheredibus meis excusatum esse, quod me ab illis, majore officio jubente, secerno. Corelliam cum summa reverentia diligo; primum, ut sororem Corellii Rufi, cujus mihi memoria sacrosancta est; deinde, ut matri meæ familiarissimam. Sunt mihi et cum marito ejus, Minicio Fusco, optimo viro, vetera jura: fuerunt et cum filio maxima; adeo quidem, ut prætore me ludis meis præsederit. Hæc, quum proxime istic fui, indicavit mihi, cupere se aliquid circa Larium nostrum possidere. Ego illi ex prædiis meis, quod vellet, et quanti vellet, obtuli, exceptis paternis maternisque: his enim cedere ne Corelliæ quidem possum. Igitur quum obvenisset mihi hereditas, in qua prædia ista, scripsi ei venalia futura. Has epistolas Hermes tulit, exigentique, ut statim portionem meam sibi addiceret, paruit. Vides quam ratum habere debeam, quod libertus meus meis moribus gessit. Superest, ut coheredes æquo animo ferant, separatim me vendidisse, quod mihi

licuit omnino vendere. Nec vero coguntur imitari meum exemplum: non enim illis eadem cum Corellia jura sunt. Possunt ergo intueri utilitatem suam, pro qua mihi fuit amicitia. Vale.

(162) XII. PLINIUS MINUCIO SUO S.

Libellum postulatum sero mittens, per jocum se excusat, aliosque jocos inspergit.

Libellum formatum a me, sicut exegeras, quo amicus tuus, imo noster, (quid enim non commune nobis?) si res posceret, uteretur, misi tibi ideo tardius, ne tempus emendandi eum, id est, disperdendi, haberes. Habebis tamen, an emendandi, nescio, utique disperdendi, (ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι) optima quæque si detraxeris. Quod si feceris, boni consulam. Postea enim illis ex aliqua occasione, ut meis, utar, et beneficio fastidii tui ipse laudabor, ut in eo, quod annotatum invenies, et supra scripto aliter explicitum. Nam, quum suspicarer, futurum, ut tibi tumidius videretur, quod est sonantius et elatius; non alienum existimavi, ne te torqueres, addere statim pressius quiddam et exilius, vel potius humilius et pejus, vestro tamen judicio rectius. Cur enim non usquequaque tenuitatem vestram insequar et exagitem? Hæc, ut inter istas occupationes aliquid aliquando rideres: illud serio. Vide, ut mihi viaticum reddas, quod impendi, data opera cursore dimisso. Næ tu, quum hoc legeris, non partes libelli, sed totum libellum improbabis, negabisque ullius pretii esse, cujus pretium reposceris. Vale.

(163) XIII. PLINIUS FEROCI SUO S.

Ferocia elegantem epistolam laudat.

Eadem epistola et studere te et non studere significat. Ænigmata loquor. Ita plane, donec distinctius, quod sentio, enuntiem. Negat enim te studere; sed est tam polita, quæ, nisi a studente, non potest scribi: aut es tu super omnes beatus, si talia per desidiam et otium perficis. Vale.

(164) XIV. PLINIUS CORELLIÆ SUÆ S.

Majorem pecuniæ summam pro parte hereditatis, de qua supra ep. 11., a Corellia sibi oblatam accipere recusat.

Tu quidem honestissime, quod tam impense et rogas et exigis, ut accipi jubeam a te pretium agrorum non ex septingentis millibus, quanti illos a liberto meo, sed ex nongentis, quanti a publicanis partem vicesimam emisti. Invicem ego et rogo et exigo, ut non solum quid te, verum etiam quid me deceat, adspicias; patiarisque, me in hoc uno tibi eodem animo repugnare, quo in omnibus obsequi soleo. Vale.

(165) XV. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Rem publicam et amicorum curare honestissimum esse docet.

Requiris, quid agam? Quo nosti, distringor officio; amicis deservio; studeo interdum; quod non interdum, sed solum semperque facere, non audeo dicere rectius, certe beatius erat. Te alia omnia, quam quæ velis, agere, moleste ferrem, nisi ea, quæ agis, essent honestissima. Nam et reipublicæ suæ negotia curare, et disceptare inter amicos, laude dignissimum est. Prisci nostri contubernium jucundum tibi futurum sciebam. Noveram simplicitatem ejus, noveram comitatem: eumdem esse, quod minus noram, gratissimum experior, quum tam jucunde officiorum nostrorum meminisse eum scribas. Vale.

(166) XVI. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Tironem se facile inducturum significat, ut ex via ad Fabatum declinet, et vindicta, quos jusserit, liberet.

Calestrium Tironem familiarissime diligo, et privatis mihi et publicis necessitudinibus implicitum. Simul militavimus, simul quæstores Cæsaris fuimus. Ille me in tribunatu liberorum jure præcessit; ego illum in prætura sum consequutus, quum mihi Cæsar annum remisisset. Ego in villas ejus sæpe secessi; ille in domo mea sa-

pe convaluit. Hic nunc proconsul provinciam Bæticam per Ticinum est petiturus. Spero, imo confido, facile me impetraturum, ut ex itinere deflectat ad te. Si voles vindicta liberare, quos proxime inter amicos manumisisti, nihil est, quod verearis, ne sit hoc illi molestum, cui orbem terrarum circumire non erit longum mea causa. Proinde nimiam istam verecundiam pone, teque, quid velis, consule. Illi tam jucundum, quod ego, quam mihi, quod tu jubes.

(167) XVII. PLINIUS CELERI SUO S.

Reprehensus a pluribus, quod orationes recitaret, rationem suam defendit satis probabiliter. Priore autem tempore (lib. II. ep. 19.) aliter senserat.

Sua cuique ratio recitandi; mihi, quod sæpe jam dixi, ut, si quid me fugit, ut certe fugit, admonear. Quo magis miror, quod scribis fuisse quosdam, qui reprehenderent, quod orationes omnino recitarem: nisi vero has solas non putant emendandas. A quibus libenter requisierim, Cur concedant (si concedant tamen) historiam debere recitari, quæ non ostentationi, sed fidei veritatique componitur? cur tragœdiam, quæ non auditorium, sed scenam et actores? cur lyrica, quæ non lectorem, sed chorum et lyram poscunt? *At horum recitatio usu jam recepta est*. Num ergo culpandus est ille qui cœpit? Quamquam orationes quoque et nostri quidam, et Græci lectitaverunt. *Supervacuum tamen est recitare, quæ dixeris*. Etiam, si eadem omnia, si iisdem omnibus, si statim recites: si vero multa inseras,

multa commutes; si quosdam novos, quosdam eosdem, sed post tempus, assumas, cur minus probabilis sit causa recitandi quæ dixeris, quam edendi? *Sed difficile est, ut oratio, dum recitatur, satisfaciat!* Jam hoc ad laborem recitantis pertinet, non ad rationem non recitandi. Nec vero ego, dum recito, laudari: sed dum legor, cupio. Itaque nullum emendandi genus omitto: ac primum quæ scripsi, mecum ipse pertracto; deinde duobus aut tribus lego, mox aliis trado annotanda: notasque eorum, si dubito, cum uno rursus aut altero pensito; novissime pluribus recito, ac si quid mihi credis, tunc acerrime emendo. Nam tanto diligentius, quanto sollicitius, intendo. Optime autem reverentia, pudor, metus judicant. Idque adeo sic habe. Nonne, si loquuturus es cum aliquo, quamlibet docto, uno tamen, minus commoveris, quam si cum multis, vel indoctis? Nonne, quum surgis ad agendum, tum maxime tibi ipse diffidis? tum commutata, non dico plurima, sed omnia cupis? Utique, si latior scena, et corona diffusior. Nam illos quoque sordidos pullatosque reveremur. Nonne, si prima quæque improbari putas, debilitaris et concidis? Opinor, quia in numero ipso est quoddam magnum collatumque consilium; quibusque singulis judicii parum, omnibus plurimum. Itaque Pomponius Secundus (hic scriptor tragœdiarum) si quid forte familiarior amicus tollendum, ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat, *Ad populum provoco*: atque ita ex populi vel silentio vel assensu aut suam aut amici sententiam sequebatur. Tantum ille populo dabat. Recte, an secus, nihil ad me. Ego enim non populum advocare, sed certos electosque soleo, quos in-

tuear, quibus credam, quos denique et tamquam singulos observem, et tamquam non singulos timeam. Nam quod M. Cicero de stilo, ego de metu sentio. Timor est emendator acerrimus. Hoc ipsum, quod nos recitaturos cogitamus, emendat: quod auditorium ingredimur, emendat: quod pallemus, horrescimus, circumspicimus, emendat. Proinde non pœnitet me consuetudinis meæ, quam utilissimam experior: adeoque non deterreor sermunculis istorum, ut ultro te rogem, monstres aliquid, quod his addam. Nihil enim curæ meæ satis est. Cogito, quam sit magnum, dare aliquid in manus hominum: nec persuadere mihi possum, non et cum multis, et sæpe tractandum, quod placere et semper et omnibus cupias. Vale.

(168) XVIII. PLINIUS CANINIO SUO S.

Caninio rogatus suadet, ut quam Comensibus in epulum pecuniam promiserat, ita disponat, ut ipse olim suam in alimenta ingenuorum.

Deliberas mecum, quemadmodum pecunia, quam municipibus nostris in epulum obtulisti, post te quoque salva sit. Honesta consultatio, non expedita sententia. Numeres reipublicæ summam? Verendum est, ne dilabatur. Des agros? ut publici, negligentur. Equidem nihil commodius invenio, quam quod ipse feci. Nam pro quingentis millibus numûm, quæ in alimenta ingenuorum ingenuarumque promiseram, agrum ex meis, longe pluris, actori publico mancipavi: eumdem vectigali imposito recepi, tricena millia annua da-

turus. Per hoc enim et reipublicæ sors in tuto, nec reditus incertus, et ager ipse propter id, quod vectigal large supercurrit, semper dominum, a quo exerceatur, inveniet. Nec ignoro, me plus aliquanto, quam donasse videor, erogavisse, quum pulcherrimi agri pretium necessitas vectigalis infregerit. Sed oportet privatis utilitatibus publicas, mortalibus æternas anteferre; multoque diligentius muneri suo consulere, quam facultatibus. Vale.

(169) XIX. PLINIUS PRISCO SUO S.

Fanniam, cujus valetudinem dolenter fert, meritis laudibus exornat.

Angit me Fanniæ valetudo. Contraxit hanc, dum assidet Juniæ virgini, sponte primum, (est enim affinis) deinde etiam ex auctoritate pontificum. Nam virgines, quum vi morbi atrio Vestæ coguntur excedere, matronarum curæ custodiæque mandantur. Quo munere Fannia dum sedulo fungitur, hoc discrimine implicita est. Insident febres, tussis increscit, summa macies, summa defectio: animus tantum et spiritus viget, Helvidio marito, Thrasea patre dignissimus: reliqua labuntur, meque non metu tantum, verum etiam dolore conficiunt. Doleo enim, maximam feminam eripi oculis civitatis, nescio an aliquid simile visuris. Quæ castitas illius! quæ sanctitas! quanta gravitas! quanta constantia! bis maritum sequuta in exsilium est, tertio ipsa propter maritum relegata. Nam, quum Senecio reus esset, quod de vita Helvidii libros

composuisset, rogatumque se a Fannia in defensione dixisset: quærente minaciter Mettio Caro, *An rogasset?* respondit; *Rogavi*. *An commentarios scripturo dedisset? Dedi*. *An sciente matre? Nesciente*. Postremo nullam vocem cedentem periculo emisit. Quin etiam illos ipsos libros, quamquam ex necessitate et metu temporum abolitos senatusconsulto, publicatis bonis, servavit, habuit, tulitque in exsilium exsilii causam. Eadem quam jucunda, quam comis, quam denique (quod paucis datum est) non minus amabilis, quam veneranda! Erit ne, quam postea uxoribus nostris ostentare possimus? erit, a qua viri quoque fortitudinis exempla sumamus? quam sic cernentes audientesque miremur, ut illas, quæ leguntur? Ac mihi domus ipsa nutare, convulsaque sedibus suis ruitura supra videtur, licet adhuc posteros habeat. Quantis enim virtutibus quantisque factis assequentur, ut hæc non novissima occiderit? Me quidem illud etiam affligit et torquet, quod matrem ejus, illam (nihil possum illustrius dicere) tantæ feminæ matrem, rursus videor amittere, quam hæc, ut reddit ac refert nobis, sic auferet secum, meque et novo pariter et rescisso vulnere afficiet. Utramque colui, utramque dilexi: utram magis, nescio; nec discerni volebant. Habuerunt officia mea in secundis: habuerunt in adversis. Ego solatium relegatarum, ego ultor reversarum. Non feci tamen paria, atque eo magis hanc cupio servari, ut mihi solvendi tempora supersint. In his eram curis, quum scriberem ad te; quas si Deus aliquis in gaudium verterit, de metu non querar. Vale.

(170) XX. PLINIUS TACITO SUO S.

Taciti librum, a se notatum, remittit; in suo libro vicem exspectat; et amicitia illius, studiorumque ac famæ societate delectatur.

Librum tuum legi, et quam diligentissime potui, annotavi, quæ commutanda, quæ eximenda arbitrarer. Nam et ego verum dicere assuevi, et tu libenter audire. Neque enim ulli patientius reprehenduntur, quam qui maxime laudari merentur. Nunc a te librum meum cum annotationibus tuis exspecto. O jucundas, o pulcras vices! Quam me delectat, quod, si qua posteris cura nostri, usquequaque narrabitur, qua concordia, simplicitate, fide vixerimus! Erit rarum et insigne, duos homines, ætate propemodum æquales, nonnullius in literis nominis (cogor enim de te quoque parcius dicere, quia de me simul dico) alterum alterius studia fovisse. Equidem adolescentulus, quum jam tu fama gloriaque floreres, te sequi, tibi *longo, sed proximus, intervallo* et esse et haberi concupiscebam. Et erant multa clarissima ingenia: sed tu mihi (ita similitudo naturæ ferebat) maxime imitabilis, maxime imitandus videbaris. Quo magis gaudeo, quod, si quis de studiis sermo, una nominamur; quod de te loquentibus statim occurro. Nec desunt, qui utrique nostrum præferantur. Sed nihil interest mea, quo loco jungimur. Nam mihi primus, qui a te proximus. Quin etiam in testamentis debes annotasse, nisi quis forte alterutri nostrum amicissimus: eadem legata, et

quidem pariter, accipimus. Quæ omnia huc spectant, ut invicem ardentius diligamus, quum tot vinculis nos studia, mores, fama, suprema denique hominum judicia constringant. Vale.

(171) XXI. PLINIUS CORNUTO SUO S.

Quomodo oculorum infirmitati consulat, narrat, et pro gallina missa jocabundus gratias agit.

Pareo, collega carissime, et infirmitati oculorum, ut jubes, consulo. Nam et huc, tecto vehiculo undique inclusus, quasi in cubiculo, perveni, et hic non stilo modo, verum etiam lectionibus difficulter, sed abstineo, solisque auribus studeo. Cubicula obductis velis opaca, nec tamen obscura, facio. Cryptoporticus quoque, adopertis inferioribus fenestris, tantum umbræ, quantum luminis, habet. Sic paulatim lucem ferre condisco. Balineum assumo, quia prodest: vinum, quia non nocet; parcissime tamen. Ita assuevi, et nunc custos adest. Gallinam, ut a te missam, libenter accepi; quam satis acribus oculis, quamquam adhuc lippus, pinguissimam vidi. Vale.

(172) XXII. PLINIUS FALCONI SUO S.

Amicum, cui antea non nominato tribunatum a Falcone impetraverat, jam nominat, summisque celebrat laudibus.

Minus miraberis, me tam instanter petisse, ut in amicum meum conferres tribunatum, quum scieris, quis ille qualisque. Possum autem jam tibi et nomen indicare, et describere ipsum, postquam polliceris. Est Cornelius Minucianus, ornamentum regionis meæ, seu dignitate, seu moribus. Natus splendide, abundat facultatibus, amat studia, ut solent pauperes. Idem rectissimus judex, fortissimus advocatus, fidelissimus amicus. Accepisse te beneficium credes, quum propius inspexeris hominem omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil volo elatius de modestissimo viro dicere) parem. Vale.

(173) XXIII. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Prosocerum monet, ut domi Tironem exspectare velit, nec ei Mediolani occurrere.

Gaudeo quidem esse te tam fortem, ut Mediolani occurrere Tironi possis: sed, ut perseveres esse tam fortis, rogo, ne tibi contra rationem ætatis tantum laboris injungas. Quin imo denuntio, ut illum et domi, et intra domum, atque etiam intra cubiculi limen, exspectes. Etenim quum a me ut frater diligatur, non debet

ab eo, quem ego parentis loco observo, exigere officium, quod parenti suo remisisset. Vale.

(174) XXIV. PLINIUS GEMINIO SUO S.

De Ummidiæ Quadratillæ, quæ nepotem suum juvenem egregium (lib. V. ep. 11.) heredem reliquerat, testamento lætatur, atque amborum mores describit.

Ummidia Quadratilla paulo minus octogesimo ætatis anno decessit, usque ad novissimam valetudinem viridis, atque etiam ultra matronalem modum compacto corpore et robusto. Decessit honestissimo testamento. Reliquit heredes, ex besse nepotem, ex tertia parte neptem. Neptem parum novi: nepotem familiarissime diligo, adolescentem singularem, nec iis tantum, quos sanguine attingit, inter propinquos amandum. Ac primum, conspicuus forma, omnes sermones malignorum et puer et juvenis evasit: intra quartum et vicesimum annum maritus, et, si Deus annuisset, pater. Vixit in contubernio aviæ delicatæ severissime, et tamen obsequentissime. Habebat illa pantomimos fovebatque effusius, quam principi feminæ conveniret. Hos Quadratus non in theatro, non domi spectabat; nec illa exigebat. Audivi ipsam, quum mihi commendaret nepotis sui studia, solere se, ut feminam in illo otio sexus, laxare animum lusu calculorum, solere spectare pantomimos suos; sed quum factura esset alterutrum, semper se nepoti suo præcepisse, abiret studeretque: quod mihi non amore ejus magis facere, quam reverentia videbatur. Miraberis, et ego miratus sum. Proximis

sacerdotalibus ludis, productis in commissione pantomimis, quum simul theatro ego et Quadratus egrederemur, ait mihi: *Scis, me hodie primum vidisse saltantem aviæ meæ libertum!* Hoc nepos. At, hercule, alienissimi homines in honorem Quadratillæ (pudet me dixisse honorem) per adulationis officium, in theatrum cursitabant, exsultabant, plaudebant, mirabantur: ac deinde singulos gestus dominæ cum canticis reddebant; qui nunc exiguissima legata, theatralis operæ corollarium, accipient ab herede, qui non spectabat. Hæc, quia soles, si quid incidit novi, non invitus audire: deinde, quia jucundum est mihi, quod ceperim gaudium, scribendo retractare. Gaudeo enim pietate defunctæ, honore optimi juvenis: lætor etiam, quod domus aliquando C. Cassii, hujus, qui cassianæ scholæ princeps et parens fuit, serviet domino non minori. Implebit enim illam Quadratus meus, et decebit; rursusque ei pristinam dignitatem, celebritatem gloriamque reddet, quum tantus orator inde procedet, quantus juris ille consultus. Vale.

(175) XXV. PLINIUS RUFO SUO S.

Occultam Terentii Junioris eruditionem, quam casu cognoverat, describit et admiratur.

O quantum eruditorum, aut modestia ipsorum, aut quies operit et subtrahit famæ! At nos eos tantum dicturi aliquid aut lecturi timemus, qui studia sua proferunt; quum illi, qui tacent, hoc amplius præstent, quod maximum opus silentio

nem despicit, ac ne sermonibus quidem malignis aut attendit, aut alitur: balinea imaginatur et fontes. Hæc summa curarum, summa votorum; mollemque in posterum et pinguem, si contingat evadere, hoc est, innoxiam beatamque destinat vitam. Possum ergo, quod pluribus verbis, pluribus etiam voluminibus philosophi docere conantur, ipse breviter tibi mihique præcipere, ut tales esse sani perseveremus, quales nos futuros profitemur infirmi. Vale.

(177) XXVII. PLINIUS SURÆ SUO S.

An aliquid spectra sint, ita quærit, ut exemplis Curtii Rufi, et Athenodori philosophi, tum domesticorum suorum affirmare videatur.

Et mihi discendi, et tibi docendi facultatem otium præbet. Igitur perquam velim scire, esse aliquid phantasmata, et habere propriam figuram numenque aliquod putes, an inania et vana ex metu nostro imaginem accipere. Ego ut esse credam, in primis eo ducor, quod audio accidisse Curtio Rufo. Tenuis adhuc et obscurus obtinenti Africam comes hæserat: inclinato die spatiabatur in porticu: offertur ei mulieris figura humana grandior pulcriorque: perterrito, *Africam se, futurorum prænuntiam*, dixit: *iturum enim Romam, honoresque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eamdem provinciam reversurum, ibique moriturum*. Facta sunt omnia. Præterea accedenti Carthaginem, egredientique navem, eadem figura in litore occurrisse narratur. Ipse certe implicitus morbo, futura præteritis, adversa

secundis auguratus, spem salutis, nullo suorum desperante, projecit. Jam illud nonne et magis terribile, et non minus mirum est? quod exponam, ut accepi. Erat Athenis spatiosa et capax domus, sed infamis et pestilens. Per silentium noctis sonus ferri, et, si attenderes acrius, strepitus vinculorum longius primo, deinde e proximo reddebatur: mox apparebat idolon, senex macie et squalore confectus, promissa barba, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebatque. Inde inhabitantibus tristes diræque noctes per metum vigilabantur: vigiliam morbus, et, crescente formidine, mors sequebatur. Nam interdiu quoque, quamquam abscesserat imago, memoria imaginis oculis inerrabat, longiorque causis timor erat. Deserta inde et damnata solitudine domus, totaque illi monstro relicta: proscribebatur tamen, seu quis emere, seu quis conducere, ignarus tanti mali, vellet. Venit Athenas philosophus Athenodorus, legit titulum: auditoque pretio, quia suspecta vilitas, percontatus, omnia docetur, ac nihilominus, imo tanto magis conducit. Ubi cœpit advesperascere, jubet sterni sibi in prima domus parte, poscit pugillares, stilum, lumen: suos omnes in interiora dimittit, ipse ad scribendum, animum, oculos, manum intendit, ne vacua mens audita simulacra et inanes sibi metus fingeret. Initio, quale ubique, silentium noctis, deinde concuti ferrum, vincula moveri: ille non tollere oculos, non remittere stilum, sed obfirmare animum, auribusque prætendere: tum crebrescere fragor, adventare etiam, ac jam ut in limine, jam ut intra limen audiri: respicit, videt, agnoscitque narratam sibi effigiem. Stabat innuebatque

digito, similis vocanti: hic contra, ut paulum exspectaret, manu significat, rursusque ceris et stilo incumbit: illa scribentis capiti catenis insonabat: respicit rursus idem, quod prius, innuentem: nec moratus, tollit lumen, et sequitur. Ibat illa lento gradu, quasi gravis vinculis: postquam deflexit in aream domus, repente dilapsa deserit comitem: desertus herbas et folia concerpta signum loco ponit. Postero die adit magistratus, monet, ut illum locum effodi jubeant. Inveniuntur ossa inserta catenis et implicita, quæ corpus ævo terraque putrefactum nuda et exesa reliquerat vinculis: collecta publice sepeliuntur: domus postea rite conditis manibus caruit. Et hæc quidem affirmantibus credo. Illud affirmare aliis possum. Est libertus mihi Marcus, non illiteratus. Cum hoc minor frater eodem lecto quiescebat. Is visus est sibi cernere quemdam in toro residentem, admoventemque capiti suo cultros, atque etiam ex ipso vertice amputantem capillos. Ubi illuxit, ipse circa verticem tonsus, capilli jacentes reperiuntur. Exiguum temporis medium, et rursus simile aliud priori fidem fecit. Puer in pædagogio mixtus pluribus dormiebat; venerunt per fenestras (ita narrat) in tunicis albis duo, cubantemque detonderunt; et qua venerant, recesserunt. Hunc quoque tonsum, sparsosque circa capillos dies ostendit. Nihil notabile sequutum, nisi forte, quod non fui reus: futurus, si Domitianus, sub quo hæc acciderunt, diutius vixisset. Nam in scrinio ejus datus a Caro de me libellus inventus est; ex quo conjectari potest, quia reis moris est submittere capillum, recisos meorum capillos depulsi, quod imminebat, periculi signum fuisse. Proinde rogo, eruditionem tuam in-

tendas. Digna res est, quam diu multumque consideres: ne ego quidem indignus, cui copiam scientiæ tuæ facias. Licet etiam utramque in partem, ut soles, disputes: ex altera tamen fortius, ne me suspensum incertumque dimittas, quum mihi consulendi causa fuerit, ut dubitare desinerem. Vale.

(178) XXVIII. PLINIUS SEPTICIO SUO S.

Reprehensus a nonnullis, quod nimium amicos laudet, amore se et benignitatis officio tuetur.

Ais, quosdam apud te reprehendisse, tamquam amicos meos ex omni occasione ultra modum laudem. Agnosco crimen, amplector etiam. Quid enim honestius culpa benignitatis? Qui sunt tamen isti, qui amicos meos melius me norint? Sed ut norint; quid invident mihi felicissimo errore? Ut enim non sint tales, quales a me prædicantur; ego tamen beatus, quod mihi videntur. Igitur ad alios hanc sinistram diligentiam conferant (nec sunt parum multi) qui carpere amicos suos judicium vocant: mihi numquam persuadebunt, ut meos amari a me nimium putem. Vale.

(179) XXIX. PLINIUS MONTANO SUO S.

Inscriptionem Pallantis libertini in monumento quodam ridet cum indignatione.

Ridebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si legeris, quod nisi legeris, non potes credere. Est via tiburtina intra primum lapidem (proxime annotavi) monumentum Pallantis, ita inscriptum: HUIC SENATUS, OB FIDEM PIETATEMQUE ERGA PATRONOS, ORNAMENTA PRÆTORIA DECREVIT, ET SESTERTIUM CENTIES QUINQUAGIES, CUJUS HONORE CONTENTUS FUIT. Equidem numquam sum miratus, quæ sæpius a fortuna, quam a judicio proficiscerentur: maxime tamen hic me titulus admonuit, quam essent mimica et inepta, quæ interdum in hoc cœnum, in has sordes abjicerentur: quæ denique ille furcifer et recipere ausus est, et recusare, atque etiam, ut moderationis exemplum, posteris prodere. Sed quid indignor? Ridere satius est, ne se magnum aliquod adeptos putent, qui huc felicitate perveniunt, ut rideantur. Vale.

(180) XXX. PLINIUS GENITORI SUO S.

Dolet, amici studia amisso discipulo impedita, nec sua in secessu tranquilliora esse significat, atque gaudet libellos suos de ultione Helvidii cum demosthenica quadam oratione componi.

Torqueor, quod discipulum, ut scribis, optimæ spei amisisti, cujus et valetudine et morte impedita studia tua quidni sciam? quum sis omnium officiorum observantissimus, quumque omnes, quos probas, effusissime diligas. Me huc quoque urbana negotia prosequuntur. Non desunt enim, qui me judicem aut arbitrum faciant. Accedunt querelæ rusticorum, qui auribus meis post longum tempus suo jure abutuntur. Instat et necessitas agrorum locandorum perquam molesta. Adeo rarum est invenire idoneos conductores. Quibus ex causis precario studeo: studeo tamen. Nam et scribo aliquid et lego: sed quum lego, ex comparatione sentio, quam male scribam: licet tu mihi bonum animum facias, qui libellos meos de ultione Helvidii, orationi Demosthenis κατὰ Μειδίου confers; quam sane, quum componerem illos, habui in manibus, non ut æmularer, (improbum enim ac pæne furiosum) sed tamen imitarer et sequerer, quantum aut diversitas ingeniorum, maximi et minimi, aut causæ dissimilitudo pateretur. Vale.

(181) XXXI. PLINIUS CORNUTO SUO S.

Claudium Pollionem, virtutes ejus et vitæ cursum recensens, Cornuto commendat.

Claudius Pollio amari a te cupit: dignus hoc ipso quod cupit: deinde, quod ipse te diligit. Neque enim fere quisquam exigit illud, nisi qui facit. Vir alioqui rectus, integer, quietus ac pæne ultra modum (si quis tamen ultra modum) verecundus. Hunc, quum simul militaremus, non solum ut commilito inspexi. Præerat alæ milliariæ. Ego jussus a legato consulari rationem alarum et cohortium excutere, ut magnam quorumdam fœdamque avaritiam, et negligentiam parem, ita hujus summam integritatem, sollicitam diligentiam inveni. Postea promotus ad amplissimas procurationes, nulla occasione corruptus ab insito abstinentiæ amore deflexit; numquam secundis rebus intumuit, numquam officiorum varietate continuam laudem humanitatis infregit: eademque firmitate animi laboribus suffecit, qua nunc otium patitur. Quod quidem paulisper cum magna sua laude intermisit et posuit, a Corellio nostro ex liberalitate imperatoris Nervæ emendis dividendisque agris adjutor assumtus. Etenim qua gloria dignum est, summo viro in tanta eligendi facultate præcipue placuisse? Idem quam reverenter, quam fideliter amicos colat, multorum supremis judiciis, in his Annii Bassi, gravissimi civis, credere potes, cujus memoriam tam grata prædicatione prorogat et extendit, ut librum de vita ejus (nam studia quoque, sicut alias artes bonas, veneratur) ediderit. Pulcrum istud, et ra-

ritate ipsa probandum, quum plerique hactenus defunctorum meminerint, ut querantur. Hunc hominem, appetentissimum tui (mihi crede) complectere, apprehende, imo et invita, ac sic ama, tamquam gratiam referas. Neque enim obligandus, sed remunerandus est in amoris officio, qui prior cœpit. Vale.

(182) XXXII. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Gaudet a Tirone plures servos esse Comi in prosoceri atque suam etiam laudem manumissos.

Delector, jucundum tibi fuisse Tironis mei adventum: quod vero scribis, oblata occasione proconsulis, plurimos manumissos, unice lætor. Cupio enim patriam nostram omnibus quidem rebus augeri, maxime tamen civium numero: id enim oppidis firmissimum ornamentum. Illud etiam me, non ut ambitiosum, sed tamen juvat, quod adjicis, me teque et gratiarum actione et laude celebratos. Est enim, ut Xenophon ait, ἥδιστον ἄκουσμα ἔπαινος, utique si te mereri putes. Vale.

(183) XXXIII. PLINIUS TACITO SUO S.

Rogat, ut historiis suis actionem contra Bæbium Massam inserat, cujus materiam recenset.

Auguror, nec me fallit augurium, historias tuas immortales futuras: quo magis illis (ingenue fatebor) inseri cupio. Nam si esse nobis curæ so-

let, ut facies nostra ab optimo quoque artifice exprimatur; nonne debemus optare, ut operibus nostris similis tui scriptor prædicatorque contingat? Demonstro itaque, quamquam diligentiam tuam fugere non possit, quum sit in publicis actis; demonstro tamen, quo magis credas, jucundum mihi futurum, si factum meum, cujus gratia periculo crevit, tuo ingenio, tuo testimonio ornaveris. Dederat me senatus cum Herennio Senecione advocatum provinciæ Bæticæ contra Bæbium Massam: damnatoque Massa, censuerat, ut bona ejus publice custodirentur. Senecio, quum explorasset, consules postulationibus vacaturos, convenit me; et, *Qua concordia*, inquit, *injunctam nobis accusationem exsequuti sumus, hac adeamus consules, petamusque, ne bona dissipari sinant, quorum esse in custodia debent*. Respondi: *Quum simus advocati a senatu dati, dispice, num peractas putes partes nostras, senatus cognitione finita*. Et ille: *Tu, quem voles, tibi terminum statues, cui nulla cum provincia necessitudo, nisi ex beneficio tuo, et hoc recenti: ipse et natus ibi, et quæstor in ea fui*. Tum ego: *Si fixum tibi istud ac deliberatum, sequar te, ut, si qua ex hoc invidia erit, non tua tantum sit*. Venimus ad consules, dicit Senecio, quæ res ferebat: aliqua subjungo. Vix dum conticueramus, et Massa questus, *Senecionem non advocati fidem, sed inimici amaritudinem implesse*, impietatis reum postulat. Horror omnium: ego autem: *Vereor*, inquam, *clarissimi consules, ne mihi Massa silentio suo prævaricationem objecerit, quod non et me reum postulavit*. Quæ vox et statim excepta, et postea multo sermone celebrata est. Divus quidem Nerva (nam

privatus quoque attendebat his, quæ recte in publico fierent) missis ad me gravissimis literis, non mihi solum, verum etiam sæculo est gratulatus, cui exemplum (sic enim scripsit) simile antiquis contigisset. Hæc, utcumque se habent, notiora, clariora, majora tu facies: quamquam non exigo, ut excedas actæ rei modum. Nam nec historia debet egredi veritatem, et honeste factis veritas sufficit. Vale.

C. PLINII CÆCILII SECUNDI EPISTOLARUM

LIBER OCTAVUS

(184) I. PLINIUS SEPTICIO SUO S.

Ex itineris æstu Encolpium lectorem suum in morbum incidisse, sollicite significat.

Iter commode explicui, excepto quod quidam ex meis adversam valetudinem fervescentibus æstibus contraxerunt. Encolpius quidem lector, ille seria nostra, ille deliciæ, exasperatis faucibus pulvere, sanguinem rejecit. Quam triste hoc ipsi, quam acerbum mihi, si is, cui omnis ex studiis gratia, inhabilis studiis fuerit! Quis deinde libellos meos sic leget? sic amabit? quem aures meæ sic sequentur? Sed Dii lætiora promittunt. Stetit sanguis, resedit dolor. Præterea continens ipse, nos solliciti, medici diligentes. Ad hoc salubritas cæli, secessus, quies, tantum salutis, quantum otii, pollicentur. Vale.

(185) II. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Vindemiæ emtoribus, quod fructus spem fefellerat, remisisse de pretio, et inde laudem consequutum esse nuntiat.

Alii in prædia sua proficiscuntur, ut locupletiores revertantur; ego, ut pauperior. Vendideram vindemias certatim negotiatoribus ementibus. Invitabat pretium; et quod tunc, et quod fore videbatur. Spes fefellit. Erat expeditum, omnibus remittere æqualiter, sed non satis æquum. Mihi autem egregium in primis videtur, ut foris, ita domi, ut in magnis, ita in parvis, ut in alienis, ita in suis, agitare justitiam. Nam si paria peccata, pares etiam laudes. Itaque omnibus quidem, *ne quis mihi non donatus abiret*, partem octavam pretii, quo quis emerat, concessi: deinde iis, qui amplissimas summas emtionibus occupaverant, separatim consului. Nam et me magis juverant, et majus ipsi fecerant damnum. Igitur iis, qui pluris, quam decem millibus emerant, ad illam communem, et quasi publicam octavam, addidi decimam ejus summæ, quæ decem millia excesserat. Vereor, ne parum expresserim; apertius calculos ostendam. Si qui forte quindecim millibus emerant, hi et quindecim millium octavam, et quinque millium decimam, tulerunt. Præterea, quum reputarem quosdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse, nequaquam verum arbitrabar, quos non æquasset fides solutionis, hos benignitate remissionis æquari. Rursus ergo iis, qui solverant, ejus, quod solverant,

decimam remisi. Per hoc enim aptissime et in præteritum singulis, pro cujusque merito, gratia referri, et in futurum omnes quum ad emendum, tum etiam ad solvendum allici videbantur. Magno mihi seu ratio hæc, seu facilitas stetit: sed fuit tanti. Nam regione tota et novitas remissionis et forma laudatur. Ex ipsis etiam, quos non una, ut dicitur, pertica, sed distincte gradatimque tractavi, quanto quis melior et probior, tanto mihi obligatior abit, expertus non esse apud me,

Εν δὲ ιῇ τιμῇ ημὲν κακὸς, ηδὲ καὶ εσθλὸς.

(186) III. PLINIUS SPARSO SUO S.

Lætatur, placuisse librum suum, quem miserat, et de oratione, quam missurus erat, idem vel majus sperat.

Librum, quem novissime tibi misi, ex omnibus meis vel maxime placere significas. Est eadem opinio cujusdam eruditissimi. Quo magis adducor, ut neutrum falli putem; quia non est credibile, utrumque falli, et quia tantum blandior mihi. Volo enim, proxima quæque absolutissima videri: et ideo jam nunc contra istum librum faveo orationi, quam nuper in publicum dedi: communicaturus tecum, ut primum diligentem tabellarium invenero. Erexi exspectationem tuam! Quam vereor, ne destituat oratio in manus sumta! Interim tamen, tamquam placituram (et fortasse placebit) exspecta. Vale.

(187) IV. PLINIUS CANINIO SUO S.

Bellum dacicum græco carmine celebraturo stimulos addit, et de flectendis barbaris nominibus consilium dat.

Optime facis, quod bellum dacicum scribere paras. Nam quæ tam recens, tam copiosa, tam lata, quæ denique tam poetica, et (quamquam in verissimis rebus) tam fabulosa materia? Dices immissa terris nova flumina, novos pontes fluminibus injectos, insessa castris montium abrupta, pulsum regia, pulsum etiam vita regem nihil desperantem. Super hæc, actos bis triumphos: quorum alter ex invicta gente primus, alter novissimus fuit. Una, sed maxima, difficultas, quod hæc æquare dicendo, arduum, immensum, etiam tuo ingenio, quamquam altissime assurgat, et amplissimis operibus increscat. Nonnullus et in illo labor, ut barbara et fera nomina, in primis regis ipsius, græcis versibus non resultent. Sed nihil est, quod non arte curaque, si non potest vinci, mitigetur. Præterea, si datur Homero et mollia vocabula et græca ad lenitatem versus contrahere, extendere, inflectere; cur tibi similis audentia, præsertim non delicata, sed necessaria, negetur? Proinde jure vatum, invocatis Diis, et inter Deos ipso, cujus res, opera, consilia dicturus es, immitte rudentes, pande vela, ac, si quando alias, toto ingenio vehere. Cur enim non ego quoque poetice cum poeta? Illud jam nunc paciscor: prima quæque ut absolveris, mitte, imo etiam, antequam absolvas, sic ut

erunt recentia et rudia, et adhuc similia nascentibus. Respondebis, non posse perinde carptim, ut contexta; perinde inchoata placere, ut effecta. Scio. Itaque et a me æstimabuntur ut cœpta; spectabuntur ut membra; extremamque limam tuam opperientur in scrinio nostro. Patere hoc me super cetera habere amoris tui pignus, ut ea quoque norim, quæ nosse neminem velles. In summa, potero fortasse scripta tua magis probare, laudare, quanto illa tardius cautiusque; sed ipsum te magis amabo, magisque laudabo, quanto celerius et incautius miseris. Vale.

(188) V. PLINIUS GEMINIO SUO S.

Macrinum uxoris sanctissimæ obitu gravissimum vulnus accepisse, dolet.

Grave vulnus Macrinus noster accepit. Amisit uxorem singularis exempli, etiamsi olim fuisset. Vixit cum hac triginta novem annis, sine jurgio, sine offensa. Quam illa reverentiam marito suo præstitit, quum ipsa summam mereretur! Quot quantasque virtutes, ex diversis ætatibus sumtas, collegit et miscuit! Habet quidem Macrinus grande solatium, quod tantum bonum tamdiu tenuit: sed hoc magis exacerbatur, quod amisit. Nam fruendis voluptatibus crescit carendi dolor. Ero ergo suspensus pro homine amicissimo, dum admittere avocamenta, et cicatricem pati possit; quam nihil æque ac necessitas ipsa, et dies longa, et satietas doloris inducit. Vale.

(189) VI. PLINIUS MONTANO SUO S.

Adulatorium senatusconsultum de Pallante liberto Claudii perstringit indignabundus.

Cognovisse jam ex epistola mea debes, annotasse me nuper monumentum Pallantis sub hac inscriptione: *Huic senatus ob fidem pietatemque erga patronos, ornamenta prætoria decrevit, et sestertiûm centies quinquagies, cujus honore contentus fuit*. Postea mihi visum est pretium curæ, ipsum senatusconsultum quærere. Inveni tam copiosum et effusum, ut ille superbissimus titulus modicus atque etiam demissus videretur. Conferant se misceantque, non dico illi veteres, Africani, Achaici, Numantini, sed hi proximi, Marii, Sullæ, Pompeji (nolo progredi longius) infra Pallantis laudes jacebunt. Urbanos, qui illa censuerunt, putem, an miseros? dicerem urbanos, si senatum deceret urbanitas. Miseros ergo? sed nemo tam miser est, ut illa cogatur. Ambitio ergo, et procedendi libido? sed quis adeo demens, ut per suum, per publicum dedecus procedere velit in ea civitate, in qua hic esset usus florentissimæ dignitatis, ut primus in senatu laudare Pallantem posset? Omitto, quod Pallanti servo prætoria ornamenta offeruntur; quippe offeruntur a servis: mitto, quod censent, *Non exhortandum modo, verum etiam compellendum ad usum aureorum annulorum;* erat enim contra majestatem senatus, si ferreis prætorius uteretur. Levia hæc et transeunda; illa memoranda, quod *Nomine Pallantis senatus*,

(nec expiata postea curia est!) *Pallantis nomine senatus gratias agit Cæsari; quod et ipse cum summo honore mentionem ejus prosequutus esset, et senatui facultatem fecisset testandi erga eum benevolentiam suam*. Quid enim senatui pulcrius, quam ut erga Pallantem satis gratus videretur? Additur, *Ut Pallas, cui se omnes pro virili parte obligatos fatentur, singularis fidei, singularis industriæ fructum meritissimo ferat*. Prolatos imperii fines, redditos exercitus reipublicæ credas. Adstruitur his, *Quum senatui populoque romano liberalitatis gratior repræsentari nulla materia possit, quam si abstinentissimi fidelissimique custodis principalium opum facultates adjuvare contigisset*. Hoc tunc votum senatus; hoc præcipuum gaudium populi; hæc liberalitatis materia gratissima, si Pallantis facultates adjuvare publicarum opum egestione contingeret. Jam quæ sequuntur, *Voluisse quidem senatum censere, dandum ex ærario sestertiûm centies quinquagies, et quanto ab ejusmodi cupiditatibus remotior ejus animus esset, tanto impensius petere a publico parente, ut eum compelleret ad cedendum senatui*. Id vero deerat, ut cum Pallante auctoritate publica ageretur; Pallas rogaretur, ut senatui cederet; ut illi superbissimæ abstinentiæ Cæsar ipse patronus advocatus esset, ne sestertiûm centies quinquagies sperneret. Sprevit; quod solum potuit, tantis opibus publice oblatis, arrogantius facere, quam si accepisset. Senatus tamen id quoque, similis querenti, laudibus tulit, his quidem verbis: *Sed quum princeps optimus parensque publicus, rogatus a Pallante, eam partem sententiæ, quæ pertinebat ad dandum ei ex ærario centies quin-*

quagies sestertiûm, remitti voluisset; testari senatum, et se libenter ac merito hanc summam inter reliquos honores, ob fidem diligentiamque Pallantis, decernere cœpisse; voluntati tamen principis sui, cui nulla re fas putaret repugnare, in hac quoque re obsequi. Imaginare Pallantem velut intercedentem senatusconsulto, moderantemque honores suos, et sestertiûm centies quinquagies, ut nimium, recusantem, quum prætoria ornamenta, tamquam minus, recepisset. Imaginare Cæsarem, liberti precibus, vel potius imperio, coram senatu obtemperantem. Imperat enim libertus patrono, quem in senatu rogat. Imaginare senatum, usquequaque testantem, merito libenterque se hanc summam, inter reliquos honores, Pallanti cœpisse decernere; et perseveraturum fuisse se, nisi obsequeretur principis voluntati, cui non esset fas in ulla re repugnare. Ita, ne sestertiûm centies quinquagies Pallas ex ærario referret, verecundia ipsius, obsequio senatus opus fuit? in hoc præcipue non obsequuturi, si in ulla re putasset fas esse non obsequi. Finem existimas? Mane dum, et majora accipe. *Utique, quum sit utile, principis benignitatem promtissimam ad laudem præmiaque merentium illustrari ubique, et maxime iis locis, quibus incitari ad imitationem præpositi rerum ejus curæ possent, et Pallantis spectatissima fides, atque innocentia exemplo provocare studium tam honestæ æmulationis possit, ea quæ IV. calend. februarias, quæ proximæ fuissent, in amplissimo ordine optimus princeps recitasset, senatusque consulta de his rebus facta in æs inciderentur, idque æs figeretur ad statuam loricatam divi Julii*. Parum visum, tantorum dedecorum esse cu-

riam testem: delectus est celeberrimus locus, quo legenda præsentibus, legenda futuris proderentur. Placuit ære signari omnes honores fastidiosissimi mancipii: quosque repudiasset, quosque, quantum ad decernentes pertinet, gessisset. Incisa et insculpta sunt publicis æternisque monumentis prætoria; sic quasi fœdera antiqua; sic quasi sacræ leges. Tanta principis, tanta senatus, tanta Pallantis ipsius... quid dicam, nescio; ut vellent in oculis omnium figi Pallas insolentiam suam, patientiam Cæsar, humilitatem senatus. Nec puduit rationem turpitudini obtendere: egregiam quidem pulcramque rationem, *Ut exemplo Pallantis præmiorum ad studium æmulationis ceteri provocarentur*. Ea honorum vilitas erat, illorum etiam, quos Pallas non dedignabatur. Inveniebantur tamen honesto loco nati, qui peterent cuperentque, quod dari liberto, promitti servis videbant. Quam juvat, quod in tempora illa non incidi, quorum sic me, tamquam illis vixerim, pudet! Non dubito, similiter affici te. Scio, quam sit sibi vivus et ingenuus animus: ideoque facilius est, ut me, quamquam indignatione quibusdam in locis fortasse ultra epistolæ modum extulerim, parum doluisse, quam nimis credas. Vale.

(190) VII. PLINIUS TACITO SUO S.

A Tacito rogatus, ut librum suum tamquam magister corrigeret, ita promittit, quod is petierat, ut hyperbato titulum deprecetur.

Neque ut magistro magister, neque ut discipulo discipulus, (sic enim scribis) sed ut discipulo magister, (nam tu magister, ego contra: atque ideo tu in scholam revocas, ego adhuc Saturnalia extendo) librum misisti. Num potui longius hyperbaton facere, atque hoc ipso probare, eum me esse, qui non modo magister tuus, sed ne discipulus quidem debeam dici? Sumam tamen personam magistri; exseramque in librum tuum jus, quod dedisti; eo liberius, quo nihil ex meis interim missurus sum tibi, in quo te ulciscaris. Vale.

(191) VIII. PLINIUS ROMANO SUO S.

Clitumni fontis et fluvii naturam mirabilem perscribit.

Vidistine aliquando Clitumnum fontem? si nondum, (et puto, nondum: alioqui narrasses mihi) vide; quem ego (pœnitet tarditatis) proxime vidi. Modicus collis assurgit, antiqua cupressu nemorosus et opacus. Hunc subter fons exit, et exprimitur pluribus venis, sed imparibus; eluctatusque facit gurgitem, qui lato gremio patescit purus et vitreus, ut numerare jactas sti-

pes et relucentes calculos possis. Inde non loci devexitate, sed ipsa sui copia et quasi pondere, impellitur. Fons adhuc, et jam amplissimum flumen atque etiam navium patiens; quas, obvias quoque et contrario nisu in diversa tendentes, transmittit et perfert: adeo validus, ut illa, qua properat ipse, quamquam per solum planum, remis non adjuvetur: idem ægerrime remis contisque superetur adversus. Jucundum utrumque per jocum ludumque fluitantibus, ut flexerint cursum, laborem otio, otium labore variare. Ripæ fraxino multa, multa populo vestiuntur: quas perspicuus amnis, velut mersas, viridi imagine annumerat. Rigor aquæ certaverit nivibus; nec color cedit. Adjacet templum priscum et religiosum. Stat Clitumnus ipse, amictus ornatusque prætexta. Præsens numen, atque etiam fatidicum indicant sortes. Sparsa sunt circa sacella complura, totidemque Dii: sua cuique veneratio, suum nomen: quibusdam vero etiam fontes. Nam præter illum, quasi parentem ceterorum, sunt minores capite discreti; sed flumini miscentur, quod ponte transmittitur. Is terminus sacri profanique. In superiore parte navigare tantum, infra etiam natare concessum. Balineum Hispellates, quibus illum locum divus Augustus dono dedit, publice præbent, præbent et hospitium. Nec desunt villæ, quæ sequutæ fluminis amœnitatem, margini insistunt. In summa, nihil erit, ex quo non capias voluptatem. Nam studebis quoque, et leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fons ille Deusque celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis; quamquam tu vero, quæ tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

(192) IX. PLINIUS URSO SUO S.

Negotia amicorum præfert studiis.

Olim non librum in manus, non stilum sumsi. Olim nescio, quid sit otium, quid quies, quid denique illud iners quidem, jucundum tamen, nihil agere, nihil esse: adeo multa me negotia amicorum nec secedere, nec studere patiuntur. Nulla enim studia tanti sunt, ut amicitiæ officium deseratur: quod religiosissime custodiendum studia ipsa præcipiunt. Vale.

(193) X. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Abortum uxorem suam fecisse, cum spe fecunditatis, significat.

Quo magis cupis ex nobis pronepotes videre, hoc tristior audies, neptem tuam abortum fecisse, dum se prægnantem esse puellariter nescit; ac per hoc quædam, custodienda prægnantibus, omittit, facit omittenda. Quem errorem magnis detrimentis expiavit, in summum periculum adducta. Igitur, ut necesse est, graviter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam; sic debes agere Diis gratias, quod ita tibi in præsentia pronepotes negaverunt, ut servarint neptem, illos reddituri: quorum nobis spem certiorem hæc ipsa, quamquam parum prospere explorata, fecunditas facit. Iisdem nunc ego te, quibus ipsum me, hortor, moneo, confirmo. Neque

enim ardentius tu pronepotes, quam ego liberos cupio: quibus videor a meo tuoque latere pronum ad honores iter, et audita latius nomina, et non subitas imagines relicturus. Nascantur modo, et hunc nostrum dolorem gaudio mutent. Vale.

(194) XI. PLINIUS HISPULLÆ SUÆ S.

Soceri sorori eadem, quæ superiore epistola, narrat.

Quum affectum tuum erga fratris filiam cogito, etiam materna indulgentia molliorem, intelligo prius tibi, quod est posterius, nuntiandum, ut præsumta lætitia sollicitudini locum non relinquat. Quamquam vereor, ne post gratulationem quoque in metum redeas; atque ita gaudeas periculo liberatam, ut simul, quod periclitata sit, perhorrescas. Jam hilaris, jam sibi, jam mihi reddita, incipit refici, transmissumque discrimen convalescendo remetiri. Fuit alioqui in summo discrimine, (impune dixisse liceat) fuit nulla sua culpa, ætatis aliqua. Inde abortus, et ignorati uteri triste experimentum. Proinde, etsi non contigit tibi desiderium fratris amissi aut nepote ejus aut nepte solari; memento tamen, dilatum magis istud, quam negatum, quum salva sit, ex qua sperari potest. Simul excusa patri tuo casum, cui paratior apud feminas venia est. Vale.

(195) XII. PLINIUS MINUTIANO SUO S.

A Minutiano rogatus, ut sibi in negotio quodam adesset, unum diem excusat, quo Titinio Capitoni recitanti deesse nec possit, nec velit.

Hunc solum diem excuso. Recitaturus est Titinius Capito; quem ego audire, nescio magis debeam, an cupiam. Vir est optimus, et inter præcipua sæculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosos amat, fovet, provehit; multorumque, qui aliqua componunt, portus, sinus, præmium; omnium exemplum; ipsarum denique litterarum jam senescentium reductor ac reformator. Domum suam recitantibus præbet; auditoria, non apud se tantum, benignitate mira frequentat: mihi certe, si modo in urbe est, defuit numquam. Porro, tanto turpius gratiam non referre, quanto honestior causa referendæ. An, si litibus tererer, obstrictum esse me crederem obeunti vadimonia mea: nunc, quia mihi omne negotium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti, in quo obligari ego, ne dicam solo, certe maxime possum? Quod si illi nullam vicem, nulla quasi mutua officia deberem; sollicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo et maximo, et in summa severitate dulcissimo, vel honestate materiæ. Scribit exitus illustrium virorum, in iis quorumdam mihi carissimorum. Videor ergo fungi pio munere, quorumque exsequias celebrare non licuit, horum quasi funebribus laudationibus, seris quidem, sed tanto magis veris, interesse. Vale.

(196) XIII. PLINIUS GENIALI SUO S.

Felicem prædicat, quod docto patre utatur.

Probo, quod libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad profectum tuum, a disertissimo viro discere, quid laudandum, quid reprehendendum: simul ita institui, ut verum dicere assuescas. Vides quem sequi, cujus debeas implere vestigia. O te beatum! cui contigit vivum, atque idem optimum et conjunctissimum exemplar: qui denique eum potissimum imitandum habes, cui natura esse te simillimum voluit. Vale.

(197) XIV. PLINIUS ARISTONI SUO S.

Aristonem, de quo lib. I. ep. 22., consulit, an in Afranii Dextri causa recte censuerit. Causam illam omnem latissime narrat.

Quum sis peritissimus et privati juris et publici, cujus pars senatorium est, cupio ex te potissimum audire, erraverim in senatu proxime, necne: non ut in præteritum, (serum enim) verum ut in futurum, si quid simile inciderit, erudiar. Dices, *Cur quæris, quod nosse debebas?* Priorum temporum servitus, ut aliarum optimarum artium, sic etiam juris senatorii oblivionem quamdam et ignorantiam induxit. Quotus enim quisque tam patiens, ut velit discere, quod in usu non sit habiturus? Adde, quod difficile est

tenere, quæ acceperis, nisi exerceas. Itaque reducta libertas rudes nos et imperitos deprehendit: cujus dulcedine accensi cogimur quædam facere ante, quam nosse. Erat autem antiquitus institutum, ut a majoribus natu non auribus modo, verum etiam oculis disceremus, quæ facienda mox ipsi, ac per vices quasdam tradenda minoribus haberemus. Inde adolescentuli statim castrensibus stipendiis imbuebantur, ut imperare parendo, duces agere, dum sequuntur, assuescerent. Inde honores petituri assistebant curiæ foribus, et consilii publici spectatores ante, quam consortes, erant. Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque et vetustissimus pro parente. Quæ potestas referentibus, quod censentibus jus, quæ vis magistratibus, quæ ceteris libertas; ubi cedendum, ubi resistendum; quod silendi tempus, quis dicendi modus, quæ distinctio pugnantium sententiarum, quæ exsequutio prioribus aliquid addentium, omnem denique senatorium morem, quod fidelissimum præcipiendi genus, exemplis docebantur. At nos juvenes fuimus quidem in castris; sed quum suspecta virtus, inertia in pretio, quum ducibus auctoritas nulla, nulla militibus verecundia, nusquam imperium, nusquam obsequium, omnia soluta, turbata, atque etiam in contrarium versa, postremo obliviscenda magis, quam tenenda. Iidem prospeximus curiam; sed curiam trepidam et elinguem; quum dicere, quod velles, periculosum; quod nolles, miserum esset. Quid tunc disci potuit? quid didicisse juvit? quum senatus aut ad otium summum, aut ad summum nefas vocaretur? et modo ludibrio, modo dolori retentus, numquam seria, tristia sæpe censeret? Ea-

dem mala jam senatores, jam participes malorum, multos per annos vidimus tulimusque: quibus ingenia nostra in posterum quoque hebetata, fracta, contusa sunt. Breve tempus (nam tanto brevius omne, quanto felicius tempus) quo libet scire, quid simus; libet exercere, quod sumus. Quo justius peto; primum, ut errori (si quis est error) tribuas veniam; deinde, medearis scientia tua, cui semper fuit curæ, sic jura publica, ut privata; sic antiqua, ut recentia; sic rara, ut assidua, tractare. Atque ego arbitror illis etiam, quibus plurimarum rerum agitatio frequens nihil esse ignotum patiebatur, genus quæstionis, quod affero ad te, aut non satis tritum, aut etiam inexpertum fuisse. Hoc et ego excusatior, si forte sum lapsus, et tu dignior laude, si potes id quoque docere, quod in obscuro est, an didiceris. Referebatur de libertis Afranii Dextri consulis, incertum sua an suorum manu, scelere an obsequio, peremti. Hos alius, (Quis? Ego; sed nihil refert) post quæstionem supplicio liberandos, alius in insulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta diversitas erat, ut non possent esse, nisi singulæ. Quid enim commune habet, occidere et relegare? Non hercule magis, quam relegare et absolvere: quamquam propior aliquanto est sententiæ relegantis, quæ absolvit, quam quæ occidit. Utraque enim ex illis vitam relinquit, hæc adimit: quum interim et qui morte puniebant, et qui relegabant, una sedebant, et temporaria simulatione concordiæ discordiam differebant. Ego postulabam, ut tribus sententiis constaret suus numerus, nec se brevibus induciis duæ jungerent. Exigebam ergo, ut, qui capitali supplicio afficiendos puta-

bant, discederent a relegante, nec interim contra absolventes mox dissensuri congregarentur, quia parvulum referret, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Illud etiam mihi permirum videbatur, eum quidem, qui libertos relegandos, servos supplicio afficiendos censuisset, coactum esse dividere sententiam; hunc autem, qui libertos morte multaret, cum relegante numerari. Nam si oportuisset dividi sententiam unius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam, quemadmodum posset jungi sententia duorum tam diversa censentium. Atque adeo permitte mihi, sic apud te, tamquam ibi; sic peracta re, tamquam adhuc integra rationem judicii mei reddere: quæque tunc carptim, multis obstrepentibus, dixi, per otium jungere. Fingamus, tres omnino judices in hanc causam datos esse; horum uni placuisse, perire libertos; alteri, relegari; tertio, absolvi: utrumne sententiæ duæ, collatis viribus, novissimam periment? an separatim, unaquæque tantumdem, quantum altera, valebit? nec magis poterit cum secunda prima connecti, quam secunda cum tertia? Igitur in senatu quoque numerari, tamquam contrariæ, debent, quæ tamquam diversæ dicuntur. Quod si unus atque idem et perdendos censeret et relegandos, num ex sententia unius et perire possent et relegari? num denique omnino una sententia putaretur, quæ tam diversa conjungeret? Quemadmodum igitur, quum alter puniendos, alter censeat relegandos, videri potest una sententia, quæ dicitur a duobus: quæ non videretur una, si ab uno diceretur? Quid? lex non aperte docet, dirimi debere sententias occidentis et relegantis, quum ita discessionem fieri jubet: *Qui hæc sentitis, in hanc partem; qui*

alia omnia, in illam partem ite, qua sentitis? Examina singula verba et expende, *Qui hæc censetis*, hoc est, qui relegandos putatis, *in hanc partem*, id est, in eam, in qua sedet, qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est, non posse in eadem parte remanere eos, qui interficiendos arbitrantur. *Qui alia omnia*; animadvertis, ut non contenta lex dicere *alia*, addiderit *omnia*? Num ergo dubium est, alia omnia sentire eos, qui occidunt, quam qui relegant? *In illam partem ite, qua sentitis*. Nonne videtur ipsa lex eos, qui dissentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? non consul etiam, ubi quisque remanere, quo transgredi debeat, non tantum solemnibus verbis, sed manu gestuque demonstrat? At enim futurum est, ut si dividantur sententiæ interficientis et relegantis, prævaleat illa quæ absolvit. Quid istud ad censentes? quos certe non decet omnibus artibus, omni ratione pugnare, ne fiat, quod est mitius. Oportet tamen eos, qui puniunt, et qui relegant, absolventibus primum, mox inter se comparari. Scilicet ut in spectaculis quibusdam sors aliquem seponit ac servat, qui cum victore contendat; sic in senatu sunt aliqua prima, sunt secunda certamina: et ex duabus sententiis eam, quæ superior exierit, tertia exspectat. Quid? quod, prima sententia comprobata, ceteræ perimuntur. Qua ergo ratione potest esse unus atque idem locus sententiarum, quarum nullus est postea? Planius repetam. Nisi, dicente sententiam eo, qui relegat, illi, qui puniunt capite, initio statim in alia discedunt, frustra postea dissentient ab eo, cui paulo ante consenserint. Sed quid ego similis docenti, quum discere velim, An sententias dividi, an iri in singu-

las oportuerit? Obtinui quidem, quod postulabam: nihilominus tamen quæro, An postulare debuerim. Quemadmodum obtinui? Qui ultimum supplicium sumendum esse censebat, nescio, an jure, certe æquitate postulationis meæ victus, omissa sententia sua, accessit releganti: veritus scilicet, ne, si dividerentur sententiæ, (quod alioqui fore videbatur) ea, quæ absolvendos esse censebat, numero prævaleret. Etenim longe plures in hac una, quam in duabus singulis, erant. Tum illi quoque, qui auctoritate ejus trahebantur, transeunte illo, destituti, reliquerunt sententiam ab ipso auctore desertam, sequutique sunt quasi transfugam, quem ducem sequebantur. Sic ex tribus sententiis duæ factæ, tenuitque ex duabus altera, tertia expulsa, quæ quum ambas superare non posset, elegit, ab utra vinceretur. Vale.

(198) XV. PLINIUS JUNIORI SUO S.

Non habenti quod legat in vineis, legendos mittit libros.

Oneravi te tot pariter missis voluminibus. Sed oneravi primum, quia exegeras; deinde, quia scripseras tam graciles istic vindemias esse, ut plane scirem tibi vacaturum (quod vulgo dicitur) librum legere. Eadem ex meis agellis nuntiantur. Igitur mihi quoque licebit scribere, quæ legas, sit modo, unde chartæ emi possint: quæ si scabræ bibulæve sint, aut non scribendum, aut necessario, quidquid scripserimus boni malive, delebimus. Vale.

(199) XVI. PLINIUS PATERNO SUO S.

De morbis et morte servorum queritur, additis solatiis.

Confecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam, et quidem juvenum. Solatia duo, nequaquam paria tanto dolori, solatia tamen: unum, facilitas manumittendi; (videor enim non omnino immaturos perdidisse, quos jam liberos perdidi) alterum quod permitto servis quoque quasi testamenta facere, eaque, ut legitima, custodio. Mandant rogantque, quod visum: pareo, ut jussus. Dividunt, donant, relinquunt, dumtaxat intra domum. Nam servis respublica quædam et quasi civitas domus est. Sed quamquam his solatiis acquiescam, debilitor et frangor eadem illa humanitate, quæ me, ut hoc ipsum permitterem, induxit. Non ideo tamen velim durior fieri; nec ignoro, alios hujusmodi casus nihil amplius vocare, quam damnum; eoque sibi magnos homines et sapientes videri. Qui an magni sapientesque sint, nescio: homines non sunt. Hominis est enim affici dolore, sentire; resistere tamen, et solatia admittere, non, solatiis non egere. Verum de his plura fortasse, quam debui; sed pauciora, quam volui. Est enim quædam etiam dolendi voluptas: præsertim si in amici sinu defleas, apud quem lacrimis tuis vel laus sit parata, vel venia. Vale.

(200) XVII. PLINIUS MACRINO SUO S.

Exundationem Tiberis et Anienis narrat, rogans ut sibi nuntietur, si quid simile in Macrini patria accidisset.

Num istic quoque immite et turbidum cælum? Hic assiduæ tempestates, et crebra diluvia. Tiberis alveum excessit, et demissioribus ripis alte superfunditur. Quamquam fossa, quam providentissimus imperator fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis; quaque planum solum, pro solo cernitur. Inde, quæ solet flumina accipere et permixta devehere, velut obvius retro cogit; atque ita alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit. Anio, delicatissimus amnium, ideoque adjacentibus villis velut invitatus retentusque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, fregit et rapuit: subruit montes, et decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac se super ruinas evexit atque extulit. Viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit, alibi divitum apparatus, et gravem supellectilem, alibi instrumenta ruris: ibi boves, aratra, rectores; hic soluta et libera armenta; atque inter hæc arborum truncos, aut villarum trabes (atque culmina) varie lateque fluitantia. Ac ne illa quidem loca malo vacaverunt, ad quæ non adscendit amnis. Nam pro amne imber assiduus, et dejecti nubibus turbines: proruta opera, quibus pretiosa rura cinguntur: quassata atque etiam decussa monumenta. Multi ejusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti, et aucta

luctibus damna. Ne quid simile istic, pro mensura periculi, vereor: teque rogo, si nihil tale est, quam maturissime sollicitudini meæ consulas: sed et, si tale, id quoque nunties. Nam parvulum differt, patiaris adversa, an exspectes: nisi quod tamen est dolendi modus, non est timendi. Doleas enim, quantum scias accidisse; timeas quantum possit accidere. Vale.

(201) XVIII. PLINIUS RUFINO SUO S.

Domitium Tullum laudat, qui moribus cetera non probatissimis, testamentum fecerat honestissimum, posthabitis captatoribus, et scriptis unice, quos pietas jubebat.

Falsum est nimirum, quod creditur vulgo, testamenta hominum speculum esse morum, quum Domitius Tullus longe melior apparuerit morte, quam vita. Nam, quum se captandum præbuisset, reliquit filiam heredem, quæ illi cum fratre communis, quia genitam fratre adoptaverat. Prosequutus est nepotes plurimis jucundissimisque legatis; prosequutus etiam pronepotem. In summa, omnia pietate plenissima; ac tanto magis, quoniam inexspectata sunt. Ergo varii tota civitate sermones: alii fictum, ingratum, immemorem loquuntur; seque ipsos, dum insectantur illum, turpissimis confessionibus produnt, ut qui de patre, avo, proavo, quasi de orbo, querantur: alii contra hoc ipsum laudibus ferunt, quod sit frustratus improbas spes hominum: quos sic decipere, pro moribus temporum, prudentia est. Addunt etiam, non fuisse ei liberum, alio testa-

mento mori; neque enim reliquisse opes filiæ, sed reddidisse, quibus auctus per filiam fuerat. Nam Curtilius Mancia, perosus generum suum Domitium Lucanum, (frater is Tulli) sub ea conditione filiam ejus, neptem suam, instituerat heredem, si esset manu patris emissa. Emiserat pater, adoptaverat patruus: atque ita circumscripto testamento, consors frater in patris potestatem, emancipatam filiam adoptionis fraude revocaverat, et quidem cum opibus amplissimis. Fuit alioqui fratribus illis quasi fato datum, ut divites fierent, invitissimis, a quibus facti sunt. Quin etiam Domitius Afer, qui illos in nomen assumsit, reliquit testamentum ante octo et decem annos nuncupatum; adeoque postea improbatum sibi, ut patris eorum bona proscribenda curaverit. Mira illius asperitas, mira felicitas horum: illius asperitas, qui numero civium excidit, quem socium etiam in liberis habuit; felicitas horum, quibus successit in locum patris, qui patrem abstulerat. Sed hæc quoque hereditas Afri, ut reliqua cum fratre quæsita, transmittenda erat filiæ fratris, a quo Tullus ex asse heres institutus, prælatusque filiæ fuerat, ut conciliaretur. Quo laudabilius testamentum est, quod pietas, fides, pudor scripsit: in quo denique omnibus affinitatibus, pro cujusque officio, gratia relata est: relata et uxori. Accepit amœnissimas villas, accepit magnam pecuniam uxor optima et patientissima: ac tanto melius de viro merita, quanto magis est reprehensa, quod nupsit. Nam mulier natalibus clara, moribus proba, ætate declivis, diu vidua, mater olim, parum decore sequuta matrimonium videbatur divitis senis, ita perditi morbo, ut esse tædio pos-

set uxori, quam juvenis sanusque duxisset. Quippe omnibus membris extortus et fractus tantas opes solis oculis obibat: ac ne in lectulo quidem, nisi ab aliis, movebatur. Quin etiam (fœdum miserandumque dictu!) dentes lavandos fricandosque præbebat. Auditum est frequenter ab ipso, quum quereretur de contumeliis debilitatis suæ, *se digitos servorum suorum quotidie lingere*. Vivebat tamen, et vivere volebat, sustentante maxime uxore; quæ culpam inchoati matrimonii in gloriam perseverantia verterat. Habes omnes fabulas urbis. Jam sunt venales tabulæ Tulli: exspectatur auctio. Fuit enim tam copiosus, ut amplissimos hortos eodem, quo emerat, die instruxerit plurimis et antiquissimis statuis. Tantum illi pulcherrimorum operum in horreis, quæ negligebantur. Invicem tu, si quid istic epistola dignum, ne gravare scribere. Nam quum aures hominum novitate lætentur, tum ad rationem vitæ exemplis erudimur. Vale.

(202) XIX. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Infirmitate et mortibus suorum turbatus solatium in literis quærit, et librum emendandum mittit.

Et gaudium mihi et solatium in literis; nihilque tam lætum, quod his lætius; nihil tam triste, quod non per has sit minus triste. Itaque et infirmitate uxoris, et meorum periculo, quorumdam vero etiam morte turbatus, ad unicum doloris levamentum studia confugio; quæ præstant, ut adversa magis intelligam, sed patientius feram. Est autem mihi moris, quod sum da-

turus in manus hominum, ante amicorum judicio examinare, in primis tuo. Proinde, si quando, nunc intende libro, quem cum hac epistola accipies: quia vereor, ne ipse, ut tristis, parum intenderim. Imperare enim dolori, ut scriberem, potui; ut vacuo animo lætoque, non potui. Porro, ut ex studiis gaudium, sic studia hilaritate proveniunt. Vale.

(203) XX. PLINIUS GALLO SUO S.

Vadimonis lacum, ut ipse viderat, describit, et in insulis innatantibus describendis luxuriat ejus ingenium.

Ad quæ noscenda iter ingredi, transmittere mare solemus, ea sub oculis posita negligimus: seu quia ita natura comparatum, ut proximorum incuriosi, longinqua sectemur: seu quod omnium rerum cupido languescit, quum facilis occasio est: seu quod differimus tamquam sæpe visuri, quod datur videre, quoties velis cernere. Quacumque de causa, permulta in urbe nostra, juxtaque urbem, non oculis modo, sed ne auribus quidem novimus: quæ si tulisset Achaja, Ægyptus, Asia, aliave quælibet miraculorum ferax commendatrixque terra; audita, perlecta, lustrata haberemus. Ipse certe nuper, quod nec audieram ante, nec videram, audivi pariter et vidi. Exegerat prosocer meus, ut amerina prædia sua inspicerem. Hæc perambulanti mihi ostenditur subjacens lacus, nomine Vadimonis; simul quædam incredibilia narrantur. Perveni ad ipsum. Lacus est in similitudinem jacentis rotæ circumscri-

ptus, et undique æqualis; nullus sinus, obliquitas nulla; omnia dimensa, paria, et quasi artificis manu cavata et excisa. Color cæruleo albidior; viridior et pressior sulfuris: odor saporque medicatus: vis, qua fracta solidantur: spatium modicum, quod tamen sentiat ventos, et fluctibus intumescat. Nulla in hoc navis, (sacer enim est) sed innatant insulæ herbidæ, omnes arundine et junco tectæ, quæque alia fecundior palus, ipsaque illa extremitas lacus effert. Sua cuique figura, ut modus: cunctis margo derasus, quia frequenter vel litori vel sibi illisæ terunt teruntur que. Par omnibus altitudo, par levitas: quippe in speciem carinæ humili radice descendunt. Hæc ab omni latere perspicitur: eadem aqua pariter suspensa et mersa. Interdum junctæ copulatæque et continenti similes sunt; interdum discordantibus ventis digeruntur; nonnumquam destitutæ tranquillitate singulæ fluitant. Sæpe minores majoribus, velut cymbulæ onerariis, adhærescunt; sæpe inter se majores minoresque quasi cursum certamenque desumunt; rursus omnes in eumdem locum appulsæ, qua steterunt, promovent terram, et modo hac, modo illac, lacum reddunt auferuntque; ac tum demum, quum medium tenuere, non contrahunt. Constat, pecora herbas sequuta, sic in insulas illas, ut in extremam ripam, procedere solere, nec prius intelligere mobile solum, quam litore abrepta, quasi illata et imposita, circumfusum undique lacum paveant; mox quo tulerit ventus egressa, non magis se descendisse sentire, quam senserint adscendisse. Idem lacus in flumen egeritur; quod ubi se paulisper oculis dedit, specu mergitur, alteque conditum meat: ac, si quid

ante, quam subduceretur, accepit, servat et profert. Hæc tibi scripsi, quia nec minus ignota quam mihi, nec minus grata credebam. Nam te quoque, ut me, nihil æque ac naturæ opera delectant. Vale.

(204) XXI. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Quare et quomodo lusus suos recitaverit, Arriano nuntiat.

Ut in vita, sic in studiis pulcherrimum et humanissimum existimo, severitatem comitatemque miscere, ne illa in tristitiam, hæc in petulantiam procedat. Qua ratione ductus, graviora opera lusibus jocisque distinguo. Ad hos proferendos et tempus et locum opportunissimum elegi; utque jam nunc assuescerent et ab otiosis et in triclinio audiri, Julio mense, quo maxime lites interquiescunt, positis ante lectos cathedris, amicos collocavi. Forte accidit, ut eo die mane in advocationem subitam rogarer: quod mihi causam præloquendi dedit. Sum enim deprecatus, ne quis ut irreverentem operis argueret, quod recitaturus, quamquam et amicis, et paucis, idem iterum amicis, foro et negotiis non abstinuissem. Addidi, hunc ordinem me et in scribendo sequi, ut necessitates voluptatibus, seria jucundis anteferrem, ac primum amicis, tum mihi scriberem. Liber fuit et opusculis varius et metris. Ita solemus, qui ingenio parum fidimus, satietatis periculum fugere. Recitavi biduo: hoc assensus audientium exegit: et tamen, ut alii transeunt quædam, imputantque, quod transeant; sic ego

nihil prætereo, atque etiam non præterire me, testor. Lego enim omnia, ut omnia emendem: quod contingere non potest electa recitantibus. At illud modestius, et fortasse reverentius? Sed hoc simplicius et amantius. Amat enim, qui se sic amari putat, ut tædium non pertimescat. Alioqui quid præstant sodales, si conveniunt voluptatis suæ causa? Delicatus ac similis ignoto est, qui amici librum bonum mavult audire, quam facere. Non dubito, cupere te, pro cetera mei caritate, quam maturissime legere hunc adhuc musteum librum. Leges, sed retractatum; quæ causa recitandi fuit; et tamen nonnulla jam ex eo nosti. Hæc vel emendata postea, vel (quod interdum longiore mora solet) deteriora facta, quasi nova rursus, et rescripta cognosces. Nam, plerisque mutatis, ea quoque mutata videntur, quæ manent. Vale.

(205) XXII. PLINIUS GEMINIO SUO S.

Reprehendit quosdam, qui dare veniam, nisi sibi, nesciunt.

Nostine hos, qui omnium libidinum servi sic aliorum vitiis irascuntur, quasi invideant; et gravissime puniunt, quos maxime imitantur? quum eos etiam, qui non indigent clementia ullius, nihil magis quam lenitas deceat. Atqui ego optimum et emendatissimum existimo, qui ceteris ita ignoscit, tamquam ipse quotidie peccet; ita peccatis abstinet, tamquam nemini ignoscat. Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitæ genere teneamus, ut nobis implacabiles simus; exo-

rabiles istis etiam, qui dare veniam, nisi sibi, nesciunt: mandemusque memoriæ, quod vir mitissimus, et ob hoc quoque maximus, Thrasea, crebro dicere solebat: *Qui vitia odit, homines odit*. Quæris fortasse, quo commotus hæc scribam? Nuper quidam... Sed melius coram; quamquam ne tunc quidem. Vereor enim, ne id, quod improbo, insectari, carpere, referre, huic, quod quum maxime præcipimus, repugnet. Quisquis ille, qualiscumque, sileatur; quem insignire, exempli nonnihil; non insignire, humanitatis plurimum refert. Vale.

(206) XXIII. PLINIUS MARCELLINO SUO S.

Junii Aviti obitum graviter luget, ejusque memoriæ consulit, notatis etiam perversis aliorum juvenum moribus.

Omnia mihi studia, omnes curas, omnia avocamenta exemit, excussit, eripuit dolor, quem ex morte Junii Aviti gravissimum cepi. Latum clavum in domo mea induerat; suffragio meo adjutus in petendis honoribus fuerat: ad hoc, ita me diligebat, ita verebatur, ut me formatore morum, me quasi magistro uteretur. Rarum hoc adolescentibus nostris. Nam quotus quisque vel ætati alterius, vel auctoritati, ut minor, cedit? Statim sapiunt, statim sciunt omnia: neminem verentur, imitantur neminem, atque ipsi sibi exempla sunt. Sed non Avitus: cujus hæc præcipua prudentia, quod alios prudentiores arbitrabatur; hæc præcipua eruditio, quod discere volebat. Semper ille aut de studiis aliquid, aut de

officiis vitæ consulebat: semper ita recedebat, ut melior factus: et erat factus vel eo, quod audierat, vel quod omnino quæsierat. Quod ille obsequium Serviano, exactissimo viro, præstitit! quem legatum tribunus ita et intellexit et cepit, ut ex Germania in Pannoniam transeuntem, non ut commilito, sed ut comes assectatorque sequeretur. Qua industria, qua modestia quæstor consulibus suis (et plures habuit) non minus jucundus et gratus, quam utilis fuit! Quo discursu, qua vigilantia hanc ipsam ædilitatem, cui præreptus est, petiit! Quod vel maxime dolorem meum exulcerat. Obversantur oculis cassi labores, et infructuosæ preces, et honor, quem meruit tantum. Redit animo ille latus clavus, in penatibus meis sumtus: redeunt illa prima, illa postrema suffragia mea, illi sermones, illæ consultationes. Afficior adolescentia ipsius, afficior necessitudinum casu. Erat illi grandis natu parens; erat uxor, quam ante annum virginem acceperat; erat filia, quam paulo ante sustulerat. Tot spes, tot gaudia dies unus in adversa convertit. Modo designatus ædilis, recens maritus, recens pater, intactum honorem, orbam matrem, viduam uxorem, filiam pupillam, ignaram avi, ignaramque patris, reliquit. Accedit lacrimis meis, quod absens, et impendentis mali nescius, pariter ægrum, pariter decessisse, cognovi, ne gravissimo dolori timore consuescerem. In tantis tormentis eram, quum scriberem hæc, scriberem sola. Neque enim nunc aliud aut cogitare aut loqui possum. Vale.

(207) XXIV. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Maximum, ad ordinandam Achajam missum, admonet, ut antiquitatis reverentia humaniter civitates tractet.

Amor in te meus cogit, non ut præcipiam, (neque enim præceptore eges) admoneam tamen, ut, quæ scis, teneas et observes, aut scias melius. Cogita, te missum in provinciam Achajam, illam veram et meram Græciam, in qua primum humanitas, literæ, etiam fruges inventæ esse creduntur; missum ad ordinandum statum liberarum civitatum, id est, ad homines maxime homines, ad liberos maxime liberos, qui jus a natura datum virtute, meritis, amicitia, fœdere denique et religione tenuerunt. Reverere conditores Deos, nomina Deorum. Reverere gloriam veterem, et hanc ipsam senectutem, quæ in homine venerabilis, in urbibus sacra est. Sit apud te honor antiquitati, sit ingentibus factis, sit fabulis quoque. Nihil ex cujusquam dignitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex jactatione decerpseris. Habe ante oculos, hanc esse terram, quæ nobis miserit jura, quæ leges non victis, sed petentibus dederit; Athenas esse, quas adeas; Lacedæmonem esse, quam regas: quibus reliquam umbram, et residuum libertatis nomen eripere, durum, ferum barbarumque est. Vides a medicis, quamquam in adversa valetudine nihil servi ac liberi differant, mollius tamen liberos clementiusque tractari. Recordare, quid quæque civitas fuerit; non ut despicias, quod esse

desierit. Absit superbia, asperitas. Nec timueris contemtum. An contemuitur, qui imperium, qui fasces habet, nisi qui humilis et sordidus, et qui se primus ipse contemnit? Male vim suam potestas aliorum contumeliis experitur: male terrore veneratio acquiritur; longeque valentior amor ad obtinendum quod velis, quam timor. Nam timor abit, si recedas; manet amor: ac sicut ille in odium, hic in reverentiam vertitur. Te vero etiam atque etiam (repetam enim) meminisse oportet officii tui titulum, ac tibi ipsi interpretari, quale quantumque sit ordinare statum liberarum civitatum. Nam quid ordinatione civilius? quid libertate pretiosius? Porro quam turpe, si ordinatio eversione, libertas servitute mutetur? Accedit, quod tibi certamen est tecum: onerat te quæsturæ tuæ fama, quam ex Bithynia optimam revexisti: onerat testimonium principis: onerat tribunatus, prætura, atque hæc ipsa legatio, quasi præmium, data. Quo magis nitendum est, ne in longinqua provincia, quam suburbana; ne inter servientes, quam liberos; ne sorte, quam judicio missus; ne rudis et incognitus, quam exploratus probatusque; humanior, melior, peritior fuisse videaris: quum sit alioqui, ut sæpe audisti, sæpe legisti, multo deformius amittere, quam non assequi laudem. Hæc velim credas, (quod initio dixi) scripsisse me admonentem, non præcipientem; quamquam præcipientem quoque. Quippe non vereor, in amore ne modum excesserim. Neque enim periculum est, ne sit nimium, quod esse maximum debet. Vale.

C. PLINII CÆCILII SECUNDI EPISTOLARUM LIBER NONUS

(208) I. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Maximum hortatur, ut libros, contra Plantam vivum compositos, festinet edere, ne post mortem ejus inchoasse videatur.

Sæpe te monui, ut libros, quos vel pro te, vel in Plantam, imo et pro te et in illum (ita enim materia cogebat) composuisti, quam maturissime emitteres: quod nunc præcipue, morte ejus audita, et hortor et moneo. Quamvis enim legeris multis, legendosque dederis, nolo tamen quemquam opinari, defuncto demum inchoatos, quos incolumi eo peregisti. Salva sit tibi constantiæ fama. Erit autem, si notum æquis iniquisque fuerit, non post inimici mortem scribendi tibi natam esse fiduciam, sed jam paratam editionem morte præventam. Simul vitabis illud,

Ουχ ὁσίη φθιμένοισιν.

Nam quod de vivente scriptum, de vivente recitatum est, in defunctum quoque, tamquam viventem adhuc, editur, si editur statim. Igitur, si quid aliud in manibus, interim differ: hoc

perfice, quod nobis, qui legimus olim, absolutum videtur: sed jam videatur et tibi; cujus cunctationem nec res ipsa desideret, et mortis ratio præcidit. Vale.

(209) II. PLINIUS SABINO SUO S.

Longas et crebras epistolas flagitanti, excusat se, quod materia deficiat.

Facis jucunde, quod non solum plurimas epistolas meas, verum etiam longissimas, flagitas: in quibus parcior fui, partim quia tuas occupationes verebar, partim quia ipse multum distringebar plerumque frigidis negotiis, quæ simul et avocant animum et comminuunt. Præterea nec materia plura scribendi dabatur. Neque enim eadem nostra conditio, quæ M. Tullii, ad cujus exemplum nos vocas. Illi enim et copiosissimum ingenium, et ingenio qua varietas rerum, qua magnitudo largissime suppetebat. Nos quam angustis terminis claudamur, etiam tacente me, perspicis: nisi forte volumus scholasticas tibi, atque (ut ita dicam) umbraticas literas mittere. Sed nihil minus aptum arbitramur, quum arma vestra, quum castra, quum denique cornua, tubas, sudorem, pulverem, soles cogitamus. Habes, ut puto, justam excusationem: quam tamen dubito, an tibi probari velim. Est enim summi amoris, negare veniam brevibus epistolis amicorum, quamvis scias illis constare rationem. Vale.

(210) III. PLINIUS PAULINO SUO S.

De fine bonorum sententiam dicit, neque negat, nominis se immortalitate, neglectis aliis, ardere.

Alius alium, ego beatissimum existimo, qui bonæ mansuræque famæ præsumtione perfruitur, certusque posteritatis cum futura gloria vivit. Ac mihi, nisi præmium æternitatis ante oculos, pingue illud altumque otium placeat. Etenim omnes homines arbitror oportere aut immortalitatem suam, aut mortalitatem cogitare: et illos quidem contendere, eniti; hos quiescere, remitti, nec brevem vitam caducis laboribus fatigare: ut video multos, misera simul et ingrata imagine industriæ, ad vilitatem sui pervenire. Hæc ego tecum, quæ quotidie mecum, ut desinam mecum, si dissenties tu: quamquam non dissenties, ut qui semper clarum aliquid et immortale mediteris. Vale.

(211) IV. PLINIUS MACRINO SUO S.

Excusat orationem, quam mittit, tamquam in universitate longissimam, brevissimam in partibus.

Vererer, ne immodicam orationem putares, quam cum hac epistola accipies, nisi esset generis ejus, ut sæpe incipere, sæpe desinere videatur. Nam singulis criminibus singulæ velut causæ continentur. Poteris ergo, undecumque inceperis, ubicumque desieris, quæ deinceps sequentur, et qua-

si incipientia legere, et quasi cohærentia; meque in universitate longissimum, brevissimum in partibus judicare. Vale.

(212) V. PLINIUS TIRONI SUO S.

Aequitate Tironis erga provinciales lætatur.

Egregie, facis, (inquiro enim, et persevere) quod justitiam tuam provincialibus multa humanitate commendas: cujus præcipua pars est, honestissimum quemque complecti, atque ita a minoribus amari, ut simul a principibus diligare. Plerique autem, dum verentur, ne gratiæ potentium nimium impertire videantur, sinisteritatis atque etiam malignitatis famam consequuntur. A quo vitio tu longe recessisti, scio: sed temperare mihi non possum, quo minus laudem, similis monenti, quod eum modum tenes, ut discrimina ordinum dignitatumque custodias: quæ si confusa, turbata, permixta sint, nihil est ipsa æqualitate inæqualius. Vale.

(213) VI. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Ridet vanitatem Circensium ludorum, et illorum tempus studiis impendit.

Omne hoc tempus inter pugillares ac libellos jucundissima quiete trasmisi. *Quemadmodum*, inquis, *in urbe potuisti!* Circenses erant; quo genere spectaculi ne levissime quidem teneor. Nihil novum, nihil varium, nihil quod non se-

mel spectasse sufficiat. Quo magis miror, tot millia virorum tam pueriliter idemtidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, esset ratio nonnulla. Nunc favent panno, pannum amant: et si in ipso cursu, medioque certamine, hic color illuc, ille huc transferatur; studium favorque transibit, et repente agitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquent. Tanta gratia, tanta auctoritas in una vilissima tunica! Mitto apud vulgus, quod vilius tunica est; sed apud quosdam graves homines; quos ego quum recordor, in re inani, frigida, assidua, tam insatiabiliter desidere, capio aliquam voluptatem, quod hac voluptate non capiar. Ac per hos dies libentissime otium meum in literis colloco, quos alii otiosissimis occupationibus perdunt. Vale.

(214) VII. PLINIUS ROMANO SUO S.

Villas suas ad Larium lacum, et in iis ædificationem describit.

Ædificare te scribis: bene est; inveni patrocinium: ædifico enim jam ratione, quia tecum. Nam hoc quoque non dissimile, quod ad mare tu, ego ad Larium lacum. Hujus in litore plures villæ meæ, sed duæ ut maxime delectant, ita exercent. Altera imposita saxis, more bajano, lacum prospicit: altera, æque more bajano, lacum tangit. Itaque illam, tragœdiam; hanc, appellare comœdiam soleo: illam, quod quasi

cothurnis; hanc, quod quasi socculis sustinetur. Sua utrique amœnitas, et utramque possidenti ipsa diversitate jucundior. Hæc lacu propius, illa latius utitur: hæc unum sinum molli curvamine amplectitur, illa editissimo dorso duos dirimit: illic recta gestatio longo limite super litus extenditur, hic spatiosissimo xysto leviter inflectitur: illa fluctus non sentit, hæc frangit: ex illa possis despicere piscantes, ex hac ipse piscari, hamumque e cubiculo, ac pæne etiam lectulo, ut e navicula, jacere. Hæ mihi causæ utrique, quæ desunt, adstruendi, ob ea quæ supersunt. Etsi quid ego rationem tibi? apud quem pro ratione erit, idem facere. Vale.

(215) VIII. PLINIUS AUGURINO SUO S.

Laudat Augurino carmina, in quibus ipse laudatus erat.

Si laudatus a te laudare te cœpero, vereor, ne non tam proferre judicium meum, quam referre gratiam videar. Sed, licet videar, omnia scripta tua pulcherrima existimo; maxime tamen illa, quæ de nobis. Accidit hoc una eademque de causa. Nam et tu, quæ de amicis, optime scribis; et ego, quæ de me, ut optima, lego. Vale.

(216) IX. PLINIUS COLONI SUO S.

Landat Colonem, quod Qnintiani mortem dolenter ferebat, atque hujus memoriæ, Colone exigente, his literis consulit.

Unice probo, quod Pompeji Quintiani morte tam dolenter afficeris, ut amissi caritatem desiderio extendas; non ut plerique, qui tantum viventes amant, seu potius amare se simulant, ac ne simulant quidem, nisi quos florentes vident. Nam miserorum, non secus ac defunctorum, obliviscuntur. Sed tibi perennis fides, tantaque in amore constantia, ut finiri, nisi tuà morte, non possit. Et, hercule, is fuit Quintianus, quem diligi deceat exemplo ipsius. Felices amabat, miseros tuebatur, desiderabat amissos. Jam illi quanta probitas in ore! quanta in sermone cunctatio! quam pari libra gravitas comitasque! quod studium literarum! quod judicium! qua pietate cum dissimillimo patre vivebat! quam non obstabat illi, quo minus vir optimus videretur, quod erat optimus filius! Sed quid dolorem tuum exulcero? Quamquam sic amasti viventem, ut hæc potius, quam de illo sileri velis: a me præsertim, cujus prædicatione putas vitam ejus ornari, memoriam prorogari, ipsamque illam, qua est raptus, ætatem posse restitui. Vale.

(217) X. PLINIUS TACITO SUO S.

Quod studiis et venationi non conveniat, illa sola in secessu tractari significat.

Cupio præceptis tuis parere; sed aprorum tanta penuria est, ut Minervæ et Dianæ, quas ais pariter colendas, convenire non possit. Itaque Minervæ tantum serviendum est; delicate tamen, ut in secessu, et æstate. In via plane nonnulla leviora, statimque delenda, ea garrulitate, qua sermones in vehiculo seruntur, extendi. His quædam addidi in villa, quum aliud non liberet. Itaque poemata quiescunt; quæ tu inter nemora et lucos commodissime perfici putas. Oratiunculam unam et alteram retractavi; quamquam id genus operis inamabile, inamœnum, magisque laboribus ruris, quam voluptatibus simile. Vale.

(218) XI. PLINIUS GEMINIO SUO S.

Materiam scribendi promittit rogatus, et sua scripta in Gallia legi lætatur.

Epistolam tuam jucundissimam recepi; eo maxime, quod aliquid ad te scribi volebas, quod libris inseri posset. Obveniet materia, vel hæc ipsa quam monstras, vel potior alia. Sunt enim in hac offendicula nonnulla. Circumfer oculos, et occurrent. Bibliopolas Lugduni esse non putabam: ac tanto libentius ex literis tuis cognovi venditari libellos meos, quibus peregre manere

gratiam, quam in urbe collegerint, delector. Incipio enim satis absolutum existimare, de quo tanta diversitate regionum discreta hominum judicia consentiunt. Vale.

(219) XII. PLINIUS JUNIORI SUO S.

Quædam filiis remittenda, nec semper utendum severitate, exemplo monet.

Castigabat quidam filium suum, quod paulo sumtuosius equos et canes emeret. Huic ego, juvene digresso: *Heus tu, numquamne fecisti, quod a patre corripi posset? Fecisti, dico? Non interdum facis, quod filius tuus, si repente pater ille, tu filius, pari gravitate reprehendat? Non omnes homines aliquo errore ducuntur? Non hic in illo sibi, in hoc alius, indulget?* Hæc tibi admonitus immodicæ severitatis exemplo, pro amore mutuo, scripsi, ne quando tu quoque filium tuum acerbius duriusque tractares. Cogita et illum puerum esse, et te fuisse: atque ita hoc, quod es pater, utere, ut memineris, et hominem esse te, et hominis patrem. Vale.

(220) XIII. PLINIUS QUADRATO SUO S.

Quæ circa Helvidii ultionem egerit, pertuleritque, ordine enarrat.

Quanto studiosius intentiusque legisti libros, quos de Helvidii ultione composui; tanto impensius postulas, ut perscribam tibi, quæque extra

libros, quæque circa libros, totum denique ordinem rei, cui per ætatem non interfuisti. Occiso Domitiano, statui mecum ac deliberavi, esse magnam pulcramque materiam insectandi nocentes, miseros vindicandi, se proferendi. Porro, inter multa scelera multorum, nullum atrocius videbatur, quam quod in senatu senator senatori, prætorius consulari, reo judex manus intulisset. Fuerat alioqui mihi cum Helvidio amicitia, quanta potuerat esse cum eo, qui metu temporum nomen ingens, paresque virtutes secessu tegebat. Fuerat cum Arria et Fannia: quarum altera Helvidii noverca; altera mater novercæ. Sed non ita me jura privata, ut publicum fas, et indignitas facti, et exempli ratio incitabat. Ac primis quidem diebus redditæ libertatis pro se quisque inimicos suos, dumtaxat minores, incondito turbidoque clamore postulaverant simul et oppresserant: ego et modestius et constantius arbitratus immanissimum reum non communi temporum invidia, sed proprio crimine urgere: quum jam satis ille primus impetus defervisset, et languidior in dies ira ad justitiam redisset, quamquam tum maxime tristis, amissa nuper uxore; mitto ad Antejam, (nupta hæc Helvidio fuerat) rogo, ut veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret. Ut venit: *Destinatum est*, inquam, *mihi, maritum tuum non inultum pati: nuntia Arriæ et Fanniæ*, (ab exsilio enim redierant), *consule te, consule illas, an velitis adscribi facto, in quo ego comite non egeo: sed non ita gloriæ meæ faverim, ut vobis societatem ejus invideam*. Perfert Anteja mandata; nec illæ morantur. Opportune senatus intra diem tertium. Omnia ego semper ad Corellium retuli, quem

providentissimum ætatis nostræ sapientissimumque cognovi: in hoc tamen contentus consilio meo fui, veritus, ne vetaret: erat enim cunctantior cautiorque. Sed non sustinui inducere in animum, quo minus illi eodem die facturum me indicarem, quod, an facerem, non deliberabam: expertus usu, de eo, quod destinaveris, non esse consulendos, quibus consultis obsequi debeas. Venio in senatum: jus dicendi peto: dico paulisper maximo assensu. Ubi cœpi crimen attingere, reum destinare, (adhuc tamen sine nomine) undique mihi reclamari. Alius: *Sciamus qui sit, de quo extra ordinem referas;* alius: *Quis est ante relationem reus!* alius: *Salvi simus, qui supersumus*. Audio imperturbatus, interritus: tantum susceptæ rei honestas valet, tantumque ad fiduciam vel metum differt, nolint homines, quod facias, an non probent. Longum est, omnia, quæ tunc hinc inde jactata sunt, recensere. Novissime consul: *Secunde, sententiæ loco dices, si quid volueris. Permiseris*, inquam, *quod usque adhuc omnibus permisisti*. Resido: aguntur alia. Interea me quidam ex consularibus amicis secreto accuratoque sermone, quasi nimis fortiter incauteque progressum, corripit, revocat, monet, ut sistam; adjecit etiam: *Notabilem te futuris principibus fecisti. Esto*, inquam, *dum malis*. Vix ille discesserat, rursus alter: *Quid audes! cur ruis! quibus te periculis objicis! quid præsentibus confidis, incertus futurorum! Lacessis hominem jam præfectum ærarii, et brevi consulem; præterea qua gratia, quibus amicitiis fultum!* Nominat quemdam, qui tunc ad orientem amplissimum exercitum, non sine magnis dubiisque rumoribus, obtinebat. Ad hæc ego: *O-*

mnia præcepi, atque animo mecum ante peregi: nec recuso, si ita casus attulerit, luere pœnas ob honestissimum factum, dum flagitiosissimum ulciscor. Jam censendi tempus. Dicit Domitius Apollinaris, consul designatus, dicit Fabricius Vejento, Fabius Postumius, Vectius Proculus, collega Publicii Certi, de quo agebatur, uxoris autem meæ, quam amiseram, vitricus: post hos Ammius Flaccus. Omnes Certum, nondum a me nominatum, ut nominatum defendunt: crimenque quasi in medio relictum defensione suscipiunt. Quæ præterea dixerint, non est necesse narrare; in libris habes. Sum enim cuncta ipsorum verbis persequutus. Dicunt contra Avidius Quietus, Cornutus Tertullus. Quietus: *Iniquissimum esse, querelas dolentium excludi: ideoque Arriæ et Fanniæ jus querendi non auferendum: nec interesse, cujus ordinis quis sit, sed quam causam habeat.* Cornutus: *Datum se a consulibus tutorem Helvidii filiæ, petentibus matre ejus et vitrico: nunc quoque non sustinere deserere officii sui partes; in quo tamen et suo dolori modum imponere, et optimarum feminarum perferre modestissimum affectum: quas contentas esse, admonere senatum Publicii Certi cruentæ adulationis: et petere, si pœna flagitii manifestissimi remittatur, nota certe quasi censoria inuratur.* Tum Satrius Rufus medio ambiguoque sermone: *Puto*, inquit, *injuriam factam Publicio Certo, si non absolvitur: nominatus est ab amicis Arriæ et Fanniæ, nominatus ab amicis suis. Nec debemus solliciti esse. Idem enim nos, qui bene sentimus de homine, judicaturi sumus: si innocens est, sicuti et spero et malo, donec aliquid probetur, credo poteritis absolve-*

re. Hæc illi, quo quisque ordine citabantur. Venitur ad me: consurgo: utor initio, quod in libro est: respondeo singulis. Mirum qua intentione, quibus clamoribus omnia exceperint, qui modo reclamabant. Tanta conversio vel negotii dignitatem, vel proventum orationis, vel actoris constantiam subsequuta est. Finio. Incipit respondere Vejento: nemo patitur: obturbatur, obstrepitur: adeo quidem, ut diceret: *Rogo, P. C., ne me cogatis implorare auxilium tribunorum*. Et statim Muræna tribunus: *Permitto tibi, vir clarissime Vejento, dicere*. Tunc quoque reclamatur. Inter moras consul, citatis nominibus et peracta discessione, mittit senatum: ac pæne adhuc stantem tentantemque dicere Vejentonem relinquit. Multum ille de hac (ita vocitabat) contumelia questus est homerico versu:

Ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί.

Non fere quisquam in senatu fuit, qui non me complecteretur, exoscularetur, certatimque laude cumularet, quod intermissum tamdiu morem in publicum consulendi, susceptis propriis simultatibus, reduxissem: quod denique senatum invidia liberassem, qua flagrabat apud ordines alios, quod severus in ceteros, senatoribus solis, dissimulatione quasi mutua, parceret. Hæc acta sunt absente Certo. Abfuit enim, seu tale aliquid suspicatus, sive, ut excusabatur, infirmus. Et relationem quidem de eo Cæsar ad senatum non remisit: obtinui tamen, quod intenderam. Nam collega Certi consulatum, successorem Certus accepit: planeque factum est, quod dixeram in fine: *Reddat præmium sub optimo principe, quod a pessimo accepit*. Postea actionem meam, utcumque potui, recollegi: addidi multa. Accidit

fortuitum (sed non tamquam fortuitum) , quod editis libris , Certus intra paucissimos dies implicitus morbo decessit. Audivi referentes, hanc imaginem menti ejus, hanc oculis oberrasse, tamquam videret me sibi cum ferro imminere. Verane hæc, affirmare non ausim : interest tamen exempli, ut vera videantur. Habes epistolam, si modum epistolæ cogites, libris, quos legisti, non minorem. Sed imputabis tibi, qui contentus libris non fuisti. Vale.

(221) XIV. PLINIUS TACITO SUO S.

Tacitum hortatur ad parandam scriptis immortalitatem.

Nec ipse tibi plaudis, et ego nihil magis ex fide, quam de te scribo. Posteris an aliqua cura nostri, nescio : nos certe meremur, ut sit aliqua, non dico ingenio, (id enim superbum) sed studio, sed labore et reverentia posterorum. Pergamus modo itinere instituto: quod ut paucos in lucem famamque provexit, ita multos e tenebris et silentio protulit. Vale.

(222) XV. PLINIUS FALCONI SUO S.

Quid in Tuscis agat, breviter perscribit.

Refugeram in Tuscos, ut omnia ad arbitrium meum facerem: at hoc ne in Tuscis quidem: tam multis undique rusticorum libellis, et tam queru-

lis, inquietor; quos aliquanto magis invitus, quam meos, lego: nam et meos invitus. Retracto enim actiunculas quasdam; quod, post intercapedinem temporis, et frigidum et acerbum est. Rationes, quasi absente me, negliguntur. Interdum tamen equum conscendo, et patremfamiliæ hactenus ago, quod aliquam partem prædiorum, sed pro gestatione, percurro. Tu consuetudinem serva, nobisque sic rusticis urbana acta perscribe. Vale.

(223) XVI. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

A venatu abstinentem propter vindemias novos se versiculos componere significat.

Summam te voluptatem percepisse ex isto copiosissimo genere venandi non miror, quum historicorum more scribas, numerum iniri non potuisse. Nobis venari nec vacat, nec libet: non vacat, quia vindemiæ in manibus; non libet, quia exiguæ. Devehemus tamen pro novo musto novos versiculos tibi, quos jucundissime exigenti, ut primum videbuntur defervisse, mittemus. Vale.

(224) XVII. PLINIUS GENITORI SUO S.

Ferendos esse aliorum mores, ut isti nostros quoque ferant, acroamatum in conviviis exemplo monet.

Recepi tuas literas, quibus quereris, tædio tibi fuisse quamvis lautissimam cœnam, quia scurræ, cinædi, moriones mensis inerrabant. Vis tu remittere aliquid ex rugis? Equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero. Cur ergo non habeo? quia nequaquam me, ut inexspectatum festivumve delectat, si quid molle a cinædo, petulans a scurra, stultum a morione profertur. Non rationem, sed stomachum tibi narro. Atque adeo quam multos putas esse, quos æque ea, quibus ego et tu capimur et ducimur, partim ut inepta, partim ut molestissima offendant? Quam multi, quum lector aut lyristes aut comœdus inductus est, calceos poscunt, aut non minore cum tædio recubant, quam tu ista (sic enim appellas) prodigia perpessus es? Demus igitur alienis oblectationibus veniam, ut nostris impetremus. Vale.

(225) XVIII. PLINIUS SABINO SUO S.

Desideranti libellos suos promittit, sed per partes, ne memoriam turbet.

Qua intentione, quo studio, qua denique memoria, legeris libellos meos, epistola tua ostendit. Ipse igitur exhibes negotium tibi, qui elicis

et invitas, ut quam plurima communicare tecum velim. Faciam; per partes tamen, et quasi digesta, ne istam ipsam memoriam, cui gratias ago, assiduitate et copia turbem, oneratamque, et quasi oppressam, cogam pluribus singula, posterioribus priora dimittere. Vale.

(226) XIX. PLINIUS RUFONI SUO S.

Verginium tuetur, quod factum suum sepulcro inscribi jusserit; et Frontinum laudat, qui monumentum sibi fieri vetuerat. Vide lib. VI. ep. 10.

Significas, legisse te in quadam epistola mea, jussisse Verginium Rufum inscribi sepulcro suo:

Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam
Imperium asseruit non sibi, sed patriæ.

Reprehendis, quod jusserit; addis etiam, melius rectiusque Frontinum, quod vetuerit omnino monumentum sibi fieri: meque ad extremum, quid de utroque sentiam, consulis. Utrumque dilexi; miratus sum magis, quem tu reprehendis, atque ita miratus, ut non putarem satis umquam laudari posse, cujus nunc mihi subeunda defensio est. Omnes ego, qui magnum aliquod memorandumque fecerunt, non modo venia, verum etiam laude dignissimos judico, si immortalitatem, quam meruere, sectantur, victurique nominis famam supremis etiam titulis prorogare nituntur. Nec facile quemquam nisi Verginium invenio, cujus tanta in prædicando verecundia, quanta gloria ex facto. Ipse sum testis, familiariter ab eo dilectus probatusque, semel omnino, me audiente, provectum, ut de rebus suis hoc unum referret, ita

secum aliquando Cluvium loquutum: *Scis, Vergini, quæ historiæ fides debeatur: proinde si quid in historiis meis legis aliter ac velis, rogo ignoscas*. Ad hoc sic illum: *Tune, Cluvi, ignoras, ideo me fecisse, quod feci, ut esset liberum vobis scribere, quæ libuisset?* Agedum, hunc ipsum Frontinum in hoc ipso, in quo tibi parcior videtur, et pressior, comparemus. Vetuit exstrui monumentum: sed quibus verbis? *Impensa monumenti supervacua est; memoria nostri durabit, si vita meruimus*. An restrictius arbitraris, per orbem terrarum legendum dare duraturam memoriam sui, quam uno in loco duobus versiculis signare, quod feceris? Quamquam non habeo propositum illum reprehendendi, sed hunc tuendi: cujus quæ potest apud te justior esse defensio, quam ex collatione ejus, quem prætulisti? Meo quidem judicio neuter culpandus, quorum uterque ad gloriam pari cupiditate, diverso itinere contendit: alter, dum expetit debitos titulos; alter, dum mavult videri contemsisse. Vale.

(227) XX. PLINIUS VENATORI SUO S.

Lætatur epistola, qua libros suos laudatos vidit; et de vindemiis nuntiat.

Tua vero epistola tanto mihi jucundior fuit, quanto longior erat, præsertim quum de libellis meis tota loqueretur; quos tibi voluptati esse non miror, quum omnia nostra, perinde ac nos, ames. Ipse quum maxime vindemias, graciles quidem, uberiores tamen quam exspectaveram, colligo; si colligere est, nonnumquam decerpere

uvam, torculum invisere, gustare de lacu mustum, obrepere urbanis, qui nunc rusticis præsunt, meque notariis et lectoribus reliquerunt. Vale.

(228) XXI. PLINIUS SABINIANO SUO S.

Libertum quemdam in Sabiniani gratiam reducere tentat, quod Plinium obtinuisse ex epist. 24 hujus libri, apparet.

Libertus tuus, cui succensere te dixeras, venit ad me, advolutusque pedibus meis, tamquam tuis, hæsit. Flevit multum, multumque rogavit; multum etiam tacuit: in summa, fecit mihi fidem pœnitentiæ. Vere credo emendatum, quia deliquisse se sentit. Irasceris, scio: et irasceris merito, id quoque scio: sed tunc præcipua mansuetudinis laus, quum iræ causa justissima est. Amasti hominem, et, spero, amabis: interim sufficit, ut exorari te sinas. Licebit rursus irasci, si meruerit: quod exoratus excusatius facies. Remitte aliquid adolescentiæ ipsius, remitte lacrimis, remitte indulgentiæ tuæ: ne torseris illum, ne torseris etiam te. Torqueris enim, quum tam lenis irasceris. Vereor, ne videar non rogare, sed cogere, si precibus ejus meas junxero. Jungam tamen tanto plenius et effusius, quanto ipsum acrius severiusque corripui, destricte minatus, numquam me postea rogaturum. Hoc illi, quem terreri oportebat; tibi non idem. Nam fortasse iterum rogabo, iterum impetrabo: sit modo tale, ut rogare me, et præstare te deceat. Vale.

(229) XXII. PLINIUS SEVERO SUO S.

Passieni ægritudine dolet, ejusque genus, mores, et ingenium laudat.

Magna me sollicitudine affecit Passieni Pauli valetudo, et quidem plurimis justissimisque de causis. Vir est optimus, honestissimus, nostri amantissimus; præterea in literis veteres æmulatur, exprimit, reddit: Propertium in primis, a quo genus ducit, vera soboles, eoque simillima illi, in quo ille præcipuus. Si elegos ejus in manum sumseris, leges opus tersum, molle, jucundum, et plane in Propertii domo scriptum. Nuper ad lyrica deflexit, in quibus ita Horatium, ut in illis illum alterum, effingit. Putes, si quid in studiis cognatio valet, et hujus propinquum. Magna varietas, magna mobilitas. Amat, ut qui verissime; dolet, ut qui impatientissime; laudat, ut qui benignissime; ludit, ut qui facetissime: omnia denique, tamquam singula, absolvit. Pro hoc ego amico, pro hoc ingenio, non minus æger animo, quam corpore ille, tamdem illum, tamdem me recepi. Gratulare mihi; gratulare etiam literis ipsis, quæ ex periculo ejus tantum discrimen adierunt, quantum ex salute gloriæ consequentur. Vale.

(230) XXIII. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Lætatur, doctorum nomine se in primis et Tacitum intelligi.

Frequenter agenti mihi evenit, ut centumviri, quum diu se intra judicum auctoritatem gravitatemque tenuissent, omnes repente quasi victi coactique consurgerent laudarentque. Frequenter e senatu famam, qualem maxime optaveram, retuli: numquam tamen majorem cepi voluptatem, quam nuper ex sermone Cornelii Taciti. Narrabat, sedisse secum Circensibus proximis equitem romanum. Hunc post varios eruditosque sermones requisisse: *Italicus es, an provincialis?* se respondisse: *Nosti me, et quidem ex studiis.* Ad hoc illum: *Tacitus es, an Plinius?* Exprimere non possum, quam sit jucundum mihi, quod nomina nostra, quasi literarum propria, non hominum, literis redduntur; quod uterque nostrum his etiam ex studiis notus, quibus aliter ignotus est. Accidit aliud ante pauculos dies simile. Recumbebat mecum vir egregius, Fabius Rufinus, super eum municeps ipsius, qui illo die primum in urbem venerat: cui Rufinus, demonstrans me: *Vides hunc?* Multa deinde de studiis nostris. Et ille: *Plinius est*, inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An si Demosthenes jure lætatus est, quod illum anus attica ita noscitavit, Οὗτός ἐστι Δημοσθένης; ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego vero et gaudeo, et gaudere me dico. Neque enim vereor, ne jactantior videar, quum de me aliorum judi-

cium, non meum, profero: præsertim apud te, qui nec ullius invides laudibus, et faves nostris. Vale.

(231) XXIV. PLINIUS SABINIANO SUO S.

Gratias agit, quod precibus pro liberto suis locum dederit. Vide supra ep. 21.

Bene fecisti, quod libertum, aliquando tibi carum, reducentibus epistolis meis in domum, in animum recepisti. Juvabit hoc te: me certe juvat; primum, quod te talem video, ut in ira regi possis: deinde, quod tantum mihi tribuis, ut vel auctoritati meæ pareas, vel precibus indulgeas. Igitur et laudo et gratias ago. Simul in posterum moneo, ut te erroribus tuorum, etsi non fuerit, qui deprecetur, placabilem præstes. Vale.

(232) XXV. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

Ex castris sollicitatus de carminibus, missurum esse finito rerum actu, pollicetur.

Quereris de turba castrensium negotiorum, et, tamquam summo otio perfruare, lusus et ineptias nostras legis, amas, flagitas, meque ad similia condenda non mediocriter incitas. Incipio enim ex hoc genere studiorum non solum oblectationem, verum etiam gloriam petere, post judicium tuum, viri gravissimi, eruditissimi, ac super ista verissimi. Nunc me rerum actus modice, sed ta-

visus es mihi in scriptis meis annotasse quædam ut tumida, quæ ego sublimia; ut improba, quæ ego audentia; ut nimia, quæ ego plena arbitrabar. Plurimum autem refert, reprehendenda annotes, an insignia. Omnes enim advertit, quod eminet et exstat; sed acri intentione dijudicandum est, immodicum sit an grande, altum an enorme. Atque ut Homerum potissimum attingam, quem tamdem alterutram in partem potest fugere,

βράχε δ' ευρεῖα χθὼν,
Αμφὶ δὲ σάλπιγξεν μέγας ουρανός.

et Ηέρι δ' ἔγχος εκέκλιτο.

et totum illud:

Ως δ' ότε χείμαρροι ποταμοὶ κατ' όρεσφι ρέοντες
Ες μισγάγκειαν συμβάλλετον όμβριμον ὕδωρ.

Sed opus est examine et libra, incredibilia sint hæc et immania, an magnifica et cælestia. Nec nunc ego me his similia aut dixisse, aut posse dicere puto. Non ita insanio: sed hoc intelligi volo, laxandos esse eloquentiæ frenos, nec angustissimo gyro ingeniorum impetus refringendos. At enim alia conditio oratorum, alia poetarum. Quasi vero M. Tullius minus audeat. Quamquam hunc omitto: neque enim ambigi puto. Sed Demosthenes ipse, ille norma oratoris et regula, num se cohibet et comprimit, quum dicit illa notissima? Α'νθρωποι μιαροὶ, καὶ κόλακες, καὶ αλάστορες. Et rursus: ου γὰρ λίθοις ετείχισα τὴν πόλιν, ουδὲ πλίνθοις εγώ. Et statim: ουκ εκ μὲν θαλάττης τὴν Εύβοιαν πρου'βαλόμην εγὼ πρὸ τῆς Αττικῆς. Et alibi: Εγὼ δὲ οἶμαι μὲν, ὦ άνδρες αθηναῖοι, νὴ τοὺς θεοὺς, εκεῖνον μεθύειν τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων. Jam quid audentius illo pulcherrimo ac longissimo excessu? Νόσημα γάρ.

Quid hæc? breviora superioribus, sed audacia paria: Τότε εγὼ μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ, καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ἡμῶν. Ex eadem nota: Ὅταν δὲ εκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τις, ὥσπερ οὗτος ισχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις, καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντα ανεχαίτισε καὶ διέλυσε. Simile his: Απεσχοινισμένος ἅπασι τοῖς εν τῇ πόλει δικαίοις γνώσεσι τριῶν δικαστηρίων. Et ibidem: Συ' τὸν εις ταῦτα έλεον προδέδωκας, Αριστόγειτον, μᾶλλον δ' ανήρηκας ὅλως· μὴ δὴ πρὸς οὓς αυτὸς έχωσας λιμένας, καὶ προβόλων ενέπλησας, πρὸς τούτους προσορμίζου. Et dixerat: Δέδοικα, μὴ δόξητέ τισι τὸν αεὶ βουλόμενον εἶναι πονηρὸν τῶν εν τῇ πόλει παιδοτριβεῖν. Ασθενὴς μὲν γὰρ πᾶς εστὶν ὁ πονηρὸς καθ' ἑαυτὸν. Et deinceps: Τούτῳ δ' ουδένα ὁρῶ τῶν τόπων τούτων βάσιμον ὄντα, αλλὰ πάντα απόκρημνα, φάραγγας, βάραθρα. Nec satis: Ουδὲ γὰρ τοὺς προγόνους ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια ταῦτα οικοδομῆσαι, ἵνα τοὺς τοιούτους εν αυτοῖς μοσχεύητε, αλλὰ τουναντίον, ἵν' ανείργητε, καὶ κολάζητε, καὶ μηδεὶς ζηλοῖ, μηδ' επιθυμῇ κακίας. Adhuc: Ει δὲ κάπηλός εστι πονηρίας, καὶ παλιγκάπηλος, καὶ μεταβολεύς. Et mille talia; ut prætereara quæ ab Æschine θαύματα, non ῥήματα, vocantur. In contrarium incidi. Dices, hunc quoque ob ista culpari. Sed vide, quanto major sit, qui reprehenditur, ipso reprehendente; et major ob hæc quoque. In aliis enim vis, in his granditas ejus elucet. Num autem Æschines ipse iis, quæ in Demosthene carpebat, abstinuit? Χρὴ γὰρ, ὦ ἄνδρες αθηναῖοι, τὸ αυτὸ φθέγγεσθαι τὸν ῥήτορα, καὶ τὸν νόμον· ὅταν δ' ετέραν μὲν φωνὴν αφιῇ ὁ νόμος, ετέραν δὲ ὁ ῥήτωρ, τῷ τοῦ νόμου δικαίῳ χρὴ διδόναι τὴν ψῆφον, ου τῇ τοῦ λέγοντος αναισχυντίᾳ. Alio loco: Ἔπειτα αναφαίνεται περὶ πάν-

των εν τῷ ψηφίσματι πρὸς τῷ κλέμματι γράψας, καὶ τὰ πέντε τάλαντα, τοὺς πρέσβεις ἀξιῶν τοὺς Ὠρείτας, μὴ ὑμῖν, ἀλλὰ Καλλίᾳ διδόναι. Ὅτι δ' ἀληθῆ λέγω, αφελὼν τὸν κόμπον, καὶ τὰς τριήρεις, καὶ τὴν αλαζονείαν, εκ τοῦ ψηφίσματος ανάγνωθι. Iterum alio: Καὶ μὴ εᾶτε αυτὸν εις τοὺς ἔξω τοῦ παρανόμου λόγους περιίστασθαι. Quod adeo probavit, ut repetat: αλλ' εγκαθήμενοι καὶ ενεδρεύοντες εν τῇ αχροάσει, εισελαύνετε αυτὸν εις τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους, καὶ τὰς εκτροπὰς αυτοῦ τῶν λόγων επιτηρεῖτε. An illa custoditius pressiusque? Σὺ δὲ ἑλκοποιεῖς, καὶ μᾶλλόν σοι μέλει τῶν αυθημέρων λόγων, ἢ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Altius illa: Ουκ αποπέμψεσθε τὸν ἄνθρωπον, ὡς κοινὴν τῶν Ἑλλήνων συμφορὰν, ἢ συλλαβόντες, ὡς λῃστὴν τῶν πραγμάτων διὰ τῆς πολιτείας πλέοντα, τιμωρήσεσθε, et alia. Exspecto, ut quædam ex hac epistola, ut illud, *gubernacula gemunt*, et, *Diis maris proximus*, iisdem notis, quibus ea, de quibus scribo, confodias. Intelligo enim me, dum veniam prioribus peto, in illa ipsa, quæ annotaveras, incidisse. Sed confodias licet, dummodo jam nunc destines diem, quo et de illis, et de his coram exigere possimus. Aut enim tu me timidum, aut ego te temerarium faciam. Vale.

(234) XXVII. PLINIUS LATERANO SUO S.

Historiæ reverentiam haberi, exemplo monstrat.

Quanta potestas, quanta dignitas, quanta majestas, quantum denique numen sit historiæ, quum frequenter alias, tum proxime sensi. Recitaverat quidam verissimum librum, partemque ejus in

alium diem reservaverat : ecce amici cujusdam orantes obsecrantesque, ne reliqua recitaret. Tantus audiendi, quæ fecerint, pudor, quibus nullus faciendi, quæ audire erubescunt. Et ille quidem præstitit, quod rogabatur : sinebat fides. Liber tamen, ut factum ipsum, manet manebitque legeturque semper, tanto magis, quia non statim. Incitantur enim homines ad agnoscenda, quæ differuntur. Vale.

(235) XXVIII. PLINIUS ROMANO SUO S.

Tribus epistolis respondet : quartam, curiosius scriptam, accepisse se negat.

Post longum tempus epistolas tuas, sed tres pariter recepi, omnes elegantissimas, amantissimas, et quales a te venire, præsertim desideratas, oportebat : quarum una injungis mihi jucundissimum ministerium, ut ad Plotinam, sanctissimam feminam, literæ tuæ perferantur : perferentur. Eadem commendas Popilium Artemisium : statim præstiti, quod petebat. Indicas etiam, modicas te vindemias collegisse. Communis hæc mihi tecum, quamquam in diversissima parte terrarum, querela est. Altera epistola nuntias, multa te nunc dictare, nunc scribere, quibus nos tibi repræsentes. Gratias ago : agerem magis, si me illa ipsa, quæ scribis aut dictas, legere voluisses. Et erat æquum, ut te mea, ita me tua scripta cognoscere, etiamsi ad alium, quam ad me, pertinerent. Polliceris in fine, quum certius de vitæ nostræ ordinatione aliquid audieris, futurum te fugitivum rei familiaris, statimque ad nos evolaturum, qui jam tibi compedes nectimus,

quas perfringere nullo modo possis. Tertia epistola continebat, esse tibi redditam orationem pro Clario, eamque visam uberiorem, quam dicente me, audiente te, fuerit. Est uberior: multa enim postea inserui. Adjicis, alias te literas curiosius scriptas misisse: an acceperim, quæris: non accepi, et accipere gestio. Proinde prima quaque occasione mitte, appositis quidem usuris, quas ego (num parcius possum?) centesimas computabo. Vale.

(236) XXIX. PLINIUS RUSTICO SUO S.

Diffisus perfectioni in uno scribendi genere, se vario, merendæ veniæ causa, exercet.

Ut satius, unum aliquid insigniter, quam facere plurima mediocriter; ita plurima mediocriter, si non possis unum aliquid insigniter. Quod intuens ego, variis me studiorum generibus, nulli satis confisus, experior. Proinde quum hoc vel illud leges, ita singulis veniam, ut non singulis, dabis. An ceteris artibus excusatio in numero, literis durior lex, in quibus difficilior effectus est? Quid autem ego de venia quasi ingratus? Nam si ea facilitate hæc proxima acceperis, qua priora, laus potius speranda, quam venia obsecranda est. Mihi tamen venia sufficit. Vale.

(237) XXX. PLINIUS GEMINO SUO S.

Quæ vera liberalitas sit, docet.

Laudas mihi, et frequenter præsens, et nunc per epistolas, Nonium tuum, quod sit liberalis in quosdam; et ipse laudo, si tamen non in hos solos. Volo enim eum, qui sit vere liberalis, tribuere patriæ, propinquis, affinibus, amicis, sed amicis dico pauperibus: non ut isti, qui iis potissimum donant, qui donare maxime possunt. Hos ego viscatis hamatisque muneribus non sua promere puto, sed aliena corripere. Sunt ingenio simili, qui quod huic donant, auferunt illi, famamque liberalitatis avaritia petunt. Primum est autem, suo esse contentum; deinde, quos præcipue scias indigere, sustentantem foventemque, orbe quodam societatis ambire. Quæ cuncta si facit iste, usquequaque laudandus est: si unum aliquod, minus quidem, laudandus tamen: tam rarum est etiam imperfectæ liberalitatis exemplar. Ea invasit homines habendi cupido, ut possideri magis, quam possidere videantur. Vale.

(238) XXXI. PLINIUS SARDO SUO S.

Laudat illius librum, et laudatus in eo ipse, gratias agit.

Postquam a te recessi, non minus tecum, quam quum apud te, fui. Legi enim librum tuum, identidem repetens ea maxime, (non e-

nim mentiar) quæ de me scripsisti. In quibus quidem percopiosus fuisti. Quam multa, quam varia, quam non eadem de eodem, nec tamen diversa, dixisti! Laudem pariter et gratias agam? Neutrum satis possum, et, si possem, timerem, ne arrogans esset, ob ea laudare, ob quæ gratias agerem. Unum illud addam, omnia mihi tanto laudabiliora visa, quanto jucundiora; et tanto jucundiora, quanto laudabiliora erant. Vale.

(238) XXXII. PLINIUS TITIANO SUO S.

Quid amicus agat, acturusque sit, quærit, atque quid ipse in otio agat, scribit.

Quid agis? quid acturus es? Ipse vitam jucundissimam, id est otiosissimam, vivo. Quo fit, ut scribere longiores epistolas nolim, velim legere: illud, tamquam delicatus; hoc, tamquam otiosus. Nihil enim est aut pigrius delicatis, aut curiosius otiosis. Vale.

(239) XXXIII. PLINIUS CANINIO SUO S.

Mira de hipponensi delphino narrat.

Incidi in materiam veram, sed simillimam fictæ, dignamque isto lætissimo, altissimo, planeque poetico ingenio. Incidi autem, dum super cœnam varia miracula hinc inde referuntur. Magna auctoris fides: tametsi quid poetæ cum fide? Is tamen auctor, cui bene vel historiam scriptu-

tus credidisses. Est in Africa hipponensis colonia, mari proxima: adjacet ei navigabile stagnum, ex quo, in modum fluminis, æstuarium emergit, quod vice alterna, prout æstus aut repressit, aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno. Omnis hic ætas piscandi, navigandi, atque etiam natandi studio tenetur: maxime pueri, quos otium ludusque sollicitat. His gloria et virtus altissime provehi: victor ille, qui longissime, ut litus, ita simul nantes, reliquit. Hoc certamine puer quidam, audentior ceteris, in ulteriora tendebat. Delphinus occurrit, et nunc præcedere puerum, nunc sequi, nunc circumire, postremo subire, deponere, iterum subire, trepidantemque perferre primum in altum: mox flectit ad litus, redditque terræ et æqualibus. Serpit per coloniam fama: concurrere omnes, ipsum puerum tamquam miraculum adspicere, interrogare, audire, narrare. Postero die obsident litus, prospectant mare, et si quid est mari simile. Natant pueri: inter hos ille, sed cautius. Delphinus rursus ad tempus, rursus ad puerum venit. Fugit ille cum ceteris. Delphinus, quasi invitet et revocet, exsilit, mergitur, variosque orbes implicitat expeditque. Hoc altero die, hoc tertio, hoc pluribus, donec homines, innutritos mari, subiret timendi pudor. Accedunt et alludunt et appellant: tangunt etiam, pertrectantque præbentem. Crescit audacia experimento. Maxime puer, qui primus expertus est, annatat natanti, insilit tergo: fertur referturque, agnosci se, amari putat, amat ipse: neuter timet, neuter timetur: hujus fiducia mansuetudo illius augetur. Nec non alii pueri dextra lævaque simul eunt hortantes monentesque. Ibat una (id quo-

que mirum) delphinus alius, tantum spectator et comes. Nihil enim simile aut faciebat, aut patiebatur: sed alterum illum ducebat, reducebat, ut puerum ceteri pueri. Incredibile (tam verum tamen quam priora) delphinum gestatorem collusoremque puerorum in terram quoque extrahi solitum, arenisque siccatum, ubi incaluisset, in mare revolvi. Constat Octavium Avitum, legatum proconsulis, in litus educto religione prava superfudisse unguentum, cujus illum novitatem odoremque in altum refugisse: nec nisi post multos dies visum languidum et mœstum; mox, redditis viribus, priorem lasciviam et solita ministeria repetisse. Confluebant ad spectaculum omnes magistratus, quorum adventu et mora modica respublica novis sumtibus atterebatur. Postremo locus ipse quietem suam secretumque perdebat. Placuit occulte interfici, ad quod coibatur. Hæc tu qua miseratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles? Quamquam non est opus affingas aliquid, aut adstruas: sufficit, ne ea, quæ sunt vera, minuantur. Vale.

(240) XXXIV. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

Consulit, num versus, quos male legere dicebatur, ipse pergat recitare, an liberto legendos tradat.

Explica æstum meum. Audio, me male legere, dumtaxat versus: orationes enim commodius, sed tanto minus versus. Cogito ergo recitaturus familiaribus amicis, experiri libertum meum. Hoc quoque familiare, quod elegi, non bene, sed melius lecturum: si tamen non fuerit perturba-

tus. Est enim tam novus lector, quam ego poeta. Ipse nescio, quid illo legente interim faciam; sedeam defixus, et mutus, et similis otioso; an, ut quidam, quæ pronuntiabit, murmure, oculis, manu prosequar. Sed puto, me non minus male saltare, quam legere. Iterum dicam, explica æstum meum, vereque rescribe, num sit melius, pessime legere, quam ista vel non facere, vel facere. Vale.

(241) XXXV. PLINIUS APPIO SUO S.

Librum sibi missum, quum vacaverit, lecturum esse promittit: et, ne diligentior amicus in retractatione sit, monet.

Librum, quem misisti, recepi, et gratias ago: sum tamen hoc tempore occupatissimus. Ideo nondum eum legi, quum alioqui validissime cupiam: sed eam reverentiam quum literis ipsis, tum scriptis tuis debeo, ut sumere illa, nisi vacuo animo, irreligiosum putem. Diligentiam tuam in retractandis operibus valde probo. Est tamen aliquis modus: primum, quod nimia cura deterit magis quam emendat; deinde, quod nos a recentioribus revocat, simulque nec absolvit priora, et inchoare posteriora non patitur. Vale.

(242) XXXVI. PLINIUS FUSCO SUO S.

Quam vitæ rationem et studiorum in Tuscis teneat, exponit.

Quæris, quemadmodum in Tuscis diem æstate disponam. Evigilo quum libuit, plerumque circa horam primam, sæpe ante, tardius raro: clausæ fenestræ manent. Mire enim silentio et tenebris animus alitur. Ab iis, quæ avocant, abductus, et liber, et mihi relictus, non oculos animo, sed animum oculis sequor, qui eadem, quæ mens, vident, quoties non vident alia. Cogito, si quid in manibus, cogito ad verbum scribenti emendantique similis: nunc pauciora, nunc plura, ut vel difficile vel facile componi tenerive potuerunt. Notarium voco, et, die admisso, quæ formaveram, dicto; abit, rursusque revocatur, rursusque remittitur. Ubi hora quarta vel quinta, (neque enim certum dimensumque tempus) ut dies suasit, in xystum me vel cryptoporticum confero; reliqua meditor et dicto: vehiculum adscendo. Ibi quoque idem, quod ambulans aut jacens. Durat intentio, mutatione ipsa refecta: paulum redormio, dein ambulo, mox orationem græcam latinamve clare et intente, non tam vocis causa, quam stomachi, lego: pariter tamen et illa firmatur. Iterum ambulo, ungor, exerceor, lavor. Cœnanti mihi, si cum uxore, vel paucis, liber legitur: post cœnam, comœdi aut lyristes: mox cum meis ambulo, quorum in numero sunt eruditi. Ita variis sermonibus vespera extenditur, et, quamquam longissimus, dies

cito conditur. Nonnumquam ex hoc ordine aliqua mutantur. Nam si diu jacui, vel ambulavi, post somnum demum lectionemque, non vehiculo, sed (quod brevius, quia velocius) equo gestor. Interveniunt amici ex proximis oppidis, partemque diei ad se trahunt, interdumque lassato mihi opportuna interpellatione subveniunt. Venor aliquando; sed non sine pugillaribus, ut quamvis nihil ceperim, nonnihil referam. Datur et colonis, ut videtur ipsis, non satis temporis, quorum mihi agrestes querelæ literas nostras et hæc urbana opera commendant. Vale.

(243) XXXVII. PLINIUS PAULINO SUO S.

Excusat se, quod propter prædiorum locationem calendis januariis Paulino, consulatum inituro, non possit adesse.

Nec tuæ naturæ est, translatitia hæc et quasi publica officia a familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere: et ego te constantius amo, quam ut verear, ne aliter, ac velim, accipias, nisi te calendis statim consulem videro: præsertim quum me necessitas locandorum prædiorum plures annos ordinatura detineat; in qua mihi nova consilia sumenda sunt. Nam priore lustro, quamquam post magnas remissiones, reliqua creverunt: inde plerisque nulla jam cura minuendi æris alieni, quod desperant posse persolvi; rapiunt etiam, consumuntque, quod natum est, ut qui jam putent, se non sibi parcere. Occurrendum ergo augescentibus vitiis, et medendum est. Medendi una ratio, si non numo, sed

partibus locem, ac deinde ex meis aliquos exactores operi, custodes fructibus ponam: et alioqui nullum justius genus reditus, quam quod terra, cælum, annus refert. At hoc, magnam fidem, acres oculos, numerosas manus poscit: experiendum tamen, et, quasi in veteri morbo, quælibet mutationis auxilia tentanda sunt. Vides, quam non delicata me causa obire primum consulatus tui diem non sinat: quem tamen hic, ut præsens, votis, gaudio, gratulatione celebrabo. Vale.

(244) XXXVIII. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Rufi librum laudat, quem ei Saturninus commendaverat.

Ego vero Rufum nostrum laudo: non quia tu, ut ita facerem, petiisti, sed quia est ille dignissimus. Legi enim librum omnibus numeris absolutum, cui multum apud me gratiæ amor ipsius adjecit. Judicavi tamen. Neque enim soli judicant, qui maligne legunt. Vale.

(245) XXXIX. PLINIUS MUSTIO SUO S.

Aedem Cereris refecturus in prædiis suis, marmora et signum sibi emi rogat.

Haruspicum monitu reficienda est mihi ædes Cereris in prædiis in melius et in majus. Vetus sane et angusta, quum sit alioqui stato die frequentissima. Nam idibus septembribus magnus e

regione tota coit populus, multæ res aguntur, multa vota suscipiuntur, multa redduntur: sed nullum in proximo suffugium aut imbris aut solis. Videor ergo munifice simul religioseque facturus, si ædem quam pulcherrimam exstruxero, addidero porticus ædi: illam ad usum Deæ, has ad hominum. Velim ergo emas quatuor marmoreas columnas, cujus tibi videbitur generis: emas marmora, quibus solum, quibus parietes excolantur. Erit etiam vel faciendum, vel emendum ipsius Deæ signum: quia antiquum illud e ligno quibusdam sui partibus vetustate truncatum est. Quantum ad porticus, nihil interim occurrit, quod videatur istinc esse repetendum: nisi tamen, ut formam secundum rationem loci scribas: neque enim possunt circumdari templo; nam solum templi hinc flumine et abruptissimis ripis, hinc via cingitur. Est ultra viam latissimum pratum, in quo satis apte contra templum ipsum porticus explicabuntur: nisi quid tu melius inveneris, qui soles locorum difficultates arte superare. Vale.

(246) XL. PLINIUS FUSCO SUO S.

Cui vitæ studiorumque rationem æstivam, quam in Tuscis teneat, epist. 36 perscripserat; eidem rogatus exponit etiam hibernam in Laurentino.

Scribis, pergratas tibi fuisse literas meas, quibus cognovisti, quemadmodum in Tuscis otium æstatis exigerem: requiris, quid ex hoc in Laurentino hieme permutem. Nihil, nisi quod meridianus somnus eximitur, multumque de nocte vel ante, vel post diem sumitur: et, si agendi necessi-

tas instat, quæ frequens hieme, non jam comœdo vel lyristæ post cœnam locus; sed illa, quæ dictavi, idemtidem retractantur, ac simul memoriæ frequenti emendatione proficitur. Habes æstate, hieme consuetudinem; addas huc, licet, ver et autumnum, quæque inter hiemem æstatemque media, ut nihil de die perdunt, ita de nocte parvulum acquirunt. Vale.

C. PLINII CÆCILII SECUNDI EPISTOLARUM LIBER DECIMUS

IN QUO EPISTOLÆ PLINII AD TRAJANUM IMPERATOREM, ET TRAJANI AD PLINIUM.

(247) I. PLINIUS TRAJANO IMP.

Imperium morte Nervæ consequuto gratulatur.

Tua quidem pietas, Imperator sanctissime, optaverat, ut quam tardissime succederes patri; sed Dii immortales festinaverunt virtutes tuas ad gubernacula reipublicæ, quam susceperas, admovere. Precor ergo, ut tibi, et per te generi humano, prospera omnia, id est, digna sæculo tuo, contingant. Fortem te et hilarem, Imperator optime, et privatim et publice opto.

(248) II. PLINIUS TRAJANO IMP.

Jure trium liberorum donatus, gratias agit.

Exprimere, Domine, verbis non possum, quantum mihi gaudium attuleris, quod me dignum pu-

tasti jure trium liberorum. Quamvis enim Julii Serviani, optimi viri, tuique amantissimi, precibus indulseris; tamen etiam ex rescripto intelligo, libentius hoc ei te præstitisse, quia pro me rogabat. Videor ergo summam voti mei consequutus, quum inter initia felicissimi principatus tui probaveris, me ad peculiarem indulgentiam tuam pertinere: eoque magis liberos concupisco; quos habere etiam illo tristissimo sæculo volui, sicut potes duobus matrimoniis meis credere. Sed Dii melius, qui omnia integra bonitati tuæ reservarunt. Malui hoc potius tempore me patrem fieri, quo futurus essem et securus et felix.

(249) III. PLINIUS TRAJANO IMP.

Petit, ut Voconium in senatorium ordinem promoveat.

Indulgentia tua, Imperator optime, quam plenissimam experior, hortatur me, ut audeam tibi etiam pro amicis obligari; inter quos sibi vel præcipuum locum vindicat Voconius Romanus, ab ineunte ætate condiscipulus et contubernalis meus. Quibus ex causis et a divo patre tuo petieram, ut illum in amplissimum ordinem promoveret: sed hoc votum meum bonitati tuæ reservatum est, quia mater Romani liberalitatem sestertii quadringenties, quod conferre se filio codicillis ad patrem tuum scriptis professa fuerat, nondum satis legitime peregerat: quod postea fecit, admonita a nobis. Nam et fundos emancipavit, et cetera, quæ in emancipatione implenda solent exigi, con-

summavit. Quum sit ergo finitum, quod spes nostras morabatur, non sine magna fiducia subsigno apud te fidem pro moribus Romani mei, quos et liberalia studia exornant, et eximia pietas, quæ hanc ipsam matris liberalitatem, et statim patris hereditatem, et adoptionem a vitrico meruit. Auget hæc et natalium et paternarum facultatum splendor; quibus singulis multum commendationis accessurum etiam ex meis precibus, indulgentiæ tuæ credo. Rogo ergo, Domine, ut me exoptatissimæ mihi gratulationis compotem facias, et honestis, ut spero, affectibus meis præstes, ut non in me tantum, verum et in amico gloriari judiciis tuis possim.

(250) IV. PLINIUS TRAJANO IMP.

Medico suo civitatem romanam, Antoniæ libertis feminis jus Quiritium petit.

Proximo anno, Domine, gravissima valetudine usque ad periculum vitæ vexatus iatralipten assumsi: cujus sollicitudini et studio, tuæ tantum indulgentiæ beneficio, referre gratiam possum. Quare rogo, des ei civitatem romanam. Est enim peregrinæ conditionis, manumissus a peregrina. Vocatur ipse Harpocras: patronam habuit Thermuthin Theonis, quæ jam pridem defuncta est. Idem rogo, des jus Quiritium libertis Antoniæ Maximillæ, ornatissimæ feminæ, Heliæ et Antoniæ Harmeridi. Quod a te, petente patrona, peto.

(251) V. PLINIUS TRAJANO IMP.

Alexandrinam etiam civitatem Harpocrati datam lætatur, et quum Trajanus eo tempore reditum e Germania moliretur, veniam etiam ei quam longissime occurrendi blande petit.

Exprimere, Domine, verbis non possum, quanto me gaudio affecerint epistolæ tuæ, ex quibus cognovi te Harpocrati, iatraliptæ meo, etiam alexandrinam civitatem tribuisse, quamvis, secundum institutionem principum, non temere eam dare proposuisses. Esse autem Harpocran νομοῦ μεμφιτικοῦ indico tibi. Rogo ergo, indulgentissime Imperator, ut mihi ad Pompejum Plantam, præfectum Ægypti, amicum tuum, sicut promisisti, epistolam mittas. Obviam iturus, quo maturius, Domine, exoptatissimi adventus tui gaudio frui possim, rogo, permittas mihi, quam longissime occurrere tibi.

(252) VI. PLINIUS TRAJANO IMP.

Etiam Postumii Marini medici memor, ejus propinquis civitatem, tum libertis quibusdam jus Quiritium concedi cupit.

Proxima infirmitas mea, Domine, obligavit me Postumio Marino medico: cui parem gratiam referre beneficio tuo possum, si precibus meis, ex consuetudine bonitatis tuæ, indulseris. Rogo ergo, ut propinquis ejus des civitatem, Chrysippo

Mithridatis, uxorique Chrysippi Stratonicæ Epigoni, item liberis ejusdem Chrysippi, Epigono et Mithridati, ita ut sint in patris potestate, utque iis in libertos servetur jus patronorum. Item rogo, indulgeas jus Quiritium L. Satrio Abascantio, et P. Cæsio Phosphoro, et Panchariæ Soteridi. Quod a te, volentibus patronis, peto.

(253) VII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Præturam amico, Accio Suræ, petit.

Scio, Domine, memoriæ tuæ, quæ est benefaciendi tenacissima, preces nostras inhærere: quia tamen in hoc quoque sæpe indulsisti, admoneo simul et impense rogo, ut Accium Suram prætura exornare digneris, quum locus vacet. Ad quam spem alioqui quietissimum hortatur et natalium splendor, et summa integritas in paupertate, et ante omnia felicitas temporum, quæ bonam conscientiam civium tuorum ad usum indulgentiæ tuæ provocat et attollit.

(254) VIII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Sacerdotium sibi petit.

Quum sciam, Domine, ad testimonium laudemque morum meorum pertinere, tam boni principis judicio exornari; rogo, dignitati, ad quam me provexit indulgentia tua, vel auguratum, vel septemviratum, quia vacant, adjicere digneris, ut jure sacerdotii precari Deos pro te publice possim, quos nunc precor pietate privata.

(255) IX. PLINIUS TRAJANO IMP.

Victoriam de Dacis Trajano gratulatur.

Victoriæ tuæ, optime Imperator, maximæ, pulcherrimæ, antiquissimæ, et tuo nomine et reipublicæ gratulor, Deosque immortales precor, ut omnes cogitationes tuas tam lætus sequatur eventus, ut virtutibus tantis gloria imperii et novetur et augeatur.

(256) X. PLINIUS TRAJANO IMP.

Servilii adventum nuntiat.

Servilius Pudens legatus, Domine, VIII. calendas decembres, Nicomediam venit; meque longæ exspectationis sollicitudine liberavit.

(257) XI. PLINIUS TRAJANO IMP.

Rosianum commendat.

Rosianum Geminum, Domine, arctissimo vinculo mecum tua in me beneficia junxerunt. Habui enim illum quæstorem in consulatu, mei summe observantissimum expertus. Tantam mihi post consulatum reverentiam præstat, ut publicæ necessitudinis pignora privatis cumulet officiis. Rogo ergo, ut ipse apud te, pro dignitate ejus, precibus meis faveas: cui et, si quid mihi cre-

dis, indulgentiam tuam dabis. Dabit ipse operam, ut in his, quæ ei mandaveris, majora mereatur. Parciorem me in laudando facit, quod spero, tibi et integritatem ejus et probitatem et industriam non solum ex ejus honoribus, quos in urbe sub oculis tuis gessit, verum etiam ex commilitio esse notissimam. Illud unum, quod propter caritatem ejus nondum mihi videor satis plene fecisse, etiam atque etiam facio; teque, Domine, rogo, gaudere me exornata quæstoris mei dignitate, id est, per illum mea, quam maturissime velis.

(258) XII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Gratias agit, quod Cœlium ex consulatu in Bithyniam missurus sit.

Difficile est, Domine, exprimere verbis, quantam perceperim lætitiam, quod et mihi et socrui meæ præstitisti, ut ad finem consulatus Cœlium Clementem in hanc provinciam transferres. Ex illo enim mensuram beneficii tui penitus intelligo, quum tam plenam indulgentiam cum tota domo mea experiar: cui referre gratiam parem ne audeo quidem, quamvis maxime debeam. Itaque ad vota confugio, Deosque precor, ut iis, quæ in me assidue confers, non indignus existimer.

(259) XIII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Tabellarium regis sauromatæ ad Trajanum mittit.

Scripsit mihi, Domine, Lycormas, libertus tuus, ut si qua legatio a Bosporo venisset, urbem petitura, usque in adventum suum retineretur. Et legatio quidem dumtaxat in eam civitatem, in qua ipse sum, nulla adhuc venit; sed venit tabellarius sauromata, quem ego, usus opportunitate, quam mihi casus obtulerat, cum tabellario, qui Lycormam ex itinere præcessit, mittendum putavi, ut possis ex Lycormæ et ex regis epistolis pariter cognoscere, quæ fortasse pariter scire deberes.

(260) XIV. PLINIUS TRAJANO IMP.

Diplomate se tabellarium sauromatam juvisse significat.

Rex sauromates scripsit mihi, esse quædam, quæ deberes quam maturissime scire: qua ex causa festinationem tabellarii, quem ad te cum epistolis misit, diplomate adjuvi.

(261) XV. PLINIUS TRAJANO IMP.

Excusat, quod legatum regis sauromatæ non retinuerit.

Legato sauromatæ regis, quum sua sponte Niceæ, ubi me invenerat, biduo substitisset, longiorem moram faciendam, Domine, non putavi: primum, quod incertum adhuc erat, quando libertus tuus Lycormas venturus esset; deinde, quod ipse proficiscebar in diversam provinciæ partem, ita officii necessitate exigente. Hæc in notitiam tuam perferenda existimavi, quia proxime scripseram, petiisse Lycormam, ut legationem, si qua venisset a Bosporo, usque in adventum suum retinerem. Quod diutius faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit; præsertim quum epistolæ Lycormæ, quas detinere, ut ante prædixi, nolui, aliquot diebus hunc legatum antecessuræ viderentur.

(262) XVI. PLINIUS TRAJANO IMP.

Callidromum, multorum variante fortuna servum, Trajano mittit.

Apulejus, Domine, miles, qui est in statione nicomedensi, scripsit mihi, quemdam nomine Callidromum, quum detineretur a Maximo et Dionysio pistoribus, quibus operas suas locaverat, confugisse ad tuam statuam, perductumque ad magistratus indicasse, servisse aliquando Labe-

rio Maximo, captumque a Susago in Mœsia, et a Decebalo muneri missum Pacoro, Parthiæ regi, pluribusque annis in ministerio ejus fuisse: deinde fugisse, atque ita in Nicomediam pervenisse. Quem ego perductum ad me, quum eadem narrasset, mittendum ad te putavi. Quod paulo tardius feci, dum requiro gemmam, quam sibi, habentem imaginem Pacori, et quibus insignibus ornatus fuisset, subtractam indicabat. Volui enim hanc quoque, si inveniri potuisset, simul mittere, sicut glebulam misi, quam se ex parthico metallo attulisse dicebat. Signata est annulo meo, cujus aposphragisma quadriga.

(263) XVII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Procuratorem Cæsaris testimonio prosequitur.

Maximum, libertum et procuratorem tuum, Domine, per omne tempus, quo fuimus una, probum et industrium et diligentem, ac, sicut rei tuæ amantissimum, ita disciplinæ tenacissimum expertus, libenter apud te testimonio prosequor ea fide, quam tibi debeo.

(264) XVIII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Gabium Bassum, cujus arrogantia Trajano displicuerat, defendit et commendat.

Gabium Bassum, Domine, præfectum oræ ponticæ, integrum, probum, industrium, atque inter ista reverentissimum mei expertus, voto pa-

riter et suffragio prosequor, ea fide, quam tibi debeo: quem abunde conspexi instructum commilitio tuo, cujus disciplinæ debet, quod indulgentia tua dignus est. Apud me et milites et pagani, a quibus justitia ejus et humanitas penitus inspecta est, certatim ei, qua privatim, qua publice, testimonium retribuerunt. Quod in notitiam tuam perfero ea fide, quam tibi debeo.

(265) XIX. PLINIUS TRAJANO IMP.

Filium commilitonis sui, et ipsum acrem militem, commendat.

Nymphidium Lupum, Domine, primipilarem, commilitonem habui, quum ipse tribunus essem, ille præfectus: inde familiariter diligere cœpi. Crevit postea caritas ipsa mutuæ vetustate amicitiæ. Itaque et quieti ejus injeci manum, et exegi, ut me in Bithynia consilio instrueret. Quod ille amicissime, et otii et senectutis ratione postposita, et jam fecit, et facturus est. Quibus ex causis necessitudines ejus inter meas numero, et filium in primis, Nymphidium Lupum, juvenem probum, industrium, et egregio patre dignissimum, suffecturum indulgentiæ tuæ: sicut primis ejus experimentis cognoscere potes, quum præfectus cohortis plenissimum testimonium meruerit Julii Ferocis et Fusci Salinatoris, clarissimorum virorum. Meum gaudium, Domine, meam gratulationem filii honores continuent.

PLINII ET TRAJANI

EPISTOLAE MUTUAE.

(266) XX. PLINIUS TRAIANO IMP.

Rationem reddit, cur causam Afrorum contra Marium Priscum injungi sibi a senatu passus sit. De causa illa quam præfectus ærario egit, vide lib. II. ep. 11.

Ut primum me, Domine, indulgentia vestra promovit ad præfecturam ærarii Saturni, omnibus advocationibus, quibus alioqui numquam eram promiscue functus, renuntiavi, ut toto animo, delegato mihi officio vacarem. Qua ex causa, quum patronum me provinciales optassent contra Marium Priscum, et petii veniam hujus muneris, et impetravi. Sed quum postea consul designatus censuisset, agendum nobiscum, quorum erat excusatio recepta, ut essemus in senatus potestate, pateremurque nomina nostra in urnam conjici, convenientissimum esse tranquillitati sæculi putavi, præsertim tam moderatæ voluntati amplissimi ordinis non repugnare. Cui obsequio meo, opto, ut existimes constare rationem, quum omnia facta dictaque mea probare sanctissimis moribus tuis cupiam.

(267) XXI. TRAJANUS PLINIO S.

Et civis et senatoris boni partibus functus es, obsequium amplissimi ordinis, quod justissime exigebat, præstando. Quas partes impleturum te secundum susceptam fidem, confido.

(268) XXII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Gratias agit pro impetratis, quæ rogaverat, et alexandrinam quoque civitatem iatraliptæ suo petit. Vide supra ep. 4, et 5.

Ago gratias, Domine, quod et jus Quiritium libertis necessariæ mihi feminæ, et civitatem romanam Harpocrati, iatraliptæ meo, sine mora indulsisti. Sed quum annos ejus et censum, sicut præceperas, ederem, admonitus sum a peritioribus, debuisse me ante ei alexandrinam civitatem impetrare, deinde romanam, quoniam esset ægyptius. Ego autem, quia inter Ægyptios, ceterosque peregrinos, nihil interesse credebam, contentus fueram hoc solum scribere tibi, eum scilicet a peregrina manumissum, patronamque ejus jam pridem decessisse. De qua ignorantia mea non queror, per quam stetit, ut tibi pro eodem homine sæpius obligarer. Rogo itaque, ut beneficio tuo legitime frui possim, tribuas ei et alexandrinam civitatem et romanam. Annos ejus et censum, ne quid rursus indulgentiam tuam moraretur, libertis tuis, quibus jusseras, misi.

(269) XXIII. TRAJANUS PLINIO S.

Civitatem alexandrinam, secundum institutionem principum non temere dare proposui: sed quum Harpocrati, iatraliptæ tuo, jam civitatem romanam impetraveris, huic quoque petitioni tuæ negare non sustineo. Tu, ex quo nomo sit, notum mihi facere debebis, ut epistolam tibi ad Pompejum Plantam, præfectum Aegypti, amicum meum, mittam.

(270) XXIV. PLINIUS TRAJANO IMP.

Præfectus ærario commeatum triginta dierum petit, ut excurrere, templi inchoandi causa, ad Tifernates tiberinos, tum agros in eadem regione locare possit. Vid. lib. III. ep. 4.

Quum divus pater tuus, Domine, et oratione pulcherrima, et honestissimo exemplo, omnes cives ad munificentiam esset cohortatus; petii ab eo, ut statuas principum, quas in longinquis agris per plures successiones traditas mihi, quales acceperam, custodiebam, permitteret in municipium transferre, adjecta sua statua. Quodque ille mihi cum plenissimo testimonio indulserat, ego statim decurionibus scripseram, ut assignarent solum, in quo templum pecunia mea exstruerem: illi in honorem operis ipsius electionem loci mihi obtulerant. Sed primum mea, deinde patris tui valetudine, postea curis delegati a vobis officii retentus, nunc videor com-

modissime posse in rem præsentem excurrere. Nam et menstruum meum calendis septembribus finitur, et sequens mensis complures dies feriatos habet. Rogo ergo, ante omnia permittas mihi opus, quod inchoaturus sum, exornare et tua statua; deinde, ut hoc facere quam maturissime possim, indulgeas commeatum. Non est autem simplicitatis meæ dissimulare apud bonitatem tuam, obiter te plurimum collaturum utilitatibus rei familiaris meæ. Agrorum enim, quos in eadem regione possideo, locatio quum alioqui cccc excedat, adeo non potest differri, ut proximam putationem novus colonus facere debeat. Præterea continuæ sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare: quarum rationem, nisi præsens, inire non possum. Debebo ergo, Domine, indulgentiæ tuæ et pietatis meæ celeritatem, et status ordinationem, si mihi ob utraque hæc dederis commeatum xxx dierum. Neque enim angustius tempus præfinire possum, quum et municipium et agri, de quibus loquor, sint ultra centesimum et quinquagesimum lapidem.

(271) XXV. TRAJANUS PLINIO S.

Et privatas multas et omnes publicas causas petendi commeatus reddidisti: mihi autem vel sola voluntas tua suffecisset. Neque enim dubito, te, ut primum potueris, ad tam districtum officium reversurum. Statuam poni mihi a te eo, quo desideras, loco, quamquam ejusmodi honorum parcissimus, tamen patior, ne impedisse cursum erga me pietatis tuæ videar.

(272) XXVI. PLINIUS TRAJANO IMP.

Suum ad Bithyniam accessum nuntiat.

Quia confido, Domine, ad curam tuam pertinere, nuntio tibi, me Ephesum cum omnibus meis ὑπὲρ Μαλέαν navigasse: quamvis contrariis ventis retentus. Nunc destino partim orariis navibus, partim vehiculis, provinciam petere. Nam sicut itineri graves æstus, ita continuæ navigationi etesiæ reluctantur.

(273) XXVII. TRAJANUS PLINIO S.

Recte renuntiasti, mi Secunde carissime. Pertinet enim ad animum meum, quali itinere in provinciam pervenias. Prudenter autem constituis interim navibus, interim vehiculis uti, prout loca suaserint.

(274) XXVIII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Nuntiat, se tamdem in Bithyniam venisse, et rationes excutere, propter quas mensorem ex urbe petit.

Sicut saluberrimam navigationem, Domine, usque Ephesum expertus, ita inde, postquam vehiculis iter facere cœpi, gravissimis æstibus, atque etiam febriculis, vexatus Pergami substiti. Rursus, quum transissem in orarias naviculas,

contrariis ventis retentus, aliquanto tardius, quam speraveram, id est, xv calendas octobres, Bithyniam intravi. Non possum tamen de mora queri, quum mihi contigerit, quod erat auspicatissimum, natalem tuum in provincia celebrare. Nunc reipublicæ Prusensium impendia, reditus, debitores excutio: quod ex ipso tractu magis ac magis necessarium intelligo. Multæ enim pecuniæ variis ex causis a privatis detinentur: præterea quædam minime legitimis sumtibus erogantur. (Hæc tibi, Domine, in ipso ingressu meo scripsi. Quintodecimo calendas octobres, Domine, provinciam intravi, quam in eo obsequio, in ea erga te fide, quam de genere humano mereris, inveni.) Dispice, Domine, an necessarium putes, mittere huc mensorem. Videntur enim non mediocres pecuniæ posse revocari a curatoribus operum, si mensuræ fideliter agantur. Ita certe prospicio ex ratione Prusensium, quam cum Maximo tracto.

(275) XXIX. TRAJANUS PLINIO S.

Cuperem sine querela corpusculi tui, et tuorum, pervenire in Bithyniam potuisses, ac simile tibi iter ab Epheso ei navigationi fuisset, quam expertus usque illo eras. Quo autem die pervenisses in Bithyniam, cognovi, Secunde carissime, literis tuis. Provinciales, credo, prospectum sibi a me, intelligent. Nam et tu dabis operam, ut manifestum sit illis, electum te esse, qui ad eosdem mei loco mittereris. Rationes autem in primis tibi rerum publicarum excutiendæ sunt. Nam et esse eas vexatas satis

constat. Mensores vix etiam iis operibus, quæ aut Romæ, aut in proximo fiunt, sufficienter habeo: sed in omni provincia inveniuntur, quibus credi possit, et ideo non deerunt tibi, modo velis diligenter excutere.

(276) XXX. PLINIUS TRAJANO IMP.

Consulit, utrum custodiæ (id est in vincula dati) per publicos servos asservandæ sint, an per milites.

Rogo, Domine, consilio me regas hæsitantem, utrum per publicos civitatum servos, (quod usque adhuc factum) an per milites, asservare custodias debeam. Vereor enim, ne et per servos publicos parum fideliter custodiantur, et non exiguum militum numerum hæc cura distringat. Interim publicis servis paucos milites addidi. Video tamen periculum esse, ne id ipsum utrisque negligentiæ causa sit; dum communem culpam hi in illos, illi in hos regerere posse confidunt.

(277) XXXI. TRAJANUS PLINIO S.

Nihil opus est, mi Secunde carissime, ad continendas custodias, plures commilitones converti. Perseveremus in ea consuetudine, quæ isti provinciæ est, ut per publicos servos custodiantur. Etenim, ut fideliter hoc faciant, in tua severitate ac diligentia positum est. In primis enim, sicut scribis, verendum est, ne, si permisceantur servis publicis milites, mutua in-

ter se fiducia negligentiores sint : sed et illud hæreat nobis , quam paucissimos milites a signis avocandos esse .

(278) XXXII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Cur nondum a Basso supernumerarios milites revocaverit , significat .

Gabius Bassus, præfectus oræ ponticæ, et reverentissime et officiosissime , Domine, venit ad me, et compluribus diebus fuit mecum. Quantum perspicere potui , vir egregius , et indulgentia tua dignus : cui ego notum feci , præcepisse te , ut ex cohortibus , quibus me præesse voluisti , contentus esset beneficiariis decem , equitibus duobus, centurione uno. Respondit, non sufficere sibi hunc numerum , idque se scripturum tibi . Hoc in causa fuit , quo minus statim revocandos putarem , quos habet supra numerum .

(279) XXXIII. TRAJANUS PLINIO S.

Et mihi scribit Gabius Bassus, non sufficere sibi eum militum numerum , qui ut daretur illi, mandatis meis complexus sum . Cui quæ rescripserim , ut notum haberes , his literis subjici jussi . Multum interest , res poscat , an homines imperare latius velint . Nobis autem utilitas demum spectanda est : et quantum fieri potest , curandum , ne milites a signis absint .

(280) XXXIV. PLINIUS TRAJANO IMP.

Prusensium nomine balineum rogat exstrui.

Prusenses, Domine, balineum habent et sordidum et vetus. Id itaque indulgentia tua restituere desiderant. Ego tamen æstimans novum fieri debere, videris mihi desiderio eorum indulgere posse. Erit enim pecunia, ex qua fiat: primum ea, quam revocare a privatis et exigere jam cœpi: deinde, quam ipsi erogare in oleum soliti, parati sunt in opus balinei conferre. Quod alioqui et dignitas civitatis, et sæculi tui nitor postulat.

(281) XXXV. TRAJANUS PLINIO S.

Si instructio novi balinei oneratura vires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere: modo ne quid ideo aut intribuant, aut minus illis in posterum fiat ad necessarias erogationes.

(282) XXXVI. PLINIUS TRAJANO IMP.

De militibus, liberto Cæsaris relinquendis, consulit.

Maximus, libertus et procurator tuus, Domine, præter decem beneficiarios, quos assignari a me Gemellino, optimo viro, jussisti, sibi quoque confirmat necessarios esse milites. Ex his in-

terim, sicut inveneram, in ministerio ejus relinquendos existimavi; præsertim quum ad frumentum comparandum iret in Paphlagoniam. Quin etiam tutelæ causa, quia desiderabat, addidi duos equites. In futurum quid servari velis, rogo rescribas.

(283) XXXVII. TRAJANUS PLINIO S.

Nunc quidem proficiscentem, ad comparationem frumentorum, Maximum libertum meum recte militibus instruxisti: fungebatur enim et ipse extraordinario munere. Quum ad pristinum actum reversus fuerit, sufficient illi duo a te dati milites, et totidem a Virbio Gemellino, procuratore meo, quem adjuvat.

(284) XXXVIII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Consulit de pœna duorum servorum inter tirones repertorum.

Sempronius Cœlianus, egregius juvenis repertos inter tirones duos servos misit ad me; quorum ego supplicium distuli, ut te, conditorem disciplinæ militaris firmatoremque, consulerem de modo pœnæ. Ipse enim dubito ob hæc maxime, quod, ut jam dixerant, sacramento militari nondum distributi in numeros erant. Quid ergo debeam sequi, rogo, Domine, scribas, præsertim quum pertineat ad exemplum.

(285) XXXIX. TRAJANUS PLINIO S.

Secundum mandata mea fecit Sempronius Cælianus, mittendo ad te eos, de quibus cognosci oportebat, an capitale supplicium meruisse videantur. Refert autem, voluntarii se obtulerint, an lecti sint, vel etiam vicarii dati. Lecti si sunt, inquisitio peccavit: si vicarii dati, penes eos culpa est, qui dederunt: si ipsi, quum haberent conditionis suæ conscientiam, venerunt, animadvertendum in illos erit. Neque enim multum interest, quod nondum per numeros distributi sunt. Ille enim dies, quo primum probati sunt, veritatem ab his originis suæ exigit.

(286) XL. PLINIUS TRAJANO IMP.

Quærit, quid faciendum de damnatis sit, qui publicorum servorum officio fungebantur.

Salva magnitudine tua, Domine, descendas oportet ad meas curas, quum jus mihi dederis referendi ad te, de quibus dubito. In plerisque civitatibus, maxime Nicomediæ et Niceæ, quidam vel in opus damnati, vel in ludum, similiaque his genera pœnarum, publicorum servorum officio ministerioque funguntur, atque etiam, ut publici servi, annua accipiunt. Quod ego quum audissem, diu multumque hæsitavi, quid facere deberem. Nam et reddere pœnæ post longum tempus plerosque jam senes, et, quantum affirmatur, frugaliter modesteque viventes, nimis severum ar-

bitrabar; et in publicis officiis retinere damnatos; non satis honestum putabam; eosdem rursus a republica pasci otiosos, inutile; non pasci, etiam periculosum existimabam. Necessario ergo rem totam, dum te consulerem, in suspenso reliqui. Quæres fortasse, quemadmodum evenerit, ut pœnis, in quas damnati erant, exsolverentur. Et ego quæsivi, sed nihil comperi; quod affirmare tibi possum. Ut decreta, quibus damnati erant, proferebantur; ita nulla monumenta, quibus liberati probarentur. Erant tamen, qui dicerent deprecantes jussu proconsulum legatorumve dimissos. Addebat fidem, quod credibile erat, neminem hoc ausum sine auctore.

(287) XLI. TRAJANUS PLINIO S.

Memineris, idcirco te in istam provinciam missum, quoniam multa in ea emendanda apparuerint. Erit autem vel hoc maxime corrigendum, quod qui damnati ad pœnam erant, non modo ea sine auctore, ut scribis, liberati sunt; sed etiam in conditionem proborum ministrorum retrahuntur. Qui igitur intra hos proximos decem annos damnati, nec ullo idoneo auctore liberati sunt, hos oportebit pœnæ suæ reddi: si qui vetustiores invenientur, et senes, ante annos decem damnati, distribuamus illos in ea ministeria, quæ non longe a pœna sint. Solent enim ejusmodi ad balineum, ad purgationes cloacarum, item munitiones viarum et vicorum dari.

(288) XLII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Nicomedense incendium narrat, et institutionem collegii fabrorum commendat.

Quum diversam partem provinciæ circumirem, Nicomediæ vastissimum incendium multas privatorum domos, et duo publica opera, quamquam via interjacente, Gerusian et Isson, absumsit. Est autem latius sparsum primum violentia venti, deinde inertia hominum; quod satis constat, otiosos et immobiles tanti mali spectatores perstitisse: et alioqui nullus usquam in publico sipho, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda. Et hæc quidem, ut jam præcepi, parabuntur. Tu, Domine, dispice, an instituendum putes collegium fabrorum, dumtaxat hominum CL. Ego attendam, ne quis, nisi faber, recipiatur, neve jure concesso in aliud utatur. Nec erit difficile custodire tam paucos.

(289) XLIII. TRAJANUS PLINIO S.

Tibi quidem secundum exempla complurium in mentem venit, posse collegium fabrorum apud Nicomedenses constitui. Sed meminerimus provinciam istam, et præcipue eas civitates, ab ejusmodi factionibus esse vexatas. Quodcumque nomen ex quacumque causa dederimus iis, qui in idem contracti fuerint, hetæriæ, quamvis breves, fient. Satius itaque est comparari ea, quæ ad coercendos ignes auxilio esse possint, admo-

nerique dominos prædiorum, ut et ipsi inhibeant; ac, si res poposcerit, accursu populi ad hoc uti.

(290) XLIV. PLINIUS TRAJANO IMP.

Vota pro principis salute suscepta et soluta nuntiat.

Solemnia vota pro incolumitate tua, qua publica salus continetur, et suscipimus, Domine, pariter et solvimus, precati Deos, ut velint ea semper solvi, semperque signari.

(291) XLV. TRAJANUS PLINIO S.

Et solvisse vos cum provincialibus Diis immortalibus vota pro mea salute et incolumitate, et nuncupasse, libenter, mi Secunde carissime, cognovi ex literis tuis.

(292) XLVI. PLINIUS TRAJANO IMP.

Aquæductum Nicomediæ frustra inceptum, perfici posse, si ex urbe aquilex vel architectus mittatur.

In aquæductum, Domine, Nicomedenses impenderunt HS. XXX. CCC. XXIX., qui imperfectus adhuc relictus, ac etiam destructus est. Rursus in alium ductum erogata sunt CC. Hoc quoque relicto, novo impendio est opus, ut aquam habeant, qui tantam pecuniam male perdiderunt. Ipse

perveni ad fontem purissimum, ex quo videtur aqua debere perduci, sicut initio tentatum erat, arcuato opere, ne tantum ad plana civitatis et humilia perveniat. Manent adhuc paucissimi arcus: possunt et erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiore opere detractus est: aliqua pars, ut mihi videtur, testaceo opere agenda erit. Id enim et facilius et vilius. Et in primis necessarium est, mitti a te vel aquilegem vel architectum, ne rursus eveniat, quod accidit. Ego illud unum affirmo, et utilitatem operis et pulcritudinem sæculo tuo esse dignissimam.

(293) XLVII. TRAJANUS PLINIO S.

Curandum est, ut aqua in nicomedensem civitatem perducatur. Vere credo, te ea, qua debebis, diligentia hoc opus aggressurum. Sed me, Dius fidius, ad eamdem diligentiam tuam pertinet, inquirere, quorum vitio ad hoc opus tantam pecuniam Nicomedenses perdiderint, ne, quum inter se gratificantur, et inchoaverint aquæductus et reliquerint. Quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

(294) XLVIII. PLINIUS TRAJANO IMP.

De Nicensium et Claudiopolitanorum ædificationibus consulit.

Theatrum, Domine, Niceæ maxima jam parte constructum, imperfectum tamen, sestertiûm, ut audio, (neque enim ratio plus excussa est) amplius centies hausit: vereor, ne frustra. Ingen-

tibus enim rimis descendit et hiat, sive in causa solum humidum et molle, sive lapis ipse gracilis et putris: dignum est certe deliberatione, sitne faciendum, an sit relinquendum, an etiam destruendum. Nam fulturæ ac substructiones, quibus subinde suscipitur, non tam firmæ mihi, quam sumtuosæ videntur. Huic theatro ex privatorum pollicitationibus multa debentur, ut basilicæ circa, ut porticus supra caveam: quæ nunc omnia differuntur, cessante eo, quod ante peragendum est. Iidem Nicenses gymnasium, incendio amissum, ante adventum meum restituere cœperunt longe numerosius laxiusque, quam fuerat. Etiam aliquantum erogaverunt: periculum est, ne parum utiliter. Incompositum enim et sparsum est. Præterea architectus, sane æmulus ejus, a quo opus inchoatum est, affirmat, parietes (quamquam viginti et duos pedes latos) imposita onera sustinere non posse, quia sine cæmento medio farti, nec testaceo opere præcincti. Claudiopolitani quoque in depresso loco, imminente etiam monte, ingens balineum defodiunt magis, quam ædificant, et quidem ex ea pecunia, quam buleutæ addunt beneficio tuo, aut jam obtulerunt ob introitum, aut nobis exigentibus conferent. Ergo quum timeam, ne illic publica pecunia, hic, quod est omni pecunia pretiosius, munus tuum male collocetur; cogor petere a te, non solum ob theatrum, verum etiam ob hæc balinea, mittas architectum, dispecturum, utrum sit utilius post sumtum, qui factus est, quoquo modo consummare opera, ut inchoata sunt; an, quæ videntur emendanda, corrigere; quæ transferenda, transferre; ne, dum servare volumus, quod impensum est, male impendamus, quod addendum est.

(295) XLIX. TRAJANUS PLINIO S.

Quid oporteat fieri circa theatrum, quod inchoatum apud Nicenses est, in re præsenti optime deliberabis et constitues. Mihi sufficiet indicari, cui sententiæ accesseris. Tunc autem a privatis exigi opera tibi curæ sit, quum theatrum, propter quod illa promissa sunt, factum erit. Gymnasiis indulgent Græculi: ideo forsitan Nicenses majore animo constructionem ejus aggressi sunt: sed oportet illos eo contentos esse, quod possit illis sufficere. Quid Claudiopolitanis circa balineum, quod parum, ut scribis, idoneo loco inchoaverunt, suadendum sit, tu constitues. Architecti tibi deesse non possunt. Nulla provincia est, quæ non peritos et ingeniosos homines habeat: modo ne existimes, brevius esse, ab urbe mitti, quum ex Græcia etiam ad nos venire soliti sunt.

(296) L. PLINIUS TRAJANO IMP.

Suadet, ut lacus nicomedensis cum mari fossa conjungatur.

Intuenti mihi et fortunæ tuæ et animi magnitudinem, convenientissimum videtur, demonstrare opera non minus æternitate tua, quam gloria digna, quantumque pulcritudinis, tantum utilitatis habitura. Est in Nicomedensium finibus amplissimus lacus: per hunc marmora, fructus, ligna, materiæ et sumtu modico et labore usque ad

viam navibus, inde, magno labore, majore impendio, vehiculis ad mare devehuntur. Sed hoc opus multas manus poscit: at hæ porro non desunt. Nam et in agris magna copia est hominum, et maxima in civitate: certaque spes, omnes libentissime aggressuros opus omnibus fructuosum. Superest, ut tu libratorem vel architectum, si tibi videbitur, mittas, qui diligenter exploret, sitne lacus altior mari, quem artifices regionis hujus quadraginta cubitis altiorem esse contendunt. Ego per eadem loca invenio fossam a rege percussam: sed incertum, utrum ad colligendum humorem circumjacentium agrorum, an ad committendum flumini lacum; est enim imperfecta: hoc quoque dubium, intercepto rege mortalitate, an desperato operis effectu. Sed hoc ipso (feres enim me ambitiosum) pro tua gloria incitor et accendor, ut cupiam peragi a te, quæ tantum cœperant reges.

(297) LI. TRAJANUS PLINIO S.

Potest nos sollicitare lacus iste, ut committere illum mari velimus: sed plane explorandum est diligenter, ne, si immissus in mare fuerit, totus effluat; certe, quantum aquarum, et unde accipiat. Poteris a Calpurnio Macro petere libratorem; et ego hinc aliquem tibi, peritum ejusmodi operum, mittam.

(298) LII. PLINIUS TRAJANO IMP.

De sumtu Byzantiorum, in legationem ad principem et ad Mœsiæ præsidem quotannis facto sed a se circumciso, consulit.

Requirenti mihi Byzantiorum reipublicæ impendia, quæ maxima fecit, indicatum est, Domine, legatum ad te salutandum annis omnibus cum psephismate mitti, eique dari numorum duodena millia. Memor ergo propositi tui, legatum quidem retinendum, psephisma autem mittendum putavi, ut simul et sumtus levaretur, et impleretur publicum officium. Eidem civitati imputata sunt terna millia, quæ viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum, qui Mœsiæ præest, publice salutandum. Hæc ego in posterum circumcidenda existimavi. Te, Domine, rogo, ut, quid sentias, rescribendo, aut consilium meum confirmare, aut errorem emendare digneris.

(299) LIII. TRAJANUS PLINIO S.

Optime fecisti, Secunde carissime, duodena ista Byzantiis, quæ ad salutandum me in legatum impendebantur, remittendo. Fungetur his partibus, etsi solum eorum psephisma per te missum fuerit. Ignoscet illis et Mœsiæ præses, si minus sumtuose illum coluerint.

(300) LIV. PLINIUS TRAJANO IMP.

Diplomata quamdiu valeant, doceri cupit.

Diplomata, Domine, quorum dies præterita, an omnino observari, et quamdiu velis, rogo scribas, meque hæsitatione liberes. Vereor enim, ne in alterutram partem ignorantia lapsus, aut illicita confirmem, aut necessaria impediam.

(301) LV. TRAJANUS PLINIO S.

Diplomata, quorum præteritus est dies, in usu esse non debent: ideo inter prima injungo mihi, ut per omnes provincias ante mittam nova diplomata, quam desiderari possint.

(302) LVI. PLINIUS TRAJANO IMP.

An Apameorum rationes, quod putabant contra privilegia esse, inspicienda sint, consulit.

Quum vellem Apameæ, Domine, cognoscere publicos debitores et reditum et impendia; responsum est mihi, cupere quidem universos, ut a me rationes coloniæ legerentur; numquam tamen esse lectas ab ullo proconsulum: habuisse privilegium et vetustissimum morem, arbitrio suo rempublicam administrare. Exegi, ut, quæ dicebant, quæque recitabant, libello complecterentur: quem tibi, qualem acceperam, misi: quam-

vis intelligerem, pleraque ex illo ad id, de quo quæritur, non pertinere. Te rogo, ut mihi præcipere digneris, quid me putes observare debere. Vereor enim, ne aut excessisse, aut non implesse officii mei partes videar.

(305) LVII. TRAJANUS PLINIO S.

Libellus Apameorum, quem epistolæ tuæ junxeras, remisit mihi necessitatem perpendendi, qualia essent, propter quæ videri volunt eos, qui pro consulibus hanc provinciam obtinuerunt, abstinuisse inspectione rationum suarum, quum ipsum te, ut eas inspiceres, non recusaverint. Remuneranda est igitur probitas eorum, ut jam nunc sciant, hoc, quod inspecturus es, ex mea voluntate, salvis, quæ habent, privilegiis, esse facturum.

(304) LVIII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Consulit, an apud Nicomedenses novum forum exstruentes ædes Matris magnæ transferri possit.

Ante adventum meum, Domine, Nicomedenses priori foro novum adjicere cœperunt, cujus in angulo est ædes vetustissima Matris magnæ aut reficienda, aut transferenda: ob hoc præcipue, quod est multo depressior opere eo, quod nunc maxime surgit. Ego, quum quærerem, num esset aliqua lex dicta templo, cognovi alium hic, alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo, Domine, an putes ædem, cui nulla lex dicta est,

salva religione posse transferri: alioqui commodissimum est, si religio non impedit.

(305) LIX. TRAJANUS PLINIO S.

Potes, mi Secunde carissime, sine sollicitudine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, ædem Matris Deûm transferre in eam, quæ est accommodatior. Nec te moveat, quod lex dedicationis nulla reperitur, quum solum peregrinæ civitatis capax non sit dedicationis, quæ fit nostro jure.

(306) LX. PLINIUS TRAJANO IMP.

Diem imperii, nempe diem 27. Januarii, solemniter celebratum esse nuntiat.

Diem, Domine, quo servasti imperium, dum suscipis, quanta mereris lætitia, celebravimus, precati Deos, ut te generi humano, cujus tutela et securitas saluti tuæ innixa est, incolumem florentemque præstarent. Præivimus et commilitonibus jusjurandum more solemni præstantibus, et provincialibus, qui eadem certarunt pietate, jurantibus.

(307) LXI. TRAJANUS PLINIO S.

Quanta religione ac lætitia commilitones cum provincialibus, te præeunte, diem imperii mei

celebraverint, libenter, mi Secunde carissime, cognovi e literis tuis.

(308) LXII. PLINIUS TRAJANO IMP.

De usu publicæ pecuniæ consulit.

Pecuniæ publicæ, Domine, providentia tua et ministerio nostro etiam exactæ sunt et exiguntur: quæ vereor, ne otiosæ jaceant. Nam et prædiorum comparandorum aut nulla aut rarissima occasio est: nec inveniuntur, qui velint debere, reipublicæ præsertim, duodenis assibus, quanti a privatis mutuantur. Dispice ergo, Domine, numquid minuendam usuram, ac per hoc idoneos debitores invitandos putes; et, si ne sic quidem reperiuntur, distribuendam inter decuriones pecuniam, ita ut recte reipublicæ caveant: quod, quamquam invitis et recusantibus, minus acerbum erit, leviore usura constituta.

(309) LXIII. TRAJANUS PLINIO S.

Et ipse non aliud remedium dispicio, mi Secunde carissime, quam ut quantitas usurarum minuatur, quo facilius pecuniæ publicæ collocentur. Modum ejus ex copia eorum, qui mutuabuntur, tu constitues. Invitos ad accipiendum compellere, quod fortassis ipsis otiosum futurum sit, non est ex justitia nostrorum temporum.

(310) LXIV. PLINIUS TRAJANO IMP.

De relegatis quibusdam, qui in provincia morabantur, imperatorem consulit.

Summas, Domine, gratias ago, quod inter maximas occupationes, in iis, de quibus te consului, me quoque regere dignatus es: quod nunc quoque facias rogo. Adiit enim me quidam, indicavitque, adversarios suos a Servilio Calvo, clarissimo viro, in triennium relegatos, in provincia morari: illi contra, ab eodem se restitutos affirmaverunt, edictumque recitaverunt: qua causa necessarium credidi, rem integram ad te referre. Nam sicut mandatis tuis cautum est, ne restituam ab alio aut a me relegatos; ita de iis, quos alius relegaverit, et restituerit, nihil comprehensum est. Ideo tu, Domine, consulendus fuisti, quid observare me velles, tam, hercule, de his, quam de illis, qui in perpetuum relegati, nec restituti, in provincia deprehenduntur. Nam hæc quoque species incidit in cognitionem meam. Est enim adductus ad me in perpetuum relegatus a Julio Basso proconsule. Ego, quia sciebam acta Bassi rescissa, datumque a senatu jus omnibus, de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi dumtaxat per biennium, interrogavi hunc, quem relegaverat, an adiisset, docuissetque proconsulem: negavit. Per quod effectum est, ut te consulerem, reddendum eum pœnæ suæ, an gravius aliquid, et quid potissimum, constituendum putares et in hunc, et in eos, si qui forte in simili conditione invenirentur. De-

cretum Calvi et edictum, item decretum Bassi his literis subjeci.

(311) LXV. TRAJANUS PLINIO S.

Quid in personam eorum statuendum sit, qui a P. Servilio Calvo proconsule in triennium relegati, et mox ejusdem edicto restituti in provincia remanserunt, proxime tibi rescribam, quum causas hujus facti a Calvo requisiero. Qui a Julio Basso in perpetuum relegatus est, quum per biennium agendi facultatem habuerit, si existimabat se injuria relegatum, neque id fecerit, atque in provincia morari perseveraverit, vinctus mitti ad præfectos prætorii mei debet. Neque enim sufficit, eum pœnæ suæ restitui, quam contumacia elusit.

(312) LXVI. PLINIUS TRAJANO IMP.

De Archippo philosopho, in metallum damnato, consulit.

Quum citarem judices, Domine, conventum inchoaturus, Flavius Archippus vacationem petere cœpit, ut philosophus. Fuerunt qui dicerent, non modo liberandum eum judicandi necessitate, sed omnino tollendum de judicum numero, reddendumque pœnæ, quam fractis vinculis evasisset. Recitata est sententia Velii Pauli proconsulis, qua probatur Archippus crimine falsi damnatus in metallum: ille nihil proferebat, quo restitutum se doceret. Allegabat tamen

pro restitutione et libellum a se Domitiano datum, et epistolas ejus ad honorem suum pertinentes, et decretum Prusensium. Addebat his et literas tuas scriptas sibi: addebat et patris tui edictum, et epistolam, quibus confirmasset beneficia a Domitiano data. Itaque, quamvis eidem talia crimina applicarentur, nihil decernendum putavi, donec te consulerem de eo, quod mihi constitutione tua dignum videbatur. Ea, quæ sunt utrimque recitata, his literis subjeci.

EPIST. DOMITIANI AD TERENTIUM MAXIMUM.

Flavius Archippus philosophus impetravit a me, ut agrum ei DC circa Prusiadem, patriam suam, emi juberem, cujus reditu suos alere posset. Quod ei præstari volo: summam expensam liberalitati meæ feres.

EJUSDEM AD L. APPIUM MAXIMUM.

Archippum philosophum, bonum virum, et professione sua etiam majoribus respondentem, commendatum habeas velim, mi Maxime, et plenam ei humanitatem tuam præstes in iis, quæ verecunde a te desideraverit.

EDICTUM DIVI NERVÆ.

Quædam sine dubio, Quirites, ipsa felicitas temporum edicit, nec spectandus est in iis bonus princeps, quibus illum intelligi satis est,

quum hoc sibi quisque civium meorum spondere possit, me securitatem omnem quieti meæ prætulisse, ut et libenter nova beneficia conferrem, et ante me concessa servarem. Ne tamen aliquam gaudiis publicis afferat hæsitationem vel eorum qui impetraverunt diffidentia, vel ejus memoria qui præstitit, necessarium pariter credidi ac lætum, obviam dubitantibus indulgentiam meam mittere. Nolo existimet quisquam, quæ alio principe vel privatim vel publice consequutus, ideo saltem a me rescindi, ut potius mihi debeat, si illa rata et certa fecero: nec gratulatio ullius instauratis eget precibus, et qui non habent, me, quem fortuna imperii vultu meliore respexit, novis beneficiis vacare patiantur: et ea demum sciant roganda esse, quæ non habent.

EPISTOLA EJUSDEM AD TULLUM JUSTUM.

Quum rerum omnium ordinatio, quæ prioribus temporibus inchoatæ, consummatæ sunt, observanda sit, tum epistolis etiam Domitiani standum est.

(313) LXVII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Archippi et accusatricis libellos mittit principi.

Flavius Archippus per salutem tuam æternitatemque petit a me, ut libellum, quem mihi dedit, mitterem tibi. Quod ego sic roganti præstandum putavi; ita tamen, ut missurum me, no-

tum accusatrici ejus facerem, a qua et ipsa acceptum libellum his epistolis junxi, quo facilius, velut audita utraque parte, dispiceres, quid statuendum putares.

(314) LXVIII. TRAJANUS PLINIO S.

Potuit quidem ignorasse Domitianus, in quo statu esset Archippus, quum tam multa ad honorem ejus pertinentia scriberet; sed meæ naturæ accommodatius est credere, etiam statui ejus subventum interventu principis: præsertim quum etiam statuarum ei honor toties decretus sit ab iis, qui ignorabant, quid de illo Paulus proconsul pronuntiasset. Quæ tamen, mi Secunde carissime, non eo pertinent, ut, si quid illi novi criminis objiciatur, minus de eo audiendum putes. Libellos Furiæ Primæ accusatricis, item ipsius Archippi, quos alteri epistolæ tuæ junxeras, legi.

(315) LXIX. PLINIUS TRAJANO IMP.

Rursus de lacu Nicomedensium cum mari committendo scribit, seu respondet ad epist. LI.

Tu quidem, Domine, providentissime vereris, ne commissus flumini, atque ita mari, lacus effluat: sed ego in re præsenti invenisse videor, quemadmodum huic periculo occurrerem. Potest enim lacus fossa usque ad flumen adduci, nec tamen in flumen emitti, sed relicto quasi margine contineri pariter et dirimi. Sic consequemur,

ut nec vicino videatur flumini mixtus, et sit perinde ac si misceatur. Erit enim facile per illam brevissimam terram, quæ interjacebit, advecta fossa onera transponere in flumen. Quod ita fiet, si necessitas coget; et, spero, non coget. Est enim et lacus ipse satis altus, et nunc in contrariam partem flumen emittit; quod interclusum inde, et quo volumus aversum, sine ullo detrimento, lacui tantum aquæ, quantum nunc portat, effundet. Præterea per id spatium, per quod fossa facienda est, incidunt rivi: qui si diligenter colligantur, augebunt illud, quod lacus dederit. Enimvero si placeat fossam longius ducere, et arctius pressam mari æquare, nec in flumen, sed in ipsum mare emittere, repercussus maris servabit et reprimet quidquid e lacu veniet. Quorum si nihil nobis loci natura præstaret, expeditum tamen erat, cataractis aquæ cursum temperare. Verum et hæc et alia multo sagacius conquiret explorabitque librator, quem plane, Domine, debes mittere, ut polliceris. Est enim res digna et magnitudine tua et cura. Ego interim Calpurnio Macro, clarissimo viro, auctore te, scripsi, ut libratorem quam maxime idoneum mitteret.

(316) LXX. TRAJANUS PLINIO S.

Manifestum est, mi Secunde carissime, nec prudentiam, nec diligentiam tibi defuisse circa istum lacum, quum tam multa provisa habeas, per quæ nec periclitetur exhauriri, et magis in usus nobis futurus sit. Elige igitur id, quod præcipue res ipsa suaserit. Calpurnium Ma-

crum credo facturum, ut te libratore instruat: neque enim provinciæ istæ his artificibus carent.

(317) LXXI. PLINIUS TRAJANO IMP.

De libere natis, expositis, deinde sublatis et in servitute educatis, quærit.

Magna, Domine, et ad totam provinciam pertinens quæstio est de conditione et alimentis eorum, quos vocant θρεπτούς. In qua ego, auditis constitutionibus principum, quia nihil inveniebam aut proprium, aut universale, quod ad Bithynos ferretur, consulendum te existimavi, quid observari velles. Neque enim putavi, posse me in eo, quod auctoritatem tuam posceret, exemplis esse contentum. Recitabatur autem apud me edictum, quod dicebatur divi Augusti, ad Anniam pertinens: recitatæ et epistolæ divi Vespasiani ad Lacedæmonios, et divi Titi ad eosdem, dein ad Achæos: et Domitiani ad Avidium Nigrinum et Armenium Brocchum, proconsules, item ad Lacedæmonios: quæ ideo tibi non misi, quia et parum emendata, et quædam non certæ fidei videbantur, et quia vera et emendata in scriniis tuis esse credebam.

(318) LXXII. TRAJANUS PLINIO S.

Quæstio ista, quæ pertinet ad eos, qui liberi nati, expositi, deinde sublati a quibusdam, et in servitute educati sunt, sæpe tractata est: nec quidquam invenitur in commentariis eorum

principum, qui ante me fuerunt, quod ad omnes provincias sit constitutum. Epistolæ sane sunt Domitiani ad Avidium Nigrinum, et Armenium Brocchum, quæ fortasse debeant observari: sed inter eas provincias, de quibus rescripsit, non est Bithynia: et ideo nec assertionem denegandam iis, qui ex ejusmodi causa in libertatem vindicabuntur puto; neque ipsam libertatem redimendam pretio alimentorum.

(319) LXXIII. PLINIUS TRAJANO IMP.

An reliquias mortuorum transferre liceat, Trajanum, tamquam pontificem maximum, consulit.

Petentibus quibusdam, ut sibi reliquias suorum, aut propter injuriam vetustatis, aut propter fluminis incursum, aliaque his similia quæcumque, secundum exemplum proconsulum, transferre permitterem; quia sciebam in urbe nostra ex ejusmodi causis collegium pontificum adiri solere, te, Domine, maximum pontificem, consulendum putavi, quid observare me velis.

(320) LXXIV. TRAJANUS PLINIO S.

Durum est injungere necessitatem provincialibus pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter aliquas justas causas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum, qui isti provinciæ præfuerunt, et ex causa cuique ita aut permittendum, aut negandum.

(321) LXXV. PLINIUS TRAJANO IMP.

Locum idoneum ostendit, ubi balineum, ab imperatore Prusensibus concessum, possit exstrui.

Quaerenti mihi, Domine, Prusæ ubi posset balineum, quod indulsisti, fieri, placuit locus, in quo fuit aliquando domus, ut audio, pulcra, nunc deformis ruinis. Per hoc enim consequemur, ut fœdissima facies civitatis ornetur, atque etiam, ut ipsa civitas amplietur, nec ulla ædificia tollantur; sed quæ sunt vetustate sublapsa, reparentur in melius. Est autem hujus domus conditio talis. Legaverat eam Claudius Polyænus Claudio Cæsari, jusseratque in peristylio templum ei fieri, reliqua ex domo locari, ex quo reditum aliquamdiu civitas percepit: deinde paulatim partim spoliata, partim neglecta, cum peristylio domus tota collapsa est: ac jam pæne nihil ex eà, nisi solum superest: quod tu, Domine, sive donaveris civitati, sive venire jusseris, propter opportunitatem loci, pro summo munere accipiet. Ego, si permiseris, cogito in area vacua balineum collocare; eum autem locum, in quo ædificia fuerunt, exedra et porticibus amplecti, atque tibi consecrare, cujus beneficio elegans opus dignumque nomine tuo fiet. Exemplar testamenti, quamquam mendosum, misi tibi; ex quo cognosces, multa Polyænum in ejusdem domus ornatum reliquisse, quæ, ut domus ipsa, perierunt: a me tamen, in quantum poterit, requirentur.

(322) LXXVI. TRAJANUS PLINIUS S.

Possumus apud Prusenses area ista cum domo collapsa, quam vacare scribis, ad exstructionem balinei uti. Illud tamen parum expressisti, an ædes in peristylio Claudio facta esset. Nam si facta ædes esset, licet collapsa sit, religio ejus occupavit solum.

(323) LXXVII. PLINIUS TRAJANO IMP.

De liberis agnoscendis, restituendisque natalibus, (hoc est, ad ingenuitatis statum a principe restituendis, perinde ac si numquam servitutem sustinuissent) consulit.

Postulantibus quibusdam, ut de agnoscendis liberis, restituendisque natalibus et secundum epistolam Domitiani scriptam Minucio Rufo, et secundum exempla proconsulum, ipse cognoscerem; respexi ad senatusconsultum pertinens ad eadem genera causarum, quod de his tantum provinciis loquitur, quibus proconsules præsunt: ideoque rem integram distuli, dum tu, Domine, præceperis, quid observare me velis.

(324) LXXVIII. TRAJANUS PLINIO S.

Si mihi senatusconsultum miseris, quod hæsitationem tibi fecit, æstimabo, an debeas cognoscere de agnoscendis liberis, et natalibus suis restituendis.

(325) LXXIX. PLINIUS TRAJANO IMP.

Ex Largi hereditate utrum opera sibi fieri, an ludos institui Trajanus malit, rogatur.

Julius, Domine, Largus, ex Ponto, nondum mihi visus, ac ne auditus quidem, sed judicio tuo credens, dispensationem quamdam mihi erga te pietatis suæ ministeriumque mandavit. Rogavit enim testamento, ut hereditatem suam adirem cerneremque: ac deinde, perceptis quinquaginta millibus numûm, reliquum omne Heracleotarum et Tianorum civitatibus redderem; ita ut esset arbitrii mei, utrum opera facienda, quæ honori tuo consecrarentur, putarem, an instituendos quinquennales agonas, qui Trajani appellarentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimavi, ob hoc maxime, ut dispiceres, quid eligere debeam.

(326) LXXX. TRAJANUS PLINIO S.

Julius Largus fidem tuam, quasi te bene nosset, elegit. Quid ergo potissimum ad perpetuitatem memoriæ ejus faciat, secundum cujusque loci conditionem, ipse dispice, et quod optimum existimaveris, sequere.

(327) LXXXI. PLINIUS TRAJANO IMP.

Juliopolitanis centurionem legionarium mitti cupit.

Providentissime, Domine, fecisti, quod præcepisti Calpurnio Macro, clarissimo viro, ut legionarium centurionem Byzantium mitteret. Dispice, an etiam Juliopolitanis simili ratione consulendum putes: quorum civitas, quum sit perexigua, onera maxima sustinet*, tantoque graviores injurias, quanto est infirmior, patitur. Quidquid autem Juliopolitanis præstiteris, id etiam toti provinciæ proderit. Sunt enim in capite Bithyniæ, plurimisque per eam commeantibus transitum præbent.

(328) LXXXII. TRAJANUS PLINIO S.

Ea conditio est civitatis Byzantiorum, confluente undique in eam commeantium turba, ut secundum consuetudinem præcedentium temporum, honoribus ejus præsidio centurionis legionarii consulendum habuerimus. Si Juliopolitanis succurrendum eodem modo putaverimus, onerabimus nos exemplo. Plures enim tanto magis eadem requirent, quanto infirmiores erunt. Tibi eam fiduciam diligentiæ habeo, ut credam, te omni ratione id acturum, ne sint obnoxii injuriis. Si qui autem se contra disciplinam meam gesserint, statim coerceantur: aut, si plus admiserint, quam ut in re præsenti satis puniantur, si milites erunt, legatis eorum, quæ deprehen-

deris, notum facies: aut, si in urbem versus venturi erunt, mihi scribes.

(329) LXXXIII. PLINIUS TRAJANO IMP.

An minores triginta annorum apud Bithynos possint in senatum legi, quærit.

Cautum est, Domine, pompeja lege, quæ Bithynis data est, ne quis capiat magistratum, neve sit in senatu minor annorum XXX; eadem lege comprehensum est, ut qui ceperint magistratum, sint in senatu. Sequutum est dein edictum divi Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis duobus et viginti capere. Quæritur ergo, An qui minor XXX annorum gessit magistratus, possit a censoribus in senatum legi? et, si potest, An ii quoque, qui non gesserint, possint per eamdem interpretationem ab ea ætate senatores legi, a qua illis magistratum gerere permissum est? quod alioqui factitatum adhuc, et esse necessarium dicitur, quia sit aliquanto melius, honestorum hominum liberos, quam e plebe in curiam admitti. Ego a destinatis censoribus, quid sentirem, interrogatus, eos quidem, qui minores XXX annis gessissent magistratum, putabam posse in senatum et secundum edictum Augusti, et secundum legem pompejam, legi: quoniam Augustus gerere magistratus minoribus annis XXX permisisset; lex senatorem esse voluisset, qui gessisset magistratum. De his autem, qui non gessissent, quamvis essent ætatis ejusdem, cujus illi, quibus gerere permissum est, hæsitabam. Per quod effectum est, ut te, Domine, consulerem, quid observari velles. Capita legis, tum edictum Augusti, literis subjeci.

(330) LXXXIV. TRAJANUS PLINIO S.

Interpretationi tuæ, mi Secunde carissime, idem existimo; hactenus edicto divi Augusti novatam esse legem pompejam, ut magistratum quidem capere possint ii, qui non minores duorum et viginti annorum essent: et qui accepissent, in senatum cujusque civitatis pervenirent. Ceterum, non capto magistratu, eos, qui minores XXX *annorum sint, quia magistratum capere possint, in curiam etiam loci cujusque non existimo legi posse.*

(331) LXXXV. PLINIUS TRAJANO IMP.

Libellum supplicem Dionis, cui controversia cum Archippo de opere publico erat, imperatori mittit.

Quum Prusæ ad Olympum, Domine, publicis negotiis intra hospitium, eodem die exiturus, vacarem, Asclepiades magistratus indicavit, appellatum me a Claudio Eumolpo. Quum Coccejanus Dion in bule assignari civitati opus, cujus curam egerat, vellet; tum Eumolpus assistens Flavio Archippo dixit, exigendam esse a Dione rationem operis, antequam reipublicæ traderetur, quod aliter fecisset ac debuisset. Adjecit etiam, esse in eodem opere positam tuam statuam, et corpora sepultorum, uxoris Dionis et filii: postulavitque, ut cognoscerem pro tribunali. Quod quum ego me protinus facturum, dilaturumque profectionem dixissem; ut longiorem diem ad instruendam cau-

sam darem, utque in alia civitate cognoscerem, petiit. Ego, me auditurum Niceæ, respondi: ubi quum sedissem cogniturus, idem Eumolpus, tamquam adhuc parum instructus, dilationem petere cœpit: contra Dion, ut audiretur, exigere. Dicta sunt utrimque multa, etiam de causa: ego, quum dandam dilationem et consulendum existimarem in re ad exemplum pertinenti, dixi utrique parti, ut postulationum suarum libellos darent. Volebam enim te ipsorum potissimum verbis ea, quæ erant proposita, cognoscere. Et Dion quidem se daturum dixit: et Eumolpus respondit, complexurum se libello, quæ reipublicæ peteret. Ceterum, quod ad sepultos pertinet, non accusatorem se, sed advocatum Flavii Archippi, cujus mandata pertulisset. Archippus, cui Eumolpus, sicut Prusæ, assistebat, dixit se libellum daturum. Ita nec Eumolpus, nec Archippus, quam plurimis diebus exspectati, adhuc mihi libellos dederunt: Dion dedit, quem huic epistolæ junxi. Ipse in re præsenti fui, et vidi tuam quoque statuam in bibliotheca positam. Id autem, in quo dicuntur sepulti filius et uxor Dionis, in area collocatum, quæ porticibus includitur. Te, Domine, rogo, ut me in hoc præcipue genere cognitionis regere digneris, quum alioqui magna sit exspectatio; ut necesse sit, in ea re, quæ et in confessum venit, et exemplis defenditur, deliberare.

(332) LXXXVI. TRAJANUS PLINIO S.

Potuisti non hærere, mi Secunde carissime, circa id, de quo me consulendum existimasti, quum propositum meum optime nosses, non ex

metu nec terrore hominum, aut criminibus majestatis, reverentiam nomini meo acquiri. Omissa ergo ea quæstione, quam non admitterem, etiamsi exemplis adjuvaretur, ratio totius operis effecti sub cura tua Coccejano Dioni excutiatur, quum et utilitas civitatis exigat, nec aut recuset Dion, aut debeat recusare.

(333) LXXXVII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Nicensium libellum supplicem mittit.

Rogatus, Domine, a Nicensibus publice per ea, quæ mihi et sunt et debent esse sanctissima, id est, per æternitatem tuam salutemque, ut preces suas ad te perferrem, fas non putavi negare; acceptumque ab his libellum, huic epistolæ junxi.

(334) LXXXVIII. TRAJANUS PLINIO S.

Nicensibus, qui intestatorum civium suorum concessam vindicationem bonorum a divo Augusto affirmant, debebis vacare, contractis omnibus personis ad idem negotium pertinentibus, adhibitis Virdio Gemellino, et Epimacho liberto meo, procuratoribus, ut, æstimatis etiam iis, quæ contra dicuntur, quod optimum credideritis, statuatis.

(335) LXXXIX. PLINIUS TRAJANO IMP.

Trajano natalem diem gratulatur.

Opto, Domine, et hunc natalem, et plurimos alios, quam felicissimos agas: æternaque laude

florentem virtutis tuæ gloriam et incolumis et fortis, aliis super alia operibus augeas.

(336) XC. TRAJANUS PLINIO S.

Agnosco vota tua, mi Secunde carissime, quibus precaris, ut plurimos et felicissimos natales, florente statu reipublicæ nostræ agam.

(337) XCI. PLINIUS TRAJANO IMP.

Rogat Trajanum, ut Sinopensibus aquæductum fieri permittat.

Sinopenses, Domine, aqua deficiuntur; quæ videtur et bona et copiosa ab sextodecimo milliario posse perduci. Est tamen statim ab capite paulo amplius mille passibus locus suspectus et mollis; quem ego interim explorari modico impendio jussi, an recipere et sustinere opus possit. Pecunia, curantibus nobis, contracta non deerit, si tu, Domine, hoc genus operis et salubritati et amœnitati valde sitientis coloniæ indulseris.

(338) XCII. TRAJANUS PLINIO S.

Ut cœpisti, Secunde carissime, explora diligenter, an locus ille, quem suspectum habes, sustinere opus aquæductus possit. Neque enim dubitandum puto, quin aqua perducenda sit in coloniam Sinopensem, si modo et viribus suis ipsa id assequi potest, quum plurimum ea res et salubritati et voluptati ejus collatura sit.

(339) XCIII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Libellum Amisenorum mittit Trajano.

Amisenorum civitas et libera et fœderata beneficio indulgentiæ tuæ legibus suis utitur. In hac datum mihi publice libellum, ad eranos pertinentem, his literis subjeci, ut tu, Domine, dispiceres, quid et quatenus aut permittendum aut prohibendum putares.

(340) XCIV. TRAJANUS PLINIO S.

Amisenos, quorum libellum epistolæ tuæ junxeras, si legibus istorum, quibus de officio fœderis utuntur, concessum est eranum habere, possumus, quo minus habeant, non impedire, eo facilius, si tali collatione, non ad turbas et illicitos cœtus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam utuntur. In ceteris civitatibus, quæ nostro jure obstrictæ sunt, res hujusmodi prohibenda est.

(341) XCV. PLINIUS TRAJANO IMP.

Suetonio jus trium liberorum a principe petit.

Suetonium Tranquillum, probissimum, honestissimum, eruditissimum virum, et mores ejus sequutus et studia, jampridem, Domine, in contubernium assumsi, tantoque magis diligere cœpi,

quanto hunc propius inspexi. Huic jus trium liberorum necessarium faciunt duæ causæ. Nam et judicia amicorum promeretur, et parum felix matrimonium expertus est: impetrandumque a bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegavit. Scio, Domine, quantum beneficium petam. Sed peto a te, cujus in omnibus desideriis meis plenissimam indulgentiam experior. Potes autem colligere, quantopere cupiam, quod non rogarem absens, si mediocriter cuperem.

(342) XCVI. TRAJANUS PLINIO S.

Quam parce hæc beneficia tribuam, utique, mi Secunde carissime, hæret tibi, quum etiam in senatu affirmare soleam, non excessisse me numerum, quem apud amplissimum ordinem suffecturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi, et, ut scias dedisse me jus trium liberorum Suetonio Tranquillo ea conditione, qua assuevi, referri in commentarios meos jussi.

(343) XCVII. PLINIUS TRAJANO IMP.

De Christianis in Bithynia, magistratuum iniquitate multum adhuc vexatis, quid statuendum sit, consulit.

Solemne est mihi, Domine, omnia, de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui numquam: ideo nescio, quid et quatenus aut puniri soleat, aut quæri. Nec mediocriter hæsitavi,

sitne aliquod discrimen ætatum, an quamlibet teneri nihil a robustioribus differant? deturne pœnitentiæ venia, an ei, qui omnino Christianus fuit, desiisse non prosit? nomen ipsum, etiamsi flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini puniantur? Interim in iis, qui ad me tamquam Christiani deferebantur, hunc sum sequutus modum. Interrogavi ipsos, *An essent Christiani?* confitentes iterum ac tertio interrogavi, supplicium minatus: perseverantes duci jussi. Neque enim dubitabam, qualecumque esset, quod faterentur, pervicaciam certe, et inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alii similis amentiæ: quos, quia cives romani erant, annotavi in urbem remittendos. Mox ipso tractatu, ut fieri solet, diffundente se crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine auctore, multorum nomina continens, qui negarent se esse Christianos, aut fuisse, quum, præeunte me, Deos appellarent, et imagini tuæ, quam propter hoc jusseram cum simulacris Numinum afferri, ture ac vino supplicarent, præterea maledicerent Christo; quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt revera Christiani. Ergo dimittendos putavi. Alii ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt, et mox negaverunt: fuisse quidem, sed desiisse, quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes et imaginem tuam, Deorumque simulacra venerati sunt: ii et Christo maledixerunt. Affirmabant autem, hanc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire: carmenque Christo, quasi Deo, dicere secum invicem: seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne a-

dulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen et innoxium: quod ipsum facere desiisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetærias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quæ ministræ dicebantur, quid esset veri et per tormenta quærere. Sed nihil aliud inveni, quam superstitionem pravam et immodicam, ideoque, dilata cognitione, ad consulendum te decurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam, vocantur in periculum et vocabuntur. Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est: quæ videtur sisti et corrigi posse. Certe satis constat, prope jam desolata templa cœpisse celebrari, et sacra solemnia diu intermissa repeti: passimque venire victimas, quarum adhuc rarissimus emtor inveniebatur. Ex quo facile est opinari, quæ turba hominum emendari possit, si fiat pœnitentiæ locus.

(344) XCVIII. TRAJANUS PLINIO S.

Actum, quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis eorum, qui Christiani ad te delati fuerant, sequutus es. Neque enim in universum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt: si deferantur et arguantur, puniendi sunt: ita tamen, ut, qui negaverit se Christianum esse, id-

que re ipsa manifestum fecerit, id est, supplicando Diis nostris, quamvis suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret. Sine auctore vero propositi libelli, nullo crimine locum habere debent. Nam et pessimi exempli, nec nostri sæculi est.

(345) XCIX. PLINIUS TRAJANO IMP.

Quærit de contegenda Amastrianorum fœdissima cloaca.

Amastrianorum civitas, Domine, et elegans et ornata, habet inter præcipua opera pulcherrimam, eamdemque longissimam plateam: cujus a latere per spatium omne porrigitur nomine quidem flumen, re vero cloaca fœdissima: quæ sicut turpis et immundissima adspectu, ita pestilens est odore teterrimo. Quibus ex causis, non minus salubritatis quam decoris interest, eam contegi: quod fiet, si permiseris, curantibus nobis, ne desit quoque pecunia operi tam magno, quam necessario.

(346) C. TRAJANUS PLINIO S.

Rationis est, mi Secunde carissime, contegi aquam istam, quæ per civitatem Amastrianorum fluit, si intecta salubritati obest. Pecunia ne huic operi desit, curaturum te secundum diligentiam tuam, certum habeo.

(347) CI. PLINIUS TRAJANO IMP.

Vota pro salute Trajani et soluta et nova nuncupata esse nuntiat.

Vota, Domine, priorum annorum nuncupata alacres lætique persolvimus, novaque rursus, curante commilitonum et provincialium pietate, suscepimus: precati Deos, ut te remque publicam florentem et incolumem ea benignitate servarent, quam super magnas plurimasque virtutes, præcipue sanctitate consequi, Deorum honore meruisti.

(348) CII. TRAJANUS PLINIO S.

Solvisse vota Diis immortalibus, te præeunte, pro mea incolumitate commilitones cum provincialibus lætissimo consensu, in futurumque nuncupasse, libenter, mi Secunde carissime, cognovi literis tuis.

(349) CIII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Diem imperii suscepti anniversario ritu celebratum esse annuntiat.

Diem, in quem tutela generis humani felicissima successione translata est, debita religione celebravimus, commendantes Diis, imperii tui auctoribus, et vota publica et gaudia.

(350) CIV. TRAJANUS PLINIO S.

Diem imperii mei debita lætitia et religione a commilitonibus, et provincialibus, præeunte te, celebratum, libenter, mi Secunde carissime, cognovi literis tuis.

(351) CV. PLINIUS TRAJANO IMP.

Tribus Valerii Paulini latinis (id est manumissione minus solemni jus tantum Latii consequutis) jus Quiritium petit.

Valerius, Domine, Paulinus, excepto uno, jus latinorum suorum mihi reliquit: ex quibus rogo, tribus interim jus Quiritium des. Vereor enim, ne sit immodicum, pro omnibus pariter invocare indulgentiam tuam; qua debeo tanto modestius uti, quanto pleniorem experior. Sunt autem, pro quibus peto, C Valerius Æstiæus, C. Valerius Dionysius, C. Valerius Aper.

(352) CVI. TRAJANUS PLINIO S.

Quum honestissime iis, qui apud fidem tuam a Valerio Paulino depositi sunt, consultum velis mature per me; iis interim, quibus nunc petiisti, dedisse me jus Quiritium, referri in commentarios meos jussi, idem facturus in ceteris, pro quibus petieris.

(353) CVII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Centurionis filiæ civitatem romanam petentis, libellum mittit.

Rogatus, Domine, a P. Accio Aquila, centurione cohortis sextæ equestris, ut mitterem tibi libellum, per quem indulgentiam pro statu filiæ suæ implorat; durum putavi negare, quum scirem, quantam soleres militum precibus patientiam humanitatemque præstare.

(354) CVIII. TRAJANUS PLINIO S.

Libellum P. Accii Aquilæ, centurionis cohortis sextæ equestris, quem mihi misisti, legi: cujus precibus motus dedi filiæ ejus civitatem romanam. Libellum rescripti, quem illi redderes, misi tibi.

(355) CIX. PLINIUS TRAJANO IMP.

De jure bithynarum et ponticarum civitatum in exigendis pecuniis debitis.

Quid habere juris velis et bithynas et ponticas civitates in exigendis pecuniis, quæ illis vel ex locationibus, vel ex venditionibus aliisve causis debeantur, rogo, Domine, rescribas. Ego inveni, a plerisque proconsulibus concessam eis protopraxian, eamque pro lege valuisse. Existimo ta-

men tua providentia constituendum aliquid et sanciendum, per quod utilitatibus eorum in perpetuum consulatur. Nam quæ sunt ab aliis instituta, sint licet sapienter indulta, brevia tamen et infirma sunt, nisi illis tua contingat auctoritas.

(356) CX. TRAJANUS PLINIO S.

Quo jure uti debeant bithynæ vel ponticæ civitates in iis pecuniis, quæ ex quaque causa reipublicæ debebuntur, ex lege cujusque animadvertendum est. Nam sive habent privilegium, quo ceteris creditoribus anteponantur, custodiendum est: sive non habent, in injuriam privatorum id dari a me non oportebit.

(357) CXI. PLINIUS TRAJANO IMP.

De Amisenis, pecuniam Pisoni olim donatam repetentibus, consulit.

Ecdicus, Domine, Amisenorum civitatis petebat apud me a Julio Pisone denariorum circiter XL. millia, donata ei publice ante XX. annos, et bule et ecclesia consentiente: nitebaturque mandatis tuis, quibus ejusmodi donationes vetantur. Piso contra, plurima se in rempublicam contulisse, ac prope totas facultates erogasse, dicebat. Addebat etiam temporis spatium, postulabatque, ne id, quod pro multis et olim accepisset, cum eversione reliquæ dignitatis reddere cogeretur. Quibus ex causis integram cognitionem differendam existimavi, ut te, Domine, consulerem, quid sequendum putares.

(358) CXII. TRAJANUS PLINIO S.

Sicut largitiones ex publico fieri mandata prohibent, ita, ne multorum securitas subruatur, factas ante aliquantum temporis retractari atque in irritum vindicari non oportet. Quidquid ergo ex hac causa actum ante viginti annos erit, omittamus. Non minus enim hominibus cujusque loci, quam pecuniæ publicæ consultum volo.

(359) CXIII. PLINIUS TRAJANO IMP.

An in senatum a censoribus lecti, pro introitu pecuniam inferre debeant, quærit.

Lex pompeja, Domine, qua Bithyni et Pontici utuntur, eos, qui in bulen a censoribus leguntur, dare pecuniam non jubet: sed ii, quos indulgentia tua quibusdam civitatibus super legitimum numerum adjicere permisit, et singula millia denariorum et bina intulerunt. Anicius deinde Maximus proconsul eos etiam, qui a censoribus legerentur, dumtaxat in paucissimis civitatibus, aliud aliis jussit inferre. Superest ergo, ut ipse dispicias, an in omnibus civitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Nam quod in perpetuum mansurum est, a te constitui decet, cujus factis dictisque debetur æternitas.

(360) CXIV. TRAJANUS PLINIO S.

Honorarium decurionatus omnes, qui in quaque civitate Bithyniæ decuriones fiunt, inferre debeant necne, in universum a me non potest statui. Id ergo, quod semper tutissimum est, sequendam cujusque civitatis legem puto: scilicet adversus eos, qui inviti fiunt decuriones. Existimo id acturos, ut erogatio ceteris præferatur.

(361) CXV. PLINIUS TRAJANO IMP.

Decuriones alienæ civitatis an ejici senatu possint, quærit.

Lege, Domine, pompeja, permissum bithynicis civitatibus adscribere sibi, quos vellent cives, dum civitatis non sint alienæ, sed suarum quisque civitatium, quæ sunt in Bithynia. Eadem lege sancitur, quibus de causis e senatu a censoribus ejiciantur: inter quas nihil de cive alieno cavetur. Inde me quidam ex censoribus consulendum putaverunt, an ejicere deberent eum, qui esset alterius civitatis. Ego, quia lex sicut adscribi civem alienum vetabat, ita ejici e senatu ob hanc causam non jubebat; præterea, quia ab aliquibus affirmabatur mihi, in omni civitate plurimos esse buleutas ex aliis civitatibus, futurumque, ut multi homines multæque civitates concuterentur ea parte legis, quæ jam pridem consensu quodam exolevisset; necessarium

existimavi consulere te, quid servandum putares. Capita legis his literis subjeci.

(362) CXVI. TRAJANUS PLINIO S.

Merito hæsisti, Secunde carissime, quid a te rescribi oporteret censoribus consulentibus, an legerent in senatum aliarum civitatium, ejusdem tamen provinciæ, cives. Nam et legis auctoritas, et longa consuetudo usurpata contra legem, in diversum movere te potuit. Mihi hoc temperamentum ejus placuit, ut ex præterito nihil novaremus, sed manerent, quamvis contra legem, adsciti quarumcumque civitatium cives: in futurum autem lex pompeja observaretur: cujus vim si retro quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari.

(363) CXVII. PLINIUS TRAJANO IMP.

Invitationi ad solemnia officia, sportulisque inter ea distribuendis modum esse præscribendum existimat.

Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bulen, atque etiam e plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare: quod an celebrandum, et quatenus, putes, rogo scribas. Ipse enim, sicut arbitror, præsertim ex solemnibus causis concedendum jus esse invitationis; ita vereor, ne ii, qui mille homines, interdum etiam plu-

res, vocant, modum excedere, et in speciem dianomes incidere videantur.

(364) CXVIII. TRAJANUS PLINIO S.

Merito vereris, ne in speciem dianomes incidat invitatio, quæ et in numero modum excedit, et quasi per corpora, non viritim singulos ex notitia, ad solemnes sportulas contrahit. Sed ego ideo prudentiam tuam elegi, ut formandis istius provinciæ moribus ipse moderareris, et ea constitueres, quæ ad perpetuam ejus provinciæ quietem essent profutura.

(365) CXIX. PLINIUS TRAJANO IMP.

Doceri desiderat, a quo die incipiant iselastica præmia victoribus dari, deinde, an etiam pro agone debeantur ante, quam iselasticus factus erat.

Athletæ, Domine, ea, quæ pro iselasticis certaminibus constituisti, deberi sibi putant statim ex eo die, quo sunt coronati. Nihil enim referre, quando sint patriam invecti, sed quando certamine vicerint, ex quo invehi possint. Ego contra iselasticorum nomine vehementer addubitem, an sit potius id tempus, quo εισήλασαν, intuendum. Iidem obsonia petunt pro eo agone, qui a te iselasticus factus est, quamvis vicerint ante, quam fieret. Ajunt enim congruens esse, sicut non datur sibi pro his certaminibus, quæ esse iselastica, postquam vicerunt, desierunt; ita pro iis dari, quæ esse cœperunt. Hic quoque non

mediocriter hæreo, ne cujusquam retro habeatur ratio; dandumque, quod tunc, quum vincerent, non debebatur. Rogo ergo, ut dubitationem meam regere, id est, beneficia tua interpretari ipse digneris.

(366) CXX. TRAJANUS PLINIO S.

Iselasticum tunc primum mihi videtur incipere deberi, quum quis in civitatem suam ipse εισήλασεν. Obsonia eorum certaminum, quæ iselastica esse placuit mihi, si ante iselastica non fuerunt, retro non debentur. Nec proficere pro desiderio athletarum potest, tam eorum, quæ postea iselastica lege constitui, quam quæ, quum vincerent, esse desierunt. Mutata enim conditione certaminum, nihilominus, quæ ante perceperant, non revocantur.

(367) CXXI. PLINIUS TRAJANO IMP.

Excusat se, quod, non consulto Cæsare, uxorem diplomate adjuverit.

Usque in hoc tempus, Domine, neque cuiquam diplomata commodavi, neque in rem ullam, nisi tuam, misi. Quam perpetuam servationem meam quædam necessitas rupit. Uxori enim meæ, audita morte avi, volenti ad amitam suam excurrere, usum eorum negare durum putavi, quum talis officii gratia in celeritate consisteret; sciremque, te rationem itineris probaturum, cujus causa erat pietas. Hæc scripsi, quia mihi parum

gratus tibi fore videbar, si dissimulassem inter alia beneficia hoc unum, quod me debere sciebam indulgentiæ tuæ, quod fiducia ejus, quasi consulto te, non dubitavi facere; quem si consuluissem, sero fecissem.

(368) CXXII. TRAJANUS PLINIO S.

Merito habuisti, Secunde carissime, fiduciam animi mei. Nec dubitandum fuisset, si exspectasses, donec me consuleres, an iter uxoris tuæ diplomatibus, quæ officio tuo dedi, adjuvandum esset, usum eorum intentioni non profuisse, quum apud amitam suam uxor tua deberet etiam celeritate gratiam adventus sui augere.

TABULA

QUÆ DUPLICEM EPISTOLARUM DECIMI LIBRI ORDINEM CONTINET.

Ordo edit.	- -	chronol.	Ordo edit.	- -	chronol.
I	- - -	I.	XXII	- - -	V.
II	- - -	II.	XXIII	- - -	VI.
III	- - -	III.	XXIV	- - -	XII.
IV	- - -	IV.	XXV	- - -	XIII.
V	- - -	VII.	XXVI	- - -	XVII.
VI	- - -	VIII.	XXVII	- - -	XVIII.
VII	- - -	IX.	XXVIII	- - -	XIX.
VIII	- - -	XV.	XXIX	- - -	XX.
IX	- - -	XIV.	XXX	- - -	XXXIX.
X	- - -	XXXVII.	XXXI	- - -	XL.
XI	- - -	XVI.	XXXII	- - -	XXV.
XII	- - -	CXX.	XXXIII	- - -	XXVI.
XIII	- - -	XXX.	XXXIV	- - -	XXI.
XIV	- - -	XXXI.	XXXV	- - -	XXII.
XV	- - -	XXXII.	XXXVI	- - -	LI.
XVI	- - -	LV.	XXXVII	- - -	LII.
XVII	- - -	XXXVIII.	XXXVIII	- - -	XLI.
XVIII	- - -	XXVII.	XXXIX	- - -	XLII.
XIX	- - -	LVI.	XL	- - -	XLIII.
XX	- - -	X.	XLI	- - -	XLIV.
XXI	- - -	XI.	XLII	- - -	XXXV.

Ordo edit.	- -	chronol.	Ordo edit.	- -	chronol.
XLIII	- - -	XXXVI.	LXXI	- - -	LXXIV.
XLIV	- - -	XLV.	LXXII	- - -	LXXV.
XLV	- - -	XLVI.	LXXIII	- - -	LXXVI.
XLVI	- - -	XLVII.	LXXIV	- - -	LXXVII.
XLVII	- - -	XLVIII.	LXXV	- - -	XXIII.
XLVIII	- - -	XXXIII.	LXXVI	- - -	XXIV.
XLIX	- - -	XXXIV.	LXXVII	- - -	LXXVIII.
L	- - -	LXX.	LXXVIII	- - -	LXXIX.
LI	- - -	LXXI.	LXXIX	- - -	LXXX.
LII	- - -	LVII.	LXXX	- - -	LXXXI.
LIII	- - -	LVIII.	LXXXI	- - -	LXXXII.
LIV	- - -	LIX.	LXXXII	- - -	LXXXIII.
LV	- - -	LX.	LXXXIII	- - -	LXXXIV.
LVI	- - -	LIII.	LXXXIV	- - -	LXXXV.
LVII	- - -	LIV.	LXXXV	- - -	XXVIII.
LVIII	- - -	LXI.	LXXXVI	- - -	XXIX.
LIX	- - -	LXII.	LXXXVII	- - -	LXXXVI.
LX	- - -	XLIX.	LXXXVIII	- - -	LXXXVII.
LXI	- - -	L.	LXXXIX	- - -	LXXXVIII.
LXII	- - -	LXIII.	XC	- - -	LXXXIX.
LXIII	- - -	LXIV.	XCI	- - -	XC.
LXIV	- - -	LXV.	XCII	- - -	XCI.
LXV	- - -	LXVI.	XCIII	- - -	XCII.
LXVI	- - -	LXVII.	XCIV	- - -	XCIII.
LXVII	- - -	LXVIII.	XCV	- - -	XCIV.
LXVIII	- - -	LXIX.	XCVI	- - -	XCV.
LXIX	- - -	LXXII.	XCVII	- - -	XCVI.
LXX	- - -	LXXIII.	XCVIII	- - -	XCVII.

Ordo edit.	- -	chronol.	Ordo edit.	- -	chronol.
XCIX	- - -	XCVIII.	CXI	- - -	CX.
C	- - -	XCIX.	CXII	- - -	CXI.
CI	- - -	C.	CXIII	- - -	CXII.
CII	- - -	CI.	CXIV	- - -	CXIII.
CIII	- - -	CII.	CXV	- - -	CXIV.
CIV	- - -	CIII.	CXVI	- - -	CXV.
CV	- - -	CIV.	CXVII	- - -	CXVI.
CVI	- - -	CV.	CXVIII	- - -	CXVII.
CVII	- - -	CVI.	CXIX	- - -	CXVIII.
CVIII	- - -	CVII.	CXX	- - -	CXIX.
CIX	- - -	CVIII.	CXXI	- - -	CXXI.
CX	- - -	CIX.	CXXII	- - -	CXXII.

INTERPRETATIO

VOCABULORUM GRÆCORUM

QUÆ IN PLINII EPISTOLIS LEGUNTUR

I.

Ep. 2. ζήλῳ, ardore, contentione.

Ep. 3. πλατανὼν, platanon, platanetum.

Ep. 5. δυσκαθαίρετος, difficilis dejectu.

Ep. 7. Τῷ δ' etc. Ei alterum quidem concessit pater, alterum vero abnuit. *Homer. Il.* π, 250.

— Ἦ, καὶ etc. Dixit, et nigris superciliis annuit Saturnius. *Il.* α, 528.

Ep. 9. μουσεῖον, Museum.

Ep. 12. κέκρικα, decrevi, stat sententia.

Ep. 18. καὶ γὰρ etc. etenim somnium quoquè a Jove est. *Homer. Il.* α, 63.

— λογισάμενος, ratiocinando in me transferens, aut animo reputans. *Ibid.* Εἷς οἰωνὸς etc. Unum augurium est optimum, pugnare pro patria. *Homer. Il.* μ, 243.

Ep. 20. αρχέτυπον, archetypon, exemplar primigenitum.

— πάντα λίθον κινῶ, omnem lapidem moveo.

— πρὸς δὲ — — — ακροωμένοις, præter ejus celeritatem autem Suada quædam sessitabat in labiis, Adeo demulcebat, solusque oratorum Aculeum relinquebat in animis. *Eupolis apud Schol. Aristoph. ad Acharn.* 539.

III.

Ep. 7. φιλόκαλος, elegans, delicatus, rerum pulcrarum amans.

— Αγαθὴ δ' ἔρις, bona vero contentio. *Hesiod.* Ἐργ. 11.

Ep. 9. ακοινώνητον, insociabile.

IV.

Ep. 7. αμαθία μὲν *etc.* imperitia quidem audaciam, consideratio autem cunctationem affert. *Thucyd. II*, 40.

— επάρας etc. sublata voce, et lætans, totoque gutture clamans. *Demosth. de Cor. c.* 90.

Ep. 9. πρόδρομον, præcursorem.

Ep. 11. πολλὴν etc. multam curam habuit, decenter ut caderet. *Eurip. Hec.* 568. de Polyxena cadente.

— κεῖται Πάτροκλος, jacet Patroclus. *Homer. Il.* σ, 20. ubi Antilochus Patrocli mortem Achilli sic brevissime nuntiat.

Ep. 25. Αλλὰ etc. Sed hæc supra nos, alii curæ erunt.

Ep. 27. γιγνώσκων *etc.* intelligens, talem esse qualium delectetur consuetudine. *Euripid. ap. Aeschin. c. Timarch. p.* 155. *ed. Reisk.*

V.

Ep. 8. Κτῆμα *an* αγώνισμα, thesaurus an certamen. *Thucyd. I*, 22. cujus mens est: Mea historia thesaurus potius esto, unde posteri in omne ævum consilia salubria hauriant: quam com-

missio, quæ ad oblectandos in præsenti auditores instituitur.

Ep. 17. καταστερισμόν, relationum inter sidera.

Ep. 19. πατὴρ *etc.* pater veluti mitis erat. *Homer. Od.* β, 44.

Ep. 20. Τὴν γὰρ *etc.* Eam enim cantilenam magis laudant homines, Quæ audientes recentissima circumsonat. *Homer. Od.* α, 351.

VI.

Ep. 8. Οὔτις *etc.* Nemo, me vivo et vidente, Tibi cavas apud naves graves manus inferet. Verba Achillis ap. *Homer. Il.* α, 88. ubi Calchanti securitatem pollicetur.

Ep. 22. κατὰ κεφάλαια, secundum capita. Præcipua orationis argumenta intelligit, eaque nude posita.

Ep. 31. επίστασθε, scitis.

— ακροάματα, acroamata.

Ep. 33. ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος, tamquam pro Ctesiphonte.

VII.

Ep. 12. ὑμεῖς *etc.* vos enim perversi imitatores.

Ep. 30. κατὰ Μειδίου, contra Midiam.

Ep. 32. ἥδιστον *etc.* suavissimum auditu laus. *Xenoph. Mem. II*, 1, 31. *Hier. I*, 14.

VIII.

Ep. 2. Εν δὲ τῇ *etc.* In eodem honore et malus et bonus. Verba Achillis ap. *Homer. Il.* ι, 319. ubi negat, in præda dividenda recte agi.

IX.

Ep. 1. ουχ ὁσίη φθιμένοισιν, non fas defunctis scil. insultare. *Homer. Od.* χ, 412. ubi Eurycleam, quum de viris interfectis exsultare vellet, sic Ulysses coercet.

Ep. 13. Ὦ γέρον *etc.* O senex, profecto valde jam te juvenes premunt bellatores. *Homer. Il.* θ. 102. ubi Diomedes Nestorem, in summo discrimine versantem, sic alloquitur.

Ep. 23. Οὗτός *etc.* Hiccine est Demosthenes?

Ep. 26. παράβολα, ex audacia periculosa, ex ancipiti diserta.

— βράχε *etc.* insonuit vero lata terra, Circumque buccinavit magnum cælum. *Homer. Il.* φ, 387.

— Ηέρι *etc.* Nubi autem hasta inclinata erat. *Il.* ε, 356.

— Ὡς δ' *etc.* Ut quum torrentes fluvii, de montibus fluentes In vallem confundunt rapidas aquas. *Il.* δ, 452.

— Ἄνθρωποι *etc.* homines nefandi et adulatores et facinorosissimi. *De Cor. p.* 324.

Ep. 26. ου γὰρ λίθοις *etc.* non enim lapidibus munivi urbem, neque lateribus ego. *p.* 325.

— ουκ εκ μὲν *etc.* nonne a mari Eubœam objeci ego Atticæ?

— Εγὼ δὲ οἶμαι *etc.* Ego vero arbitror, Athenienses, per Deos, illum ebrium esse magnitudine rerum gestarum. *Phil. I, p.* 54. *Reisk.*

— Νόσημα γάρ, morbus enim. *Or.* περὶ παραπρεσβ. *p.* 424.

— Τότε εγὼ *etc.* Tunc equidem Pythoni se

jactanti et multo fluenti contra vos. *De Cor. p.* 272.

— Ὅταν δ' ἐκ *etc.* Quando autem habendi cupiditate et malitia quis, ut iste, multum potest, prima occasio et exiguum delictum omnia retro agit et dissolvit. *Olynth. B. p.* 20.

— Ἀπεσχοινισμένος *etc.* Separatus, tamquam funiculo, omnibus in civitate juribus cognitionibus trium indiciorum. *Or. I. c. Aristog. p.* 778.

— Σὺ τὸν *etc.* Tu horum commiserationem prodidisti, Aristogiton: imo vero penitus exstinxisti. Ne igitur, contra quos ipse obstruxisti portus et scopulis implevisti, ad hos appelle. *Ibid. p.* 795.

— Δέδοικα *etc.* Vereor, ne videamini quibusdam civem, qui semper malus esse vult, instruere tamquam pædotribæ. Infirmus enim est omnis malus per se. *Ibid. p.* 771.

— Τούτῳ δ' *etc.* Huic vero nullum video horum locorum accessum esse, sed omnia præcipitia, fauces, hiatus. *Ibid. p.* 793.

Ep. 26. Οὐδὲ γὰρ τοὺς προγόνους *etc.* Neque enim majores existimo dicasteria hæc ædificasse, ut tales homines in iis, tamquam stipites, educaretis, sed contra, ut arceretis et puniretis, et ne quis æmularetur aut appeteret malitiam. *Ibid. p.* 785.

— εἰ δὲ κάπηλος *etc.* Sin autem caupo est sceleris, et institor, et propola. *Ibid. p.* 784.

— Θαύματα, portenta. *Aeschin. c. Ctesiph. p.* 554.

— ῥήματα, verba.

— Χρὴ γὰρ *etc.* Oportet enim, Athenienses, idem dicere oratorem et legem. Quod si aliam vocem edit lex, aliam orator, legis justitiæ fas

est assentiri, non dicentis impudentiæ. *Contra Ctesiph. p.* 404.

— Ε'πειτα *etc.* Deinde eum apparet de omnibus in decreto præter furtum scripsisse, atque voluisse, ut quinque talenta legati Oritani non vobis, sed Calliæ penderent. Ut autem constet, vera me dicere, omittens fastum et triremes et jactantiam ex decreto, lege. *P.* 493.

— Καὶ μὴ εἆτε *etc.* Nec sinite eum in verba extra legum temeratarum locum dillabi —— sed subsidentes et insidiantes in eo audiendo, compellite eum intra verba de temeratis legibus, atque effugia verborum ejus diligenter observate. *Ibid. p.* 595.

— Συ δὲ ἑλκοποιεῖς *etc.* Tu vero ulcera cies, et magis tibi curæ sunt in unum diem valentia verba, quam salus civitatis. *P.* 599.

— Ουκ αποπέμψεσθε *etc.* Non relegabitis hominem, tamquam communem Græcorum pestem, aut captum, tamquam piratam reipublicæ super nominibus per civitatem navigantem punietis? *P.* 644.

X.

Ep. 7. νομοῦ μεμφιτικοῦ, nomi memphitici.
Ep. 17. ὑπὲρ Μαλέαν, supra Maleam.
Ep. 74. θρεπτούς, nutritos.
Ep. 118. εισήλασαν, invecti sunt.

INDEX

EORUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

per tutti i volumi che saranno stati fin a quel tempo pubblicati, in seguito pagherà come i primi Associati.

I signori Associati in Padova pagano anticipate lire italiane 12. per ogni trimestre, e 24 per gli esemplari in carta velina. I signori Associati nel Regno ed esteri pagano italiane lire 14. per ogni trimestre, e 28. per gli esemplari in carta velina, e riceveranno i volumi franchi per la posta in qualunque Comune del Regno, in cui abbiano il loro recapito.

Le associazioni si ricevono in Padova dal Direttore della Stamperia del Seminario, in Milano dal signor Giovanni Silvestri librajo agli scalini del Duomo, e in Venezia dalli signori Foresti e Bettinelli libraj in Merceria.

Le lettere di avviso, e il danaro anticipato devono spedirsi franchi di porto, altrimenti nè quelle nè questo saranno ricevuti.

La differenza che risultasse tra la somma de' pagamenti fatti ne' trimestri, e quella che fosse per derivare dal numero dei fogli contenuti nei volumi pubblicati, sarà compensata nell'ultimo trimestre.

Fogli n.° 13 $\frac{1}{8}$ a centesimi 15. L. 1 : 97.